

FRANCISC PALL

Inochentie
Micu-Klein
Exilul la Roma

1745-1768

Volumul I

Fundația Culturală Română

FRANCISC PALL

Inochentie

Micu-Klein

Exilul la Roma

1745-1768

© Fundația Culturală Română, 1997

© Editura „Viața Creștină“

ISBN: 973-577-104-7

FRANCISC PALL

Inochentie

Micu-Klein

Exilul la Roma

1745-1768

Studiul *Exilul lui Inochentie Micu-Klein la Roma (1745-1768)*,
selecția și transcrierea documentelor, aparat critic de
FRANCISC PALL

Cuvânt înainte de
ÎPS LUCIAN MUREȘAN

Prefață de
POMPILIU TEODOR
membru corespondent al Academiei Române

Ediție îngrijită și indice de
LADISLAU GYÉMÁNT

CENTRUL DE STUDII TRANSILVANE
FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ
Cluj-Napoca, 1997

Lucrare editată cu sprijinul
BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI
și al
DEPARTAMENTULUI INFORMAȚIILOR PUBLICE,
cărora le adresăm și pe această cale
cuvintele mulțumiri.

Coordonator de ediție: TUDOR VLAD
Redactori: VASILE SĂLAJAN, VASILE GRUNEA, VIRGIL LEON
Coperta: ADRIAN MOLDOVANU
DTP: ZOE HERDLICKA, ADRIAN MOLDOVANU

Cuvânt de mulțumire și binecuvântare

BINECUVÂNTATĂ FIE ÎN VECI ZIUA aleasă de Domnul mântuirii noastre – 4 iunie 1728! Atunci, în Sinodul Bisericii Române din Transilvania, unită cu Biserica Romei, a fost propus, între cei trei candidați la scaunul episcopal vacant, studentul teolog Ion Micu din Sadul Sibiului.

Ion Micu a devenit – după călugărare, sfințire ca episcop și înnobilare – Inocențiu Micu-Klein, cea mai puternică personalitate politică a poporului românesc din secolul al XVIII-lea (cf. acad. David Prodan) și stă, până azi și în vecii vecilor, model de dăruire pentru biserica sa și pentru poporul care l-a născut.

Perioada Inocențiu Micu-Klein din istoria românilor a fost cu adevărat providențială, căci „fenomenul românesc” începe cu el și se amplifică treptat, din secol în secol, istoria devenirii noastre fiind structurată pe intuiția lui cu valoare profetică. Indiferent de unde și cum – zice Nicolae Iorga – a ajuns la ideile lui, – desigur prin harul lui Dumnezeu cel Preaînalt –, ele rămân pietre de temelie la edificiul conștiinței social-politice a națiunii. Nimeni, nici un cărturar, român sau străin, nu-i contestă marelui nostru înaintaș acest loc în istorie. Inocențiu Micu-Klein rămâne pe veci întreg, monumental și unic. Prin el, de la Bunul Dumnezeu, cum spune Psalmistul (Psalm 17, vers. 30), poporul cel smerit a fost mântuit, iar ochii celor trufași au fost umiliți. Iar el, marele Vlădică al neamului, și-a dus viața ca și cum s-ar fi legat prin jurământul aceluiasi Psalmist (Psalm 136, vers. 6): să se lipească limba mea de gâtul meu, de-mi voi uita de tine, Sioane – adică de neamul său.

Cartea de față dă mărturie în plus despre neostenita și puțin cunoscuta activitate a marelui Inocențiu din exilul său de 24 de ani în Cetatea Eternă. Istoricul Francisc Pall, credincios al Bisericii Române Greco-Catolice, și-a dedicat zeci de ani din viață pentru a descoperi și a pune în circulație corespondența episcopului din perioada exilului, răscolind arhivele cu priceperea și răbdarea celor ce caută acul în carul cu fân... Cât a reușit să afle (puțin va mai fi rămas pierdut!) stă acum sub ochii noștri. De unde vedem iar cât de mare a fost Inocențiu chiar și în... greșeli! Ni se dezvăluie din corespondență însă, nu atât slăbiciuni firești ale omului, cât ardoarea de a-și apăra drepturile și demnitatea, considerându-le drepturile și demnitatea bisericii sale și ale poporului său. Nimeni – până la el – n-a lăsat asemenea documente-mărturii ale disperării că nu este înțeles. Nici nu putea fi: concepția lui asupra viitorului neamului său – și, în el, al bisericii sale – depășea bizareriile epocii și anticipa, cu o jumătate de veac cel puțin, marea Revoluție Franceză care a deschis larg

orizontul afirmării libertății naționale. În mâna lui Inocențiu, credința – ca a poporului ales, ținut în robia babilonică – s-a transformat în adevărat arsenal pus în slujba cauzei naționale. Între precursorii Unirii naționale de la 1 Decembrie 1918, Inocențiu ar merita așezat în istorie lângă Mihai Viteazul. Iar cuvintele sale dintr-o cunoscută și mereu citată epistolă, care a plăcut atât de mult lui Blaga, – „nu poți învia cu adevărat decât în pământul patriei” –, rămân cea mai mișcătoare profesiune de credință a unui patriot din întreaga literatură epistolară românească.

De aceea, cuvine-se binecuvântarea noastră peste uriașa muncă a neuitatului autor al acestei cărți de referință în istoriografia națională! Mulțumiri profunde tuturor celor care s-au străduit s-o vadă tipărită în limba română în care a fost scrisă: doamnei Edith Pall, soția autorului; Asociației „Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde e.V. Heidelberg”, prin dl Konrad Gustav Gündisch, fost student și colaborator al autorului; Editurii noastre „Viața Creștină”, care a obținut manuscrisul original prin osteneala Mons. Octavian Bârlea, conducătorul Misiunii Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, din München; și, nu în ultimul rând, Fundației Culturale Române, conduse de scriitorul acad. Augustin Buzura, care, prin Centrul de Studii Transilvane din Cluj-Napoca, a făcut posibilă apariția acestei bine venite lucrări, acum când întâmpinăm comemorarea celor trei veacuri de la Unirea în credință a românilor din Transilvania cu Biserica Romei, Cetatea Eternă a ființei noastre naționale și a Bisericii Universale, a Celui ce s-a făcut om pentru Mântuirea neamului omenesc, Domnul nostru Isus Cristos...

Tuturor, lucrători, binevoitori și cititori, binecuvântarea noastră arhierească!

Blaj, 12 ianuarie 1997

† LUCIAN MUREȘAN
Arhiepiscop și Mitropolit
al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică

Istoricul Francisc Pall și exilul lui Inochentie Micu

PERSONALITATEA ISTORICULUI FRANCISC PALL REVINE în actualitatea istoriografică printr-o carte căreia autorul i-a dedicat ultimii ani ai vieții. Ea a fost, de altfel, publicată în limba germană, într-o versiune prescurtată, sub titlul *Ein Siebenbürgischer Bischof in Römischen Exil: Inochentie Micu-Klein (1745-1768)*. Elaborată încă la Cluj, lucrarea a fost inițiată în timpul studiilor sale la Roma, când Francisc Pall a cules cele dintâi informații din arhivele romane, pe care le-a augmentat în răstimpuri, în rarele ocazii ce i s-au ivit. Pe temeiul acestor prime informații, a completat dosarul exilului episcopului Inochentie prin intermediul Monseniorului Octavian Bârlea, care a venit în întâmpinarea solicitărilor făcute pentru a obține documentația necesară studiului. Astfel, datorită investigațiilor sale, a izbutit să colecționeze o informație de o rară bogăție, grație căreia a fost în măsură să conceapă lucrarea în temeiul unor „noi materiale de arhivă din țară și străinătate despre exilul la Roma al lui Inochentie Micu-Klein, marele luptător pentru drepturile românilor transilvăneni, ca și despre starea socială, politică și cultural-religioasă a acestora la mijlocul secolului al XVIII-lea, legată de lupta susținută de el”.

Manuscrisul, elaborat încă în 1979, dată la care profesorul pleca, la rândul său, pe drumul exilului, în Germania, a trebuit să primească avizele necesare pentru a putea fi scos din țară. Cartea cuprindea două părți distincte: un studiu amplu, de fapt o monografie asupra exilului marelui episcop și om politic, și o substanțială anexă documentară. Ajuns în Germania, a încercat publicarea lucrării; a și reușit la o editură germană, într-o ediție în care, din motive de spațiu, au intrat doar o parte din documentele anexate. Selecția a făcut-o profesorul însuși, desigur cu regretul că dosarul integral al problemei rămânea să fie valorificat la o dată incertă.

Între timp, datorită strădaniei unui fost elev, domnul Iacob Mârza, astăzi conferențiar la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba-Iulia, s-a efectuat publicarea în mare măsură a studiului în prestigioasa revistă *Apulum*. Astfel, lucrarea a intrat în circuitul științific, deschizând noi direcții de cercetare a unei epoci care a coincis cu formularea programului politic național al românilor din Transilvania. Fiind primul cititor al lucrării, datorită faptului că profesorul mi-a solicitat, cu aprobarea șefului de catedră de atunci, un referat, am scris acel text sub presiunea timpului și a momentului dramatic pe care cu toții îl traversam. Am parcurs manuscrisul cu reală emoție, determinată de valoarea contribuției și totodată înregistrând intensă participare afectivă a profesorului Pall la scrierea acestui capitol major din istoria românilor ardeleni. Referatul,

pe care l-am conceput și iscălit, sublinia aprecierea fostului student față de opera unui ilustru savant, care a ținut să-și încheie cariera cu un omagiu adus națiunii și bisericii cărora le aparținea.

Astăzi, după publicarea versiunii germane, în intenția de a da la lumină lucrarea în limba în care a fost scrisă, dimpreună cu documentele în totalitatea lor, încercăm o reală satisfacție la gândul că o cercetare realmente de ținută științifică are șansa de a fi citită de oameni interesați de trecutul nostru comun, indiferent de confesiune și mistificări diletante sau, pur și simplu, intenționate.

Aprecierea lucrării lui Francisc Pall este cu puțință în măsura în care o privim din unghiul operei de ansamblu a profesorului și cercetătorului, cel care a ilustrat istoriografia română și generală prin studii de amplă respirație și rigoare științifică. Format în ambianța istoriografiei române interbelice, ca elev al profesorului Constantin Marinescu, s-a integrat în cercetările efectuate în domeniul istoriei generale, promovate, în special, de Nicolae Iorga și continuate de elevii săi, printre care Gheorghe I. Brătianu și Constantin Marinescu merită să fie evocați. De fapt, Francisc Pall a colaborat la revista lui Nicolae Iorga, direcționată din 1941 de Brătianu, și a fost discipolul lui Constantin Marinescu, la rândul ei elev al marelui istoric și creator de școală la Universitatea „Regele Ferdinand”.

Deoarece Francisc Pall nu a fost un istoric oficial, numele lui a fost mai puțin circulat, uneori ignorat sau nesocotit, tocmai pentru că a rămas credincios exigențelor științifice. Acesta este și motivul pentru care încercăm să creionăm un profil al istoricului, având în obiectiv o mai bună înțelegere a cărții care vede acum lumina tiparului în completitudinea ei. Profilul savantului poate să constituie un exemplu și astăzi, când istoriografia română este în căutarea propriei identități, într-o vreme în care se prelungesc, fără șanse, diletantisme impregnate uneori de spirit confesional sau de reminiscențe ale unui roman-tism desuet.

Născut la 24 noiembrie 1911 într-o familie greco-catolică, Francisc Pall a urmat studiile liceale la Carei, iar cele universitare la Cluj, la Universitatea „Regele Ferdinand”, între anii 1929 și 1933. A obținut doctoratul în litere, istorie și bizantinologie (1936), pentru ca apoi să frecventeze ca „auditor” liber la École de Chartres (1937-1938), ca membru al Școlii Române de la Paris, după un sejur la Roma, la Accademia di Romania (1934-1936). Cu aceste prilejuri, oferite generos de Constantin Marinescu, în atmosfera italiană, romană sau sorbonardă, pariziană la École des Hautes Études, s-a format în contact cu mari profesori ca Ferdinand Lot, urmând prelegerile lui Alain de Boüard în domeniul diplomatiei într-un moment de strălucire a istoriografiei medievale. La Berlin, frecventează seminariile lui Robert Holzmann și Fritz Rörig. Anii petrecuți pe meridianele istoriografice europene au fost formativi pentru viitoarea carieră științifică a profesorului, care a beneficiat de ambianța medievisticii europene la nivelul a trei școli istorice de vârf. Formația inițială, punctul de plecare pentru ceea ce a desăvârșit în Occident, s-a datorat semi-

narului condus de Constantin Marinescu la Cluj, un adevărat laborator în care s-au pregătit viitorii medieviști ce vor ilustra, mai târziu, istoriografia română, maghiară și germană transilvăneană.

Cariera didactică a lui Francisc Pall a urmat drumul obișnuit, debutând ca secretar bibliotecar la Institutul de Istorie Universală, apoi asistent din 1936 până în 1944. Paralel, a suplinat conferința de istorie medievală (1941-1944), pentru ca în 1944 să promoveze la gradul didactic de conferențiar titular. Din 1962, a onorat postul de profesor titular provizoriu, ajungând în cele din urmă, în 1964, titularul disciplinei, profesor emerit și conducător de doctorat în domeniul istoriei medievale universale.

Format în disciplina severă a studiilor medievale, specialist reputat prin pregătirea și studiile publicate, profesorul Pall a avut ca model de conduită prestația profesorului său, Constantin Marinescu, pe care nu a pregetat să-l omagieze cu recunoștință și admirație. Paginile pe care le-a scris, într-un volum inițiat de discipol, conțineau mărturiile colegilor de generație și ale foștilor studenți ai magistrului. Contribuțiile incluse reprezintă un document pentru ceea ce a însemnat o școală istorică, despre care s-a vorbit doar în ultimul timp, și o atmosferă de rară distincție intelectuală.

Esențialul acestei școli a constatat în îmbinarea fericită a discursului didactic cu exercițiile de seminar reflectate în pregătirea viitorilor specialiști. Atunci, în ambianța lucrărilor de seminar, s-au pus, de fapt, bazele medievisticii generale la Universitatea din Cluj. De aici, din acest institut, după reorganizarea vieții academice în 1948, care a dus la desființarea institutelor de istorie universală, au pornit inițiativele de organizare a colectivului de istorie medie la Institutul de Istorie și Arheologie. Institutul și-a asumat îndatorirea editării colecției de documente latine medievale, în care profesorul Pall a fost un adevărat *spiritus rector*, alături de profesorul Jakó Zsigmond, cel care aducea tradiția central-europeană a școlii medievistice austriece și maghiare.

Pentru cine ar vrea să refacă istoria unei instituții și a unui colectiv care au fost un adevărat laborator de creație, nu va fi ușor să ignore numele lui David Prodan, Teodor Naum, Ștefan Bezdechi, Sabin Bellu, Samuel Goldenberg, Aurel Răduțiu, Viorica Pervain, Konrad Gündisch. Astfel, săptămână de săptămână, grupul de cercetători a cristalizat o experiență în domeniul paleografiei și diplomaticii latine cu privire la Transilvania, creând totodată instrumentarul investigației în domeniul medievisticii.

Profesorul Pall a fost însă și autorul unei opere de cercetare de veritabilă anvergură europeană prin subiectele de istorie medievală tratate ce țin de centrul, sud-estul și occidentul continentului, excelând prin cultivarea unei viziuni ce dorea să introducă istoria zonei țărilor române într-o mai largă comunitate europeană. Admirația lui Francisc Pall pentru Nicolae Iorga, transmisă de profesorul său de la universitatea clujeană, Constantin Marinescu, s-a concretizat în traducerea în viață a unui program menit să confere o nouă perspectivă istoriografiei românești.

Începând cu teza de doctorat dedicată Cruciadei Târzii, faimosului călător și autor al proiectelor de cruciadă, Ciriaco d'Ancona, Francisc Pall a deschis un câmp de investigare în aria sud-estului european prin studiile consacrate lui Iancu de Hunedoara și Skanderbeg. Profesorul Pall, stabilind o relație între Conciliul de la Florența și organizarea cruciadei, a trasat pentru propriile investigații o direcție pe care o va urmări continuu. Contribuția lui la studiul Cruciadei Târzii a fost elogios apreciată de istorici ca Oskar Halecki, Fritz Valjavec, Franz Babinger etc. Este revelator că în 1942 a publicat câteva reflecții critice la lucrarea lui A. Atya, cel care se ocupase cu cruciadele din Orient în evul mediu târziu. Interesul lui pentru cruciada defensivă l-a condus la tratarea participării la confruntarea cu otomanii a lui Iancu de Hunedoara și Skanderbeg. Cercetarea cruciadei de la Varna a contribuit la luminarea aspectelor legate de pacea de la Szeged și din perspectiva semnificației sud-estului.

Investigațiile medievistului au cuprins explorarea istoriei Albaniei medievale din unghiul raporturilor alban-italiene, pentru ca, în cele din urmă, să consacre o monografie umanistului Barlezio, relevantă pentru orizontul istoricului universal, atent la marile probleme ale lumii moderne de început, în care propriile sale subiecte se regăseau. În acest sens, a relevat trăsătura distinctivă a unui umanist atașat idealului cruciadei antiotomane.

Aria preocupărilor lui Francisc Pall a cuprins istoria misiunilor catolice în țările române, controversalele dintre minorii conventuali și iezuiți, rezultat al cercetărilor întreprinse în arhivele de la Roma. Studiul reprezintă, în economia lucrărilor lui Francisc Pall, un *summum* în reconstituirea expansiunii catolicismului spre răsărit. Savantul a creionat o problemă esențială pentru acțiunea Contrareforme și, totodată, pentru raporturile Occident-Orient în secolul al XVII-lea.

Desigur, opera istoricului medievist este mult mai bogată, ea s-a desfășurat pe spații mult mai întinse, cuprinzând de fiecare dată aspecte de istorie generală în relație cu țările române. Astfel, fostul învățăcel de odinioară a izbutit să realizeze o parte din programul Institutului de Istorie Generală, conceput de Marinescu în spiritul ideilor directoare ale lui Nicolae Iorga, de încadrare a fenomenului românesc în aria dinamicii istoriei europene.

Această relevare a contribuției științifice a profesorului clujean am socotit-o necesară în sensul înțelegerii ultimei sale scrieri, dedicată exilului roman al lui Inochentie Micu-Klein. Concepută practic în ultimii ani dinaintea plecării din țară, lucrarea se remarcă prin originalitatea investigației, prin informația nouă pe care o introduce în circuitul științific și, nu în ultimul rând, prin reconstituirea exemplară a faptelor. Totodată, cartea poate să fie considerată un omagiu adus bisericii căreia autorul îi aparținea, evidențiind aportul unui mare prelat greco-catolic la emanciparea bisericii și națiunii sale. Urmându-i lui David Prodan, – care l-a proiectat pe Inochentie pe ecranul istoriei naționale –, iar pe un plan mai îndepărtat lui Augustin Bunea, Francisc Pall, prin exegeza înfăptuită, a elucidat un capitol cunoscut parțial din cercetările lui Zenovie Pâclișanu.

Având o pregătire istorică excepțională, cunoscător al arhivelor vaticane, istoricul român a adus la lumină fapte și date care au reconstituit capitole obscure din biografia marelui episcop. Erudit prin excelență, Francisc Pall a venit cu o contribuție de excepție la biografia episcopului, începând cu data nașterii, pe care o stabilește în mod exact, și terminând cu anii școlarității, ai formației intelectuale, în general. Astfel, cel dintâi capitol reprezintă o succintă, dar plină de conținut introducere în problematica Unirii religioase a românilor transilvăneni, la care a asociat informații menite să lămurească acele elemente din biografia lui Inochentie care l-au dus, în cele din urmă, la scaunul episcopal.

Cartea cuprinde răstimpul dintre anii 1744 și 1768, fiind reconstituite împrejurările locale marcate de frământările prilejuite de acutizarea contradicțiilor dintre stările privilegiate și episcopat, pe un traseu ce are în vedere soborul de la Blaj, hotărâtor pentru destinul Unirii religioase, mișcarea lui Visarion Sarai, chemarea la Viena, ancheta la care a fost supus, plecarea la Roma, acțiunile întreprinse pentru continuarea luptei, presărate de efectele divergențelor dintre Curte și Sfântul Scaun, și, în cele din urmă, renunțarea la episcopat.

Operă de cercetare, de sistematică reconstituire, *Exilul lui Inochentie Micu-Klein...* aduce în circuitul istoriografic o varietate de informații oferite de arhive și manuscrise, în care un loc primordial îl dețin fondurile vaticane investigate de istoric, Arhivele Statului din Cluj, colecțiile Academiei Române, Filiala Cluj, Biblioteca Apostolica Vaticana, Direcția Generală a Arhivelor Statului București, Haus-Hof-Staatsarchiv din Viena, Arhivele Statului din Budapesta. Simpla parcurgere a listei relevă complexitatea documentării, fapt ce i-a îngăduit autorului cunoașterea factorilor implicați în evenimentele legate de acțiunea și soarta episcopului. Istoricul a fost însă și beneficiarul unei bibliografii esențiale, care a conferit exegezei date și fapte ce au conturat un capitol important din viața lui Inochentie Micu și, totodată, din istoria frământată a bisericii greco-catolice la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Cuprinsul cărții reflectă etapele exilului, ancheta de la Viena din toamna anului 1744, refugiarea la Roma, acțiunile pe care le-a întreprins în favoarea clerului și poporului său, încercarea de reîntoarcere în Transilvania, conflictele cu teologul iezuit. Un loc aparte îl ocupă raporturile cu vicarul Petru Pavel Aaron, adeseori încordate, la care sunt asociate tratativele și planurile de demisie, eșecul încercărilor de redobândire a eparhiei. În esență, lucrarea adâncește cunoașterea unui răstimp de mai bine de 20 de ani, în care biserica greco-catolică traversa o perioadă dramatică, marcată de reacția „națiunilor” politice la revendicările episcopului Inochentie Micu și ale elitei care l-a secondat. În general, mișcarea revendicativă politică și răscoala anticatolică au provocat neliniști la nivelul Curții, confruntată cu opoziția stărilor și cu raporturile cu Sfântul Scaun. Într-un moment în care Unirea era pusă sub semnul întrebării, factorii de decizie imperiali, atenți la evoluțiile din biserica greco-catolică ce implicaseră instituția în câmpul luptelor politice, au intervenit, încercând să

pună capăt unui curs devenit primejdios. Formularea programului și adeziunea elitei românești, solidarizarea părinimii cu demersurile episcopului reprezintă, de fapt, o primă mișcare colectivă a românilor din Transilvania cu scopuri evident politice. Lucrarea înfățișează, prin datele furnizate, dimensiunile fenomenului, care este departe de a putea fi mărginit la acțiunea unei personalități. Rezultă din paginile cărții efectele avute de lupta episcopului asupra întregii societăți românești, chemată la o viață activă de o puternică personalitate, capabilă să antreneze energiile latente ale națiunii.

Introducerea lucrării oferă principalele repere ale strădaniei episcopului în cadrul instituției create la sfârșitul secolului al XVII-lea. Pentru înțelegerea faptelor și, mai cu seamă, a intervenției Curții, confruntată deopotrivă cu mișcările anticatolice și cu atitudinile protestatare manifestate la sinodul convocat, istoricul *Exilului...* asociază exegezei de până acum precizări ce luminează complexitatea faptelor ivite într-un moment în care transformarea instituției bisericii într-un centru politic devenise o realitate neîndoieală.

Investigația comisiei instituite de Curte învederează gravitatea situației care amenința să năruie Unirea și să transforme mișcarea religioasă într-una precumpănitor politică. „Curtea din Viena – scrie autorul – văzând primejduită starea Unirii bisericești a românilor ardeleni cu Roma și voind, din amintitele motive politice, s-o redreseze, se pare că începea să fie preocupată de gândul înlăturării lui Inochentie din episcopia sa, în care el înțelegea, cum am mai spus, să fie nu numai un șef bisericesc, ci și – poate chiar mai mult! – o căpetenie politică a poporului său nedreptățit, într-o epocă în care, de altminteri, factorul bisericesc se împletea încă foarte strâns cu cel politic, pentru a nu mai vorbi de cel social și cultural.” Luptând, cum afirma istoricul, împotriva unui adevărat apartheid, episcopul a iritat Curtea, decisă să-l sacrifice pentru a nu stingheri raporturile cu nobilimea și, în general, cu stările privilegiate din Transilvania.

Pătrunzând în esența politicii habsburgice, Francisc Pall a descifrat rolul pe care Curtea îl destinase bisericii unite și, evident, a relevat poziția lui Inochentie în privința Unirii, marele episcop considerând-o o platformă pentru emanciparea poporului său. Atașat credinței căreia îi aparținea, Inochentie s-a făcut eco al dezideratelor societății românești în integralitatea ei, împrejurare reflectată în componența sinodului din 1744 care trecuse peste deosebiri confesionale.

Cartea profesorului Pall reconstituie, în lumina izvoarelor valorificate, detaliile vieții episcopului Inochentie la Roma, contextul redactării memoriilor lui în favoarea bisericii adresate conducerii imperiului, Mariei Tereza, direct, reiterând postulatele principale invocate anterior. Corespondența cu suverana este semnificativă pentru atitudinea episcopului la Roma; el nu a înțeles să abandoneze lupta, ci, dimpotrivă, să o continue cu și mai multă îndărătnicie. Tonalitatea memoriilor a devenit și mai radicală, ideile s-au exprimat și mai categoric. Astfel s-a constituit un capitol din istoria politică a românilor ardeleni, care stă sub semnul continuității și al solidarității cu interesele națiunii.

Conținutul actelor pe care se bazează expunerea arată, cu limpezime, că stările și alți factori ai puterii din principat nu doreau întoarcerea episcopului în țară, în condițiile în care activitatea revendicativă se constituise într-un program ce și-a propus restructurarea sistemului constituțional prin intrarea românilor în rândurile națiunilor politice. Ideea centrală a episcopului, adică revendicarea statutului politic pentru națiunea română, – în termenii proprii lui Inochentie, *statum constituere* –, punea sub semnul întrebării garanția oferită de Diploma leopoldină (1691). Sinodul din 1744, analizat de autor cu acuratețea științifică necesară, pe temeiul unei informații mai bogate, a relevat cu certitudine caracterul nonconformist al acțiunii, iconoclasmul său în raport cu sistemul constituțional. Faptul că revendicările din sinod au avut suportul păturilor societății românești convocate indica tendința instituției de a se transforma într-o adevărată reprezentanță națională. Participarea, alături de elita clerului greco-catolic, a mirenilor, nobili și țărani, uniți și neuniți, într-un sinod întrunit înainte de convocarea episcopului la Viena, deci în prelungirea acțiunilor anterioare, validează ideea susținută de autor că sinodul era chemat de un episcop care își asumase calitatea de „căpetenie politică a întregului popor obijduit”. Expozeul lui Inochentie privitor la rezultatele modeste ale strădaniilor de până atunci în vederea obținerii drepturilor naționale a primit încuviințarea sinodului pentru continuarea acțiunii revendicative la Viena, trecând peste forurile locale ostile.

Deși informația este parcimonioasă în privința desfășurării lucrărilor sinodului, în lipsa protocolului și, mai cu seamă, a știrilor despre discuțiile purtate, restituirea faptelor, întreprinsă cu acuratețea medievistului, dezvăluie tonalitatea critică a celor care au cuvântat la adresa politicii Curții, care nu a satisfăcut promisiunile conținute de diplome și nici nu a încercat să amelioreze starea țăranimii greu oprimată. Intervențiile anterioare în favoarea acesteia și reiterarea lor în sinod sau la Roma atestă, indubitabil, că Inochentie se solidarizase cu corpul social al națiunii în spiritul unei solidarități etnice. Prin aceasta, conceptul medieval de națiune este depășit, Inochentie conferindu-i un sens modern. Rezultă, din informația pusă la contribuție, că ne găsim în fața a două planuri, unul oficial sub raport conceptual, ce viza sistemul constituțional, altul care concepea națiunea în întregul ei.

Analiza desfășurării lucrărilor sinodului a neliniștit Curtea, având în vedere declarația scrisă în care participanții condiționau Unirea de satisfacerea revendicărilor politice. În ochii oficialităților, declarația a avut o semnificație de ultimatum, fapt rezultat din alte numeroase informații despre atitudinile exprimate de colaboratorii direcți ai episcopului și chiar de țăranime.

Cercetările efectuate de istoric arată că solidarizarea clerului greco-catolic și, în general, a națiunii în jurul episcopului demonstrează că acțiunea politică a acestuia nu a fost una exclusiv individuală, ci una urmată și susținută de o elită ecleziastică, dar și de alte segmente din societatea românească. Documentul la care a făcut apel autorul consolidează ideea unei solidarizări generale

cu inițiativele episcopului, fapt ce probează că Inochentie a fost în timpul păstoririi sale un lider al națiunii, susținut de pături mai largi. Dimensiunile acțiunii și caracterul neconfesional al postulatelor erau o dovadă evidentă că accentele se deplasau de la confesional la național, fixându-se în jurul unui episcop care și-a asumat calitatea de reprezentant al națiunii în condițiile în care biserica ortodoxă, ca instituție, își încetase existența. Astfel, episcopul greco-catolic, fiind singurul admis oficial, se va face purtătorul aspirațiilor românești. De altminteri, în ansamblul revendicărilor a fost cuprinsă problematica națiunii la toate nivelurile și în toate sferele vieții. Datorită caracterului nonconfesional al politicii lui Inochentie, biserica pe care o conducea se identificase cu națiunea română din principat, și nu numai, fapt evidențiat – cum am mai precizat – de componența sinodului și de conținutul postulatelor.

Istoricul *Exilului...* a acordat un spațiu substanțial anchetei la care a fost supus episcopul la Viena, moment semnificativ atât prin desfășurare, cât și, deopotrivă, datorită memoriului pe care Inochentie l-a adresat Curții împotriva articolelor dietale ce fuseseră sancționate de suverană. Aceste articole refuzau recunoașterea românilor ca a patra națiune constituțională, condiție pe care Inochentie o revendicase, ceea ce semnifica și drepturi pentru țărani liberi, libertini și iobagi români, potrivit Diplomei leopoldine, care îi asimila pe cei ce se uneau cu categoriile similare ale națiunilor politice. Deci, nu numai clerul, ci și poporul urma să se împărtășească de drepturi constituționale egale, în sensul prevederilor diplomei. Solicitarea unei mai largi reprezentări a clerului în dietă, a unui post de consilier în guvernul pentru un nobil unit era dovada unei viziuni etnice care stătea la baza conceptului de națiune vehiculat. Or, din acest unghi privind percepția socială și politică a națiunii, ideea unei „națiuni confesionale”, despre care s-a vorbit, trebuie amendată, atâta vreme cât evoluția era spre un concept modern de națiune. Cartea profesorului Pall lămurește în toate detaliile ancheta care s-a transformat într-un rechizitoriu orientat spre incriminarea episcopului, ca promotor al unei acțiuni politice și nu numai pentru mișcările anticatolice declanșate în vremea lui Visarion Sarai.

Este impresionant să constatăm că demersurile politice continuă la Roma prin intervenții pe lângă reprezentantul diplomatic al Austriei, Alessandro Albani, cu gândul ca acesta să intervină pe lângă suverană în favoarea românilor uniți. Inochentie stăruie pentru egalitatea în drepturi a catolicilor uniți cu membrii celorlalte religii, solicitând ca „sărmanii catolici uniți în Transilvania, care sunt nobili, să fie tratați ca nobili, cei care sunt liberi ca liberi, cei care sunt șerbi ca șerbi”. El este de părere că starea Unirii se poate „lecui perfect” dacă suverana confirmă Diploma a doua leopoldină. Și de astă dată, episcopul asociază intervențiilor sale adeziunea catolicilor uniți din Transilvania, în legătură cu care, fără echivoc, cere să se curme asupririle și să li se îngăduie să se bucure de aceleași drepturi ca și credincioșii celorlalte religii recepte.

Neobositul episcop acționând în sferele diplomatice ale Vaticanului cu rară dezinvoltură, intențiile și argumentele sale nu au rămas fără ecou, atâta vreme

cât se recunoaște refuzul sistematic al națiunilor politice față de posibilitatea admiterii unei a patra națiuni în Transilvania. În orice caz, activitatea lui Inochentie la Viena și Roma a avut drept efect o cunoaștere mai profundă a situației românilor transilvăneni și a bisericii lor. Acest capitol din istoria luptei politice purtate de episcop dezvăluie rațiunile mișcărilor din Transilvania, provocate, în opinia lui, de nerespectarea drepturilor acordate sau promise prin diploma imperială specială, cu alte cuvinte Diploma a doua leopoldină.

Este de observat că informația adusă la lumină de carte este de natură să nuanțeze interpretarea mișcărilor confesionale, care nu au avut doar caracter anticatolic, ci și unul în care se pot descifra evidente accente politice sau nemulțumiri sociale. Comparațiile pe care le face Inochentie cu situația poporului anterioară Unirii au fost un prilej pentru a semnaliza agravarea obligațiilor servile ale țărănimii în secolul XVIII, percepută la nivelul întregii societăți românești. Tonalitatea categorică a memoriilor, spiritul critic, îndrăzneala afirmațiilor relevă profilul de adevărat om politic și luptător, concepția pe care o profesa atunci când revendica drepturi pentru întregul corp social al națiunii. Este o evidentă dovadă că episcopul concepea națiunea într-un sens etnic, modern, distanțându-se de conceptul medieval de națiune. Acțiunile politice ale lui Inochentie prilejuiesc o conferință ministerială menită să dezbată soarta Unirii și revendicarea statutului de cea de a patra națiune de către români. Este și aceasta o dovadă că, la mijlocul secolului al XVIII-lea, problema românească ajunsese una de prim-plan în politica Curții și, în cele din urmă, a Sfântului Scaun, acesta nereușind să înduplece forurile imperiale să dispună întoarcerea episcopului în țară. Împărăteasa este hotărâtă să-l îndepărteze pe Inochentie, socotindu-l indezirabil prin rolul de lider politic ce și-l asumase.

Incursiunea în istoria *Exilului...* a pătruns într-un dosar mai puțin cunoscut, cel al demersurilor zadarnice pentru câștigarea drepturilor și al eșecurilor încercărilor de întoarcere în dieceză. Dezvăluirea stărilor conflictuale cu stările privilegiate, cu teologul iezuit, peripețiile excomunicării acestuia și refuzul vicarului Petru Pavel Aaron de a o promulga sunt fațetele unei complexe probleme care solicita decizii. Oricum, prin activitatea lui protestatară, Inochentie a determinat ca problema românească să fie ridicată la nivel central, să devină o chestiune politică indisolubil legată de stabilitatea provinciei.

Aceste pagini sunt de un rar dramatism, relevând în termeni clari atitudinea lui Inochentie. Episcopul năzuia să revină la îndatoririle sale din dieceză, cu gândul de a continua lupta de emancipare a națiunii. Capitolul, dens ca informație, mai cu seamă inedită, aduce lămuriri pentru o epocă ce se deschidea viitorului prin constructivism cultural sub noul episcopat. Comparate lucrurile cu ceea ce se cunoștea până la cercetarea profesorului Pall, este evident că ne găsim în situația de a constata noile dimensiuni ale unei perioade de tranziție în care se organiza laboratorul intelectual al Luminilor. Lupta lui Inochentie a obligat Curtea austriacă să satisfacă o parte din promisiunile făcute în ordine culturală și, bineînțeles, din cererile stăruitoare ale episcopului și elitei ecleziastice.

Istoria anilor de până la abdicarea din 1751 este punctată de evenimente legate de excomunicarea vicarului care au determinat hotărârea de înlăturare cu orice preț a episcopului recalcitrant. Înfruntând ostilitatea și neînțelegerea forurilor locale și centrale, Inochentie a persistat în lupta sa, având „conștiința dreptății cauzei bisericești și naționale românești”, întemeiată pe solidaritatea credincioșilor, cler și popor – scrie autorul cărții, cu îndreptățire. Ceea ce se cunoștea până acum în legătură cu perioada cercetată rezultă cu și mai mare claritate. Este vorba de adeziunea poporului și a elitei la acțiunea revendicativă care depășea cadrul unei incinte ecleziastice.

Izvoarele utilizate la reconstituirea proceselor din societatea românească a secolului al XVIII-lea arată că fenomenul solidarizării corpului social a fost de dimensiuni nebănuite. Supus la umiliri, privațiuni și presiuni, împins la revocarea excomunicării vicarului, Inochentie nu a renunțat totuși să lupte, fiindcă, deși planurile de demisie sunt mereu active, el își continuă în paralel eforturile de reintegrare în spațiul diecezei pe care o păstorește, strădanii ce nu pot însă evita demisia din 1751.

Investigarea *Exilului...* reface imaginea anilor din urmă, trăiți departe de țară, marcați de zbaterile unei personalități neînduplecate care a năzuit, până în ultima clipă, să se reîntoarcă la demnitatea sa. Reconstituirea se derulează susținută de o documentație de primă mână, care a îngăduit un tablou mai complet a ceea ce se petrecuse în societatea românească transilvană. Lăsând să vorbească adeseori izvorul, la nivelul erudiției medievistice profesate de istoric, paginile dedicate anilor din urmă ai episcopului Inochentie rămân o mărturie vie despre o puternică personalitate ce s-a identificat cu națiunea și cu biserica sa, înfruntând Curtea, papalitatea și stările privilegiate din Transilvania. Lucrarea oferă imaginea unui luptător pentru dreptatea națiunii și bisericii sale, a nivelului la care se situa conștiința națională în societatea românească la mijlocul secolului al XVIII-lea. Pentru aceste rațiuni, cartea este semnificativă nu numai pentru anii exilului lui Inochentie, cu frământările cunoscute, ci și pentru problema românească în genere în secolul luminilor.

Restituirea unui fragment din viața episcopului a devenit până la urmă o contribuție la istoria națiunii care câștigase, la mijlocul secolului trecut, o reală conștiință de sine. În realitate, ceea ce a înfăptuit Inochentie a fost, înainte de toate, o solidarizare cu corpul social al națiunii în jurul unui program politic care a întrunit adeziuni pe verticală în societate. Lucrarea aruncă o lumină edificatoare asupra profilului unei generații de intelectuali care l-a secundat pe episcop și care, în concordanță cu ideile veacului, a militat pentru egalitatea de tratament în cazul bisericii și al poporului său.

Parcurgând paginile scrise de un mare istoric, de un erudit înzestrat cu stăpânirea instrumentarului, nu poți să nu admiri probitatea reconstituirii, în care adevărul a stat mai presus de posibilele reticențe confesionale. Fiu al bisericii greco-catolice unite cu Roma, profesorul Francisc Pall a fost profund atașat dreptății națiunii sale, pe care a înțeles s-o servească în limitele adevă-

rului. Nu putem încheia decât reproducând un fragment din concluziile profesorului. „În pofida dezamăgirilor pe care i le-a pricinuit nerespectarea promisiunilor social-politice față de românii uniți și dincolo de acuzațiile adversarilor săi [...] el a rămas pe toată durata vieții un adept sincer al Unirii cu Biserica Romană. Inochentie a pus însă Unirea religioasă în slujba ideii naționale.” Idei, desigur, care, așa cum afirmă autorul acestei fascinante cărți, au găsit teren fertil încă din timpul vieții intransigentului episcop, pentru ca, în cursul generațiilor următoare, să aducă rod bogat, formând temelia programului național de emancipare a românilor din Transilvania.

POMPILIU TEODOR

Prefață

LUCRAREA DE FAȚĂ DĂ LA lumină și studiază noi materiale de arhivă din țară și străinătate despre exilul la Roma al lui Inochentie Micu-Klein, marele luptător pentru drepturile românilor transilvăneni, ca și despre starea socială, politică și cultural-religioasă a acestora la mijlocul secolului XVIII, legată de lupta susținută de el.

Ea aduce, credem, multe întregiri, precizări și îndreptări la cele ce se cunosc din cercetările de până acum, îndeosebi ale lui Augustin Bunea și Zenovie Păclișanu, cu privire la această îndrăznească figură a trecutului românesc, personalitate care, în neostenita sa acțiune pentru „direptatea” neamului său, a trebuit să înfrunte amărăciunea surghiunului și să moară departe de țară, unde, cu toate încercările sale, nu s-a mai putut întoarce.

Investigațiile anterioare au trecut cu vederea, printre altele, unele documente pe care probabil le-au socotit dăunătoare imaginii tradiționale, apologetice, ce s-a impus despre dârzul vlădică blăjean; noi considerăm, dimpotrivă, că într-o abordare pe cât posibil riguros științifică – este, de fapt, scopul efortului nostru – nu pot fi omise asemenea mărturii și că datoria istoricului e explicarea lor prin motivele și împrejurările care le-au dat naștere (cum ne-am și străduit să facem), iar nu trecerea lor sub tăcere. Chipul omului, oricât de seamă ar fi acesta, trebuie cercetat integral, nu numai în trăsăturile lui luminoase, ci relevându-i și eventualele părți mai umbrite.

Sperăm că materialele relativ bogate, pe care le publicăm și le studiem în paginile ce urmează, vor contribui, și din acest punct de vedere, la cunoașterea mai completă a unei remarcabile personalități a istoriei românești.

Câteva lămuriri de ordin metodologic privind întocmirea acestei lucrări:

În studiu am dat, de câte ori îl credeam semnificativ să ilustreze o atitudine sau o acțiune, cuvântul lui Inochentie și contemporanilor săi, sub formă de citate textuale, automărturii și mărturii, pe care le-am tradus însă în românește, căci ele de obicei ni s-au păstrat în limbi străine. Aceste citate, după părerea noastră, sunt în general suficiente prin ele însele pentru caracterizarea unei situații sau a unui personaj, fără să mai fie nevoie de interpretarea lor prin comentarii. Totuși, în intenția de a stabili adevărul, am căutat să atragem atenția, când a fost cazul, în mod critic, asupra subiectivismului, tendențiozităților, contrazicerilor, neclarităților, greșelilor sau altor neajunsuri ale respectivelor automărturii și mărturii, prin scurte observații, și să asigurăm continuitatea expunerii, în contextul epocii, prin punți de legătură, evitând totodată

acele speculații istoriografice subiective care n-au un sprijin serios în izvoare sau sunt chiar contrazise de acestea.

Uneori, am socotit că pentru cititorul atent, și cu atât mai mult pentru cel inițiat, ajunge doar intercalarea unui semn de exclamație sau de întrebare în mijlocul unui citat sau în expunere ori puncte de suspensie după anumite afirmații, ca să-și dea seama el însuși de situație, fără vreun comentariu special din partea noastră.

Cât privește regimul semnelor convenționale:

Parantezele folosite în textul documentelor de autorii acestora le indicăm prin paranteze rotunde (); tot așa, completările de nume sau fapte din regestele puse de noi în fruntea documentelor.

În schimb, intervențiile noastre în textul original sau în traducere le includem în paranteze cu colțuri [].

Termeni sau pasagii se reproduc din izvoare între semne de citat „ „ (ghilimele).

La sfârșitul acestei prefețe, ne rămâne să satisfacem o plăcută îndatorire, exprimând călduroase mulțumiri Monseniorului dr. dr. Octavian Bârlea din München, duhovnicul superior al românilor uniți din Germania, care, la rugămintea și pe baza indicațiilor noastre, a binevoit, cu o rară generozitate, să ne procure prețioase microfilme și fotocopii din arhivele romane; am primit de la Sfinția sa și competente lămuriri. De asemenea, suntem recunoscători Direcției Generale a Arhivelor Statului din București, Direcției Arhivelor Statului, Filiala Cluj, și Bibliotecii Academiei Române, Filiala Cluj, pentru sollicitudinea pe care ne-au dovedit-o înlesnind cercetările noastre.

Ne simțim îndatorați și fostului nostru coleg, domnului dr. docent Jakó Zsigmond, profesor la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, precum și domnului prof. dr. Rudolf Rolf Kutschera din Esslingen/Neckar, pentru o parte din materialul nostru pe care l-am primit prin grija lor din arhivele ungare.

În fine, mulțumim domnului Konrad G. Gündisch, fost student și doctorand al nostru, fost cercetător la Institutul de Istorie din Cluj, pentru ajutorul ce ni l-a dat verificând transcrierea celor câteva documente pe care le avem în limba germană, cu privire la tema noastră, și sugerând descifrarea unor cuvinte de o grafie deosebit de dificilă din documentele respective.

FRANCISC PALL

Arhive și manuscrise¹

- APF = Archivio della Congregazione di Propaganda Fide, Roma (vezi și DGAS).
- *Acta*, vol. 114 (anul 1744).
- *Congr. part.* = *Congregazioni particolari*, vol. 100 (anii 1744-1747), *Trans.* = *Transilvania*.
- *Lettere* (registre de copii după scrisori trimise de Propaganda), vol. 162 (a. 1744), 164 (1745), 166 (1746), 168 (1747), 169 (1747).
- *Scritture non riferite, Bulgaria*, vol. 4 (1747-1760).
- ASV = Archivio Segreto Vaticano, Roma (vezi și DGAS).
- *Germ.* = *Nunziatura di Germania*, vol. 149 (1747), 335 (1743), 351 (1747), 352 (1748), 353 (1749), 358 (1746), 359 (1749-1754), 361 (1749-1754), 364-365 (1746-1754), 366 (1747-1748), 367 (1750), 368 (1747-1748), 612 (1746), 613 (1748-1750), 616 (1747), 620 (1748), 623 (1748), 624 (1748).
- *Acta Camerari Collegii S.R.E. Cardinalium*, vol. 30 (1730).
- *Archivio Concistoriale, Processi*, vol. 116 (1729).
- *Proc. Datariae* = *Processus Archivi Datariae Apostolicae*, vol. 128 (1751).
- ASC = Arhivele Statului, Filiala Cluj.
- *Col. doc. Blaj* = Colecție de documente din fosta Arhivă metropolitană Blaj.
- Fosta Arhivă istorică a BAFC, Colecția generală: *Corespondența Cserei Farkas*.
- În aceeași fostă arhivă: *Grammatophylaceum Transylvanicum*, vol. 30.
- BAFC = Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj.
- *Ms. lat. 29* (Petrus Bod, *Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium historia* (copie litografiată).
- *Ms. lat. 265* (Miscellanea, 1729-1743).
- *Ms. lat. 393, 565, 566* (protocoale – adică registre de copii – ale corespondenței din exil a lui Inochentie).
- BAV = Biblioteca Apostolica Vaticana, Roma.
- *Codex Vaticanus Latinus 7900*.

- DGAS = *Direcția Generală a Arhivelor Statului*, București, Arhiva de microfilme.
- Vat. = Vatican, rola 8 (ASV, Germ., vol. 149, a. 1747); rola 54 (APF, Scritture riferite, Ungheria e Transilvania, vol. 5, anii 1728-1760); rola 60 (APF, Congregazioni particolari, vol. 100, Transilvania).
 - Viena, rola 90 (H-H-StA, Hung., F. = Hungarica, Fasz. 364 Transylvanica separata, anii 1745-1764).
 - Viena, rola 106 (H-H-StA, Staatskanzlei, Notenwechsel, pach. CXXIII, Noten an die Siebenbürgische Hofkanzlei, a. 1751-1754, nr. 41).
- H-H-StA = *Haus-Hof-Staatsarchiv*, Viena (vezi DGAS).
- MOL = *Magyar Országos Levéltár* (Arhivele Statului Ungar), Budapesta.
- Erd. kanc. lt, Acta gen. = *Erdélyi kancellária levéltára, Acta generalia*, anul 1738, dos. 270; a. 1744, dos. 248; a. 1745, dos. 320; a. 1745, dos. 322; a. 1747, dos. 190; a. 1748, nr. 76; a. 1748, dos. 338; a. 1749, dos. 116; a. 1753, dos. 415; a. 1754, dos. 139; a. 1765, dos. 214.
 - *Gubernium Transylvanicum, Diaetalia*, F. 135, a. 1734, nr. 57.

Notă

¹ Alte prescurtări (decât cele cuprinse în lista de mai sus), în indicațiile arhivale:

a. = an
 autogr. = autograf
 c. = cadru (de microfilm)
 doc. = document
 dos. = dosar
 ed. = ediție
 ex. = exemplar
 Fasz.; F. = Faszikel
 f. = folio
 facs. = facsimil
 fc. = fotocopie
 ibid. = ibidem
 lat. = latin
 mf. = microfilm

ms. = manuscris
 n. = nota
 nr. = numărul
 orig. = original
 p. = pagina
 pach. = pachet
 pct. = punctul
 publ. = publicat
 reg. = registru
 r. = rândul
 scris. = scrisoare
 trad. = traducere
 v. = verso

Bibliografie

- 1 ABAFI (Ludwig), *Geschichte der Freimaurerei in Oesterreich-Ungarn*, Budapesta, 1890.
- 2 AIGL (Paulus), *Historia venerabilis capituli cathedralis ecclesiae Quinque-ecclesiensis, Quinque-ecclesiae* (Pécs), 1838.
- 3 ALBU (Corneliu), *Pe urmele lui Ion-Inocențiu Micu-Klein*, București, 1983.
- 4 Allg. D. Biogr. = *Allgemeine Deutsche Biographie*, 56 vol., Leipzig, 1875-1912.
- 5 ARDELEANU (I.), *Documente istorice din Vatican relative la istoria noastră*, în *Transilvania*, Brașov, 10 (1877), nr. 11.
- 6 ARETIN (Erwein Frhr. von), *Arco*, în *Neue Deutsche Biographie*, I, Berlin, 1953.
- 7 ARMBRUSTER (Adolf), *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972.
- 8 ARNETH (Alfred), *Geschichte Maria Theresia's*, II, Viena, 1864; III, 1865; IV, 1870; VII, 1876; IX, 1879.
- 9 AUGSTEIN (Rudolf), *Preussens Friedrich und die Deutschen*, Frankfurt am Main-Viena-Zürich, 1968 (ed. nouă, lărgită, 1981).
- 10 BARȚIU (George), *Părți alese din istoria Transilvaniei*, I, Sibiu, 1889.
- 11 BARTAL (Antonius), *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*, Budapesta, 1901.
- 12 BASILOVITS (Joannicius), *Brevis notitia Foundationis Theodori Koriathovits, olim ducis de Munkacs pro Religiosis Ruthenis...*, Cassoviae [Košice], 1799.
- 13 BALAN (I.), *O scrisoare despre Inocențiu Klein*, în *Revista catolică*, București, 4 (1915).
- 14 BARBAT S.J. (B.), *L'institution de l'office du „théologien” dans l'Église Roumaine*, în *Orientalia Christiana Periodica*, Roma, 29 (1963).
- 15 BARLEA (Octavian), *Aron Petru Pavel*, în *Biogr. Lex.*, I (1974).
- 16 Idem, *Biserica Română Unită și ecumenismul còrifeilor Renașterii culturale*, în *Perspective*, München, V, 3-4, ian.-iunie 1983.
- 17 Idem, *Greci „ortodocși” și greci „uniți”*, în *Perspective* (München), III, ian.-mart. 1981.

- 18 Idem, *Ostkirchliche Tradition und westlicher Katholizismus. Die rumänische unierte Kirche zwischen 1713-1727*, München, 1966.
- 19 *Benedicti papae XIV. Bullarium*, ed. recentior, auctior et emendatio, I-II, Roma, 1760.
- 20 BENEDIKT (Heinrich), Bartenstein, in *Biogr. Lex.*, I (1974).
- 21 BENKÓ (Josephus), *Transsilvania*, II, Viena, 1778.
- 22 BERNATH (Mathias), *Habsburg und die Anfänge der rumänischen Nationsbildung*, Leiden, 1972.
- 23 BIANU (Ion) – SIMONESCU (Dan), *Bibliografia românească veche*, IV, București, 1944.
- 24 *Biogr. Lex.* = *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, hg. von Mathias Bernath und Felix von Schröder. Redaktion Gerda Bartl, München (*Südosteuropäische Arbeiten*, nr. 75), I (A-F), 1974; II (G-K), 1976; III (L-P), 1979.
- 25 BOD (Petrus), *Historia Hungarorum ecclesiastica*, II, Lugduni Batavorum [Leyden], 1890.
- 26 BOGDAN-DUICĂ (George), *Călugărul Visarion Sarai, Caransebeș*, 1896.
- 27 Idem, *Procesul episcopului Ioan Inochentie Clain, Caransebeș*, 1896.
- 28 BRAUDEL (Fernand), *Sozialgeschichte des 15-18. Jahrhunderts*, I, *Der Alltag*, München, 1985 (ed. originală franceză, Paris, 1979).
- 29 BUCHOWIECKI (Walther), *Handbuch der Kirchen Roms*, II, Viena, [1970].
- 30 BUNEA (Augustin), *Cestiuni din dreptul și istoria bisericii românești unite*, Blaj, 1893.
- 31 Idem, *Ierarhia românilor din Ardeal și Ungaria*, Blaj, 1904.
- 32 B, *Episcopii* = BUNEA (Augustin), *Episcopii Petru Pavel Aron și Dionisiu Novacovici*, Blaj, 1902.
- 33 B, *Klein* = BUNEA (Augustin), *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*, Blaj, 1900.
- 34 CARINI (Isidoro), *La Biblioteca Vaticana*, Roma, 1892.
- 35 CASPAR (Erich), *Geschichte des Papsttums*, II, Tübingen, 1933.
- 36 CALINESCU (G.), *Altre notizie sui missionari cattolici nei paesi romeni*, in *Diplomatarium Italicum*, II, Roma, 1930.
- 37 *Chronik der Grafen des Heiligen Römischen Reichs von und zu Arco genannt Bogen*, Wien-Graz, 1886.
- 38 CIPARIU (Timotei), *Acte și fragmente latine romanesci*, Blaj, 1855.

- 39 Idem, *Archiv pentru filologia și istoria*, Blaj, 1868, nr. 20; 1870, nr. 34.
- 40 CJC = *Corpus Juris Canonici*, ed. Coloniae Munatiana [Basel], I, 1735; II, 1730.
- 41 CJH = *Corpus Juris Hungarici*, 1000-1526, Budapesta, 1899; 1657-1740, Budapesta, 1900; 1740-1835, Budapesta, 1901.
- 42 CJH, 1540-1848. *évi erdélyi törvények* [Legile ardelenene dintre anii 1540-1848], Budapesta, 1900.
- 43 CJH, Trip. = *Corpus Juris Hungarici. Opus Tripartitum*, Budapesta, 1897.
- 44 CT = *Concilium Tridentinum*, ed. Trento, 1745.
- 45 DECEI (Aurel), *Memoriul (Supplex Libellus) lui I. Inochentie Micu-Klein către regina Maria Tereza, din anul 1744*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, X (1967).
- 46 *De synodo dioecesana*, II, ed. Veneția, 1767.
- 47 Diz. biogr. ital. = *Dizionario biografico degli italiani*, Roma, I, 1960.
- 48 DÖBRENTÉI (Gábor), *Nagy-Ajtai Cserey Farkas*, în *Erdélyi Múzeum*, Pesta, IV (1815).
- 49 DRAGOMIR (Silviu), *Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. I, Sibiu, 1920; vol. II, Sibiu, 1930.
- 50 DUHR S.J. (Bernhard), *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge im 18. Jahrhundert*, IV/1-2, München-Regensburg, 1928.
- 51 DUMITRIU-SNAGOV (I.), *Românii în arhivele Romei (Secolul XVIII)*, [București, 1973].
- 52 ECKHART (Ferenc), *A jog és államtudományi kar története* [Istoria Facultății de Drept și de Știință a Statului], Budapesta, 1936.
- 53 *Erdély története* [Istoria Transilvaniei], II, Budapesta, 1986.
- 54 FABRITIUS (Karl), *Namen und Verwendung der Jesuiten, welche von 1730-1773 in den siebenbürgischen Ordenshäusern wirkten*, în *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, Neue Folge, Sibiu, 11 (1873-1874).
- 55 FASCHING (Franciscus), *Nova Dacia*, Cluj, 1743.
- 56 Idem, *Vetus Dacia*, Cluj, 1725.
- 57 FERRARIS (F. Lucius), *Prompta bibliotheca canonica, juridica, moralis, theologica*, ed. novissima, VII, Veneția, 1770.
- 58 FIEDLER (Joseph), *Die Union der Valachen in Siebenbürgen unter Kaiser Leopold I*, Viena, 1858, extras din *Sitzungsberichte der philos.-hist. Classe der k. Akademie der Wissenschaften*, [Viena], vol. 27.

- 59 FORCELLINI (Aegidius), DE VIT (Vincentius), *Totius latinitatis lexicon*, III, ed. Prato, 1865.
- 60 FRANCOVICH (Carlo), *La storia della massoneria in Italia*, Florența, 1974.
- 61 FRIEDBERG (Aemilius), *Corpus iuris canonici*, I-II, Leipzig, 1879-1881.
- 62 GALLA (Ferenc), *A püspökjelöltek kánoni kivizsgálásának jegyzőkönyvei a Vatikáni Levéltárban* [Registrele de anchetă canonică a candidaților de episcopi din Arhivele Vaticanului], în *Levéltári közlemények*, Budapest, 20-23 (1942-1945).
- 63 GALOS (László), *Cienfuegos Alvarez*, în *Száz jezsuita arcél* [O sută de profiluri iezuite], sub red. P. Gyenis András S.J., II, Budapest, 1941.
- 64 GAMS (Pius Bonifacius), *Series episcoporum*, ed. II, Regensburg, 1931 (retipărire Graz, 1957).
- 65 GOETHE (Johann Wolfgang), *Italienische Reise*, ed. Ernst Beutler, Zürich, 1977 (*Sämtliche Werke*, 11).
- 66 GUGLIA (Eugen), *Maria Theresia. Ihr Leben und ihre Regierung*, I-II, München-Berlin, 1917.
- 67 GYÉMANT (Ladislau), *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1790-1848*, București, 1986.
- 68 HABERKERN (Eugen) - WALLACH (Joseph Friedrich), *Hilfswörterbuch für Historiker. Mittelalter und Neuzeit*, ed. II, Bern-München, 1964.
- 69 HAIDACHER (Anton), *Geschichte der Päpste in Bildern*, Heidelberg, [1965].
- 70 HALLER (Johannes), *Das Papsttum*, II/1, Stuttgart, 1937.
- 71 HEECKEREN (Émile de), *Correspondance de Benoit XIV*, t. I (1740-1749); t. II (1750-1756), Paris, 1912.
- 72 HENNYEY (Vilmos), *A magyar posta története* [Istoria poștei maghiare], Budapest, 1926.
- 73 HERMANN (Egyed) - ARTNER (Edgár), *A hittudományi kar története* (A kir. magy. Pázmány Péter tudományegyetem története) [Istoria Facultății de Teologie (Ist. Universității Regale Maghiare P.P.)], I, Budapest, 1938.
- 74 HINRICHS = *Friedrich der Grosse und Maria Theresia. Diplomatische Berichte von Otto Christoph Graf von Podewils...*, hg. von Dr. Carl Hinrichs... übers. aus dem Französischen von Gertrud Gräfin von Podewils-Dürnitz, Berlin, 1937.
- 75 HOLBÖCK (Dr. Carl), *Konsistorium*, în *Lexikon für Theologie und Kirche*, begründet von Dr. Michael Buchberger, zweite völlig neu

- bearbeitete Auflage, hg. von Josef Hofer und Karl Rahmer, X, Freiburg, 1961.
- 76 HURMUZAKI (Eudoxiu de), *Documente privitoare la istoria românilor*, VI, București, 1878.
 - 77 *Institutum Societatis Jesu*, I, Praga, 1705.
 - 78 IORGA (N.), *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1685-1821)*, vol. II, [ed. a III-a], București, 1969.
 - 79 Idem, Radu Cantacuzino, în *Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice*, seria III, t. 13 (1932).
 - 80 Idem, *Studii și documente*, XII, București, 1906.
 - 81 *Istoria literaturii române*, I, București, 1964.
 - 82 JAKÓ (Zsigmond), *Írás, könyv, értelmiség* [Scriere, carte, intelectualitate], București, 1976.
 - 83 Idem, *Philobiblon transilvan*, București, 1977.
 - 84 JESSEN (Hans), *Friedrich der Grosse und Maria Theresia in Augenzeugenberichten*, hg. und eingel., [ed. a II-a, Düsseldorf, 1965].
 - 85 KADAR (József), *Szolnok-Doboka vármegye monographidja* [Monografia comitatului Solnoc-Dăbâca], IV, Dej, 1901.
 - 86 KALLBRUNNER (Joseph) – WINKLER (Melitta), *Die österreichische Zentralverwaltung, II: Die Zeit des Directoriums in publicis et cameralibus*, Viena, 1925.
 - 87 KATONA (Stephanus), *Historia critica regum Hungariae*, XXXVIII, Buda, 1806.
 - 88 KAZY (Franciscus), *Historia universitatis Tyrnaviensis Societatis Jesu*, Trnava, 1737.
 - 89 KHEVENHÜLLER = *Aus der Zeit Maria Theresias. Tagebuch des Fürsten Johann Josef Khevenhüller-Metsch, kaiserlichen Obersthofmeisters 1742-1776*, ed. Rudolf Graf von Khevenhüller-Metsch și Dr. Hanns Schlitter, vol. [I], 1742-1744; vol. [II], 1745-1749; vol. [III], 1752-1755; vol. [IV], 1756-1757; vol. [VI], 1764-1767; Wien-Leipzig, 1907-1917.
 - 90 KOWALSKY O.M.J. (Nicola), *Serie dei Cardinali Prefetti e dei Segretari delle Sacra Congregazione „de Propaganda Fide“*, Roma, 1962, în *Collectio Urbaniana*, series III, *Textus ac Documenta*.
 - 91 KUTSCHERA (Rolf), *Landtag und Gubernium in Siebenbürgen (1688-1869)*, Köln-Wien, 1985 (*Studia Transylvanica*, 11).
 - 92 LENNHOF (Eugen), *Die Freimaurer*, Zürich-Leipzig-Wien, [1929].
 - 93 *Lexicon Capuccinum. Promptuarium historico-bibliographicum Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum (1525-1950)*, Roma, 1951.

- 94 LUPAȘ (I.), *Două anchete oficiale în satele din scaunul Sibiului (1744 și 1745)*, în *Revista teologică*, 28 (1938).
- 95 MAIOR (Petru), *Istoria besearicei românilor atât acestor dincoace, precum și celor dincolo de Dunăre*, Buda, 1813.
- 96 MANSI (Ioannes Dominicus), *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, t. II (305-346), reproducere facsimilată, Paris-Leipzig, 1901; t. XVII (1409-1418), repr. facs., Paris, 1903.
- 97 MASPOLI (Enrico), *Fra Agostino Maria Neuron da Lugano, vescovo di Como*, în *Collectanea Franciscana*, V-VI, Assisi, 1935-1936.
- 98 MICU (S.), *Scrieri filozofice. Studiu introductiv și ediție critică de Pompiliu Teodor și Dumitru Ghișe*, București, 1966.
- 99 Idem, *Scurtă cunoștință a istorii românilor*, ed. Cornel Câmpeanu, București, 1963.
- 100 MIHORDEA (V.), *Știri nouă cu privire la Radu Cantacuzino*, extras din *Revista istorică*, București, XXII (1936), nr. 1-3.
- 101 MOLDOVANU (Ioan M[icu]), *Acte sinodali ale bisericei romane de Alba-Iulia și Fagarasiu*, I, Blaj, 1869; II, Blaj, 1872.
- 102 MOLNÁR (Aladár), *A közoktatás története Magyarországon a XVIII században [Istoria instrucției publice în Ungaria în sec. XVIII]*, vol. I, Budapesta, 1881.
- 103 *Monumenta Ucrainae historica*, collegit Metropolitae Andreas Šeptyckyj, VI (1729-1773), Roma, 1868.
- 104 MORELLI (Emilia), *Le lettere di Benedetto XIV al cardinale de Tencin, dai testi originali*, I (1740-1747), Roma, 1955.
- 105 MORGHEN (Raffaello), *Galletti (Pier Luigi)*, în *Enciclopedia Italiana*, XVI, (1932).
- 106 MORONI (Gaetano), *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, Venezia, 3 (1840), 14 (1842), 28 (1844), 38 (1846), 51 (1851), 64 (1853).
- 107 MRAZ (Gerda und Gottfried), *Maria Theresia. Ihr Leben und ihre Zeit in Bildern und Dokumenten*, [München, 1979].
- 108 NAGY (Iván), *Magyarország családai [Familiile Ungariei]*, vol. [II], Pesta, 1853, [IV], Pesta, 1858.
- 109 NILLES S.J. (Nicolaus), *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani*, I-II, Oeniponte [Innsbruck], 1885.
- 110 PALL (Francisc), *Cele dintâi acțiuni ale lui Inochentie Micu-Klein în exilul său din Roma, în 1745*, în *Apulum, Alba-Iulia*, XXI (1983).

- 111 Idem, *Conflictul lui Inochentie Micu-Klein cu Petru Aaron*, *ibid.*, XXIII (1985), XXIV (1988).
- 112 Idem, *Di nuovo sulle biografie scanderbegiane del XVI secolo*, în *Revue des études sud-est européennes*, București, 9 (1971), nr. 1.
- 113 Idem, *Formația școlară a lui Inochentie Micu-Klein*, în *Apulum*, XIX (1981).
- 114 Idem, *Inochentie Micu-Klein, deschizător al luptei de emancipare națională a românilor transilvăneni; câteva îndreptări și întregiri*, *ibid.*, XX (1982).
- 115 Idem, *Inochentie Micu-Klein și cancelarul Kaunitz*, *ibid.*, XXVI (1990).
- 116 Idem, *Le controversie tra i Minori Conventuali e i Gesuiti nelle di Moldavia*, în *Diplomatarium Italicum*, IV, Roma, 1940.
- 117 Idem, *Noi acțiuni ale lui Inochentie Micu-Klein pentru revenirea în patrie din exil, în 1746*, în *Apulum*, XXII (1985).
- 118 Idem, *Știri noi despre primii studenți trimiși de la Blaj la Roma*, *ibid.*, XVII (1979).
- 119 PASTOR (Ludwig von), *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters*, XV, Freiburg im Breisgau, 1930; XVI/1-3, Freib. i. Br., 1931-1933.
- 120 PAULER (Tivadar), *A budapesti magyar királyi tudományegyetem története [Istoria Universității Regale de Științe din Budapesta]*, I, Budapesta, 1880.
- 121 P, *Coresp.* = PĂCLIȘANU (Zenovie), *Corespondența din exil a episcopului Inochentie Micu-Klein*, București, 1924.
- 122 P, *Teologul* = PĂCLIȘANU (Zenovie), *Din istoria bisericească a românilor ardeleni. „Teologul” vlădicilor uniți*, în *Academia Română. Memoriile secțiunii istorice*, seria III, t. 1 (1923).
- 123 PETRUCH S.J. (Antal), *A trencsényi jezsuita noviciátus anyakönyve 1655-1772 [Matricula noviciatului iezuit din Trencin 1655-1772]*, Budapesta, 1942 (= *Publicationes ad historiam S.J. in Hungaria illustrandam*, red. Gyenis András S.J., *Fontes* 6).
- 124 PIPPIDI (Andrei), *„Fables, bagatelles et impertinences”. Autour de certaines généalogies byzantines des XVIe-XVIIIe siècles*, în *Études byzantines et post-byzantines* [București, 1979].
- 125 PRODAN (D.), *Supplex libellus Valachorum (Din istoria formării națiunii române)*, ed. nouă, cu adăugiri și precizări, București, 1984; prima ed., 1948; ed. a II-a, nouă, refăcută, 1967; ed. engleză, 1971; ed. germană, 1982 (*Studia Transylvanica*, 9).
- 126 PROTASE (Maria), *Petru Maior*, București, 1973.

- 127 PROTOPODESCU (Lucia), *Pelerinaj la Roma*, în *Perspective* (München), VI, oct.-dec. 1983.
- 128 RADU (Iacob), *Foştii elevi români uniţi ai şcoalelor din Roma*, Beiuş, 1929.
- 129 Idem, *Manuscriptele din biblioteca episcopiei unite din Oradea Mare*, în *Academia Română. Memoriile secţiunii istorice*, seria III, t. 1 (1920).
- 130 RADUŢIU (Aurel), *Actele bisericeşti în limba română din Transilvania ca izvoare pentru vocabularul social al satului în epoca feudală*, în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Historia*, Cluj, 1977, 1.
- 131 Idem, *Daia Română la 1785*, în *Apulum*, Alba-Iulia, XVI (1978).
- 132 RETTEGI (György), *Emlékezetek méltó dolgok 1718-1784* [Lucruri vrednice de amintire, 1718-1784], ed. (cu studiu introductiv şi note) de Jakó Zsigmond, Bucureşti, 1970.
- 133 RITZLER (P. Remigius) - SEFRIN (P. Pirminus), *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, VI (1730-1799), Padova, 1958.
- 134 RODOLICO (Niccolò), *Stato e Chiesa in Toscana durante la reggenza lorenese (1737-1765)*. Ristampa xerografica con introduzione di Giovanni Spadolini, Firenze, 1972.
- 135 ROHLFS (Gerhard), *Historische Grammatik der italienische Sprache und ihrer Mundarten*, I-II, Bern, [1949].
- 136 ROSA (Mario), *Benedetto XIV*, în *Diz. biogr. ital.*, 8 (1966).
- 137 RÜHL (Franz), *Chronologie des Mittelalters und der Neuzeit*, Berlin, 1879.
- 138 RUMPEL (Hubert), *Das Staatskirchentum des Absolutismus und die Französische Revolution*, în *Staat und Kirche im Wandel der Jahrhunderte*, hg. von Walther Fuchs, Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz, [1966].
- 139 RUSSU (Ioan I.), *Inscripţiile Daciei romane*, vol. I, adunate, însoţite de comentarii şi indice, traduse în româneşte, Bucureşti, 1975.
- 140 SCHROTT (Ludwig), *Herrscher Bayerns*, ed. a III-a, München, 1974.
- 141 SEEWANN (Gerhard), *Kolowrat-Krakowsky, Ferdinand Alois*, în *Biogr. Lex.*, II (1976).
- 142 Idem, *Königsegg-Erps, Karl Ferdinand*, în *Biogr. Lex.*, II (1976).
- 143 Idem, *Königsegg-Rothenfels, Joseph Lothar Dominik*, în *Biogr. Lex.*, II (1976).
- 144 SEPPELT (Franz Xaver), *Geschichte der Päpste von den Anfängen bis zur Mitte des zwanzigsten Jahrhunderts*, neu bearb. von Georg Schweiger, V, München, [1959].

- 145 SOMMERVOGEL S.J. (Carlos), *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, Bruxelles-Paris, vol. 9, 1890-1900, vol. 10 de P. Bliard, 1909, completări de E.M. Rivière, 5 fasc., 1911-1931.
- 146 SPRETTI (Vittorio), *Enciclopedia storico-nobiliare italiana*, V, Milano, 1932.
- 147 STĂNILOAE (Dumitru), *Lupta și drama lui Inocențiu Micu Clain*, în *Biserica ortodoxă română*, București, 88 (1968), nr. 9-10.
- 148 STINGHE (Sterie), *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei*, I (1700-1783), Brașov, 1901.
- 149 SUCIU (Coriolan), *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, I-II, [București, 1968].
- 150 SZEREDAI (Antonius), *Notitia veteris et novi capituli ecclesiae Albensis Transilvaniae*, Albae Carolinae [Alba-Iulia], 1791.
- 151 SZILAGYI (Sándor), *Monumenta comitialia Regni Transylvaniae*, 21, Budapesta, 1898.
- 152 SZINNYEY (József), *Magyar írók élete és munkái* [Viața și operele scriitorilor maghiari], Budapesta, 2 (1893), 7 (1899), 13 (1908).
- 153 ȘINCAI (Gheorghe), *Hronica românilor*, III, ed. Florea Fugariu - Manole Neagoe, [București], 1969.
- 154 TAGLIAVINI (C.), *Contribuții la bibliografia românească veche*, în *Cercetări literare*, București, 5 (1943).
- 155 TAPIÉ (Victor-L.), *L'Europe de Marie-Thérèse. Du baroque aux lumières*, [Paris, 1973].
- 156 TAUTU (Aloisiu L.), *Testamentul și moartea episcopului Inocențiu Micu-Klein*, în *Bună Vestire*, Roma, 9 [1970], nr. 4.
- 157 Idem, *Un epizod cu ocazia înmormântării episcopului Inocențiu Micu-Klein*, în *Bună Vestire*, Roma, 10 [1971], nr. 1.
- 158 TÓTH (I. Zoltán), *Az erdélyi román nacionalizmus első százada 1697-1792* [Primul secol al naționalismului român din Transilvania, 1697-1792], Budapesta, 1946.
- 159 TRÓCSANYI (Zsolt), *Erdélyi kormányhatósági levéltárak* [Arhive ale autorităților guvernamentale din Transilvania], Budapesta, 1973.
- 160 TURCZYNSKI (Emanuel), *Konfession und Nation. Zur Frühgeschichte der serbischen und rumänischen Nationsbildung*, Düsseldorf, 1976.
- 161 *Újabb adattár a vargyasi Daniel család történetéhez* [Magazin de date noi privind istoria familiei Daniel de Vârgheș], ed. Kelemen Lajos, Cluj, 1913.
- 162 VAUSSARD (Maurice), *La vie quotidienne en Italie au XVIIIe siècle*, Paris, [1959].

- 163 VERESS (Andrei), *Bibliografia româno-maghiară*, I, București, 1931.
- 164 WALTER (Friedrich), *Die Geschichte der österreichischen Zentralverwaltung in der Zeit Maria Theresias (1740-1780)*, Viena, 1938.
- 165 Idem, *Männer um Maria Theresia*, Viena, [1951].
- 166 WESSELY (Kurt), *A doua diplomă leopoldină*, în *Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice*, seria III, t. 20 (1938).
- 167 Wetzer und Welte's *Kirchenlexikon*, Freiburg im Breisgau, 1882.
- 168 WOLF (Adam), *Der Wiener Hof in den Jahren 1746, 1747 und 1748*, extras din *Sitzungsberichte der philos.-hist. Classe der k. Akademie der Wissenschaften*, I, [Viena], oct. 1850.
- 169 Idem, *Oesterreich unter Maria Theresia*, Viena, 1855.
- 170 WURZBACH (Constant), *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich*, 60 vol., Viena, 1856-1891.

Exilul lui Inochentie Micu-Klein la Roma (1745-1768)

Introducere

Unirea cu Biserica Romană, principalele trăsături ale luptei de emancipare națională și, în general, ale acțiunii episcopului român unit Inochentie până în vara anului 1744.

ÎN ACESTE PAGINI INTRODUCTIVE VOM căuta să scoatem în evidență, în linii mari, foarte pe scurt, cadrul istoric în care va începe să se desfășoare acțiunea lui Inochentie și, mai ales, acele momente care au o însemnătate deosebită și pentru înțelegerea perioadei exilului său.

În expansiunea sa spre sud-estul Europei, Imperiul Habsburgic a eliberat, la sfârșitul secolului XVII, principatul Transilvaniei de sub stăpânirea turcească și l-a înglobat între posesiunile sale. Ca să-și poată păstra și întări dominația în acest bastion răsăritean al achizițiilor teritoriale și pentru ca acesta să-i poată servi ca o punte spre noi cuceriri în direcția Țării Românești și a Peninsulei Balcanice, Curtea de la Viena trebuia, pe de o parte, să țină seama de anumite condiții specifice Transilvaniei și, pe de alta, să încerce a le adapta potrivit intereselor sale.

Astfel, împăratul Leopold I s-a îndatorat, după laborioase tratative, să respecte constituția tradițională a țării, întemeiată pe privilegiile îngust feudale ale celor trei „națiuni” (unguri, secui și sași) și ale celor patru religii „recepte” (catolică, luterană, reformată și unitariană). Acesta e, în esență, cuprinsul Diplomei leopoldine a Transilvaniei din 1691. Dar năzuințele de centralizare și de integrare ale Imperiului Habsburgic, feudal în bazele sale și tot mai absolutist în tendințe, nu se împăcau cu constituția ardeleană mai înapoiată pe care se sprijineau amintitele națiuni, refractare acestor năzuințe. Curtea imperială acapara treptat conducerea efectivă a țării, considerată doar o anexă a imperiului, reducând guvernul ardelean, statornicit în cele din urmă la Sibiu (până în 1790), la rolul unui organ mai mult executiv al ordinelor transmise prin Cancelaria Aulică Transilvăneană, înființată la Viena. În Imperiul Habsburgic multinațional, adevărat mozaic de țări și popoare, catolicismul era socotit ca un instrument spiritual de stăpânire și de unificare, mănuit cu dibăcie de iezuiți. Dar fiindcă dintre religiile recepte, adică oficial recunoscute și privilegiate ale Transilvaniei, tocmai această confesiune ajunsese (în urma progreselor Reformei) să aibă cei mai puțini credincioși, iar regimul austriac instaurat aici voia să transforme catolicismul – prin eludarea disimulată a dispozițiilor diplomei din 1691, care ținea cele patru religii recepte ca egale – în chiar principala religie a țării, trebuia să se găsească un mijloc pentru întărirea lui. Neexistând

nădejdea reconvertirii, cel puțin în masă, a protestanților, iezuiți și, sub înrăurirea lor, Curtea vieneză se gândeau să-i atragă la catolicism pe români.

Cu toate că erau cei mai numeroși și răspândiți pe întreg teritoriul Transilvaniei, românii nu erau cuprinși între națiunile politice și, împreună cu religia lor ortodoxă, erau considerați doar ca „tolerați”, decăzuți – potrivit legiurii de pe la mijlocul sec. XVII – chiar și din puținele drepturi pe care le vor fi avut vreodată. Trăgând învățăminte din atragerea unei bune părți a rutenilor la unire cu biserica catolică, unire ea însăși reluare și lărgire a tradiției prozelitismului și misionarismului spre Orient, propagatorii catolicismului au izbutit să câștige între 1697 și 1700 fie o parte, fie chiar (aproape) totalitatea românilor ardeleni, – în privința aceasta părerile din istoriografie sunt împărțite –, în orice caz, mai ales clerul, pătura lor conducătoare. În schimbul recunoașterii vagi a principalelor dogme care deosebeau biserica apuseană de cea răsăriteană, dar și al respectării ritului (a obiceiurilor exterioare ale cultului, astfel și a calendarului) celei din urmă, românilor le erau promise unele avantaje social-politice și culturale, de care ei fuseseră lipsiți până atunci. Aceste avantaje le erau făgăduite prin prima Diplomă leopoldină din 1699 a Unirii și, îndeosebi, prin cea de-a doua, din 1701, dată în favoarea „episcopului, popilor și națiunii valahe”, cum se spune în încheierea ei. Astfel s-au pus treptat bazele bisericii unite sau greco-catolice românești din Transilvania, în frunte cu un episcop ce-și avea reședința la început în Alba-Iulia, apoi la Făgăraș și, în cele din urmă, cum vom vedea, la Blaj. Oficial, ea pretindea, de la un moment dat, să cuprindă nu numai întreg poporul român din Transilvania, ci, prin preluarea în parte a unei formule aplicate fostei mitropolii ortodoxe din această țară, și elementele grecești, rutene și sârbești aflate în limitele ei.

Unirea a prilejuit de la început formularea și chiar promisiunea vremelnică de către Viena a unor drepturi politice nu numai pentru cler, dar și pentru mireni, inclusiv oamenii de rând, care s-ar fi unit cu Biserica Romei. Diploma a doua leopoldină (în articolul 3) prevedea anume acest lucru, desigur ca o ademenire, poate mai ales în fața împotrivirii unei mari părți a populației românești, ba și a unei părți dintre preoți, care, prin tăria tradiției, doreau să rămână în vechea lor credință ortodoxă.

Uniți voiau să fie încadrați în constituția țării, prin adăugarea lor la una din religiile ei recepte, la cea catolică. Dar acțiunea, promovată de Viena, era rău privită de tradiționalele „națiuni” constituționale, de rigidele lor „stări” privilegiate, reprezentate în dieta ardeleană, căci admiterea preoșimii române (care se găsea într-o situație asemănătoare cu a maselor iobăgești, lipsite de drepturi) la prerogativele celei de rit latin, admiterea ei la „statusul” catolic, însemna știrbirea privilegiilor feudale și, în ultimă analiză, scăderea foloaselor materiale de care se bucurau ele, mai bine zis păturile conducătoare ale acelor națiuni. Dieta nici nu voia să audă de acordarea de drepturi mirenilor uniți și, cu atât mai puțin, celor „de condiție plebee”. Ea a trecut deci sub tăcere această concesie imperială, cum a făcut apoi însăși Curtea de la Viena, dăn-

du-și probabil seama că promisesse prea mult sau neavând de la început intenția să stăruie pentru realizarea unei asemenea concesi.

Prin aceeași diplomă (art. 5), Viena a impus bisericii unite instituția „teologului” de rit latin, pe care-l numea dintre iezuiți și care trebuia să-i supravegheze pe episcop și pe cler în toate acțiunile lor, sub motivul ca aceștia, prin slaba cunoaștere mai ales a dreptului canonic catolic, să nu se abată de la normele dreptei-credințe. Această obligație umilitoare va fi menținută; ea nu va fi trecută sub tăcere, ca restul dispozițiilor diplomei, a cărei autenticitate însăși era pusă uneori, deși pe nedrept și tendențios, sub semnul întrebării. De fapt, Curtea vieneză voia, prin „teologul” străin, în primul rând, să-și asigure un control permanent de subordonare asupra românilor uniți și să-i izoleze din punct de vedere religios, cultural și politic de masa ortodoxă a fraților lor din afara arcului carpatic.

În realitate, Unirea religioasă a fost – după cum reiese din cele de mai sus – un act încheiat din motive politice atât de Viena, cât și de români. Ea se oferea pe atunci românilor transilvăneni ca singura cale pentru îmbunătățirea situației lor, pentru formularea unor revendicări social-politice și de ridicare națională. După începuturi timide, contradictorii și intermitente în această privință, caracteristice primelor trei decenii ale Unirii¹, cel care a întreprins o luptă îndrăzneată și energică în vederea îndeplinirii amintitelor revendicări a fost Inochentie Micu-Klein.

Ioan Micu (Micul) sau cu forma germanizată a numelui: Klein (Clain), luându-și mai târziu, în călugărie, ca al doilea prenume, pe cel de Inochentie, se trăgea din Mărginime, comuna Sadu, vestitul ținut din jurul Sibiului, ai cărui locuitori s-au distins totdeauna, între alte însușiri, prin iubire de neam și de libertate, dârzenie, vioiciune, inteligență ascuțită, trăsături pe care le regăsim și în personalitatea sa.

Născut la 24 iunie 1700 (iar nu în 1692, cum s-a crezut până acum)², într-o familie unită cu Biserica Romană, el își va fi făcut primele studii, cel puțin de școală latinească, presupunem, la iezuiți din apropiere, de la Sibiu sau și de la Alba-Iulia, ca să le continue, în ceea ce le privește pe cele pe care le-am socoti azi ca studii medii, tot la iezuiți, și anume la colegiul academic al acestora de la Cluj, unde prezența sa e atestată din 1718. În această instituție de învățământ a urmat și facultatea de filozofie, între 1722 și 1725, avându-l între profesori pe Franciscus Fasching, care susținea, ca de altminteri și alți învățați iezuiți contemporani, romanitatea românilor. Potrivit mărturiei de mai târziu, din 7 noiembrie 1729, a unui coleg al său din acea vreme (Ștefan Boér), el s-a distins în studiul filozofiei și a fost promovat magister în această disciplină. După aceea s-a înscris la teologie, la universitatea, tot iezuită, de la Tirnavia (Trnava) din părțile Slovaciei, se pare pentru anul școlar 1725 și 1726, fiind bursier de rit unit. În orice caz, era teolog în anul I, când, în decembrie 1726, voind să devină el însuși iezuit, a intrat în noviciatul ordinului călugăresc

respectiv, în „casa de probă“ de pe lângă colegiul de la Trenčín, de asemenea în Slovacia. Dar n-a terminat acest noviciat, care ține doi ani, ci fie că a „ieșit“ din el „după un an, pentru slăbirea ochilor“, cum glăsuiește mărturia de mai târziu a nepotului său Samuil Micu, unul dintre fruntașii Școlii Ardelene (care, de altfel, nu l-a cunoscut personal), fie că a fost „liberat“ (*dimissus*), cum stă scris în registrul noviciatului, care, deși publicat de câteva decenii, n-a fost până acum valorificat de alți cercetători cu referire la Inochentie. Acesta și-a reluat apoi studiile de teologie la universitate³.

Prin moartea, în octombrie 1727, a lui Ioan Giurgiu-Patachi, care a fost al doilea vlădică unit⁴, scaunul episcopal devenind vacant și întrunindu-se, în iunie 1728, sinodul bisericii unite, acesta a propus – pe baza Diplomei a doua leopoldine (art. 12) – trei candidați spre alegere împăratului Carol al VI-lea, pentru ca dintre ei să-l numească pe noul episcop. Potrivit sugestiei lui Adam Fitter (1679-1741), rectorul colegiului de la Cluj, participant din porunca suveranului la sobor, de a cuprinde între candidați și unul dintre tinerii români formați în școlile iezuite, același „săbor“ l-a propus pe Micu, pe atunci încă student teolog⁵. Fitter se va fi gândit fără îndoială în sugestia sa la cel din urmă⁶, căci nu cunoaștem nici un alt român care să fi studiat în această vreme teologia la iezuiți și nici la vreun alt așezământ catolic. Pe de altă parte, credem că Fitter trebuia să-l fi cunoscut pe Micu din timpul studiilor acestuia la Cluj, deoarece pe același iezuit îl găsim menționat în august 1725 ca decan al facultății de filozofie a colegiului de aici⁷. Împăratul l-a ales și (în virtutea dreptului său de patronat, ca rege al Ungariei) l-a numit episcop pe Micu la 25 februarie 1729, rugându-l totodată – precum era obiceiul – pe papă să întărească această numire. Noul numit și-a mai continuat studiile – anul III de teologie – la universitatea tirnaviană până în iulie același an⁸.

Din cele arătate, rezultă – socotim – că Micu a avut tot prilejul, chiar din timpul formației sale școlare, să cunoască temeinic organizarea și mentalitatea iezuiților, ca discipol al acestora, al căror învățământ era foarte apreciat în acea vreme. Mai mult, uneori în argumentarea cu întorsături stilistice alambicate sau chiar ambigue a memoriilor sale de mai târziu, din timpul episcopatului și, mai ales, al exilului, se poate simți și înrăurirea bine cunoscutei subtilități a membrilor „Societății lui Isus“. Dar, în loc de devotament și supunere, pe care „Compania lui Isus“, cum i se mai spunea, căuta să le inspire, prin educație, discipolilor, față de țelurile sale proprii, urmărite, poate cu prea mult zel, în slujba bisericii catolice, Micu, deși format în cultura iezuită, nu va fi o unealtă a acestei Companii. Dimpotrivă, va susține contra ei, reprezentată în persoana teologului iezuit, impus de Curtea de la Viena ca un adevărat tutore episcopului unit, o luptă îndelungată, cu o înverșunare asemănătoare aceleia a janseniștilor contemporani din însuși sânul catolicismului, deoarece acele țeluri le găsea supărătoare și chiar primejdioase pentru caracterul propriu al bisericii unite și, dincolo de aceasta, pentru drepturile legitime ce se cuveneau neamului românesc în Ardeal.

La numirea sa ca episcop, Ioan Micu nu purtase încă nici un grad în ierarhia bisericească. De aceea, potrivit unei porunci împărătești din 12 iulie 1729, plecă la Muncaci (azi Mukacevo), unde făcu un nou noviciat, de astă dată la călugării basilieni ruteni de rit unit din Ucraina Subcarpatică, adăugându-și prenumele de Inochentie, pe lângă cel de Ioan. Se știe că (după obiceiul bizantino-slav) i se ceruse și lui Giurgiu-Patachi, cu prilejul numirii, să devină monah basilian, ca să poată fi episcop de rit unit⁹. La 23 septembrie același an, Inochentie fu sfințit preot și, după un alt an, adică în septembrie 1730, terminând noviciatul, deveni călugăr basilian. După ce, în aceeași lună, obținuse de la papa Clement XII confirmarea episcopescă – în pregătirea căreia iezuiții de asemenea jucaseră un rol important¹⁰ – fu consacrat, tot la Muncaci, ca episcop, la 25 octombrie stil vechi (5 noiembrie st. n.), pentru a fi însă instalat în scaunul său vlădicesc la Făgăraș abia la 28 septembrie 1732¹¹.

Încă cu multă vreme înainte de instalare, și anume încă din 1729, noul episcop, căruia Carol al VI-lea îi conferise titlul de consilier al său și, la cerere, rangul de baron (pe care îl aveau nu numai episcopii romano-catolici ai Transilvaniei, ci-l obținuse și Giurgiu-Patachi)¹², începu să asalteze Curtea vieneză cu numeroase petiții și memorii, în care înfățișa cu energie revendicările sale, dezvoltându-le treptat și cutezător, cu inteligența sa superioară și cu firea lui iute, impulsivă, într-un program complex de emancipare națională a românilor ardeleni, care va sta, de fapt, la temelia întregii lupte de ridicare politică, socială, culturală a lor din secolele XVIII-XIX¹³.

Revendicările lui Inochentie, prezentate de mai multe ori chiar personal la Viena, se bazau, întâi de toate, pe cea de-a doua Diplomă leopoldină. El se plângea că prevederile favorabile ale acesteia pentru clerul și „națiunea” sa nu erau executate, ci doar aceea privitoare la instituirea teologului de rit latin, prevedere pe care o socotea umilitoare și chiar dăunătoare bisericii sale, prin tendințele de latinizare confesională; considera logic ca diploma să fie aplicată în toate dispozițiile ei. Spre deosebire de înaintașii săi, el a transformat această diplomă într-o adevărată armă de luptă, căci credea că stipulațiile ei permit nu numai preoțimii, ci întregului popor român din Transilvania să fie cuprinși, prin unirea cu Biserica Romei, între catolici și să se bucure astfel de aceleași drepturi ca și ceilalți locuitori ai țării. Același document ar fi trebuit să deschidă și pentru români dreptul la toate funcțiile, inclusiv participarea la înaltele dregătorii, cu reprezentarea lor în guvern și dietă, la meseriile de breaslă, la școli proprii etc. De la un moment dat, de la începuturile domniei împărătesei Maria Tereza, fiica și urmașa lui Carol al VI-lea (mort la 20 oct. 1740), Micu, invocând și analogii cu situația rutenilor din Polonia apuseană (mai precis din Ucraina stăpânită de Polonia), cerea chiar recunoașterea românilor ca o națiune aparte, ca a patra națiune politică, egală în drepturi cu celelalte trei. În fond, în aceeași ordine de idei, propunea și unele măsuri de ușurare a situației țărănimii (în mare majoritate ea însăși românească), a îndatoririlor ei feudale. Cerea o ameliorare generală, în limitele societății date, pentru toate categoriile

sociale ale poporului său oprimat, pentru „națiunea” sa, care suferea, din partea celor trei națiuni constituționale, nu numai de asuprire religioasă, în ciuda Unirii, ci, arăta el, și de asuprire națională.

Dar, în afară de diplome, mai cu seamă a doua leopoldină, ale căror dispoziții n-ar mai fi trebuit să rămână literă moartă, el își sprijinea revendicările, încă din 1735, și pe alte argumente, deși accentua mai puțin asupra lor. Întâi, românii întrec prin numărul lor oricare din cele trei națiuni. Apoi, ei poartă mai multe sarcini publice decât celelalte națiuni sau cel puțin egale cu acestea și ar fi firesc, așadar, ca, de pe urma acestor sarcini, să se aleagă și ei, nu numai celelalte națiuni, cu un folos. În sfârșit, românii sunt cei mai vechi locuitori ai țării, care trăiesc aici neîntrerupt – afirma el – din epoca împăratului Traian; prioritatea, romanitatea și continuitatea poporului român pe pământul său se transformă și ele, de aici înainte, datorită lui Inochentie, din noțiuni istorice (cum fuseseră formulate și mai devreme)¹⁴, în mijloace de luptă politice, puse în slujba promovării emancipării naționale¹⁵.

Inochentie și-a adresat revendicările nemijlocit suveranului, la Viena, ocotind organele politice subalterne din Transilvania. Puterea suverană însă, în virtutea tratatului fundamental din 1691, prin care se angajase să respecte autonomia țării, voind deci să păstreze aparența legalității, îi îndrumase cererile, prin Cancelaria Aulică Transilvăneană, la guvernul țării, ca să le examineze acesta și, mai ales, dieta, în fața căreia ele trebuiau să fie susținute de episcopul însuși, membru al ei începând din anul 1733.

Dar guvernul și dieta se opuneau cu îndârjire acțiunii revendicative românești, socotind că ea amenința să răstoarne constituția tradițională a țării, ale cărei singure beneficiare înțelegeau să rămână, în egoismul lor, numai cele trei națiuni pe care aceste foruri le reprezentau. La argumentele lui Micu căutau să răspundă prin contraargumente și incriminări; contestau valabilitatea Diplomei a doua leopoldine invocate sau cel puțin a dispozițiilor ei favorabile pentru români; afirmau că aceștia, mai bine zis preoții lor, cu puține excepții, nu sunt sincer uniți, ci doar cu numele, din oportunism, în speranța unor înlesniri, în realitate ei rămânând și pe mai departe „schismatici” (ortodocși), urându-i pe catolici; sunt mulți, e adevărat, dar o „plebe” netrebnică, iobagă, aproape barbară, neformând niciodată o „națiune” ca să i se cuvină acest nume; sunt imigrați, pribegi, veniți mai ales din Țara Românească și Moldova, înclinați spre toate nelegiuirile, sustrăgându-se de la sarcinile publice (dări) etc.¹⁶

În toiul acțiunilor sale neînfricate pentru susținerea revendicărilor amintite mai sus, Inochentie își mută, în 1737, reședința la Blaj, centrul noului domeniu al episcopiei, care avea o așezare mai puțin mărginașă decât Făgărașul pentru vasta lui dieceză. Totuși, în chip curent, dărzului vlădică continua să i se spună și el însuși își spunea episcop de Făgăraș. Din sat, cum fusese până atunci, Blajul a fost transformat de Micu în oraș, care va deveni pentru multă vreme focarul cultural al românilor ardeleni, „Roma ardeleană”, cum va fi supranumit mai târziu, de unde au plecat, tot prin inițiativa sa, studenți bursieri

(„alumni“) pentru studii în „Cetatea Eternă“, primii viitori profesori la vestitele școli care se vor deschide la Blaj¹⁷. Vlădica era preocupat, de asemenea, și de gândul școlilor proprii românești, dându-și seama de însemnătatea învățământului ca unul din mijloacele pentru ridicarea generală a poporului, nu numai pentru o mai bună pregătire a clerului său.

Curtea de la Viena, mai ales cu venirea la domnie a Mariei Tereza, mare personalitate a veacului XVIII, trebuind să facă față unei situații externe foarte grele, chiar dezlănțuirii unor crâncene războaie, mai ales cu Prusia ambițiosului „rege-filozof“ Frederic II cel Mare, dorea să evite complicații de politică internă. Nu voia deci să exaspereze indispoziția stărilor privilegiate ale Transilvaniei printr-o schimbare fățișă și bruscă a sistemului ei constituțional, suverana voind să fie recunoscătoare și nobilimii maghiare pentru avântatul sprijin militar în amintitele războaie; dar, totodată, Curtea nu putea să treacă complet cu vederea, în interesul Unirii, ținând seama de importanța sa politică, nici jalbele românești, susținute cu o stăruință tot mai vehementă de episcopul unit. Astfel, tânăra regină consimți, prin rescriptul din 9 septembrie 1743, să confirme prima Diplomă leopoldină, în general (care mai fusese confirmată, în 1708, de unchiul ei, împăratul Iosif I), prevăzând unele îmbunătățiri pentru clerul unit, menținând însă instituția teologului de rit străin (despre care amintita primă diplomă nu spune nimic), servitute agravată între timp, din 1738, cu obligația, impusă prin decret al puterii suverane, ca teologul să fie întreținut și din punct de vedere material de către episcop, fără a fi fost întrebat acesta din urmă. Totodată, rescriptul îi admitea la funcții și pe nobilii români, al căror număr însemnat, – nu mai puțin de șapte sute¹⁸ –, ca și al clerului unit, fusese invocat de Inochentie ca replică la afirmația adversarilor săi, printre aceștia și Cancelaria Aulică Transilvăneană (care, în frunte cu șeful ei, numit din nobilimea maghiară a Transilvaniei, făcea de obicei cauză comună cu stările privilegiate), în sensul că românii ar fi aproape toți iobagi.

Dieta, în sesiunea sa din 1744 (23 ianuarie - 24 iunie)¹⁹, dezbătând, pe baza unor propuneri regale, printre altele, chestiuni privitoare la confirmarea drepturilor celor trei națiuni și patru religii recepte, la abrogarea legilor mai vechi nefavorabile romano-catolicilor și la reglementarea situației juridice a uniților, a restrâns sensul amintitelor propuneri regale, care voiau formal să-i întărească și pe aceștia din urmă, de orice condiție și rang ar fi fost ei, alături de cele trei națiuni, în drepturile ce li se acordaseră de către suveranii înaintași. Stările întrunite în această dietă la Sibiu au precizat anume că, în ceea ce-i privește pe uniți, trebuie să se înțeleagă doar confirmarea de drepturi pentru „ecleziastici și cei care se bucură de prerogativă nobiliară“; numai ei trebuie „numărați“ la aceea dintre cele trei națiuni recepte pe teritoriul căreia locuiesc prin achizițiile lor de bunuri, fără a putea alcătui o „a patra naționalitate“. Nu poate și nu trebuie – spuneau aceleași stări – să se extindă înțelesul propunerilor regale și la „plebei“ (poporul de rând) și la fiii de preoți de origine plebee²⁰.

Așadar, strădaniile impetuosului Inochentie pentru recunoașterea românilor uniți ca a patra națiune constituțională a Transilvaniei n-au fost încununate de succes în fața opoziției înverșunate a celor trei națiuni recepte, adepte ale imobilismului politic și social. El n-a putut să obțină, din pricina obstrucției lor, cu toate protestele sale indignate, necum confirmarea expresă a Diplomei a doua leopoldine, dar nici măcar acceptarea din partea lor a cuprinderii tuturor păturilor sociale ale uniților, în speță și a țărănimii, cum s-ar fi învoit suverana, cel puțin în cadrele celor trei națiuni, ca și cetățeni, pentru ca ea, țărănimea, să nu rămână doar tolerată, lipsită de drepturi. Maria Tereza s-a văzut nevoită să sancționeze, la 7 august 1744, articolele de lege – VI și VII – privitoare și la români, în pomenita interpretare restrictivă a dietei, așadar cu schimbările prejudicioase impuse de aceasta. Dar chiar și această interpretare a rămas doar pe hârtie, în fapt clerul și nobilimea unită continuând a fi „nedreptățiți la tot pasul”²¹.

În primăvara anului 1744, tot în timpul sesiunii dietei, izbucni în Transilvania de miazăzi o mare mișcare populară, în sânul maselor românești, împotriva Unirii, provocată de instigațiile călugărului sârb Visarion Sarai, sub înrăurirea căruia o parte însemnată din uniți s-au reîntors la ortodoxie. Episcopul încercă, dar nu izbuti, să restabilească liniștea prin mijloace pașnice, nevoind să se recurgă la forță armată – propusă de statusul catolic – împotriva propriului său popor. Lepădarea de Unire o pune pe seama dezamăgirii pricinuite de neîmplinirea promisiunilor făcute în schimbul ei, cum aflăm și din documentele publicate de noi²². Probabil credea că tulburarea ivită i-ar putea servi pentru a exercita presiuni asupra forurilor conducătoare în sprijinul revendicărilor sale²³, mai ales că invoca des, încă de pe la începuturile acțiunilor inițiate, că nerespectarea drepturilor acordate prin diplomele leopoldine constituie o piedică serioasă în calea conservării și, cu atât mai mult, a progreselor Unirii²⁴.

Dintr-o însemnare contemporană – din aprilie 1744, cunoscută relativ mai nou – rezultă că episcopul și clerul, „în foarte marea lor nemulțumire”, n-ar fi căutat să împiedice „impostura” lui Visarion, ci mai degrabă s-o ascundă²⁵. Conte Theobald Czernin, feldmareșal-locotenent, comandantul de atunci (1741-1747) al trupelor din Transilvania și comisar regal pe lângă dietă, era într-o oarecare măsură favorabil revendicărilor românești, cu excepția celei privind constituirea în a patra națiune, a cărei „recepțiune ar fi supusă în tot timpul la grele piedici”, cum scria el la 11 aprilie 1744²⁶. Într-un raport către Consiliul Aulic de Război, amintitul comandant îl socotea pe Inochentie ca purtând vina principală pentru acest „rău” (agitația antiunionistă pricinuită de Visarion), căci declarase în fața dietei că el și ai săi sunt uniți numai condiționat, în speranța unor privilegii²⁷. Episcopul îi va învinui mai târziu, în perioada 1746-1747, în repetate rânduri, pe iezuiți, mai ales în persoana teologului Josephus Balogh, că au uneltit în taină contra lui și că, la sugestia lor, Czernin îl prezenta Curții de la Viena ca „bază și sprijin al tumultului” provocat

de apariția lui Visarion. Ei ar fi propus, prin mijlocirea acestui general, îndepărtarea sa din scaunul vlădicesc, drept condiție a domolirii primejdioasei mișcări și a restabilirii stării greu încercate a Unirii, după cum reiese îndeosebi din documentele noastre²⁸.

Neliniștită de situația creată, temându-se de prăbușirea Unirii împreună cu nădejdlile politice legate de aceasta, regina, în urma propunerii Consiliului Aulic de Război, adresă, la 15 iunie 1744, un ordin guvernului de la Sibiu ca să i se pună în vedere lui Inochentie de a se înfățișa fără amânare la Viena, sub pretextul de a se trata și rezolva cu el acele revendicări care au rămas până atunci nesoluționate²⁹.

Transmițându-i-se de la Sibiu la 1 iulie – după cum arată unul din documentele noastre³⁰ – această chemare, episcopul, înainte de a pleca în capitala habsburgică, a întrunit la Blaj sinodul anual al diecezei la 6 a aceleiași luni (25 iunie stil vechi)³¹. Totuși, acesta n-a fost un sinod diecezan obișnuit, cu toate că fusese convocat cu o lună înainte de termenul arătat, cel puțin așa va declara episcopul, în noiembrie, în fața unei comisii de anchetă, deci fusese convocat înainte de chemarea sa la Curte, și cu toate că a dezbătut și probleme administrative bisericești, căci, în afară de cler, el, contrar uzanței (cum i se va reproșa la această anchetă), chemă și mireni: nobili și țărani³², înfățișându-se acolo uniți și neuniți, amestecat. Așadar, aproape o reprezentanță națională³³, reunită de un episcop care se purta nu numai ca un șef religios, ci și ca o căpetenie politică a întregului său popor obijduit³⁴. El făcu aici o expunere despre rezultatele slabe ale strădaniilor depuse până atunci pentru cucerirea drepturilor naționale și obținu încuviințarea pentru continuarea acțiunii la Viena, acțiune despre care, de altfel (în urma experienței), ar fi spus că o prevede cu scepticism în ceea ce privește noua călătorie pe care trebuia să o întreprindă acolo³⁵.

Sinodul a decurs într-o atmosferă agitată la auzul împotrivirii stărilor transilvănene la revendicările românești, al neîndeplinirii făgăduielilor făcute de Curtea vieneză și consfințite prin diplome, al tălmăcirii unor măsuri oficiale (din 1742) privind țăranimea greu oprimată, al situației contestate a teologului etc. Pare verosimilă informația – deși provine de la adversarii lui Inochentie – după care participanții la „săbor” au făcut o declarație scrisă, amenințând că vor renunța la Unire dacă nu li se satisfac cererile³⁶. Episcopul va face mai târziu chiar afirmația surprinzătoare – arată o piesă a sa din materialul nostru documentar – că sinodul i-ar fi cerut să nu dea ascultare ordinului de a se înfățișa la Viena³⁷.

Note

¹ Pentru problema înfăptuirii Unirii bisericești a se vedea, în general, ca lucrări de sinteză mai noi: Tóth, p. 18-44, 72-74; Prodan, 1984, p. 134-150; Bernath, p. 49-135; Octavian Bârlea, *Biserica Română Unită și ecumenismul corifeilor Renașterii culturale*, în *Perspective*,

München, ian.-iun. 1983, 3-4, p. 30-32 (după Zenovie Păclișanu), 236; cf. Bârlea, *ibid.*, dec. 1978, p. 8.

² Vezi mai jos, în prezenta lucrare, Cap. VII.

³ Despre formația sa școlară ne ocupăm amănunțit într-un articol din periodicul *Apulum*, Alba-Iulia, XIX (1981), p. 229-238 (apărut cu unele evidente greșeli de lectură și de tipar).

⁴ Asupra lui a se vedea mai nou lucrarea, întemeiată și pe mult material inedit, a lui Octavian Bârlea, *Ostkirchliche Tradition und westlicher Katholizismus. Die rumänische unierte Kirche zwischen 1713-1727*, München, 1966.

⁵ B, Klein, p. 1-2. Cf. și Doc. 96 din 25 august 1747 și nota 15 la acest doc.

⁶ Nilles, p. 199.

⁷ Fasching, *Vetus Dacia*, paginile nenumerate de la sfârșit.

⁸ B, Klein, p. 6-7. Într-un fragment din *Istoria* lui S. Micu (la Cipariu, p. 92-93) se afirmă că Inochentie a fost numit episcop la 6 mai 1729, fără a se indica autorul sursei pe care se întemeiază această afirmație. Aceeași dată apare și la Prodan (p. 151). Data de 25 februarie a aceluiași an, preluată de Bunea (Klein, p. 6) și de noi, este întărită de Ioan M. Moldovanu (*Acte sinodali ale bisericii romane de Alba-Iulia și Făgăraș*, I, Blaj, 1869, p. 177 și nota 1); vezi și Nilles, II, pagina 501 și nota 2 (după M. Moldovanu). Inochentie însuși se referă la data de 25 februarie 1729, într-un memoriu latin, citat de Gheorghe Șincai și pe care „l-a avut în mână” însuși S. Micu, fără însă „a da atenție cronologiei” (Șincai, *Hronica românilor*, ed. de Florea Fugariu și Manole Neagoe, II, [București], 1969, p. 348). Data de 6 mai 1729 este în realitate data actului cu care împăratul înștiința Guberniul Transilvaniei asupra numirii din 25 februarie a aceluiași an; vezi de asemenea M. Moldovanu (I, p. 195).

⁹ Bârlea, *Ostkirchliche Tradition*, p. 39-42.

¹⁰ Vezi Cap. IV și VII.

¹¹ Nilles, II, p. 501-507; B, Klein, p. 7-12.

¹² Nilles, I, p. 303, 463; II, p. 497; Bârlea, *Ostkirchliche Tradition*, p. 8, n. 255, p. 170-171, 181 etc.

¹³ Prodan, p. 187-198; Turczynski, p. 101, 106, 117-127.

¹⁴ Armbruster, p. 218 (a. 1708), p. 220-221 (a. 1710-1720), p. 228 (a. 1722), p. 231 (a. 1725-1730). Firește, ne referim aici numai la date din preajma acțiunilor politice ale lui Inochentie. Cf. și materialul nostru: Doc. 19 din iunie 1745 și n. 1 la acest doc.

¹⁵ Prodan, p. 154, 163-167, 188-193.

¹⁶ Tóth, p. 86-87, 134; Prodan, p. 173-193. Adăugăm că memoriul baronului Ștefan Daniel, membru al dietei, cu data 3 mai 1744, care se ocupă și de revendicările românești, reprobându-le (Tóth, p. 134-135; Prodan, p. 193-195), a fost trimis baronului Bartenstein, consilier foarte apreciat la Curtea vieneză (materialul nostru: Doc. 14 din 27 februarie 1745, n. 8 la acest doc.). Vezi scrisorile lui Daniel (un cunoscut nobil secui, care a călătorit în Țara Românească și Moldova) din 6 mai, 3 și 6 iunie, către fiul său cu același nume de la Viena (*Újabb adattár a vargyasi Daniel család történetéhez*, ed. Kelemen Lajos, Cluj, 1913, p. 202-203, 213, 219). Bartenstein a împărtășit opinia Dietei Transilvaniei că lui

Inochentie îi revine vina principală pentru mișcările din 1744 împotriva Unirii religioase și că el însuși „în adâncul inimii sale nu e unit” (Dragomir, p. 135-136; II, p. 91-92; Tóth, p. 143, n. 6).

¹⁷ B, Klein, p. 15, 19, 24-26, 143; a se vedea mai pe larg articolul nostru: Știri noi despre primii studenți trimiși de la Blaj la Roma, în *Apulum*, XVII (1979), p. 469-476.

¹⁸ B, Klein, p. 78.

¹⁹ Kutschera, p. 65, 80, n. 302.

²⁰ CJH, 1540-1848. *évi erdélyi törvények* [Legile ardelenelor dintre anii 1540-1848], Budapesta, 1900, p. 386-390; cf. Tóth, p. 117-118; Prodan, p. 172.

²¹ B, Episcopii, p. 401.

²² Doc. 10 din 16 ianuarie 1745.

²³ Acest lucru se afirmă, de altfel, categoric într-un raport al Cancelariei Aulice Transilvănene (Doc. 13, înainte de 27 februarie 1745).

²⁴ B, Klein, p. 48, 116; vezi și scrisorile sale din 8 și 24 mai, 6 iulie 1734 către Domenico Passionei, nuntiu papal la Viena (Dumitriu-Snagov, p. 90, 98, 104).

²⁵ Decei, p. 18 (*ibidem*, p. 19: înțelesul redat greșit).

²⁶ „... die recipirung einer vierten Nation zu aller zeit schweren anständen unterworffen seijn würde” (*ibid.*, p. 16). Socotește că episcopul, în dorințele sale, „din când în când întrece măsura” (*die maass hin und wieder überschreitet*, p. 15).

²⁷ B, Klein, p. 160-161; Tóth, p. 191, n. 2. Cf. și Dragomir, II, p. 89-91 și n. 1.

²⁸ Doc. 60 din 25 ianuarie 1747 și n. 7 la acest doc.

²⁹ B, Klein, p. 109, 161.

³⁰ Doc. 18 din iunie 1745, anexa 2 de la sfârșit.

³¹ G. Bogdan-Duică, *Procesul...*, p. 57; B, Klein, p. 101, 110.

³² Pentru participarea țărănească la sinoadele românești din Transilvania: Răduțiu, p. 30.

³³ Tóth, p. 142; Prodan, p. 175. Trócsányi Zsolt, în *Erdély története*, II, p. 1017-1018; Gyémánt, p. 45, 166. În cuvântarea lui la sinod, episcopul a vorbit și despre „tulburarea” provocată în popor „în unele locuri” de „un oarecare călugăr” (Visarion) și a pus întrebarea cum ar putea fi ea liniștită (Bogdan-Duică, *op.cit.*, p. 55-56).

³⁴ Cf. Prodan, p. 190.

³⁵ Doc. 1 (înainte de 16 noiembrie 1744). Mai târziu se contrazice în această privință (Doc. 18 din iunie 1745: scrisoare către Maria Tereza, prima variantă).

³⁶ Nilles, II, p. 562-563; Prodan, p. 175-176. Vezi și materialul nostru: Doc. 18 din iunie 1745 și n. 53, 55 la acest doc. După afirmațiile adversarilor lui Inochentie, printre participanții la sinod se găseau „mulți, mai chibzuiți”, care erau tulburați de atmosfera creată de el cu această ocazie în dauna Unirii bisericești: Doc. 1 (înainte de 16 noiembrie 1744) și n. 12 la acest doc.

³⁷ Doc. 60 din 25 ianuarie 1747, n. 9 la acest doc.

Capitolul I

Inochentie în fața unei comisii de anchetă la Viena în toamna anului 1744 și refugiarea sa la Roma.

LA 23 IULIE 1744 (fără îndoială st. v.; 3 august st. n.)¹, Inochentie, dând urmare chemării sale la Curtea împărătească, plecă la Viena. În acest cel din urmă drum în capitala habsburgică era însoțit de secretarul său, un mirean, Petru Pop Dăianu, de capelanul Petru Aaron, întors abia de câteva luni de la studii făcute la Roma, și de servitorul Alexandru Novac². Scuturați de trăsurile epocii – procurate prin „magistrii” stațiunilor de poștă³ – ei au călătorit, bineînțeles, pe drumurile desfundate și prăfoase, respectiv noroioase, de atunci, cu haltele și, probabil, cu înnoptările de rigoare pe la hanuri. Itinerarul lor trebuia să fi fost cel obișnuit, de la Blaj – poate prin Sibiu și Alba-Iulia – la Aiud, Turda, Cluj, Dej, Jibou, Șimleu, primele etape. Ținând seama de durata mare a călătoriei, probabil că drumeții noștri au făcut și opriri mai lungi, de câteva zile, în unele localități. În orice caz, știm dintr-o mențiune târzie, din 1761, chiar a lui Aaron, că la Șimleu acesta a săvârșit (împreună cu episcopul), în 1744, o slujbă bisericească, la care credincioșii au luat parte în număr foarte mare⁴. De aici, drumul lor trebuia să fi trecut, iarăși potrivit itinerarului obișnuit, prin Marghita, Săcuieni, Debrețin⁵, Solnoc (pe unde au traversat Tisa), până la Buda. De aici se putea continua călătoria fie pe uscat, în apropierea țărmului drept al Dunării, fie pe Dunăre, cu corabia, la Viena⁶. Oricum, cam după o lună, la începutul lui septembrie (st. n.), episcopul și însoțitorii săi sosiră în cetatea împărătească⁷.

Între timp, la 7 august, Maria Tereza sancționase, după cum am spus, articolele dietale VI și VII, în interpretarea stărilor privilegiate, ceea ce nemulțumea clerul și poporul unit, în frunte cu Inochentie. Acest fapt nu-l împiedică însă pe Micu de a înainta, după sosirea sa la Viena, suveranei un nou memoriu, care, deși nesemnlat, stilul arată că nu putea emana decât de la el. Ținând seama acum de cele două articole sancționate, care refuzau recunoașterea românilor ca a patra națiune, vlădica revine totuși și la cea de-a doua Diplomă leopoldină, cerând o interpretare lămurită a articolului 3, în sensul că, după cum s-a admis de către dietă încadrarea preoților și a nobililor uniți în cele trei națiuni recepte, să se recunoască aceeași situație orășenilor și țăranilor (liberi, libertini, iobagi) români, adică să fie asimilați și aceștia categoriilor sociale corespunzătoare din cadrul națiunilor recepte. Nu numai clerul, ci și poporul doresc atât de mult aplicarea articolului 3, încât, în caz de refuz,

vor să fie mai degrabă „schismatici” decât catolici, deoarece, zic ei, catolicii de rit latin îi recunosc catolici numai cu numele, fără să le îngăduie împărtășirea beneficiilor acestora. Uniții – se mai spune, printre altele, în acest act – își dau seama că se bucurau de o stare mai bună câtă vreme au fost „schismatici”, căci atunci găseau apărare la principii români și la Moscova, în felul acesta fiind băgați în seamă la Curte și la ei acasă, în Transilvania. Cere iarăși o reprezentare ceva mai largă a clerului său în dietă, – decât prin el singur, după cum se știe –, precum și un post de consilier în guvernul din Sibiu pentru un nobil unit⁸. Acest memoriu n-a avut nici un rezultat favorabil; dimpotrivă, prin unele puncte, putea să întărească bănuielile pe care Curtea le nutrea în privința lui Inochentie în urma informațiilor primite din deosebite părți (dar, desigur, în primul rând de la Balogh, teologul iezuit, prin însăși funcția ce-o împlinea), înainte și după sosirea episcopului la Viena, asupra atitudinii sale față de tulburările antiunioniste legate de agitația lui Visarion și a altor clerici ortodocși, precum și de comportarea sa atâtațoare la sinodul din vară⁹.

Amintitele informații au fost apoi discutate în conferința ministerială din 25 septembrie, întrunită pentru treburile Transilvaniei, la care a luat parte și contele Ioan Haller, guvernatorul acestui principat (1734-1755), aflat atunci în metropola dunăreană¹⁰. El a transmis Cancelarei Aulice Transilvănene o scurtă relatare despre sinod¹¹ din cele amintite mai sus, care-l avea ca autor probabil pe Balogh. La propunerea conferinței, suverana a hotărât ca, într-o comisie aulică specială, delegată pentru cercetarea și îndreptarea stării tulburi a Unirii bisericești din Transilvania, să se întocmească, pe baza ziselor informații, o listă de întrebări în scopul audierii episcopului. Interogarea acestuia trebuia să se facă „nu pe cale de cercetare, ci numai pentru a da informații asupra faptului”, pentru ca, după primirea și a lămuririlor ce i se vor cere astfel, să se vadă care sunt chestiunile ce aparțin „forului ecleziastic” (adică sunt de competența jurisdicției bisericești), spre a fi comunicate în vederea unei deliberări ulterioare aceluși for, și care sunt cele de ordin politic (pe care, adăugăm noi, comisia și le va rezerva sieși, ca să dispună cu privire la ele Curtea vieneză). Făcându-se această distincție, va urma, apoi, să se ia de ambele părți convenitele măsuri de remediere¹². După cum se vede, era o precauție formală spre a preîntâmpina invocarea așa-zisului *privilegium fori*, care-i scutea pe clerici de a se înfățișa înaintea unui for laic de judecată, ei fiind supuși doar forului bisericesc¹³.

Comisia delegată se compunea din Johann Georg Mannagetta, om în vârstă, consilier aulic și de conferință ministerială, ca președinte, iar ca membri din Heinrich Joseph Koch, consilier la Camera Aulică, baronul August Thomas Wöber, consilier la Consiliul Aulic de Război, Josephus Kozma și Sigismundus Csató, consilieri la Cancelaria Aulică Transilvăneană. Probabil că toți erau considerați buni cunoscători ai treburilor ardelene și, în cadrul acestora, ai situației bisericii unite; acest lucru, de altfel, e sigur în ceea ce-i privește pe Mannagetta, dar îndeosebi pe secuii Kozma și Csató, prin însăși amintita funcție a celor doi din urmă¹⁴.

Și astfel, în loc de a se trata la Curte cu Inochentie problema revendicărilor românești, cum se spunea formal în ordinul de citare la Viena, în vederea cărei probleme înaintase noul său memoriu, episcopul se pomeni tradus în fața acestei comisii. Chemat prima oară la 16 noiembrie înaintea ei, i s-a adus la cunoștință de la început – potrivit instrucțiunilor pe care le arătam – că a fost convocat în fața ei nu pentru a fi cercetat, ci numai pentru a da informații la întrebările ce i se vor citi cu privire la starea Unirii, fără să se aducă în acest fel vreun prejudiciu competenței de for; eventualele puncte referitoare la treburile „spirituale” (care vor rezulta din interogatoriu) vor fi transmise „forului ecleziasitic” spre anchetă, dacă va fi cazul¹⁵.

În ciuda acestei precauțiuni de formă a comisiei, când s-a început citirea în fața lui a întrebărilor, episcopul recuză competența comisiei ca for examinator pentru el în „materia” despre care era vorba; consimți totuși să dea informații la întrebările ce urmau a-i fi puse, dar sub rezerva de a le putea apoi retracta¹⁶. În această primă ședință a răspuns deci la chestiunile cărora li s-a dat, pe rând, lectură, în legătură mai ales cu agitațiile antiunioniste, dezlănțuite în primul rând de unii călugări ortodocși, și la o parte din întrebările privind sinodul din vară. În răspunsurile sale, Micu a arătat, printre altele, că pricina cea mai de seamă a lepădării de Unire era nerespectarea privilegiilor acordate românilor. De asemenea, a făcut precizări referitoare la agitatorii tulburărilor antiunioniste, al căror nume însă – spunea el – nu le cunoaște. Relativ la sinod, nega că în fața acestuia – vorbind de acțiunile desfășurate de el la Viena pentru drepturile românești – ar fi rostit că aici doar „a fost amăgit cu cuvinte frumoase” (potrivit unei întrebări care reproduce în această privință una din informațiile provenite, foarte probabil, de la Balogh)¹⁷. Recunoștea, în schimb, de a fi spus în sinod că stările (întrunite în dieta din 1744) nu voiau să „extradeze” (de fapt: să accepte, să recunoască), fără schimbare (*sine modificatione*), prima Diplomă leopoldină; tot așa, că a pus să se citească cererea adresată de aceleași stări suveranei ca „neamul românesc” (*gens Valachica*) să nu fie primit „în întregime în sânul locuitorilor țării” (*prorsus in gremium regnicolarum*), ceea ce – după un alt punct, din aceeași sursă iezuită, al listei de întrebări – a tulburat mult atât țărani, cât și nobilii adunați la sobor. La fel, admitea că s-a dat lectură acolo dispoziției oficiale recente care oprea libera strămutare a jelerilor, dispoziție cunoscută de altfel în Transilvania – spunea Inochentie – cu două luni mai înainte; din cauza citirii ei, „plebea” prezentă acolo s-a tulburat din nou¹⁸.

Chiar și din natura și formularea întrebărilor, la care a trebuit să răspundă și a răspuns în această primă ședință, Inochentie putea să observe că, sub pretextul ascultării sale pentru „informație”, în realitate comisia îi făcea un adevărat rechizitoriu și îl ancheta ca pe un acuzat politic.

După 16 noiembrie, se pare pe la începutul lui decembrie (în orice caz, înainte de 7 a acestei din urmă luni), vlădica a fost în audiență la nunțul papal din Viena, cardinalul Camillo Merlini-Paulucci (Paolucci), care a aflat astfel

de prezența sa în capitala imperială, de chemarea lui la Curte sub motivul – spunea el la întrebarea diplomatului pontifical – că „fusesse zugrăvit în culori urâte la aceste dicasterii [forurile de la Curte], ca unul care nu și-ar fi făcut datoria și ar fi fost de vină pentru tulburarea din rândurile națiunii sale. Îl rugai să-mi spună sincer dacă se simțea într-adevăr vinovat de vreo greșeală, ca să-l pot servi și să-l ajut cu acel rezultat ce-l doream, spre a risipi bănuielile iscate împotriva sa; dar prelatul nu făcu decât să-mi repete că a fost acuzat fără vină și că se formase o comisie alcătuită din persoane făcând parte din deosebite dicasterii și că se înfățișase înaintea acesteia pentru a afla ce se pretindea să se știe de la el. Mă asigură de a fi declarat în fața acelei reuniuni [comisii] că dacă voia să se informeze de la el despre ceea ce el cunoștea cu privire la dezordinile atâtea, o va face în scris, fără a vrea însă să se supună examinării de un tribunal laic, incompetent să-l examineze și cu atât mai puțin să-i facă proces. Auzind eu aceasta – scrie mai departe nunțul – îi impusei că dacă altă dată va mai fi invitat să compară, de vreme ce fără știrea mea se înfățișase înaintea zisei comisii, fără a mă fi informat dinainte, să răspundă deschis că fără permisiunea mea nu numai că nu putea să consimtă a se supune, dar nici măcar a se înfățișa și să invoce dispozițiile sfintelor canoane și pedepsele sub care cad judecătorii care pretind să cheme înaintea tribunalului lor un episcop și să-l facă să se supună unui examen și proces, ceea ce nu poate să-și asume decât papa în cazurile cele mai grave și conciliul provincial în cele minore; pe lângă aceasta, să-i sugereze [comisiei] că trebuie să mi se adreseze mie. Sus-zisul prelat îndeplini ceea ce eu îi impusei sau cel puțin așa îmi raportă că a făcut; comisia, la auzul întâmpinărilor sale, îi răspunse că va lua legătura cu mine, ceea ce însă nu s-a făcut, căci nici unul din comisari [membrii comisiei] n-a fost niciodată [la mine] pentru a-mi vorbi despre acest caz neprevăzut și eu replicai stăruiitor prelatului să nu mai compară“. Toate acestea le citim în raportul pe care nunțul îl face ceva mai târziu, la 16 ianuarie 1745, congregației Propaganda Fide din Roma, adică instituției superioare a misionarismului catolic, care, după ce fusese sesizată de către Aaron, printr-o scrisoare din 13 octombrie, despre situația precară a Unirii, se adresase lui Paulucci pentru verificarea acestei situații și intervenția lui în scopul îndreptării ei¹⁹.

A doua oară, Inochentie ar fi trebuit să se înfățișeze înaintea comisiei la 7 decembrie, pentru a răspunde la restul, de fapt la majoritatea întrebărilor ce urmau a-i fi puse. La începutul ședinței din aceeași zi, acest rest a fost citit în comisie, dintre membrii căreia lipsea Wöber, absent din motiv de boală²⁰. Episcopul trebuia să fie întrebat, în continuare, de o seamă de alte lucruri ce i se reproșau că le-a spus la sinod, în legătură cu rescriptul din 9 septembrie 1743, privind, între altele, reducerea unor taxe percepute de cler de la credincioși²¹; i se imputa și o violentă ieșire împotriva teologului iezuit, prin care refuza să-l mai întrețină. Se arăta că ar fi atârnat, cu exagerări, clerul, nobilimea și țăranii participanți contra decretelor oficiale, atacându-le în sinod, unde nu era locul, contestările de acest fel trebuind prezentate forurilor competente. Ar

fi instigat împotriva Unirii însuși el, episcop unit, punând asistenței chestiunea dacă, în cazul neobținerii a ceea ce li s-a promis românilor uniți, vor mai voi să păstreze Unirea. Nu ajunge că toate acestea au produs o mare tulburare în spiritul celor de față, lucru pe care el ar fi putut și trebuit să-l prevadă împreună cu consecințele sale și să-l prevină, dar a recurs la amenințări cu „puterile străine”; se întreabă amănunte în atare privință: care puteri, cu ce scop a făcut această amenințare, din proprie inițiativă sau din îndemnul altora, dacă a avut contacte cu ei prin viu grai sau în scris, în ce au constatat contactele? Dacă a avut relații cu alții în ceea ce privește celelalte chestiuni tratate la sinod – de caracter politic – care ar prejudicia liniștea publică, cu cine anume și în ce au constatat acestea?²² Ar fi trebuit întrebat apoi, în altă ordine de idei, cum de „a îndrăznit” să se facă purtătorul de cuvânt nu numai al românilor uniți, ci, așa cum se vede dintr-o cerere a sa înaintată recent, „al clerului, nobilimii și poporului catolic de ambele rituri în genere”, dacă a avut vreo împuternicire legală în acest sens? De asemenea, era învinuit și de fapte „puțin potrivite demnității și funcției episcopale”, care de aceea nu sunt într-atât de competența comisiei, precum reiese din chestionar, cât „vor trebui examinate la locul lor”, adică, observăm noi, de forul bisericesc superior. Din șirul acestora amintim: îngăduie ca dieceza să fie „inundată de cărți schismatice”; sfințește mai mulți preoți decât e nevoie – între ei fiind numeroși cei „care nu știu carte, țărani și alți plebei, ceea ce iarăși va urma să fie examinat la locul și rândul său”²³; se dă a înțelege că face aceste hirotoniri, peste necesități, din poftă de câștig, pentru taxele percepute de la candidați; ba chiar primește popi hirotoniți de „schismatici”; de la o vreme nu-i mai obligă pe preoți ca la hirotonirea lor să facă jurământul de credință pentru Unire; se preocupă mai degrabă de treburi lumești decât de cele duhovnicești; își căpătuiește rudele etc. La sfârșitul interogatoriului s-ar fi așteptat de la el să sugereze cuvenitele măsuri de îndreptare, după părerea sa, „pentru ca Unirea să poată fi readusă la trăinicia [consistentia] ei și păstrată în ea”²⁴.

Dar Inochentie nu s-a mai înfățișat la 7 decembrie, ci i-a trimis pe Aaron și pe Georg Hardt (vlădica îi spunea de obicei Herdt), agentul pe care-l avea cu plată de mai mulți ani la Viena, ca să aducă la cunoștința comisiei că, deoarece nunțul i-a interzis să compară înaintea unui for contrar canoanelor cu privire la persoana sa ecleziastică și, cu atât mai puțin, să răspundă în fața ei, cere scuze și înțelegerea binevoitoare a comisiei că nu se poate prezenta să răspundă verbal. Promitea însă că va răspunde negreșit (*omnino*) în scris, dacă punctele chestionarului îi vor fi comunicate tot în scris. La aceasta, comisia îi replică, prin mijlocirea aceluiași doi reprezentanți ai săi, că, „dacă nu astăzi, cel mai târziu mâine”, să declare în scris de vrea să compară la ședința următoare a comisiei și să se supună suveranei, care, ca rege apostolic, are autoritatea de a-i porunci. În consecință, e invitat să răspundă verbal și la punctele restante, potrivit aceleiași proceduri (*illa modalitate*) cum a răspuns de curând la cele anterioare, mai ales că nu rezultă de ce s-ar prejudicia canoanelor prin a

răspunde cu vorba și nu li s-ar prejudicia prin a răspunde în scris, iar dacă nu vrea să răspundă (bineînțeles cu cuvântul, adăugăm noi), întrucât comisia va trebui să raporteze despre acest lucru suveranei, i se pune în vedere să judece el însuși „dacă prin aceasta își va face cauza sa mai bună sau mai rea”²⁵.

Putem releva ușor unele nepotriviri de amănunt între datele de mai sus ale protocolului ședinței din 7 decembrie 1744 a comisiei și știrile amintitei scrisori din 16 ianuarie 1745 a nunțului, acestea din urmă pe baza celor ce i-au fost comunicate – nota autorul scrisorii – de către Inochentie după o primă prezentare a sa în fața comisiei. Și anume, din pasajele ce le-am tradus din scrisoare, rezultă că deja atunci – deci la 16 noiembrie 1744 – el ar fi declarat comisiei că-i va răspunde numai în scris, ceea ce e în contradicție cu cele pe care le cunoaștem și le-am expus despre acea ședință din noiembrie, în temeiul protocolului ei. Pe de altă parte, din aceeași scrisoare s-ar putea deduce că episcopul a luat legătura cu nunțul nu numai înainte de ședința din 7 decembrie, ci și după ea, căci în scrisoare se arată că el i-a raportat de a fi îndeplinit ordinul său de a comunica comisiei că nu e competentă în cazul dat, recuzare pe care Inochentie o făcuse și înainte de acest ordin, dar numai la 7 decembrie, când ar fi trebuit să apară a doua oară în fața ei, s-a referit la acest ordin al nunțului, deși acum nu personal, ci prin Aaron și Hardt, precum se spune în protocolul ședinței. În același protocol nu se pomeneste însă de promisiunea pe care ar fi făcut-o comisia de a lua legătura cu nunțul, cum cerea și acesta, invocând spusele episcopului. În aceste incongruențe de detaliu, credem că trebuie să se prefere datele din protocoalele (deși poate prea sumar redactate) ale celor două ședințe, din 16 noiembrie și 7 decembrie 1744, în locul știrilor respective din scrisoarea cu data 16 ianuarie 1745 a nunțului, care, cam la o lună și jumătate mai târziu, poate (printre alte multe probleme de care trebuia să se ocupe la postul său) nu-și mai reamintea bine sau nu va fi înțeles exact de la bun început toate amănuntele convorbirii sau ale eventualelor convorbiri avute cu Inochentie, amestecându-le.

*

Cu toate că la 7 decembrie comisia a reacționat negativ la cererea episcopului de a i se transmite în scris punctele la care i se mai aștepta răspunsul și nici episcopul n-a dat declarația la care fusese somat²⁶, ci doar a repetat în scris cererea de a i se comunica punctele, cu promisiunea reînnoită că va răspunde la ele, prezentând această cerere, prin Hardt, la 8 decembrie, ora 6, seara²⁷, până la urmă, în ziua de 10 a aceleiași luni, ea, comisia, totuși le-a trimis, cu o notă de însoțire semnată de Csató. Din această notă reiese că i-a trimis chiar chestionarul întreg (deci și punctele ce i s-au „propus” la 16 noiembrie), invitându-l să răspundă în termen de trei zile, tot „pentru informație”, în scris (așadar cum ceruse). Portarul Cancelariei Aulice Transilvănene, care trebuia să-i predea aceste hârtii, nu l-a mai găsit la sălașul său, unde îl va căuta timp de zece zile, dimineața și spre seară²⁸. Astfel, vlădica n-a mai luat cunoștință, cel puțin oficial, de restul întrebărilor, care cuprindeau, așa cum am văzut, invi-

nuiți și mai grave, pe care, de altminteri, după interogatoriul dintâi, putea să le presimtă²⁹, dacă între timp, neoficial, nu va fi aflat chiar câte ceva din ele³⁰.

Inochentie, care putea să-și dea seama încă de la ședința de la mijlocul lui noiembrie că, în fond, era tratat de comisie ca un acuzat politic, după somația din 7 decembrie a fost cuprins chiar de teama de a fi arestat. Cineva (desigur de la Curte, poate Andreas Boér, slujbaş la Cancelaria Aulică Transilvăneană)³¹, l-a înștiințat în mare taină – va scrie episcopul câteva luni mai târziu lui Paulucci – că s-au înaintat suveranei acuzații de lezmajestate, prin urmare de înaltă trădare, împotriva lui și el, Inochentie, socotea că nimeni, nici nunțul, nu l-ar fi putut apăra în fața acestei situații atât de primejdioase; uneltirile adversarilor săi nu i-ar fi permis nici accesul, în audiență, la Maria Tereza, spre a se dezvinovăți. Regina era sub influența învinuirilor calomnioase ale dușmanilor săi, va arăta el³². Așa stând lucrurile, credea că nu-i rămâne altă ieșire decât refugiarea în secret din Viena, peste hotarele monarhiei habsburgice, la Roma.

În afară de nunțul Paulucci, cu cine se va mai fi întâlnit Inochentie în timpul ultimei sale șederi în marele oraș dunărean? Se cunosc în atare privință doar puține date, furnizate de Hardt, din cele ce s-au auzit întâmplător de la dânsul. Interogat de comisie la 22 decembrie despre împrejurările fugii lui Inochentie, din răspunsul agentului va rezulta că el nu-l însoțea în deplasările prin Viena și deci nu știe (precis) pe cine frecventa. Totuși, episcopul i-a spus că a fost când la nunțiatură (ceea ce știm și din alte părți, după cum am văzut), când la cardinalul arhiepiscop al Vienei (adică la contele Sigismund Kollonich sau Kolonich, înrudit cu cardinalul Leopold de pe vremuri, care avusese cunoscutul rol important în realizarea Unirii³³), ba la „acest sau acel domn ministru”. De asemenea, a auzit de la dânsul că o dată, de curând, a fost în „suburbia” (adică în unul din cele nouă foburguri – mai precis Wieden, cel mai populat – din afara zidurilor) Vienei la principele Cantacuzino, de la care primise și un ordin cavaleresc. E vorba, precum se știe, despre Radu („Rudolf”), fiul aventuros al fostului domn al Țării Românești, Ștefan Cantacuzino, un „binefăcător”, acesta din urmă, al bisericii românești din Făgăraș. Radu (1699-1761), refugiat în Imperiul Habsburgic, se pretindea, pe baza unor diplome dubioase, descendent din împărați romani și bizantini; el era rău văzut moral și suspectat politic la Curtea vieneză, precum și disprețuit în general în apusul Europei; credința sa religioasă era echivocă. Împărțind titluri închipuite, el i-a conferit, în 1735, și lui Inochentie gradul de „cavaler cu colier”, apoi nu mai puțin fantezista (am zice baroca) demnitate de „prefect suprem al Daciei antice”, cu care episcopul se împodobește – cum vom vedea – în titulatura unor acte ale sale din 1746-1747. Pe de altă parte, în cunoscuta genealogie fictivă a familiei sale, Micu se punea în legături de rudenie cu Cantacuzinii, deci și cu Radu³⁴.

Inochentie fiind căutat și negăsit la adresă timp de zece zile, comisia s-a întrunit din nou – deși numai cu trei din cei cinci membri ai ei, absentau Koch și Wöber – în ziua de 22 decembrie, citând în fața ei pe Aaron și Hardt, pentru

a le cere lămuriri. Primul a declarat din capul locului că, fiind cleric, va răspunde la întrebări „în așa fel ca să nu prejudicieze canoanele”. Interogați, amândoi, au spus că episcopul a plecat din Viena la 9 decembrie³⁵, fără ca ei să știe cu „voia” cui. Aaron a mărturisit că episcopul i-a spus că merge la Mariazell. E vorba de străvechiul și cel mai însemnat loc de pelerinaj al Austriei, în marginile de miazănoapte ale Stiriei, străjuit de munți înalți, probabil înzăpezii deja în acel anotimp, loc la sud-vest de Viena, după cum se știe la vreo trei zile de drum. Tânărul preot a mai declarat în depozitia sa că episcopul a adăugat că, în caz de se va începe frigul, se va întoarce, poate, chiar a doua zi, din cel mai apropiat oraș, fără a indica o dată precisă de înapoiere din pelerinajul însuși; l-a auzit însă uneori spunând că, deoarece are mulți adversari, „ca să nu i se întâmple ceva rău, va merge la Roma”. Înainte de plecare, i-a lăsat lui și secretarului Petru Dăianu cheltuială de drum pentru ca, dacă el ar zăbovi mai multă vreme, să se poată întoarce acasă, după ce vor primi scrisoare de la el. Dăianu a și făcut acest lucru (se vede fără a mai aștepta scrisoarea), plecând la 20 decembrie „la soția sa”, preciza Hardt. Aaron a mai arătat că Inochentie părăsise sălașul însoțit de servitorul său român din Transilvania și de un alt servitor pe care și-l tocmise la Viena, cel din urmă revenind „îndată”, dar fără să aducă vreo veste de la episcop și rămânând la sălaș încă opt zile, în așteptarea zadarnică a acestuia³⁶.

În ziua următoare acestui interogatoriu, la 23 decembrie, într-o scrisoare-răspuns către secretarul Propagandei Fide, care era monseniorul Niccolò Lercari, Aaron, fără a-i pomeni de audierea sa, după ce spune că în mijlocul poporului Unirea „merge din rău spre mai rău”, face o aluzie prudentă, ca să nu zicem sibilină, la episcopul său „propriu”. Acesta „era acuzat” – scrie el – „de unele lucruri pe drept sau pe nedrept, nu pot să știu, numai Dumnezeu și conștiința sa vor ști. Pentru ca eventual adevărul să nu-i aducă ceva împotriva așteptării, la 9 curent a plecat de aici, ca să meargă, precum credem, la Roma și acolo să dea socoteală de cele făcute”³⁷.

Ca să mai revenim un moment la ședința din 22 decembrie, arătăm că, după interogatoriile lui Aaron și Hardt, comisia a făcut următoarele propuneri: șeful Cancelariei Aulice Transilvănene să scrie a doua zi atât guvernatorului Haller, cât și lui Balogh pentru supravegherea lui Petru Dăianu, întors în Transilvania, despre care se bănuiește că ar fi primit instrucțiuni de la Inochentie, spre a afla ce va face sau vorbi; Cămara (Tezaurariatul) să aibă grijă de veniturile episcopale³⁸.

Într-o nouă ședință, care a avut loc peste o săptămână, la 29 decembrie, și la care, de asemenea, au lipsit Koch și Wöber, comisia n-a putut lua nici o hotărâre cu privire la ordinea de zi ce și-o proiectase pentru a discuta situația creată prin plecarea lui Micu din Viena. Zicem n-a putut lua nici o hotărâre, din pricina amintitelor absențe, ca și a necunoașterii locului unde se găsea episcopul (căci trebuia să fi fost limpede că povestea cu pelerinajul la Mariazell era doar un pretext) și fiindcă era nevoie ca în prealabil Gyulaffi, șeful Can-

celariei Aulice Transilvănene, să obțină de la Balogh informații asupra felului cum ar fi trebuit administrată episcopia în lipsa titularului ei, spre a nu-i întărita și mai mult pe uniți, în starea precară de atunci a lucrurilor³⁹.

La ședința următoare, două zile mai târziu, când erau în sfârșit prezenți toți membrii comisiei, aceasta află de la Aaron că el a primit, în aceeași zi, o scrisoare în românește de la Triest, din partea lui Inochentie. Aaron o citește și o traduce în fața comisiei. Rezulta, printre altele, că episcopul, din lipsă de ocazie, nu putea călători de la Triest direct la Ancona (în statul papal)⁴⁰ și de aceea urma să-și continue drumul la Veneția; cerea ca destinatarul să-i răspundă în acest oraș (la o adresă desigur indicată, poate la comunitatea greacă unită din jurul bisericii Sf. Gheorghe de rit unit)⁴¹; din care oraș, dacă va pleca în răstimp, se va trimite corespondența după el (bineînțeles, după ce va fi lăsat vorbă în acest sens).

Astfel s-a aflat la Viena, în mod sigur abia la 31 decembrie, deci trei săptămâni după plecarea clandestină a lui Inochentie de aici, că el era în fugă. Nu știm dacă a fost într-adevăr la Mariazell, trecând pe acolo în drum spre miazăzi. Probabil că nu, ținând seamă că invocarea intenției de pelerinaj la faimosul sanctuar, față de Aaron, era, după cum am spus, numai un pretext, un pretext prea străveziu. De altminteri, localitatea avea o situare geografică destul de lăaturalnică, departe de calea principală spre Italia, prin Bruck, Graz, Ljubljana (Laibach), Triest⁴², iar Inochentie, în teama sa de a fi arestat, voind desigur să scape cât mai repede din teritoriile unde credea că o asemenea soartă putea să-l ajungă din urmă, nu va fi fost dispus să zăbovească.

Încercând să-l readucă pe fugar și dezicând obișnuita încetineală a forurilor vieneze⁴³, comisia propune ca a doua zi, la 1 ianuarie, Consiliul Aulic de Război (pe care îl reprezenta Wöber) să expedieze un ordin comandamentului militar din Triest pentru a-l constrânge în chip oficial la întoarcere⁴⁴, dacă se va mai găsi acolo; în același timp, tot consiliul să scrie ambasadorului austriac din Veneția (Josef von Rathgeb), ca acesta să-i facă cuvenitele îndemnuri în același sens, dacă între timp va fi ajuns aici⁴⁵. Deosebirea de comportament ce se recomanda se explică evident prin faptul că portul Triest se afla sub stăpânirea Austriei, pe când orașul lagunelor continua să fie un stat independent, deși trăia mai mult din amintirea gloriosului său trecut maritim. Comisia considera că peste „puține zile” se va cunoaște în care din aceste orașe se putea găsi episcopul și doar atunci vor trebui luate măsuri ulterioare în privința lui.

În aceeași reuniune, comisia mai propune ca, după ce se va ști sigur că Inochentie nu se mai întoarce, suverana să scrie arhiepiscopului primat de Strigoniu – era un Esterházy – cerându-i ca, în calitate de superior întru cele spirituale, să-l citeze, precum se obișnuiește, pe episcopul absent (din dieceza sa) și să ordone acolo o anchetă, pentru care să-l delege eventual pe episcopul rutean unit de Muncaci (Mihail Manuil Olšovskij sau Olsavszky după ortografia maghiară, cum își scria de obicei numele) sau pe altcineva, cum i se va părea mai potrivit.

În sfârșit, mai face propuneri – destul de ambigue – în chestiunea căutării controversatei Diplome a doua leopoldine, întrebând, între altele, dacă, „pentru consolarea uniților”, ar putea fi confirmată, „cu oarecare interpretare” a bine cunoscutului ei articol III, prin punerea lui de acord cu de asemenea amintitul articol VI al hotărârilor dietale din 1744.

Poate că în aceeași ultimă zi a anului ce se sfârșea, dar în orice caz la începutul lui 1745, Aaron s-a dus și la nunțiu spre a-i da de veste simultan plecarea vlădicăi din Viena și sosirea lui la Triest. Căci iată ce scrie Paulucci confrăților săi cardinali din congregația Propaganda Fide, în continuarea pasajelor pe care le-am citat mai sus din raportul său cu data de 16 ianuarie 1745: „În timp ce eram în așteptare să aflu de la el [de la episcop] cele ce aveau să se întâmple în această gravă problemă [ancheta împotriva sa], veni să mă găsească părintele Aaron, care îmi împărtăși că monseniorul episcop plecase de câțeva vreme din Viena pentru a se duce la sanctuarul din Mariazell cu gândul de a se întoarce aici, dar, în loc de a face acel drum, se hotărâse să meargă la Triest, unde căuta să se imbarce pentru a se duce la Roma, speriat de amenințări, care [chiar] dacă sunt adevărate, nu mi-au fost niciodată împărtășite de către prelat, [amenințări] poate din partea comisiei sau pe care le aflase de la alții, că s-ar fi plănuțit arestarea sa. Mărturisesc eminențelor voastre că mă surprinse o asemenea înștiințare, căci îmi închipuiam bine că plecarea în taină a episcopului va atârta aici bănuțeli [și] mai mari asupra conduitei sale din trecut. Mă gândii dacă n-ar fi fost nimerit să-l chem înapoi de la Triest, dar reflectând pe de o parte că o scrisoare a mea nu l-ar mai fi găsit în acel oraș, iar pe de alta temându-mă a-l expune vreunei silnii în întoarcerea sa aici, în urma faptului că lipsise fără știrea Curții, nu socotii că ar fi cazul să fac vreun demers și din luarea-aminte de a afla de la eminențele voastre cele ce mi se vor porunci după sosirea acolo a menționatului episcop și după informațiile pe care el vi le va împărtăși. Eu mă tem că sus-zisul prelat nu mi-a făcut o mărturisire completă despre cele ce au putut să i se întâmple în Transilvania și nici de la părintele Aaron, deși am încercat, n-am reușit să le aflu, el spunându-mi că nu era informat asupra lor, fiindcă nu era inițiat în secretele care poate fuseseră tratate în sinodul ținut la Făgăraș [corect: Blaj], de la care sinod, pot eu bănuț, s-au născut motivele pentru care Curtea aceasta e nemulțumită de prelat. Dar acestea nu sunt decât simple bănuțeli ale mele, deoarece, din repetatele întrebări ce le-am pus sus-zisului monsenior episcop, nu m-am putut dumiri și plecarea sa pe ascuns mă face să mă tem că el se simte vinovat sau cel puțin îl face să fie suspectat ca atare de această Curte, pe lângă care eu n-am crezut că trebuie să întreprind vreun demers după o hotărâre, atât de nechibzuită și fără nici o cunoștință a mea, luată de prelat, pentru dezvinuirea căruia n-aș fi putut ști ce să înfățișez. După credința mea, era prea necesară această expunere către eminențele voastre, ca să fie informate despre un asemenea caz [neplăcut] pe care ele nu-l cunosc și care nu-mi dă mie posibilitatea să acționez dacă amintitul episcop nu vorbește deschis cu eminențele voastre, pentru a le da acea adevărată și

sinceră informare asupra conduitei sale, care e prea necesară spre a întreprinde acțiunea cu cine e nevoie pentru întoarcerea lui la biserica sa, căci eminențele voastre pot să-și dea bine seama că dacă neamul românesc va fi lipsit de căpetenia sa, lepădările de credință vor crește din zi în zi și răul se va agrava mereu⁴⁶.

După acest lung citat, al cărui important conținut – în ciuda unei frazeologii periodizante respectate de noi și în traducere – ni se pare destul de lămurit prin sine însuși și de aceea nu-l mai comentăm, iată câteva aproximațiuni (în lipsă de date precise) despre etapele itinerarului urmat de Micu, în continuare, de la Triest până la Roma, ținta fugii sale, țintă în privința căreia nici comisia de anchetă nu mai putea avea vreo îndoială.

Sosit la Triest – în împrejurările grele de călătorie ale vremii – probabil pe la 20 decembrie, el va fi ajuns la Veneția în jurul zilei de 25 a aceleiași luni. Ordinul care va fi fost expediat de la Viena la Anul Nou pentru ca episcopul să fie întors din aceste orașe cu forța, respectiv prin „covenite îndemnuri”, evident nu-l mai putea ajunge din urmă nici măcar la Veneția, căci trebuia să fi plecat și de acolo foarte curând după 25 decembrie, ținând seama că pe la mijlocul lui ianuarie, sau foarte curând după aceea, va fi și sosit în „Cetatea Veșnică”. Într-adevăr, această dată aproximativă rezultă din compararea primei scrisori de la Roma a lui Inochentie către Paulucci cu răspunsul acestuia. Ce-i drept, în forma în care ni s-au păstrat ele, datarea e lacunară. Episcopul spune destinatarului că-i scrie când stă „deja de o lună” la Roma. În replica sa, în circa martie 1745, nunțul arată că răspunde la scrisoarea din „13 a [lunii] trecute”. Memoriul în care sunt reproduse cele două scrisori, de altfel împreună cu altele, se referă la acțiunea desfășurată de Micu „după plecarea sa din Viena până la prezenta lună iunie 1745”. Scrisoarea sa în discuție urmează în memoriu după alta – în două variante – și o cerere, în numele „catolicilor uniți din Transilvania”, aceste trei piese, adresate de el Mariei Tereza, fiind, potrivit contextului, de pe la sfârșitul lui ianuarie sau mai degrabă începutul lui februarie același an. Reiese din toate acestea că prima scrisoare din Roma a lui Inochentie către nunțul Paulucci datează din 13 februarie 1745, la mai puțin de o lună după sosirea sa în capitala papală⁴⁷. Căci credem că expresia „deja de o lună” nu trebuie înțeleasă numaidecât în sensul că acela care o folosește a ajuns exact cu o lună mai înainte în acest oraș, ci cu o oarecare aproximație, dacă luăm în considerație atât distanța (circa 600 km) pe care o mai avea de străbătut de la Veneția până la Roma în condițiile de călătorie de atunci (aggravate probabil și de anotimpul care nu putea fi prea favorabil), cât și o anumită „licență” a sa, o slăbiciune a memoriei, pe care i-o constatăm adeseori când citează date cronologice.

Presupunem că traseul acestei ultime etape a drumului său, făcut desigur cu mici întreruperi la unele stațiuni de poștă, a fost următorul: Veneția-Ferrara (oraș deja în statul papal, care începea la sud de fluviul Pad) - Ravenna-Ancona - Roma. Nu credem că de la Ferrara s-ar fi îndreptat – în loc de Ravenna – spre Bologna (cu toate că și aceasta făcea parte din statul pontifical), fiindcă o atare

direcție l-ar fi dus, prin traversarea regiunii muntoase a Apeninilor toscani, spre marele ducat al Toscanei, posesiune a lui Ștefan Francisc de Lotharingia, soțul și coregentul Mariei Tereza, posesiune pe care fugarul trebuia să aibă interesul de a o evita. Așadar, el va fi străbătut o parte din Romagna, apoi Marche, Umbria, Lazio, regiuni greu încercate, în preajma călătoriei sale, de ocupația trupelor austriece comandate de prințul Johann Georg Christian Lobkowitz, fost general comandant în Transilvania (1737-1741), înaintașul lui Czernin (amândoi de îndepărtată origine cehă). Austriecii găsiindu-se în război cu regatul de Neapole, cele două armate beligerante intraseră pe teritoriul statului papal neutru, – de o neutralitate însă binevoitoare pentru tabăra napolitană –, devastându-l și prădându-i populația⁴⁸.

Ținând seama de toate împrejurările de mai sus, Inochentie nu putea să fi sosit la Roma, așa cum am spus, decât pe la mijlocul lui ianuarie 1745, dacă nu chiar abia pe la 20 a lunii respective⁴⁹.

În orice caz, prin fuga peste hotarele Imperiului Habsburgic, el a căzut definitiv în dizgrația reginei Maria Tereza. Toate încercările sale, făcute apoi din exil, pentru a o îmbuna sau unele acțiuni – imprudente oarecum – de a o constrânge să-i îngăduie întoarcerea în dieceză, în mijlocul poporului său, vor fi zadarnice.

În încheierea acestui prim capitol, credem că se pot trage câteva scurte concluzii. Curtea de la Viena, văzând primejduită starea Unirii bisericești a românilor ardeleni cu Roma și voind, din amintitele motive politice, s-o redreseze, se pare că începea să fie preocupată de gândul înlăturării lui Inochentie din episcopia sa, în care el înțelegea, cum am mai spus, să fie nu numai un șef bisericesc, ci și – poate chiar mai mult! – o căpetenie politică a poporului său nedreptățit, într-o epocă în care, de altminteri, factorul bisericesc se împletea încă foarte strâns cu cel politic, pentru a nu mai vorbi de cel social și cultural.

Prin acțiunea sa revendicativă tot mai îndrăzneată pentru dobândirea egalității în drepturi a românilor cu celelalte popoare conlocuitoare din Transilvania, impetuosul, ba deseori imprudentul luptător a devenit prea incomod în ochii stăpânirii. Mai ales din 1744, el a ajuns să fie socotit chiar un răzvrătitor periculos de către stările privilegiate ale țării, cramponate de un sistem constituțional anchilozat, ai cărui beneficiari – ca ai unui adevărat *apartheid* înainte de termen! – se încăpățâneau să rămână, iar conducerea centrală de la Viena nu voia să-și complice situația, atât din considerente de politică internă, cât și din cauza conflictelor externe în care era angajată, pentru a răsturna acest sistem tradițional și s-a arătat gata să-l sacrifice pe temerarul protagonist al luptei naționale românești din Ardeal.

Amenințările lui Inochentie cu părăsirea Unirii, cu emigrarea în masă sau cu recurgerea la „puteri străine” – se gândea desigur la Rusia ortodoxă, cu care relațiile Curții vieneze nu erau dintre cele mai cordiale – dacă se va continua

să nu se acorde drepturile naționale revendicate în schimbul compromisului cu catolicismul, amenințări vânturate de episcop, fără îndoială, ca mijloace tactice, au fost întoarse contra sa⁵⁰, spre a-l face suspect atât din punct de vedere religios, cât și politic. Traducerea lui în fața unei comisii de audiere (în fond: de anchetă) urmărea să culeagă noi probe (din propriile sale mărturisiri, deși ele trebuiau obținute sub pretext doar informativ) pentru a-l dovedi vinovat sub amândouă aspectele, probabil cu scopul judecării și condamnării sale în ultima instanță⁵¹. Inochentie își considera cauza dreaptă, ea fiind cauza unui popor nedreptățit în propria sa țară; se declara, precum am văzut, nevinovat înaintea reprezentantului papal la Viena.

La un moment dat, cuprins de teamă că, în urma înscenării ce i s-a făcut, ar putea fi chiar arestat și apoi înlăturat printr-un proces, a preferat să se refugieze la Roma (fapt în pregătirea căruia nunțul, împotriva unei ipoteze mai noi⁵², nu avusese nici un amestec). Un istoric, ortodox zelos, observă că „din Viena nu putea evada, decât spre Roma, fiind celelalte drumuri închise, pe când la pontificele roman mai nădăjduia, că a rămas, pentru el și poporul său, o fărâamă de dreptate”⁵³. E adevărat că din capitala habsburgică pe atunci n-ar fi putut scăpa în altă parte, totuși, așa cum vom arăta, recurgerea lui la ajutorul papei trebuie văzută mult mai nuanțat.

Note

¹ B, Klein, p. 117, 170; B, Episcopii, p. 4. Autorul uită însă, împotriva obiceiului său laudabil, să-și arate izvorul: mărturia de pe la sfârșitul sec. XVIII a lui Samuil Micu, nepot al lui Inochentie (Cipariu, p. 99). Ținând seama de faptul că cele două date cronologice imediat următoare din aceeași istorie a lui S. Micu (*ibid.*, p. 100): 10 septembrie 1746 (excomunicarea iezuitului Balogh; 21 septembrie st. n.) și 14 august 1747 (excomunicarea lui Aaron; 25 august st. n.) sunt exprimate după st. v., neîndoios că și 23 iulie 1744 trebuie înțeles conform acestui din urmă stil: 3 august st. n. Izvorul lui S. Micu pentru data de 23 iulie era desigur o însemnare latincască a lui Inochentie, pe care același Samuil, după expresia lui Șincai (III, p. 348), „au avut-o în mână”, dar, precum arată în această însemnare (p. 348-349) episcopul însuși: „am ieșit mai pe urmă din Ardeal de la episcopia mea, în anul 1744 după 23 iulie” (sublinierea noastră).

² Doc. 3 din 22 decembrie 1744, n. 11; vezi și Cap. VII.

³ „Diligențele” vor fi introduse în țările monarhiei habsburgice abia în 1749: Hennyey, p. 127. Pentru transportul de călători până atunci, *ibid.*, n. xx și p. 129.

⁴ B, Episcopii, p. 4 și n. 5

⁵ Debreșinul era un punct oarecum obligatoriu în itinerarul transilvănean de nord spre Viena sau invers. El a fost atins, de exemplu, în septembrie 1745, de baronul Ștefan Daniel și de soția sa – cum arată un interesant jurnal al ei – în întoarcerea lor din capitala imperială în Ardeal tot pe la Săcueni, Marghita, Șimleu: *Újabb adattár a vargyasi Daniel család történetéhez* [Magazin de date noi privind istoria familiei Daniel de Vârgheiș], ed.

Kelemen Lajos, Cluj, 1913, p. 245. Pe aici au trecut și Silvestru Caliani cu Grigore Maior, revenind în 1747 de la studiile făcute la Roma, prin Viena (P, *Coresp.*, p. 89, 95).

⁶ Daniel a făcut calea întoarsă de la Viena la Pesta coborând pe Dunăre în amintita sa călătorie (*Újabb adgtár*, p. 243-244).

⁷ B, Klein, p. 117, n. 2 – după extrasele lui Rosenfeld, făcute cu privire la această dată, adăugăm noi, desigur pe baza unei note a Cancelariei Aulice Transilvănene: *Succinta propositio* (titlul ei îl cităm în întregime în Doc. 1, înainte de 16 noiembrie 1744, n. 1), în MOL, *Erd. kanc. lt, Acta gen.*, a. 1745, dos. 320, f. 20: „Dominus Episcopus sub initium Septembris [1744] hic comparuit“.

⁸ B, Klein, p. 117-121; Wessely, p. 273-274; O. Bârlea, *Biserica Română Unită și ecumenismul corifeilor Renașterii culturale*, p. 74.

⁹ „Praecesserant eum et secutae sunt ex Transylvania diversae informationes super actis ipsius episcopi synodalibus et seductorum schismaticorum monachorum seu sic dictorum calugerorum et poparum unionem in illo principatu turbantium imposturis ad Aulam inde missae“ (*Succinta propositio*, *ibid.*). Vezi și Doc. 1 (înainte de 16 noiembrie 1744).

¹⁰ *Ibid.*; B, Klein, p. 170.

¹¹ Doc. 1 (înainte de 16 noiembrie 1744), n. 3.

¹² Doc. 13 (înainte de 27 februarie 1745); Doc. 91 din 22 iulie 1747, n. 15.

¹³ Ferraris, t. II, p. 218 (sub cuvântul: *clericus*). Ed. I a apărut în 1746.

¹⁴ Mai mult asupra componentelor comisiei: Doc. 3 din 22 decembrie 1744, n. 1-3 la acest doc.; Doc. 6 din 29 decembrie 1744, n. 3 la acest doc. Csató făcea și pe secretarul și notarul comisiei.

¹⁵ Cităm din preambulul „punctelor“ de interogatoriu (variantea scurtă): „quae puncta per Delegatam Commissionem Aulicam domino episcopo Fogarasiensi baroni Klein pro danda solum informatione in facto, nullatenus vero per viam inquisitionis, partim fuere proposita, et adhuc essent proponenda, prout eidem domino episcopo praefata commissio in praeliminaribus jam declaravit, illi per hanc informationem circa competentiam Fori, quoad personale neutiquam praejudicari, et occurrentia forte puncta spiritualia ad Forum ecclesiasticum remissum iri, atque hunc in finem haec ipsa puncta debito loco pro formanda inquisitione (sin ita visum fuerit) communicari“ (MOL, *Erd. kanc. lt, Acta gen.*, a. 1745, nr. 320, f. 17; mf. și fc. BAFC; rezumat de Rosenfeld la Bogdan-Duică, *Procesul*, p. 67). Asupra variantelor punctelor de interogatoriu: Doc. 13 (înainte de 27 februarie 1745), n. 23.

¹⁶ „Qvanquam cautum sit in praeambulo punctorum constituti juribus domini episcopi super competentia fori quoad substractam materiam et ipsum personale, is tamen declinare forum hujus commissionis voluit et dixit ex eo quod aliud ipse forum haberet, se formale examen hic subire nolle, sed informationem super interrogatoriis sibi praelegendis daturum, ita tamen ut cras retractare possit“ (se spune în fruntea răspunsurilor din varianta lungă, scrisă și corectată de Csató, după cum îi arată scrisul, în MOL, *Erd. kanc. lt, Acta gen.*, a. 1745, dos. 320, p. 121; o primă formă, cu deosebiri stilistice, a acestei variante, tot de mâna lui Csató, în aceeași arhivă, a. 1749, nr. 248, f. 30; rezumat, pe baza celeilalte forme, de Rosenfeld la Bogdan-Duică, *ibid.*).

¹⁷ Mai târziu, față de nunțul Paulucci, într-o scrisoare de prin aprilie 1745, Inochentie se va contrazice în această privință (Doc. 18, memoriul din iunie același an, numero quinto, n. 63 la acest doc.).

¹⁸ Răspunsurile corectate de Csató, numerele 5, 7-14, 33-34, 35, 37-39; rezumate de Rosenfeld la Bogdan-Duică, *ibid.*, p. 67-71.

¹⁹ Doc. 10 din 16 ianuarie 1745; cf. Doc. 12 (după ianuarie) 1745. Vezi și Doc. 4 din 23 decembrie 1744, n. 2.

²⁰ „Die 7-a Decembris celebrata commissio praesentibus aliis, ob aegritudinem absente illustrissimo dominò consiliario et referendario aulae-bellico a Wöber. Lecta sunt reliqua constituti puncta in commissione, absente domino episcopo [...]” (se arată în prima formă a variantei lungi a răspunsurilor, tot de mâna lui Csató, în protocolul ședinței din aceeași zi, MOL, Erd. kanc. lt, *Acta gen.*, a. 1744, dos. 248, f. 32v).

²¹ Dispoziția aceasta (a rescriptului regesc din 9 septembrie 1743) va fi calificată de Inochentie „illegitima” și în decretul de excomunicare pe care-l va lansa împotriva lui Balogh în 1746 (P, *Coresp.*, p. 46).

²² Varianta lungă a chestionarului, întrebarea 65: „An reliqua etiam gesta et acta in synodo, et exitum illius aliis communicaverit?” Întrebarea 66: „Quibus, quomodo et qualiter?” (Rosenfeld la Bogdan-Duică, *ibid.*, p. 65). În varianta scurtă, întrebarea 61, după „synodo” se intercalează: „quae statum politicum et singularitar quietem et tranquillitatem publicam feriunt” (MOL, Erd. kanc. lt, *Acta gen.*, a. 1745, dos. 320, p. 31).

²³ Cum se adaugă în varianta scurtă, la întrebarea 66: „audiri enim etiam quod in hac linea valde excedat ipse dominus episcopus ordinando etiam multos homines illiteratos, rusticos aliosque plebejos, id quod etiam suo loco et ordine veniet examinandum” (*ibid.*, p. 32).

²⁴ Rosenfeld la Bogdan-Duică, *ibid.*, p. 66.

²⁵ „[...] ipsemet judicet an suam causam per hoc meliorem vel pejorem facturus sit?” (MOL, Erd. kanc. lt, *Acta gen.*, a. 1745, dos. 320, p. 128; rezumat de Rosenfeld la Bogdan-Duică, *ibid.*, p. [72]).

²⁶ Vezi scrisoarea sa către Paulucci de prin aprilie 1745, în memoriul din iunie același an (Doc. 18, numero quinto).

²⁷ Doc. 13 (înainte de 27 februarie 1745).

²⁸ Doc. 2 din 10 decembrie 1744 și n. 1 la acest doc.

²⁹ Tóth, p. 146.

³⁰ Cum presupune Prodan, p. 177 (dar Inochentie „contestă competența comisiei” nu „după” informațiile ce i s-au cerut la prima ascultare, ci chiar la începutul acelei ascultări, cum am arătat mai sus).

³¹ A se vedea discutarea acestei chestiuni de noi în legătură cu amintita scrisoare către Paulucci de prin aprilie 1745, în cadrul memoriului din iunie același an: Doc. 18, n. 64. Cf. și Doc. 10 din 16 ianuarie 1745.

³² Cf. și Doc. 19 din iunie 1745.

³³ Cf. o aluzie târzie chiar a lui Inochentie la vizita făcută de el în vremea acestei ultime șederi la Viena, afirmând că arhiepiscopul Kollonich, ca și nunțul, l-a avertizat atunci să nu se înfățișeze înaintea comisiei laice de anchetă (Doc. 267, circa octombrie-noiembrie 1750, și n. 1 la acest doc.).

³⁴ Doc. 3 din 22 decembrie 1744 și n. 23 la acest doc. Foarte probabil că dintre „miniștri” era vorba în primul rând de șeful Cancelariei Aulice Transilvănene, contele Ladislaus (VIII) Gyulaffi (1699-1751), un secui deținând această dregătorie din 1741 (Josephus Benkő, *Transsilvania*, II, Viena, 1778, p. 15; Nagy, [IV], p. 482, 484; B. Klein, indicele). La acest „dicasteriu” al Curții se discutau de obicei pe atunci treburile bisericii unite. Kozma și Csató erau subalternii lui Gyulaffi. Cât privește „miniștrii”, ne-am mai putea gândi la președintele Consiliului Aulic de Război, contele Joseph Harrach, și la președintele Camerei Aulice, contele Johann Dietrichstein, cărora li se va adresa, printre alții, și mai târziu (vezi Doc. 36-37 din 2 iulie 1746). Ei erau șefii lui Wöber, respectiv Koch. În sfârșit, probabil că vlădica s-a văzut și cu studentul Alexandru Rednic, pe care îl trimisese la Viena, în 1743, să învețe teologia la seminarul iezuit Pazmaneum (Doc. 52 din 20 august 1746). În orice caz, Aaron l-a cunoscut pe acesta la Viena acum, în 1744, după cum va scrie S. Micu (Cipariu, p. 99).

³⁵ Francisc Pall, *Inochentie Micu-Klein, deschizător al luptei de emancipare națională...*, în *Apulum*, XX (1982), p. 198 (articol apărut cu unele evidente erori de lectură și tipar).

³⁶ Doc. 3 din 22 decembrie 1744. În bagaje, pe lângă hârtii personale, avea și o parte din arhiva episcopiei (vezi mai la vale, Cap. VII).

³⁷ Doc. 4 din 23 decembrie 1744.

³⁸ Doc. 3 din 22 decembrie 1744 (cf. și Doc. 8 din 31 decembrie 1744 - 5 ianuarie 1745 și n. 4 la acest doc.).

³⁹ Doc. 5 (înainte de 29) și Doc. 6 din 29 decembrie 1744 (cu amănunte deosebit de interesante).

⁴⁰ De la Triest la Ancona sau invers se călătorea pe mare; așa făceau și „alumnii” care mergeau de la Blaj la Roma. Comisia n-a fost înștiințată „chiar de Inocențiu Micu-Klein”, cum se afirmă de Corneliu Albu, în scrierea sa romanțată *Pe urmele lui Ion-Inocențiu Micu-Klein*, București, 1983, p. 184. Lucrare cu multe libertăți față de realitățile istorice.

⁴¹ Asupra acestei comunități a se vedea mai nou (și pe bază de inedit): O. Bârlea, *Greci „ortodocși” și greci „uniți”*, în *Perspective*, III, ian.-mart. 1981, p. 2-24.

⁴² O călătorie Viena-Triest cu mijloace publice de transport (adică cu diligențele) pe acest traseu, pe la 1747, ținea 13 zile și costa zece galbeni (Gulden) de persoană (Arneth, IV, p. 71-72). Despre condițiile generale de călătorie ale epocii: Braudel, p. 459, 461-467.

⁴³ Remarcată și de contemporani (Pastor, XVI/1, p. 405).

⁴⁴ Despre aceasta va afla mai târziu și Inochentie, căci o amintește, în esență, în Doc. 60 din 25 ianuarie 1747.

⁴⁵ Doc. 7 din 31 decembrie 1744. Justifică aceasta oare părerea: „În tot cazul, Curtea nu puse prea mari stăruințe în urmărirea lui” (Prodan, p. 178)?

⁴⁶ Doc. 10 din 16 ianuarie 1745.

⁴⁷ Doc. 18 din ianuarie 1745, numero primo-quarto din memoriu.

⁴⁸ Guglia, I, p. 208-211; Pastor, XVI/1, p. 76-86.

⁴⁹ Din cele expuse rezultă, credem, că nu putea să fi ajuns la Roma „pe la începutul lui ianuarie 1745” (Bârlea, *Bis. Rom. Unită și ecum. corif. Ren. cult.*, p. 77).

⁵⁰ Cf. și B, Klein, p. 48-49; Prodan, p. 176.

⁵¹ Doc. 18, memoriul din iunie 1745, nr. 1: scrisoarea lui Inochentie către Maria Tereza, prima variantă; Prodan, p. 177.

⁵² Prodan, *ibid.* Neamestecul lui Paulucci în refugiarea lui Inochentie rezultă nu numai din citatul pe care l-am făcut mai sus din scrisoarea sa către Propaganda Fide cu data de 16 ianuarie 1745, dar și din răspunsul său dat prin martie același an la prima scrisoare pe care i-o va adresa Inochentie din Roma (încadrate ambele în Doc. 18 din iunie 1745, numero quarto).

⁵³ Dragomir, I, p. 136.

Capitolul II

Cele dintâi acțiuni ale lui Inochentie la Roma în favoarea clerului și poporului său, încercarea sa nereușită de întoarcere în patrie în 1745.

SOSIT ÎN LEGENDARA METROPOLĂ, ROMANĂ și catolică, de pe malurile Tibrului în împrejurările, slab cunoscute în amănunt, pe care le-am expus, Inochentie a tras la reședința (*ospizio, hospitium*) basilienilor ruteni de rit unit din Polonia, de la biserica Madonna del Pascolo. Acest lăcaș, cu un nume mai vechi: Santi Sergio e Bacco, se afla în inima Cetății Veșnice. Micu, el însuși călugărit, precum am văzut, la basilienii ruteni (din Muncaci), nu va sta aici doar „câteva zile după sosire“, – cum s-a presupus mai nou¹ –, ci va locui mulți ani în șir, poate până aproape de sfârșitul exilului și totodată al vieții sale².

După sosirea și instalarea sa la Roma, el a luat legătura cu reprezentantul diplomatic de aici al Austriei, cardinalul Alessandro Albani (1692-1779), nepot de papă (al lui Clement XI), mare iubitor de opere de artă, întemeietor al celebrei Villa Albani (azi Villa Torlonia), vestindu-l despre „motivul venirii sale“ și rugându-l să intervină pe lângă suverana habsburgică în favoarea sa și a românilor uniți, adică a diecezanilor săi.

La sfatul lui Albani, dat prin mijlocirea auditorului (*uditore*) acestuia (monseniorul Antonio Baldani, de altminteri cunoscut arheolog, 1691-1765)³, episcopul se hotărî să-i scrie reginei, spre a o îmbuna, urmând ca scrisoarea să fie transmisă de cardinal la Viena⁴. Într-o primă formă, mai dezvoltată și patetică a acestei scrisori – deși cu unele inexactități și exagerări de amănunt – reamintește, mai întâi, lupta lui fără preget pentru dreptele revendicări ale uniților, neîmplinite în ciuda diplomelor leopoldine. Se referă, de asemenea, la asuprirea acestora de către „acatolici“ (protestanți, deci aici numai aceștia sunt puși în cauză!), ceea ce îi împinge la disperare, încât sunt gata să părăsească țara și să fugă în „țările turcilor“ (adică în Țara Românească și Moldova, care se aflau sub stăpânire otomană). Apoi caută să-și justifice refugiarea la Roma, ca rezultat al uneltirilor urzite de dușmanii săi și ai cauzei pentru care luptă, uneltiri prin care se urmărea condamnarea lui, fără a se putea înfățișa înaintea suveranei (spre a se apăra); venirea lui la Roma, deși fără a-i fi cerut voie, nu e un delict de înaltă trădare, „deoarece un episcop poate și trebuie, cum oricine știe, să recurgă la papă în trebuințele sale și să recurgă personal“. Arată reginei că îi scrie în interesul credincioșilor încredințați grijii sale, nu în al său propriu, el fiind dispus (spune repetat) să-și dea chiar demisia, dacă ea ar fi socotit-o oportună, în schimbul unei mici pensii.

Cu această variantă inițială a scrisorii Albani nefiind de acord, ea a fost refăcută și expediată într-o a doua versiune, mult mai scurtă, aprobată de cardinal, în care – lucru ciudat – se omite încercarea de justificare a plecării pe ascuns din Viena; varianta a doua se mărginește aproape numai la accentuarea, în linii generale, a justelor cereri ale uniților și a opoziției nedrepte cu care ele sunt întâmpinate, aceasta fiind adevărata cauză a tulburărilor antiunioniste. În ambele variante se stăruie pentru egalitatea în drepturi a catolicilor uniți cu adepții celorlalte religii; în varianta a doua relevăm textual, cu privire la concepția socială, întrebarea retorică adresată suveranei, dacă n-ar fi just ca „sărmanii catolici uniți în Transilvania, care sunt nobili, să fie tratați ca nobili, cei care sunt liberi ca liberi, cei care sunt șerbi ca șerbi”. În ambele variante se socotește că starea Unirii se poate „lecui perfect” dacă regina întărește cea de-a doua Diplomă leopoldină. Aceasta, contrar afirmațiilor adverse, după care ar fi „falsă și închipuită”, e autentică, deoarece Inochentie însuși a obținut la Viena copie după originalul ei.

În sfârșit, el mai spune, în amândouă versiunile scrisorii, că a venit la Roma pentru a putea înfățișa suveranei nemijlocit în scris ceea ce n-a putut face prin viu grăi la Viena, anume situația extrem de gravă în care a ajuns atât el, cât și „biata turmă” pe care o păstorea⁵.

Cu același prilej, Albani a transmis și o „suplică”, întocmită în realitate tot de Inochentie, adresată reginei, de asemenea după sfatul (*colla direzione*) cardinalului, în numele „tuturor catolicilor uniți din Transilvania”. Suverana e rugată aici, în puține fraze, să ia măsuri pentru a pune capăt asupririi care i-a împins la disperare, ca ei să se poată bucura, în temeiul celor două diplome leopoldine, „măcar” al celei de-a doua, al cărei „original autentic există chiar la Viena”, de aceleași drepturi ca și credincioșii celorlalte religii „acceptate”, să aibă acces și ei la toate funcțiile din principat, „aceasta în virtutea legilor înseși ale țării”!⁶

Aceste acte pot fi datate doar cu aproximație, precum am mai spus: de pe la sfârșitul lui ianuarie sau mai probabil de pe la începutul lui februarie 1745, ele fiind redactate, poate, numai cu puține zile înainte de prima scrisoare a lui Inochentie din Roma către nunțul Paulucci, care e din 13 februarie, cu care ele prezintă asemănări textuale, toate aceste piese fiind încadrate, de altminteri împreună cu altele, și într-un memoriu al episcopului din iunie 1745, cum am mai pomenit.

La 5 martie 1745, Inochentie îi scrie din nou suveranei. Într-adevăr, la 1 februarie, Maria Tereza, în vârstă de nici 28 de ani, născându-l pe arhiducele Carol Iosif (deja al 7-lea din cei 16 copii pe care îi va aduce pe lume regina; a nu-l confunda cu un altul dintre ei, viitorul împărat Iosif al II-lea, născut în 1741), Micu se grăbește să se folosească de acest eveniment dinastic pentru ca, o dată cu felicitările sale, să încerce iarăși împăcarea ei. O roagă să se milosivească de cele „o sută de mii de familii catolice” oprimare și nenorocite, al căror episcop este, și, bineînțeles, de el însuși, că a plecat pe neașteptate de

la Curte fără să-i ceară voie și a venit la Roma, dar n-are nici o vină în această privință, căci din „curată necesitate“ a făcut acest lucru. „Aștept răspuns“, spune el, printre altele, în încheiere⁷.

Dacă nu din partea Curții, el primea unele vești de la Viena prin alții, de pildă la 13 februarie același an i-a scris sau răspuns probabil Hardt⁸.

De asemenea, Inochentie a căutat, prin propria-i scrisoare deja menționată, tot din 13 februarie, să reia legătura și cu reprezentantul pontificelui roman la Viena, nunțul Paulucci. Pentru întârzierea cu care o făcea, aducea drept scuză „podagra care începu – scria el – să mă chinuie abia sosit la Roma și care nu m-a mai părăsit decât de foarte puține zile“. El se silește să-și motiveze fuga în fond în același fel ca și în prima variantă a scrisorii către regină, transmisă de Albani, dar acum folosind expresii și mai avântate: „... Eu nu sunt numai nevinovat, ci însăși acea fugă, care pentru împrejurările ei e ocărâtă atât de mult de către toți, chiar ea e cel mai mare merit pe care mi l-am putut face înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor“. Prin ea, „am vrut să mă salvez nu într-atât pe mine, cât onoarea suveranei mele“, în sensul că dacă ar fi rămas la Viena și prin acțiunea adversarilor săi ar fi fost osândit, aceasta, pe lângă „eterna dezonoare“ adusă demnității lui episcopale, ar fi însemnat și „eterna infamie a reginei înseși“ (poate în înțelesul că acea dezonoare ar fi știrbit grav prestigiul ei, de vreme ce ar fi îngăduit-o)... Altă ieșire chibzuită, din situația în care a fost pus, n-a găsit decât fuga și, ca s-o reușească, a fost nevoit să-și țină ascuns față de toți planul. „Și dacă n-am făcut cunoscut eminenței voastre această hotărâre a mea, n-a fost din lipsă de respect, ci dintr-un motiv justificat“, deoarece – după cum pare a reieși din argumentarea lui cam complicată – dacă nunțul n-ar fi fost de acord cu hotărârea sa și el ar fi rămas la Viena, îl aștepta condamnarea, iar dacă ar fi fost de acord, nunțul însuși ar fi fost socotit în parte complice la pregătirea fugii sale. Încheie spunând că așteaptă cu nerăbdare din partea reginei un răspuns binevoitor la suplica pe care i-a trimis-o, împreună cu scrisoarea, prin Albani, căci altfel, precum îi dă, printr-o aluzie biblică, a înțelege nunțului, va trebui să se adreseze șefului bisericii, papei⁹.

Paulucci, răspunzând – prin martie – într-o formă severă, dar curtenitoare și aleasă, arată că motivele invocate de corespondentul său pentru a-și justifica fuga nu-l conving, „deoarece nu puteați domnia voastră ilustrisimă – scrie el – să vă temeți de a fi forțat să vă supuneți examinării de către judecători laici, dacă, chemat fiind acolo, ați fi dat răspunsurile pe care vi le-am sugerat și pe care dumneavoastră m-ați asigurat că deja le-ați dat. Și cu atât mai puțin ar fi îndrăznit ei să facă să fiți arestat, fără a vorbi mai întâi cu mine, care într-un astfel de caz aș fi știut să vă apăr și să vă scap de orice silnicie“. Apoi subliniază că, plecând clandestin, Inochentie și-a înrăutățit „cauza“ la Curtea vieneză, dând consistență bănuielilor împotriva sa și furnizând „un temei și mai puternic adversarilor săi pentru a-și susține spusele lor“. Își exprimă îndoiala că demersul încercat de la Roma de către episcop pe lângă Maria Tereza va avea rezultatul sperat de el. De altfel, nunțul e de părere că „cunoscutul decret“ al

reginei, - se referă la cel din 9 septembrie 1743 sau la cel din 7 august 1744 -, considerat în esență, „în sensul său adevărat, înseamnă ceea ce națiunea a pretins și dorit întotdeauna”¹⁰.

Paulucci nu pare să-și dea seama că se contrazice aici cu cele ce a afirmat vreo două luni mai înainte, în des pomenita scrisoare din 16 ianuarie 1745 către Propaganda, când, scriind despre propriile sale demersuri pentru confirmarea dispozițiilor privilegiale ale faimosului articol 3 al Diplomei a doua leopoldine, atât în timpul lui Carol al VI-lea, cât și al domniei de până acum a urmașei acestuia, spunea pe drept cuvânt: „Nu aş fi întâmpinat din partea acestei Curți nici cea mai mică piedică, dacă îndărătnicia stărilor Transilvaniei și a celor trei națiuni din care sunt compuse, și anume cea secuiască, cea ungurească și cea săsească, [...] nu s-ar fi opus, precum continuă să se opună și să contrazică executării și observării acelor [privilegii]. Și această contrazicere atât de încăpățânată a îngrijorat așa de tare Maiestatea sa și ministerul ei, încât n-au vrut să se hotărască a concede în prezentele împrejurări confirmarea diplomei lui Leopold în termeni corespunzători și au crezut că [trebuie] să le [!] confirme cu o anumită modificare, și anume ca zisele privilegii să nu poată avea tărie decât cu privire la eclesiastici și persoanele nobile ale națiunii valahe. Dar nici această modificare nu a putut să facă mai puțin îndărătnice sus-zisele stări ale Transilvaniei pentru a le determina să-și retragă amintitele contraziceri, căci au protestat că nu vor permite niciodată să se introducă și să ia ființă în acel principat a patra națiune, care ar fi cea greco-unită. Iar eu repetându-mi întâmpinările la Maiestatea sa și la principalii ei miniștri, precum și la cancelarul Transilvaniei, ca să aibă grijă a ordona din autoritatea supremă executarea privilegiilor amintite, n-am motive să mă măgulesc că Maiestatea sa ar face-o, mai ales în prezentele împrejurări critice, de teamă să nu ațâțe tulburări și disensiuni în acel principat, care se distinge prin ajutorul ce-i dă cu trupele sale proprii”¹¹.

Dar să revenim la răspunsul aceluiași nunțiu către episcop. „Nu e desigur un lucru de puțină importanță - continuă Paulucci - că în prezentele circumstanțe periculoase Maiestatea sa a hotărât să facă atât de mult în folosul sus-zisei națiuni. Cât despre mine, să fiți convins domnia voastră ilustrisimă, nu omit să vă apăr în modul cel mai bun ce mi-e îngăduit. Nu trebuie însă să ascund cu această ocazie că am ajuns să aflu că faptul de a fi exclus domnia voastră ilustrisimă în [din] sinodul ținut de dumneavoastră pe teologul regesc a dat Curții motiv să creadă (și pretind [cei de la Curte] a o ști) că dumneavoastră, în loc de a vă sili să domoliți acolo discordiile, dimpotrivă, le-ați ațâțat. Ca urmare, au luat naștere toate relele de care suferă în prezent acei sărmani catolici.” Nunțul își exprimă, în concluzie, dorința ca situația să revină la o „perfectă liniște”, la care să „coopereze” și corespondentul său „în împlinirea datoriei sale”¹².

Replica lui Inochentie - prin aprilie - e lungă, deosebit de vehementă, deși în ton respectuos. Respinge ca „o calomnie sfruntată” (se subînțelege, a adversa-

rilor săi, nu a nunțului) învinuirea că el a exclus teologul regesc din sinod și că a atârnat prezentele dezbinări. Asupra „lipsei de temeii” a acestor „două motive” stăruie episcopul, pentru ca nunțul, dacă va voi să continue a-l sprijini, să știe ce ar fi oportun a aduce „în apărarea atâtor sărmani catolici oprimați, mai degrabă decât în a mea, deoarece tocmai aceasta e pînta dușmanilor mei: să lovească păstorul, ca oile să se risipească” (parafrază biblică).

Mai întâi, izbucnește violent și pe larg împotriva teologului străin ca rit și de neam, „inutil de tot”, care nu vrea să facă altă treabă decât pe aceea de „spion și semănător de zăzanie [vrajbă] între Curtea regală, episcop și popor”; pe care el trebuie să-l întrețină, în dauna unei părți considerabile a veniturilor sale, „contra dispoziției exprese a bulei pontificale” (din mai 1721, ceea ce e adevărat doar în sensul că în ea nu e vorba de teolog); care „s-a priceput să facă să se confirme și să se execute cea de-a doua Diplomă leopoldină în acele părți care sunt favorabile pentru el, dar nici în vreo altă parte care să se refere la cel mai mic avantaj fie al clerului, fie al poporului” (parcă nu stările se împotriveau din răspuțeri la confirmarea diplomei în atare privință, cum va arăta Inochentie însuși în noiembrie 1746)¹³; care refuză „să presteze jurământul de a-și exercita cu credință funcțiunea” (iezuiții nu voiau să facă acest jurământ nici față de episcop, nici față de clerul său; fiind impuși de Curtea vieneză prin decret, pentru supravegherea lor, evident, nu se considerau subalternii lor). Deși persoana teologului „a fost rău văzută de toți în acel sinod și tot așa tolerată cu sentimente foarte ostile, știe el bine (fără să vorbesc eu) din ce cauză, fără a întoarce pentru asta vina asupra mea, că am făcut cât a trebuit [să fac] și [cât am] putut spre a-l susține chiar împotriva indignării comune a celorlalți”¹⁴. Această „susținere” nu e verosimilă, după cum rezultă din alte documente¹⁵.

Inochentie arată apoi că nu el a atârnat dezbinările, de vreme ce ele își au originea în nerespectarea drepturilor acordate prin „diplomă imperială specială” (adică prin ades menționata cea de-a doua Diplomă a împăratului Leopold), drepturi fără de care „acești sărmani catolici uniți [...] absolut nu mai pot trăi”; de când cu Unirea, le merge mai rău decât în timpul „schismeii” (am văzut, în Cap. I, că a mai spus acest lucru), „fiindcă arhiepiscopia [mitropolia] lor de atunci și orice alt drept sau privilegiu le era apărat și susținut în chip neștirbit, ceea ce după Unire și după ce ei s-au supus nu numai Sfântului Scaun, ci și [arhiepiscopului] primat al Ungariei, nu l-au putut obține nicio dată”. În loc de „confirmarea atât de necesară și dorită” a Diplomei a doua leopoldine, s-au pomenit cu agravarea obligațiilor în muncă față de stăpânii de moșii, fapt care – precum am arătat în același capitol – a fost invocat, tot prin grija lui Inochentie, și la sinodul menționat, lucru cunoscut, de altminteri, de mai înainte, care îi agita pe plebeii participanți¹⁶. După toate acestea, cum „se poate să mi se pună în cărcă, direct sau indirect, vina de a fi, sau atârnat, sau de a nu fi stins cunoscutele tulburări”, întreabă el. „Efectele se înlătură numai prin înlăturarea cauzei. Or, dacă aceasta se întărește tot mai mult, cum

pot să lipsească acelea? Cum eu, care cu călătoria mea costisitoare și cu statul mai bine de un an [în 1742-1743] la Curte, nu putusem, ca fapte, să dobândesc nimic în favoarea lor, puteam cu vorbe goale să potolesc tulburările și să pun stavilă unui popor disperat și care nu făcea altceva decât să strige dacă n-a fost amăgit și înșelat cu frumoase promisiuni și speranțe de către Sfântul Scaun, de Curte, de cler și de mine? Cu toate acestea, ce n-am făcut eu (pe conștiința mea curată!) din ce am putut, pentru a liniști și împăca atâtea spirite exacerbate? Voi demonstra aceasta cu toată evidența când se va ajunge la detaliile capetelor acestei acuzații.“

Revine cu amănunte noi (pe care le-am amintit în Cap. I) spre a-și motiva părăsirea clandestină a Vienei, făcută chiar cu riscul de a da prilej adversarilor săi să-și susțină și mai tare spusele. „Căci din două rele trebuia să aleg pe cel mai mic. E un rău mai mic de a se fi ațâțat contra mea această prezumție [de a fi vinovat de tulburările în starea Unirii], a cărei lipsă de temei sunt totdeauna gata s-o dovedesc la timpul ei, decât să cad în mâinile dușmanilor mei, cu evidentul pericol de neînălțurat al ruinării mele și alor mei [...]. Cine voia să se înfățișeze ca să mă apere? Eminența voastră însăși n-ați fi putut face nici un demers eficace în apărarea mea¹⁷ dacă nu-mi justificam mai întâi nevinovăția. Dar cum aș fi putut-o justifica în mâinile dușmanilor mei, închis între patru ziduri, neasistat de nici un avocat și lăsat singur de toți ai mei? Trebuia deci să mă salvez și să recurg la Sfântul Scaun, [...], deoarece el poate face să cadă sub ochii reginei adevărul, până acum, mereu, fie învăluit, fie falsificat de adversarii mei. Acesta e acel ultim pas pe care, în maniera cea mai respectuoasă și onorabilă față de toți, va trebui să-l fac cât mai curând, fiindcă pe de o parte necesitatea de a se lua măsuri e prea limpede, iar pe de alta, eu nu pot să am parte de a primi de la Curte nici un răspuns la suplicele transmise prin mijlocirea eminentisimului Alessandro Albani. Apoi, după ce voi fi făcut acest ultim pas, să tot vină ceea ce are să vină ca prejudiciu lumesc contra mea, eu nu mă tulbur...”

La sfârșit, în legătură cu unele chestiuni discutate în această „foarte lungă scrisoare“, anexează două texte: rescriptul regal din 1742, cu privire la iobagi și jeleri, și actul pe care l-a primit de la Guvernul Transilvaniei, din 1744, pentru chemarea sa la Viena.

Să ne întoarcem acum privirile asupra a ceea ce cunoaștem că s-a făcut la Curtea de la Viena în acest răstimp cu referire la cazul Inochentie.

El a fost prezentat și dezbătut într-o conferință ministerială din 27 februarie, reunită în treburile Transilvaniei, sub președinția unui om de mare prestigiu în fața reginei, a contelui Gundacker Starhemberg, octogenarul frate vitreg al lui Ernst Rüdiger, vestitul apărător al Vienei în memorabilul asediu turcesc din 1683. La conferință au luat parte, printre alții, cancelarul de stat contele Uhlfeld (Ulfeld), care în această calitate se găsea în fruntea politicii externe a monarhiei; era însă condus din umbră de un alt participant, baronul Bartenstein, consilier foarte capabil și foarte prețuit de suverană, informat și de

cercurile ardelene ostile lui Micu. Dintre participanți, firește, nu putea lipsi, dată fiind tema însăși a conferinței, contele Gyulaffi; printre ei se numărau și Mannagetta, Kozma, Koch, Wöber, membri, după cum am văzut, ai comisiei care îl anchetase pe Inochentie¹⁸.

La conferință s-a expus (poate de Kozma), din partea Cancelariei Aulice Transilvănene, problema tulburărilor antiunioniste și aceea a atitudinii, considerată suspectă, chiar complice, a episcopului unit, prezentându-se un raport de informare despre starea de fapt (*species facti*), pregătit în vederea acestei reuniuni, se pare chiar de Kozma, în colaborare cu Csató. Raport întocmit, în stil greoi, pe baza datelor de care dispunea amintita cancelarie, inclusiv relatările ce i s-au trimis, chestionarul și protocoalele comisiei de anchetă, toate acestea interpretate prin prisma prejudecăților nutrite de cancelarie, respectiv de membrii ei, autori ai raportului. Plecarea lui Inochentie din Viena la Roma, fără a fi cerut voie, e arătată în raport ca o dovadă că era conștient de a fi vinovat de cele ce i se imputau. În concluzie, se menționează „dorințele lui necumpătate”, „intențiile sale potrivnice așezământului și sistemului” Transilvaniei, „în speță pretinsa introducere a celei de-a patra națiuni prin cereri nepotrivite”, pe care „se silește să le stoarcă prin dușmăniri și dezbinări populare, ba mai mult, prin mișcări lăuntrice”. Raportul recomandă: „uneltirile” sale nu trebuie urmate, „nici măcar să se plece urechea la ele”¹⁹.

Conferința, „cumpănind bine” cuprinsul raportului, a votat în unanimitate următoarele propuneri făcute suveranei:

a) Să se scrie guvernatorului Transilvaniei ca mai întâi să se consulte cu episcopul romano-catolic al acestei țări și cu catolicii fruntași prezenți la Sibiu, apoi, chemând la sine (de la Blaj) pe teologul iezuit, spre a-l asculta în taină asupra situației²⁰, să convoace pe urmă 4-5 sau chiar mai mulți – cum i se va părea – fruntași români din cler și nobilime, uniți în chip sincer, căroră să le facă cunoscute „punctele favorabile Unirii din binevoitoarele rezoluții ale Maiestății voastre regești, luate în anul 1743 în cauza aceleiași Uniri, trimise guvernului transilvănean și care atunci n-au fost în întregime comunicate acelui episcop” (lui Inochentie!). După aceea, guvernatorul să caute a afla de la aceștia starea Unirii în Transilvania de la plecarea de acolo a episcopului și ce ar fi „just, drept și cuvenit” să se facă acolo până când „fie că el s-ar întoarce, fie că s-ar rânduie [lucrurile] altfel”. De asemenea, ce „mângâiere” ar trebui să se dea uniților pentru restabilirea păcii și liniștii? Pe de altă parte, dacă n-ar fi bine să se trimită 4 sau mai mulți, și cine să fie aceștia, dintre membrii de frunte ai clerului unit, în deosebitele regiuni ale țării, care să-i îndemne pe preoți și pe credincioși a stărui în Unire, respectiv pe cei care s-au lepădat a reveni la ea, explicându-le amintitele rezoluții regale uniților, iar celor ce vor îmbrățișa Unirea să le promită protecțiune? În sfârșit, dacă s-ar trimite cei pomeniți, ei să raporteze cele constatate guvernatorului, iar acesta reginei. Între timp însă, pentru ca „răul” să nu se întindă în dauna intereselor regale și a binelui

obștesc, guvernatorul Haller să se înțeleagă cu comandantul militar substituit al țării – care continua să fie Czernin – asupra măsurilor corespunzătoare.

b) Cancelaria de Stat să-l informeze pe cardinalul Albani la Roma despre starea foarte tulburată a Unirii, „despre modul nechibzuit în care a acționat episcopul, cât de necuviincios s-a purtat și a tratat treburile în sinodul convocat de el și că, fără a aștepta să i se comunice punctele ce trebuiau să i se comunice, a plecat de aici din Viena, fără știrea prealabilă a Curții. Această informare e necesară pentru aceea că, dacă cumva episcopul unit ar înfățișa acolo, pentru dezvinovățirea sa, unele lucruri în chip strâmb, Curia romană sau Scaunul apostolic, informat clar despre toate, să-și poată forma o idee despre treaba aceasta atât de importantă și să poată proceda împotriva lui“. De aceea, să se predea aceleiași cancelarii atât sus-zisul raport de informare prezentat în fața conferinței, cât și punctele de interogatoriu ale comisiei delegate, ca să le comunice lui Albani²¹.

Maria Tereza a adresat guvernatorului, la 12 martie, cu oarecare deosebiri de amănunt, rescriptul propus de conferință²², iar el a căutat să i se conformeze prin circulara din 6 aprilie. Prin acest act au fost condamnate tulburările provocate de apariția lui Visarion, au fost slăvite binefacerile Unirii, se dădeau asigurări, în numele reginei, că se va respecta ritul grec al uniților, cei care se lepădaseră de Unire erau îndemnați să revină la ea etc. Unirea trebuie menținută cu orice mijloace, la nevoie și cu forța, recalcitranții trebuiau pedepsiți, ca unii care se opuneau voinței regale – se cerea în instrucțiunile lui Haller către subalternii săi²³. Raportând apoi suveranei despre măsurile luate, el și secția catolică din guvern propuneau, între altele, convocarea unui sinod, în care protopopii să dezbată ce ar trebui făcut în interesul Unirii; în absența lui Inochentie, jurisdicția episcopală să fie exercitată de vicarii generali; să fie numit, dintre magnații catolici, un protector al uniților care să le asculte plângerile și „să-i apere de nedreptățile ce li s-ar face din partea neuniților“²⁴.

Cu privire la Micu mai relevăm observația dintr-o scrisoare în ungurește a lui Haller către Gyulaffi și Cancelaria Aulică Transilvăneană, din 10 aprilie, în care spune (după ce vorbește de consfătuirea din ziua de 3 a aceleiași luni, când el și secția catolică au chibzuit asupra măsurilor de luat pe baza rescriptului menționat din 12 martie): „Referitor la episcopul român eu aș propune excelenței tale și onoratei cancelarii ca el să fie oprit acolo sus [la Viena] până când ne-am putea mișca mai departe cu acest lucru“²⁵. Așadar, guvernatorul și, desigur, nu numai el și statusul catolic, ci și celelalte stări, adică cele protestante, nu doreau întoarcerea în Transilvania a protagonistului revendicărilor românești; chiar dacă el ar fi revenit din Italia, voiau ca să fie reținut departe de țara și poporul său. Părerea va fi repetată curând, încă în același an, și anume la 3 iulie, de Haller și aceeași secție catolică, într-o nouă informare despre starea Unirii, ca răspuns iarăși la un rescript, la cel din 18 mai: „Deși unii din clerul valah²⁶ par a cere întoarcerea grabnică a episcopului de Făgăraș, totuși guvernatorul și consilierii catolici socotesc ca această întoarcere să fie

amânată, în interesul Unirii, până când acea tulburare se potolește într-o măsură însemnată..." Cancelaria Aulică Transilvăneană sprijinea această opinie, remarcând în dreptul ei: „Nici Cancelaria nu poate recomanda în acest timp, din motivele cunoscute Curții, intrarea în Transilvania a episcopului unit de Făgăraș"²⁷. Deci, acesta să fie ținut departe de țară, fiind considerat primejdios pentru menținerea învechitelor așezăminte ale privilegiilor tradiționali, atât de nedrepte pentru români!

Cât privește cealaltă propunere a conferinței ministeriale din 27 februarie, adică cea referitoare la comunicarea de făcut lui Albani în cazul episcopului, ea a fost de asemenea aprobată de regină (poate după un timp de reflecție, căci Maria Tereza n-avea obiceiul să ia hotărâri pripite) și remisă abia la 29 martie Cancelariei Transilvănene. Cea din urmă, sub semnătura lui Kozma, a transmis-o în aceeași zi Cancelariei de Stat, pentru ca aceasta s-o expedieze cardinalului, împreună cu raportul de informare și punctele de interogatoriu despre care a fost vorba mai sus. Aceste puncte, după conferință, au fost „revăzute și în unele privințe prescurtate, precum și emendate", se spune în adresa Cancelariei Ardelene, cu data menționată, către Cancelaria de Stat²⁸. E vorba, adăugăm noi, de varianta scurtă, cuprinzând 77 de întrebări, față de cele 82 ale variantei lungi, inițiale, a chestionarului comisiei delegate; între ele n-am găsit deosebiri de fond²⁹.

Nici în protocolul conferinței din 27 februarie, nici în adresa din 29 martie nu se amintește nimic despre actele înaintate de Inochentie, de la Roma, Mariei Tereza, prin mijlocirea lui Albani, pe la sfârșitul lui ianuarie sau, mai probabil, începutul lui februarie. Ele au ajuns la destinație³⁰, ca și scrisoarea din 5 martie adresată tot suveranei³¹, dar nu s-a ținut seamă de ele, regina continuând să fie rău dispusă față de autorul lor.

Inochentie începea, se pare, curând după sosirea sa la Roma, să primească vești din Transilvania³², unde fuga sa era viu comentată³³. „Unii, demni de crezare", îi scriau că „tulburarea aceea dintre românașii mei, pentru care eu asud până la sânge" - oftează el într-o scrisoare către cancelarul Gyulaffi, la 23 martie - „nu numai că nu s-a potolit, ci parcă ia din zi în zi proporții mai mari." Despre acest lucru însă primind din Transilvania, nu știe din ce pricină, „de la acei de la care ar trebui, abia vreo scrisoare", roagă pe destinatar să-l informeze adevărat și să-i comunice „opinia sa preaînțeleaptă, ca măcar să știu pentru ce asud aici". Îi mai amintește, în termeni generali și aduși destul de complicat din condei, chemarea sa „pe bază de informații strâmbe" la Viena în 1744, precum și venirea la Roma spre a preveni consecințe dăunătoare atât Unirii, cât și sieși personal; arată că a făcut acest drum lung pe nepregătite și cu mari cheltuieli; dar, după ce va fi prezentat „peste puțin", cum speră, „omagiul", la care e obligat, față de Scaunul apostolic și-și va fi rezolvat unele treburi, se va întoarce la Viena și, după ce își va fi isprăvit și acolo cele ce trebuiesc făcute, se va înapoia în sfârșit la „oițele" sale, ceea ce e o „datorie a vocației" lui, care îl presează. Pentru toate acestea, firește, are nevoie de bani. Scrie deci,

la aceeași dată, vicarului său, Nicolae Pop Bianu, o scrisoare, pe care o include alături de cea trimisă cancelarului, nu numai ca să ajungă în mâinile aceluia mai sigur, ci și pentru a primi la ea răspuns mai repede, tot prin grija lui Gyulaffi, pe care îl solicită în acest scop³⁴.

Din rândurile de mai sus, s-ar părea că Micu se mai amăgea cu privire la șeful Cancelariei Aulice Transilvănene, în sensul că acesta ar putea fi binevoitor cauzei sale și a poporului său. În realitate, contele Gyulaffi, fost jude regesc al scaunului Odorhei, susținea în fruntea acelei cancelarii doar interesele „celor trei națiuni” privilegiate, fapt de care Inochentie ar fi putut până acum să-și dea seama, și, ca urmare, nu era favorabil – cum nu erau nici subalternii săi, Kozma și Csató – revendicărilor românești pentru care lupta vlădica unit.

Dar să revenim la amintita scrisoare către Nicolae Pop, protopop de Biia, vicar general episcopesc pentru Transilvania de la miazăzi de Mureș și Arieș, secretar în același timp al clerului. Inochentie, care, se pare, cu ocazia plecării sale la Viena în vara lui 1744, l-a lăsat vicar general pe întreaga dieceză, îl încunoștințează că încă stă la Roma, unde muncește zi și noapte spre binele națiunii sale „mizere și părăsite”, și că are nădejde bună, „deoarece, obținând de câteva ori audiență sau intrare la preafericitul papă, a promis Sanctitatea sa că vrea să lucreze într-acolo ca dușmanii noștri să fie risipiți”. Pentru „treburile noastre foarte importante și foarte grele – scrie el mai departe – și pentru procuratorii, notarii, scribii etc. pe care suntem nevoiți să-i întreținem aici până când le vom isprăvi, precum și pentru noi înșine și drumul de întoarcere, trebuie să cheltuim foarte mult”. De aceea, cere ca vicarul să strângă din veniturile episcopale (și specifică din care anume) și să-i trimită cât mai repede cel puțin o mie de florini. Pe de altă parte, aude că se lățește dezbinarea antiunionistă, prilejuită de intrarea în țară a „acelor oameni netrebnici” (aluzie la Visarion și soții săi!), dezbinare care are la bază, „după cum știți”, neconfirmarea privilegiilor (promise), „persecutarea clerului și a națiunii”, dar „mai ales” amestecul unor „oameni de alt neam, rit și ordin” (călugăresc, e vorba de iezuiți). Întreabă pe adresant dacă vor mai reveni la Unire cei ce s-au lepădat de ea. În încheiere, cere să-i răspundă informându-l conștiincios despre toate, inclusiv „alte înnoiri sau zvonuri”³⁵.

Scrisoarea era în românește, ea e cunoscută însă numai într-o traducere latină, făcută în Cancelaria Aulică Transilvăneană, păstrată în arhiva acesteia. Firește, traducerea însemna un control la Viena al corespondenței lui Inochentie, control recomandat cancelariei, de altminteri, se pare chiar de Balogh, sfătuind atenție asupra scrisorilor trimise de episcop în Transilvania, aceasta încă înainte de a se cunoaște aici refugierea sa la Roma³⁶. Din izvoare de mai târziu se poate conchide că i s-a expediat (în rate) suma de bani cerută³⁷.

Afirmația sa însă din această scrisoare, potrivit căreia până la data ei – 23 martie 1745 – el a fost în audiență, și chiar de câteva ori, la papă, care i-a dat asigurări că are intenția să ia măsuri în favoarea acțiunii sale, – afirmație primită până acum fără rezerve în istoriografie³⁸, – e în contradicție nu numai cu

scrisoarea citată, tot din 23 martie 1745, către Gyulaffi, ci mai ales cu alte scrisori și memorii ale sale, precum și cu alte izvoare bine informate. E vorba de cele două scrisori către Paulucci, din februarie și de prin aprilie 1745 (analizate mai sus în acest capitol), din care rezultă că încă n-a fost la suveranul pontif. Același lucru reiese clar și din partea finală a introducerii memoriului său despre acțiunea ce a desfășurat-o de la plecarea din Viena „până în prezenta lună iunie 1745”, în care sunt inserate cele două scrisori amintite, memoriu din care se poate deduce că abia în această din urmă lună se adresează el Scaunului papal³⁹. Același fapt se desprinde dintr-o informare confidențială pe care o înaintează papei, după context tot în iunie 1745⁴⁰. Iar secretarul Propagandei Fide, Lercari, cel care va purta pertractările din partea acestei instituții cu papa în cazul Inochentie⁴¹, va arăta lămurit într-un referat adresat chiar suveranului pontif, după 9 august 1746, că episcopul, după venirea la Roma, „stătu aici câteva luni fără a se prezenta Sanctității voastre, nici la congregația Propagandei, ci trată numai cu domnul cardinal Albani” și că doar din iunie 1745 a recurs la Curia pontificală cu memorii și suplici⁴². Dar, se pare, nici atunci n-a fost în audiență la papă.

Neprimind nici un răspuns de la Curtea vieneză, Micu se hotărî să facă acel „ultim pas” – apel la pontificele suprem – de care pomenea prin aprilie în cea de-a doua scrisoare către nunțiu. A pregătit deci un memoriu către papă, pe care însă mai înainte s-a gândit să-l supună tot reprezentantului diplomatic al Austriei, Albani, spre a-i obține desigur avizul. Memoriul, predat probabil în luna mai, „a fost citit și s-a reflectat asupra lui”, dar i-a fost apoi restituit „fără răspuns”⁴³.

După aceasta, Inochentie l-a înaintat în iulie lui Benedict XIV, papă din 1740, una din figurile de seamă ale istoriei bisericii catolice chiar și în perspectiva generală a dezvoltării ei, unul dintre cei mai învățați șefi ai acestei biserici, spirit deschis, destul de realist în cumpănirea raporturilor Scaunului pontifical cu statele europene, om amabil, conciliant, inclinat spre soluții de compromis⁴⁴.

Memoriul despre care e vorba – repetând inevitabil și date sau formulări (câteodată exagerate sau ambigue în avântul lor polemic și patetic) din actele anterioare ale autorului său – arată, în substanță, papei disperarea uniților că nu li se respectă, din pricina împotrivirii protestanților, privilegiile acordate prin cele două diplome leopoldine. De aceea, ei sunt gata să părăsească Unirea și țara, ca să emigreze în „Turcia”. Neobținând confirmarea acelor privilegii de la regină, căreia i se ascunde adevărul, iar el fiind învinuit că n-a vrut, deși ar fi putut, să potolească tulburările din rândurile credincioșilor săi nemulțumiți, a trebuit să recurgă la Roma. Românii, urmași ai coloniștilor lui Traian, cei mai vechi locuitori ai Transilvaniei, sunt tratați ca străini și șerbi, chiar și când sunt „catolici și nobili”, de către unguri, secui și sași, care au venit aici mai târziu și îi exclud din toate funcțiile. Asupririle pe care le suferă ar mișca „până și pietrele, dacă ar fi în stare să simtă sau să aibă un discernământ”.

Suplicantul „e gata a nu refuza nici o osteneală, a nu se feri de nici un pericol, a bea orice potir [al amărăciunilor] pentru a-și ajuta turma în trebuințele ei spirituale; tot așa, e numaidecât gata să se demită din episcopie, de a se despoia de toate, a se arunca, dacă e nevoie, în mare, numai să fie salvate oițele sale dragi”. Roagă pe papă – care, veghind zi și noapte la mântuirea chiar și a puținilor creștini din China și India, nu poate să rămână nepăsător la aceea a „poate cinci sute de mii de suflete” în primejdia iminentă de a se pierde așa-zicând la porțile Romei – să intervină la regină pentru satisfacerea revendicărilor clerului și poporului unit. De aceea, le înșiră într-o serie de puncte, cerând, între altele, confirmarea diplomelor amintite cu privilegiile ce li se cuvin „în virtutea tuturor legilor umane și divine, și a privilegiilor de care s-au bucurat pașnic până și sub stăpânirea principilor acatolici”; de asemenea, să fie înlăturat de lângă episcop teologul străin, inutil, „rău văzut de tot clerul și de tot poporul”, iar episcopul să-și poată alege un teolog „național”; să fie numit un protector al uniților în persoana unui nobil puternic dintre ei, la care aceștia să poată recurge pentru apărare în toate cazurile în care li s-ar aduce o vătămare. În anexă, reproduce, ca piese justificative, documente ale principilor Transilvaniei din secolul XVII, cele două diplome leopoldine, bula papală de înființare a episcopiei Făgărașului⁴⁵.

Socotind că, în memoriul de mai sus, n-a putut, din „considerente vrednice de luat în seamă”, să arate „multe împrejurări particulare ale acestei cauze și pe care în același timp nu trebuie să le ascundă” papei, Inochentie l-a însoțit cu o scurtă informare confidențială și oficială pentru „sacra măsuță” de scris a aceluiasi înalt destinatar. Aici caută să explice foarte succint chemarea sa la Viena și plecarea de acolo pe ascuns ca să scape de dușmanii săi, care îl acuzau calomnios și voiau să-i facă proces, împiedicându-l să meargă în fața suveranei spre a se dezvinovăți. Că după fuga sa aici, la Roma, nu s-a prezentat până acum „la picioarele adorate” ale suveranului pontif o explică prin încercarea de a-i lămuri, în urma sfatului pe care i l-a dat Albani, pe regină și pe nunțiu asupra motivelor plecării sale clandestine din capitala habsburgică. Neprimind însă nici un răspuns (din partea Mariei Tereza), iar „dezordinile și schisma crescând din zi în zi în bietul său episcopat, n-a mai vrut să întârzie” a se adresa papei, solicitându-i intervenția. De altfel, mărturisește el în această informare, uniții sunt supuși unei asupriri insuportabile „nu mai puțin de acatolici, cât și de unii catolici unguri, în năzuința pe care o au de a se înălța, pe ei înșiși și națiunea lor, cu excluderea oricărei alteia” (idee pe care a mai exprimat-o și înainte de exil)⁴⁶. Cere, în treacăt, să fie ajutat și material, fiind „despoiat de toate veniturile sale, deoarece sunt puse sub sechestru”⁴⁷. Cererea aceasta o repetă într-o suplică specială, „nu fără tulburare și rușine”, spune el, dar „pentru că acum n-are alt mod ca să facă față lipsurilor sale zilnice”⁴⁸.

Cu toate că – după cum scrie Lercari în sus-zisul său referat, conceput în general nefavorabil pentru Inochentie – papa „găsea neîntemeiate și neraționale cererile monseniorului Klein”⁴⁹, a hotărât să fie consultat în privința

lor ilustrul călugăr capucin Agostinmaria Neuroni da Lugano (care va deveni peste un an episcop de Como). Ca om de încredere al fostului împărat Carol al VI-lea și apoi al Mariei Tereza, care l-au folosit și în misiuni diplomatice, stând, cu începere din 1731, mulți ani la Viena, colaborând în treburile bisericești cu Domenico Passionei (nunțul papal de acolo, octombrie 1730 - mai 1738), Neuroni era socotit un bun cunoscător al stărilor din părțile Ungariei și ale Transilvaniei. În 1741-1745 el se găsea la Roma ca delegat al Curții vieneze pentru tratative în problema patriarhiei de Aquileia, contestată între acea Curte și Veneția, prilej cu care și-a câștigat în chip deosebit și aprecierile lui Benedict XIV⁵⁰. Neuroni îl cunoștea, măcar din auzite, pe Micu, fără îndoială de la Viena. Trimițându-i-se, la conventul capucin din Roma (în acea vreme în Piazza Barberini) unde stătea Neuroni atunci, memoriul cu revendicările acestuia sau poate numai un extras din ele, își adresează părerea, prin iunie sau iulie 1745, tot „sacrei măsuțe” a papei. Deși pare a recunoaște, în fond, justetea unora din revendicări, Neuroni crede că ar fi inoportun ca pontificele, în împrejurările de atunci, să se amestece în asemenea treburi complicate, unele ținând chiar de „rațiunea de stat”, ca acelea ale diplomelor leopoldine, cărora li se opun nașunile dominante ale Transilvaniei și a căror respectare întocmai nici puterea suverană n-a pretins-o riguros vreodată. În problema teologului de rit latin, care să vegheze la puritatea doctrinei catolice între uniți, n-ar trebui adusă deocamdată nici o schimbare, până la formarea de teologi proprii. Numirea unui nobil puternic ca protector al uniților ar fi o chestiune de competență internă, regească; de altfel, o persoană potrivită în atare scop abia s-ar putea găsi între ei, căci „toți sunt oameni săraci și de jos”. Inochentie, care – spune Neuroni – „bineînțele cunoscându-mă din treburile Ungariei, evitase totdeauna de a se întâlni și comunica cu mine, venind apoi în zilele trecute la convent” ca să discute împreună despre cele de mai sus, a primit sugestia de a-și procura recomandarea lui Albani, se înțelege pentru Curtea de la Viena, și mai ales de a-l ruga pe papă ca, prin nunțiu, să intervină la regină pentru a justifica venirea la Roma drept o îndatorire episcopală de îndeplinit din patru în patru ani. Astfel ar trebui potolită indignarea suveranei și asigurată întoarcerea lui pașnică în dieceză⁵¹. Într-adevăr, potrivit unei așa-zise „constituții” (o categorie de hotărâri pontificale în materie de credință și disciplină) dată de papa Sixt V în 1585, confirmată de însuși Benedict XIV la 23 noiembrie 1740, episcopii aveau obligația să viziteze la anumite termene „sfintele praguri ale fericiților apostoli” la Roma, prilej cu care trebuiau să facă și o dare de seamă asupra diecezei lor, să se înfățișeze în audiență la pontifice spre a-și prezenta omagiile, să-i ceară sfatul și asistența în situații grele⁵². După recomandarea lui Neuroni însă chestiunea din urmă – privind starea diecezei și asistența papei – nu trebuia amintită reginei, pentru a nu o supăra împotriva episcopului, ca ea să nu creadă că pontificele vrea să se amestece, știrbind „pretinsul privilegiu al regilor apostolici ai Ungariei” referitor la o anumită autonomie a bisericii din acest regat.

Benedict XIV a aprobat sugestiile lui Agostinmaria da Lugano, iar Propaganda a adresat, la 24 iulie 1745, o scrisoare nunțului Paulucci. Aici se spune de către Lercari, care a întocmit în realitate scrisoarea, că Inochentie, „după ce a vizitat sfintele praguri ale căpeteniei apostolilor, s-a prezentat la Sanctitatea sa, Domnul nostru, ca să primească binecuvântarea apostolică”. Pontificele „a rămas cu totul satisfăcut de conduita religioasă” avută de acesta la Roma, de unde, fiind el acum în ajunul întoarcerii acasă, Propaganda roagă, din ordinul papei, pe nunțiu să-l recomande bunăvoinței suveranei, arătând acesteia că, prin „plecarea” lui din Viena și venirea la Roma, el „n-a avut alt obiect decât acela de a satisface nu numai propria devoțiune, ci și de a îndeplini obligația pe care o avea de a veni personal la Roma pentru sus-zisa vizită la sfintele praguri”, pe care n-o făcuse până acum, de când devenise episcop⁵³.

Micu a luat această recomandare ca s-o prezinte nunțului și a înaintat o suplică papei, rugându-l să se adreseze cu un breve (act de redactare mai simplă decât bulele) diecezanilor săi spre a-i îndemna la stăruire în Unire și să-i asigure de aceleași favoruri spirituale ca acelea pe care le acordase (cu un an mai devreme) uniților din Polonia. Căci de când s-a înfăptuit Unirea în Transilvania, adepții ei „n-au avut niciodată de la păstorul suprem al sfintei biserici o scrisoare care fie să-i anime în luptele lor, fie să-i mângâie în suferințele lor. Dușmanii, care îi atacă din toate părțile pentru a-i împinge la ultima disperare”, refuză să-i recunoască drept catolici⁵⁴.

Potrivit amintitei sugestii a lui Neuron, aprobată de asemenea de către Benedict XIV, Micu s-a îndreptat din nou și către Albani, cerându-i să-l recomande „miniștrilor Curții de la Viena” – citim în referatul menționat al lui Lercari din 1746. Dar n-a plecat din Roma, pentru a nu se expune vreunei neplăceri, ci a expediat scrisorile persoanelor cărora le erau adresate – se arată tot acolo.

Cardinalul Albani afirmase, cu „câteva luni” mai înainte, și într-o congregație (adunare) generală a Propagandei, în legătură cu o cerere a lui Inochentie adresată acestei instituții, că scrisese în favoarea lui „miniștrilor Curții de la Viena, dar n-a comunicat încă răspunsurile primite” – va nota același secretar al Propagandei în pomenitul referat⁵⁵. Probabil, observăm noi, n-a primit nici un răspuns. De altminteri, nu cunoaștem vreun indiciu că Albani ar fi dat urmare nici hârtiilor care trebuiau să-i fi fost trimise în cazul Inochentie de la Cancelaria de Stat din Viena încă la sfârșitul lui martie – sau mai degrabă începutul lui aprilie – (despre care a fost vorba mai sus în acest capitol). Să nu uităm nici faptul că el, Albani, era neglijent în îndeplinirea îndatoririlor sale de reprezentant diplomatic⁵⁶.

Propaganda a primit, în schimb, răspunsul cardinalului Paulucci, nunțul din Viena. Acesta scria confrăților săi, la 4 septembrie 1745, că, prezentându-se, cu puține zile în urmă, la Maria Tereza într-o audiență anume dedicată problemei episcopului de Făgăraș, a găsit-o foarte prost dispusă față de cel în cauză. „... După ce Maiestatea sa m-a ascultat cu bunăvoință – comunica

Paulucci – se arată așa de rău tulburată contra sus-zisului prelat, încât a ajuns să-mi răspundă în chipul cel mai răspicat că nu i se cuvine nici o considerație, fiind om sedicios, care, în loc de a potoli schisma, o ațâță și, în afară de aceasta, e lacom [de bani] și atât de temerar că îndrăznise să-i prezinte scrieri în așa măsură de semețe că ar fi meritat să fie condamnat la cea mai grea osândă. S-a mai exprimat în termeni plini de indignare că unul din argumentele cele mai tari ale vinovăției sale era fuga lui clandestină din acest oraș, fără a spune despre asta o vorbă cuiva și fără a cere cuvenita aprobare. Și, în sfârșit, declară că nu l-ar mai răbda în statele ei și, dacă ar cuteza să apară în ele, ar pune să fie arestat, în orice loc s-ar afla.” Totodată, regina a făcut cunoscut interlocutorului ei purpurat că deja s-au luat măsuri îndestulătoare pentru îngrijirea sufletească a uniților prin numirea unui vicar, despre care nunțul a aflat apoi că e Aaron, care a venit la dânsul ca să-i aducă la cunoștință că primise de la Inochentie actul de numire și că a obținut și recunoașterea Curții vieneze⁵⁷. Protestul nunțului în cursul audienței, contestând reginei „autoritatea de a face să fie arestat un episcop”, n-a înduplecat-o și „o văzui – continuă Paulucci – decisă și fermă în hotărârea ei, încât eu nu mă pot măguli că ea n-ar pune în aplicare arestarea cu care amenință [...] Pentru a preîntâmpina deci o lovitură din care ar rezulta o ocară foarte gravă adusă demnității episcopale și un prejudiciu nu mai mic al autorității pontificale, îmi iau curajul să sugerez eminențelor voastre că, după slaba mea judecată, nu există altă soluție decât aceea de a nu permite monseniorului Klein întoarcerea în statele austriece. Și dacă la sosirea acestei [scrisori] el ar fi și întreprins călătoria în această direcție, s-ar cuveni, dacă ar fi posibil, să fie înștiințat de a n-o continua. Din păcate, eu prevăzui, când părintele Aaron îmi dădu de veste plecarea [din Viena al] amintitului prelat, că își va face inexorabilă pe Maiestatea sa și că din însăși fuga sa se va scoate un motiv pentru confirmarea relelor impresii concepute contra lui”⁵⁸.

Îndată după primirea acestei scrisori, Propaganda – bineînțeles, prin Lercari – a socotit necesar s-o comunice bătrânului papă, mai ales că Inochentie, „amânându-și din zi în zi plecarea”, se găsea încă la Roma. Benedict XIV „a fost foarte sensibil” aflând despre impresiile atât de nefavorabile ale Mariei Tereza cu privire la episcopul unit, încât ea ar fi gata să dispună chiar arestarea lui, cu toate că n-avea dreptul. Papa era de părere că n-ar fi trebuit amânată până acum informarea sa despre ceea ce i se reproșează lui Inochentie – scrie Propaganda (adică tot secretarul Lercari) în răspunsul ei, din 25 septembrie, către Paulucci. Suveranul pontif a aprobat propunerea acestuia de a opri plecarea episcopului din Roma. Aducându-i-se la cunoștință acest lucru, Micu „a arătat că se resemnează întru totul la ordinele pontificale”. Nunțului i se cere, prin același răspuns, să intervină insistent ca suverana să recunoască dreptul episcopului la partea ce i se cuvine din venitul anual al episcopiei – după reținerea cotei teologului și aceleia a vicarului – spre a se putea întreține la Roma, de vreme ce nu se poate înapoia în dieceză, pentru a nu fi obligat să

cerșească, cu înjosirea demnității sale. În sfârșit, de ar putea să afle, dacă nu specificate concret în amănunt, „măcar în genere, capetele de acuzare” împotriva acestuia, nunțul să le comunice, căci ele ar servi Propagandei și papei „ca lămurire și regulă pentru conduita față de el și pentru a se îngriji cu trecerea timpului de trebuința acelei biserici”⁵⁹.

La Roma, din partea Scaunului pontifical, mai precis a Propagandei, Lercari era acela care se ocupa în acest timp de cazul Inochentie. Nefiindu-i prea favorabil, cel din urmă a recurs, încă înainte de sosirea la Propaganda a scrisorii lui Paulucci din 4 septembrie, la sprijinul cardinalului Passionei, secretar al brevelor, predecesorul aceluia, cum am spus, în nunțatura din Viena, deci o veche cunoștință a lui Micu și un cunoscător al situației din acea perioadă a Bisericii Unite din Transilvania. Inochentie, prezentându-i o copie a memoriului pe care-l înaintase papei în iunie, Passionei, la 18 septembrie, îl recomandă influentului secretar al Propagandei, lăudându-i „zelul apostolic” și solitudinea pentru credincioșii săi, rugându-l stăruitor pe Lercari să-l sprijine cu privire la justele revendicări cuprinse în memoriu⁶⁰. Intervenție fără rezultat!

Informat de Lercari asupra răspunsului din 4 septembrie trimis de Paulucci, Inochentie îi adresează acestuia o scrisoare la 8 octombrie⁶¹, în care, după ce-i aduce mulțumiri pentru demersul pe lângă suverană (căreia, după încoronarea soțului ei ca împărat romano-german, începea să i se spună și împărăteasă), face următoarele mărturisiri deosebit de semnificative: „Răsuflu auzind că Maiestatea sa împărăteasa e înclinată a face un pas, dacă nu pentru mine, cel puțin spre ușurarea acelor sărmani catolici. Dar dacă Maiestatea sa nu va binevoi să se grăbească cu mila ei, nu numai interesele spirituale ale religiei, ci și cele temporale ale împărătesei înseși se vor face una cu pământul la acei poporani. Vorbesc astfel, pentru că eu cunosc firea lor, inima lor și hotărârea lor disperată. Dacă miniștrii Maiestății sale ar fi binevoit să plece urechea la cuvintele mele, lucrurile n-ar fi în această stare, deoarece toate le-au fost prezise de mine și ei ar fi putut preîntâmpina toate cu cea mai mare ușurință.

Dar nenorocirea mea a vrut ca, deși alții sunt vinovați pentru aceasta, totuși eu singur să suport pedeapsa. Își va aminti Eminența voastră că eu nu vroiam să îmbrățișez apărarea acestei cauze, prevăzând⁶² bine ce mi s-a întâmplat [apoi]. Dar nu-mi pare rău, deoarece am apărât cauza lui Dumnezeu și nu mă știu vinovat cu nimic⁶³ ce ar fi putut să-mi atragă în chip just indignarea Maiestății sale. Sper însă și mă încred tare în Dumnezeu că într-o zi însăși împărăteasa va trebui să mărturisească și să atingă cu mâna⁶⁴ [spre a se convinge] dacă am fost trădător al Maiestății sale ori un supus al ei, credincios mai mult decât oricare altul.

Drept aceea, am înaintat cu umilință Domnului nostru [papei] o suplică foarte insistentă pentru a binevoi să-și interpună toată autoritatea sa supremă pontificală, ca să mi se comunice capetele pe care se întemeiază învinuirile aduse contra mea; altfel, [spuse numai] în genere⁶⁵, [ele] nu trebuie deloc luate în considerare, deoarece oricine poate să dea numele de tulburător, neascu-

tător și rebel chiar și celui care e idealul însuși al liniștii și fidelității. Eu sunt gata să-mi dau capul în piața publică a Vienei dacă se va afla întemeiată una singură din atâtea învinuiri. De asemenea, sunt gata să demisionez din episcopat, cu toate că sunt absolut nevinovat, dar nicidecum mai înainte de a se fi dovedit și declarat nevinovăția mea⁶⁶. De altminteri, aceasta ar putea fi suficient înțeleasă de Maiestatea sa chiar și din împrejurarea că cine acuză vorbește în interesul său, nerămânându-i altă cale de a oprima cauza, decât să oprească pe acel singur și unic apărător al ei care sunt eu și că, pe de altă parte, acești acuzatori n-au curajul, ba dimpotrivă, au făcut și fac tot posibilul să nu mi se comunice capetele precise de acuzare ale lor, nu din alt motiv, cum vede oricine, decât acela că ele sunt calomnii cu totul vădite.

Într-aceea, eu aflându-mă într-o mizerie extremă și neputând avea nici un fel de comunicare prin scrisori cu ai mei, rog – pentru dragostea lui Hristos⁶⁷ – caritatea înăscută a Eminenței voastre să binevoiască a scrie două rânduri vicarului meu ca, în cazul în care n-ar fi împiedicat, să-mi trimită o sumă oarecare de bani, dacă nu din [veniturile episcopale pe] acest an, cel puțin din cei doi ani trecuți, căci nu-mi pare de crezut că pietatea și echitatea împărătesei ar vrea să despoaie pe un sărman episcop de tot ce îi este necesar întreținerii, mai înainte de a se fi dovedit vinovat de vreun delict⁶⁸.

Aceste rânduri pline de necaz ale lui Inochentie n-au putut ajunge la Viena înainte de sfârșitul lui octombrie 1745. Destinatarul lor, nunțul Paulucci, n-a mai avut timp să se ocupe personal de cuprinsul lor. La 16 a aceleiași luni, el a mai răspuns la scrisoarea din 25 septembrie a Propagandei, comunicându-i că nu e în măsură să execute cele ce i se cereau de către ea (în numele papei), atât fiindcă atunci suverana și miniștrii ei lipseau din capitală (fiind plecați la Frankfurt pe Main la încoronarea soțului ei ca împărat), cât și fiindcă el însuși era gata să se întoarcă – definitiv – la Roma, chiar la chemarea suveranului pontif. De aceea, a lăsat în seama abatelui Pier Francesco Giannini, auditorul nunțiaturii, să facă demersurile cerute, după revenirea Curții. Exprimându-și speranța că suverana va răspunde atunci favorabil, el repetă cardinalilor din Congregație ceea ce le-a mai comunicat, și anume că, potrivit celor exprimate de Maria Tereza (în sus-zisa audiență), capetele de acuzare la adresa lui Inochentie „se rezumă la imputația de lacom, de temerar, de sedicios și de atâțător la schismă, cu aceea în plus ce⁶⁹ avui onoarea să raporteze Eminențelor voastre în amintita mea scrisoare [din 4 septembrie]. Mai mult decât asta n-am reușit să aflu. Și cu atât mai puțin mi-a fost posibil să investighez pe baza căror puncte pretindea să-l examineze comisia delegată contra lui⁷⁰. După cum se vede, este vorba despre chestionarul, pe care l-am pomenit, cu privire la interogarea sa la Viena.

Paulucci părăsind pe la începutul lui noiembrie 1745 capitala habsburgică, auditorul Giannini îi scrisese la 10 a acestei luni lui Aaron, pe care-l cunoștea personal, rugându-l insistent să trimită grabnic banii ceruți de Micu, oferindu-se ca, la nevoie, să mijlocească transmiterea lor. „Cucernicieii voastre –

spunea auditorul – vă este foarte bine cunoscută starea nefericită în care se află el și nu mai puțin vă va fi cunoscută și cauza pentru care nu poate, deși vrea și dorește din inimă, să se întoarcă la reședința sa. Fiindcă acel episcopat totuși îi aparține încă, de vreme ce n-a renunțat la el și nici n-a fost depus din el, și absența lui de acolo e involuntară, de aceea, după orice justiție, se cuvine ca el să se bucure încă de veniturile aceluia, să se scadă însă [din ele] ce se plătește anual teologului regesc, constând din trei sute de florini, și să se mai scadă o cotă justă ce vi se cuvine cucerniciei voastre în slujba de vicar general.⁷¹

Nu ne îndoim că vicarul, conștiincios cum era, va fi făcut tot ce depindea de el spre a veni în ajutorul episcopului și binefăcătorului său strâmtorat, din bunăvoința căruia studiasse la Roma. Totuși, lucrurile nu mergeau ușor, căci la 2 iulie 1746 Inochentie se va plânge, într-o scrisoare către Petru Dobra, român de rit latin, „director fiscal” (procuror general) al principatului și unul dintre „protectorii” oficiali ai Unirii, că de la plecarea sa din dieceză n-a primit din „veniturile bunurilor episcopale” decât 500 de florini și stăruie să intervină pentru a i se trimită iar bani din aceleași venituri⁷². O sumă identică trebuie să fi primit apoi curând tot din acel fond, căci din raportul des amintit al lui Lercari către papă, de după 9 august același an, rezultă, potrivit propriei sale declarații, că până la această din urmă dată aproximativă a primit, „din veniturile episcopatului său”, patru sute optzeci și unu de scuzi romani⁷³, echivalând (dacă se scade cheltuiala de transfer și de schimb) cam cu o mie de florini.

Să recapitulăm esențialul constatărilor noastre despre primul an de exil al lui Inochentie. Sosit la Roma, a trecut aproape o jumătate de an – până în iunie 1745 – cu încercarea sa, întreprinsă prin mijlocirea cardinalului Albani, de a-și împăca suverana, pe Maria Tereza, căutând, pe cale de corespondență, să-și justifice și chiar să-și dramatizeze fuga, proclamându-și nevinovăția, dar repetându-și în același timp bine cunoscutele revendicări bisericești și naționale, potrivit diplomelor leopoldine. Între timp, fuga sa era mult discutată în Transilvania; dușmanii cauzei românești nu doreau întoarcerea lui în țară, socotindu-l și pe mai departe primejdios, prin combativitatea lui, pentru păstrarea situației lor privilegiate.

Abia după ce nu obținuse nici un răspuns de la Curtea vieneză la amintita încercare făcută prin intermediul lui Albani, s-a adresat Micu Scaunului pontifical, rugându-l pe papa Benedict XIV să intervină la Maria Tereza în sprijinul stăruitoarelor sale revendicări, legând și acum de satisfacerea lor însăși soarta Unirii cu Biserica Romei, a îndreptării șubredei stări a acestei Uniri. Dar suveranul pontif nefiind, se pare, convins de temeinicia cererilor prezentate, urmând și unele sugestii solicitate, sfătuit desigur și de Lercari, influentul secretar al Propagandei Fide, credea inoportună o asemenea intervenție, ce ar fi putut fi considerată o imixtiune în complicatele treburi interne ale Transilvaniei. De aceea, el nu era dispus să se interpună, prin nunțul său de la Viena, Paulucci, decât pentru înapoierea netulburată, fără teamă de sancțiuni, a vladicăi în dieceza sa.

Curtea de la Viena însă, care din motive politice era în acea epocă în raporturi destul de încordate cu Scaunul pontifical, nu voia să acorde nici aceasta, regina amenințând cu arestarea, dacă Inochentie ar fi îndrăznit să mai intre din nou în țările de sub stăpânirea ei. Astfel stând lucrurile, el a trebuit să rămână în continuare la Roma, unde avea de înfruntat și greutăți materiale din ce în ce mai mari. Totuși, nu s-a dat bătut, înțelegând să-și conducă și din depărtare dieceza, deși prin vicar, să-și mențină, în ciuda tuturor piedicilor, legăturile cu credincioșii din țară, să proclame și de aici înaintea dreptatei cauzei neamului său, căreia și-a închinat viața.

Nota

¹ O variantă a acestui capitol, prescurtată, cu unele mici modificări formale, tipărită sub titlul *Cele dintâi acțiuni ale lui Inochentie Micu-Klein în exilul său din Roma, 1745*, în *Apulum*, XXI (1983), p. 207-230. Aloisiu L. Tăutu, *Testamentul și moartea episcopului Inocențiu Micu-Klein*, în *Bună Vestire*, Roma, 9 [1970], nr. 4, p. 58-59 și *Un epizod cu ocazia înmormântării episcopului Inocențiu Micu-Klein*, *ibid.*, 10 [1971], nr. 1, p. 106. Expresia citată e din al doilea articol. Aceste studii au fost publicate din nou, fără deosebiri de conținut, în *Omagiu canonicului Aloisie Ludovic Tăutu cu ocazia împlinirii etății sale de 80 de ani*, *Opere*, vol. I, Istorice, în *Bună Vestire*, Roma, 1975, p. 378-392, respectiv 393-408.

² Dovezi sigure pentru locuirea sa la amintita adresă avem din 23 martie 1745 (vezi *Doc.* 16-17), din iunie același an (*Doc.* 22), din 12 martie 1747 (*Doc.* 139 din 15-16 decembrie același an, n. 46 la acest *doc.*); indicii probabile din 21 aprilie 1764 (*P, Coresp.*, p. 138: „scrieți o carte la acest bun preot și călugăr”, subînțelegându-l pe Ignatius Wolodzko, „rectorul” (superiorul) de atunci al mănăstirii), și din 2 august tot 1764 (Dumitriu-Snagov, p. 194). Asupra reședinței în chestiune: inventarul din 2 mai 1735, întocmit de Ignatius Klučynskyj (*Monumenta Ucrainae historica*, VI (1729-1773), p. 51-54), bula papală din 2 mai 1744 (*Benedicti papae XIV. Bullarium*, I, Roma, 1760, p. 156, § 11-13; ed. I a acestei colecții de bule a apărut în 1746). Pentru această biserică (din 1971 centrul parohiei ucrainene catolice din Roma), situată în Piazza della Madonna dei Monti, aproape de Via dei Fori Imperiali: Buchowiecki, p. 327-329. A nu se confunda această bisericuță (cum face Albu, p. 225, n. 1) cu Madonna dei Monti din vecinătate.

³ *Doc.* 103 din 19 septembrie 1747.

⁴ *Doc.* 18 din iunie 1745.

⁵ *Ibid.*: numero primo.

⁶ *Ibid.*: numero secondo.

⁷ B, Klein, p. 180, n. 2.

⁸ P, *Coresp.*, p. 31.

⁹ *Doc.* 18 din iunie 1745: numero terzo și n. 47 la acest *doc.*

¹⁰ *Doc.* 18 din iunie 1745: numero quarto.

¹¹ *Doc.* 10 din 16 ianuarie 1745.

¹² Doc. 18 din iunie 1745: numero quarto.

¹³ Vezi mai la vale, în Cap. III.

¹⁴ Doc. 18 din iunie 1745: numero quinto.

¹⁵ *Ibid.*, n. 53, 55 la acest doc.

¹⁶ *Ibid.*, n. 72 la același doc.

¹⁷ *Ibid.*, n. 51 la același doc.

¹⁸ Doc. 14 din 27 februarie 1745.

¹⁹ Doc. 13 (înainte de 27 februarie 1745).

²⁰ Se recomandă ca aceasta să se facă în secret, fiindcă teologul iezuit era rău văzut de clerul și poporul unit.

²¹ Doc. 14 din 27 februarie 1745.

²² În conceptul rescriptului, în legătură cu măsurile care ar trebui luate în absența lui Inochentie, găsim expresia semnificativă: „până când episcopul fie că el însuși s-ar întoarce, fie că altfel ar fi înfățișat [la judecată] aici la Viena” („donec episcopus vel ipse redeat, vel alias huc Viennam sistatur”) – MOL, Erd. kanc. lt, Acta gen., a. 1745, dos. 322, f. 213.

²³ Despre actele din 12 martie și 6 aprilie 1745: B, Klein, p. 187-188; Dragomir, I, p. 150-154, cf. și Anexă, p. 40-42.

²⁴ B, Klein, p. 189.

²⁵ „Az oláh püspök aránt Excellentiád – és az Inclyta Cancellariának én jóvállanám [javallanám] hogy míg tovább mozdulhatnánk ezen dologgal, tartóztatnék oda fel.” Și adaugă imediat: „Circa Protectorem pedig úgy gondolnék, hogy Méltóságos Püspök ur eő Excellentiája jó lenne”. (Iar cu privire la protector, m-aș gândi că ar fi bun Excelența sa măritul domn episcop) – MOL, Erd. kanc. lt, Acta gen., a. 1745, dos. 320, scrisoare nepaginată (mf. și fc. BAFC). E vorba de episcopul romano-catolic al Transilvaniei (baronul Franciscus Klobusitzky), care, de altminteri, era, de drept, și consilier guvernamental. Cf. și Pall, *Cele dintâi acțiuni...*, în *Apulum*, XXI (1983), p. 218-219.

²⁶ De exemplu, protopopul Ștefan Timandi, vicar general unit pentru Transilvania de Nord (Doc. 11 din 17 ianuarie 1745).

²⁷ MOL, Erd. kanc. lt, Acta gen., a. 1745, dos. 320, p. 135; textul acestei propuneri a lui Haller și a secției catolice, cu mici deosebiri și la Dragomir, I, p. 165 și Anexă, p. 48, pct. 7 (după o copie din colecția Rosenfeld). Observația cancelariei, în forma ei originală: „Episcopi uniti Fogarasiensis ingressum in Transylvaniam, ex rationibus Aulæ notis, neque cancellaria hoc tempore svadere potest” (MOL, *ibid.*).

²⁸ B, Klein, p. 177, n. 2.

²⁹ Vezi și Doc. 13 (înainte de 27 februarie 1745), n. 23 la acest doc.

³⁰ Căci exemplarul original al „suplicii” înaintate în numele uniților din Transilvania se află în Arhivele Curții de la Viena (Doc. 18 din iunie 1745, numero secondo, n. 36 la acest doc.).

- ³¹ Publicată din Arhivele Curții vieneze la B, Klein, p. 180, n. 2.
- ³² Cf. Doc. 15 din 8 martie 1745.
- ³³ Doc. 11 din 17 ianuarie 1745 (un membru de frunte al clerului scria la această dată: „Știu că se va întoarce cu oarecare mângâiere”).
- ³⁴ Doc. 17 din 23 martie 1745.
- ³⁵ Doc. 16 din 23 martie 1745. Vezi și scrisoarea tot a lui Inochentie către arhiepiscopul de Strigoniu (Franciscus Barkóczi), 14 iulie 1762 (P, *Coresp.*, p. 132) și către un mirean (probabil Ioan Timandi), 28 aprilie 1764, mai la vale, Cap. VII. Vezi și n. 49.
- ³⁶ Doc. 8 din 31 decembrie 1744 - 4 ianuarie 1745. Pentru controlul corespondenței la Viena: Tapié, p. 139.
- ³⁷ Doc. 50 (după 9 august 1746) și mai la vale, în acest cap., n. 48.
- ³⁸ Bogdan-Duică, *Procesul*, p. 39; B, Klein, p. 181; Prodan, p. 173.
- ³⁹ Doc. 18 din iunie 1745.
- ⁴⁰ Doc. 20 din iunie 1745, punctele 3-5.
- ⁴¹ Doc. 26 (după iulie 1745).
- ⁴² Doc. 50 (după 9 august 1746).
- ⁴³ Doc. 18 din iunie 1745, partea finală a introducerii.
- ⁴⁴ Pastor, XVI/1, p. 18-25, 434-439; Seppelt, p. 429-430; Rosa, p. 393-408.
- ⁴⁵ Doc. 19 din iunie 1745. Memoriul acesta va fi rezumat în amintitul referat din 1746 al lui Lercari către papă (Doc. 50, după 9 august 1746), care va fi utilizat pe scurt de Marefoschi într-un alt referat, din 1764. Pe acesta din urmă se întemeiază B, Klein, p. 176-177, urmat de Prodan, p. 173 (în realitate e vorba de rezumatul unui singur memoriu - nu al mai multora - în care sunt expuse revendicările menționate de acești autori).
- ⁴⁶ De exemplu, în memoriul din 25 noiembrie 1743 către Maria Tereza (Hurmuzaki, p. 567, cf. B, Klein, p. 92-96).
- ⁴⁷ Doc. 20 din iunie 1745.
- ⁴⁸ Doc. 21 din iunie 1745. Punerea veniturilor episcopale ale lui Inochentie sub sechestru deja din această vreme nu e confirmată de alte izvoare. Deși comisia de anchetă, când a aflat de plecarea sa clandestină din Viena, a făcut o propunere vagă în acest sens (și anume: Cămara „să aibă grijă de veniturile episcopale”, Doc. 3 din 22 decembrie 1744), nu pare că s-a pus sechestru. Am văzut că la 23 martie 1745, episcopul cerea vicarului său Nicolae Pop Bianu o sumă de bani din aceste venituri. După toată probabilitatea, a și primit-o, dar târziu și în rate (mai sus, în acest cap., n. 37). Oricum, el avea mari cheltuieli: în afară de întreținerea lui și a servitorului său, trebuia să cheltuiască mult, cum reiese din scrisoarea sa către pomenitul vicar, cu „procuratorii, notarii, scribii etc.”, de care avea nevoie pentru întocmirea memoriilor și suplicilor sale, precum, probabil, și cu traducătorii acestor acte, uneori întinse, în limba italiană, pe care n-o putea încă bine stăpâni, mai ales în scris, îndeosebi la începuturile exilului său. S-ar putea totuși ca în tălmăcirea lor în italienește (din limba latină, în care le scria) să fi fost ajutat și de călugării ruteni, la care locuia, de

aceia care stăteau de vreme îndelungată în Italia. El căuta, de altminteri, să obțină o mână de ajutor și de la „cei doi tineri teologi conaționali ai săi” (Silvestru Caliani și Grigore Maior), pe care îi trimisese chiar dânsul aici, la Roma, pentru studii (Doc. 22 din iunie 1745; Pall, *Știri noi despre primii studenți trimiși de la Blaj la Roma*, în *Apulum*, XVII (1979), p. 469-473).

⁴⁹ Cf. însă afirmațiilor contrare ale lui Inochentie cu privire la atitudinea papei, în scrisori trimise în țară la 23 martie 1745 (mai sus în acest cap.) și la 28 aprilie 1764 (Cap. VII).

⁵⁰ Maspoli, V (1935), p. 602-610; VI (1936), p. 40-47.

⁵¹ Doc. 23 (din iunie-iulie 1745).

⁵² Karl Ernst Schrod, *Visitatio liminum Apostolorum*, în *Wetzer und Welte's Kirchenlexikon*, 12 (1901), col. 1011-1013; cf. și *Benedicti XIV. Bull.*, I, p. 9-11, nr. 7.

⁵³ Doc. 25 din 24 iulie 1745. Dintr-o cerere către Albani, anexată unei suplici către papă la 8 august 1746 de Inochentie (P, *Coresp.*, p. 21; după acesta, Dumitriu-Snagov, p. 144), rezultă greșit că scrisoarea în chestiune a Propagandei către nunțiu ar fi fost adresată încă prin mai 1745. Încă un caz când pe Inochentie l-a înșelat memoria!

⁵⁴ Doc. 24 (din iulie 1745). Situație asemănătoare cu a rutenilor din Polonia (pentru aceștia: Pastor, XVI/1, p. 289-290).

⁵⁵ Doc. 50 (după 9 august 1746).

⁵⁶ Doc. 18 din iunie 1745, n. 1 la acest doc.

⁵⁷ Doc. 27 din 4 septembrie 1745; cf. Doc. 139 din 15-16 decembrie 1747, n. 36 la acest doc., Nicolae Bianu, înaintașul lui Aaron în vicariat, a murit la 23 iunie același an (B, Klein, p. 182; Idem, *Episcopii*, p. 5).

⁵⁸ Doc. 27 din 4 septembrie 1745; Bârlea, *Bis. Rom. Unită și ecum. cor. Ren. cult.*, p. 83.

⁵⁹ Doc. 29 din 25 septembrie 1745.

⁶⁰ Doc. 28 din 18 septembrie 1745.

⁶¹ I. Ardelcanu, în *Foaia bisericească și scolastică*, Blaj, 1888, p. 215-216; publ. din nou, de Dumitriu-Snagov, p. 128-131, fără a cunoaște ediția anterioară.

⁶² Se referă, desigur, la scrisoarea sa către Paulucci, din 9 noiembrie 1741 (B, Klein, p. 58-59, cf. 184), dar ni se pare că în această aluzie (din epistola cu data 8 octombrie 1745) generalizează greșit cele spuse în 1741 numai cu privire la doleanțele clerului.

⁶³ *Noul Testament: Epistola întâia către Corinteni a Sfântului Apostol Pavel*, cap. 4, vers. 4.

⁶⁴ *Noul Testament: Evanghelia după Ioan*, cap. 20, vers. 24-29 (despre Toma „necredinciosul”, care trebuia să atingă cu mâna rănilor lui Hristos pentru a crede în învierea acestuia).

⁶⁵ Probabil, aluzie critică la formularea cererii adresate de Propaganda către Paulucci în scrisoarea din 25 septembrie (analizată de noi mai sus), formulare despre care Lercari îi va fi amintit lui Inochentie.

⁶⁶ În legătură cu această frază, Bunea (Klein, p. 185) face „presupunerea” că Maria Tereza ar fi cerut Scaunului papal – încă de pe acum, deci din 1745 – demisia lui Inochentie. E o ipoteză infirmată de cuprinsul scrisorii din 4 septembrie 1745 a lui Paulucci, care relatează discuția pe care a avut-o cu suverana despre cazul episcopului, unde, după cum am văzut, nu s-a pomenit de așa ceva. Singur Inochentie, din proprie inițiativă, menționa până acum și menționează în fraza despre care e vorba, se pare mai mult formal, eventualitatea demisiei sale, fără să se fi gândit și să se gândească nici acum, credem, în mod serios la ea, cum va reieși din evoluția ulterioară a lucrurilor. Vezi expunerea noastră mai sus, în acest capitol, despre prima versiune a scrisorii sale către Maria Tereza, de la sfârșitul lui ianuarie sau, mai probabil, începutul lui februarie și despre memoriul său către papă din iunie 1745, documente pe care Bunea nu le cunoștea, după cum nu-i era cunoscut nici textul scrisorii din 4 septembrie același an. A se vedea și Cap. III, IV și V.

⁶⁷ *Noul Testament: Epistola către Filipeni a Sfântului Apostol Pavel*, cap. I, vers. 8.

⁶⁸ Acest document mai e tradus la B, Klein, p. 184-185 (cu unele omisiuni) și la Dumitriu-Snagov, p. 128-131 (cu unele greșeli). Pentru problema banilor pe care Inochentie îi cerea din veniturile sale episcopale a se vedea și mai sus n. 48. Cf. B, Klein, p. 186.

⁶⁹ Nu ne dăm seama ce ar putea fi „în plus” în ceea ce privește capetele de acuzare!

⁷⁰ Doc. 30 din 16 octombrie 1754.

⁷¹ Dumitriu-Snagov, p. 134-136 (cu unele greșeli de descifrare și de traducere).

⁷² Doc. 43 din 2 iulie 1746 (Inochentie către P. Dobra). În același sens scrie la 9 iulie 1746 lui Daniil Mardsinay, administrator („provisor”) al domeniului episcopesc din Blaj (P, *Coresp.*, p. 18-19). D. Mardsinay (Marczinai) era dintr-o familie nobilă unită din Țara Făgărașului. În 1737 a studiat la colegiul iezuit din Cluj (Tóth, p. 59). A nu-l confunda cu omonimul său, din aceeași familie, amintit douăzeci de ani mai târziu ca făcând studii în același colegiu, dar care a trecut apoi la ortodoxie (*ibid.*, p. 253 și n. 5).

⁷³ Doc. 50 (după 9 august 1746).

Capitolul III

Noi demersuri zadarnice pentru revenirea în patrie, excomunicarea teologului iezuit Balogh de către Inochentie în 1746 și refuzul promulgării ei de vicarul Aaron.

CURTEA VIENEZĂ CONTINUA SĂ FIE preocupată de starea foarte precară a Unirii bisericești și de tulburările la care ea dădea naștere printre românii din Transilvania începând din 1744.

Drept aceea, între măsurile prin care a încercat să facă față acestei situații neliniștitoare, a fost punerea în aplicare a unei idei care fusese exprimată (după cum am văzut în Cap. I) de comisia de anchetă a cazului Inochentie la 31 decembrie același an. Într-adevăr, Maria Tereza, la 30 august 1745 (cu o zi înainte de recunoașterea lui Aaron, numit de Micu vicar al său, și aproape în același timp cu amintita audiență acordată nunțului), dă ordin pentru trimiterea episcopului rutean unit de Muncaci, Olsavszky, în dieceza vecină, română unită, a Făgărașului, în vederea vizitării acesteia, ca, pe baza constatărilor și propunerilor sale, să poată lua măsuri noi, mai eficiente, de îndreptare. Reamintim că Inochentie devenise basilian la Muncaci și el însuși îl sfințise episcop pe Olsavszky. Acesta a întreprins vizitația în iarna anului 1745 și până în primăvara lui 1746; într-un prim raport către suverană, întocmit încă la 26 februarie al anului din urmă, propunea, între altele, întoarcerea lui Micu în fruntea episcopiei sale, deoarece, în cazul acesta, cei mai mulți dintre cei care se lepădaseră de Unire au promis că vor reveni la ea. Olsavszky trebuia să fie însoțit în misiunea sa, potrivit ordinului suveranei, de un comisar regal, în persoana unui distins bărbat catolic¹. Credem că e vorba despre Petru Dobra. El trebuie să fie cel care scria în cursul vizitației, la 18 februarie 1746, lui Inochentie, despre starea jalnică a Unirii, pe care o constata alături de episcopul de Muncaci². Iar autorul unei „relații” din 23 aceeași lună, adresată tot lui Micu, în care i se spunea acestuia că „deja mulți s-au retras de la schismă și au declarat că se supun dacă Ilustritatea voastră va veni”³, adică se va întoarce în țară, era neîndoios tot un ardelean favorabil vlădicăi pribegit, poate chiar vicarul Aaron.

Cu aproape toate propunerile lui Olsavszky, inclusiv cea privitoare la întoarcerea lui Inochentie, secția catolică din guvernul transilvănean s-a declarat de acord, în ședința ei din 20 martie⁴. Era vorba, din partea sa, probabil de o concesiune silită, socotind că altfel nu s-ar putea pune capăt tulburărilor anti-unioniste.

Recomandările făcute de Olsavszky în februarie ajungând desigur la cunoștința lui Inochentie, acesta va fi crezut că este momentul potrivit să încerce iarăși înduplecarea suveranei pentru a-i îngădui revenirea în țară și a o convinge să accepte, în sfârșit, revendicările românești, în temeiul Diplomei a doua leopoldine. În atare scop, neobositul solicitant recurge din nou la cardinalul Albani, acesta fiind rugat și de papă și de Propaganda să intervină la Viena în favoarea vlădicăi, desigur tot la stăruințele sale⁵. Ca urmare, la 21 martie 1746, Albani îi scrie Mariei Tereza că episcopul, care se află la Roma, „cu amărăciunea de a se vedea în dizgrația” suveranei fără a se ști vinovat, l-a rugat să-i expună, prin memoriul anexat, pericolul ce amenință religia catolică în dieceza sa prin părăsirea Unirii, din pricina nerespectării privilegiilor promise la primirea acesteia. Solicitantul nu urmărește cu acțiunea sa nici un folos personal și declară (cum am văzut că a mai făcut-o)⁶ de a fi „cu totul gata de a se retrage, în schimbul unei modeste alocații [*assegnamento*] pentru întreținerea sa corespunzătoare, de la conducerea diecezei sale, oricând ar socoti Maiestatea voastră, cu discernământul său superior, că îndepărtarea lui ar fi convenabilă spre avantajul acelor poporani”.

În memoriu – întocmit bineînțeles de Inochentie, care reia aici textual câteva pasaje din memorandumul său înaintat papei în iunie 1745 – se subliniază încă o dată că din cauza împotrivirii „acatolicilor” n-au fost confirmate prevederile favorabile ale Diplomei a doua a lui Leopold pentru uniți, ci numai cele agravante, ca aceea referitoare la teolog⁷. Or, nu e drept – se atrage luarea-aminte a suveranei „rău informate sau induse în eroare” – ca un act sau contract să fie executat numai în punctele sale favorabile sau numai în cele oneroase, ci, dacă se observă unele, trebuie făcut același lucru și cu celelalte, adică trebuie aplicat actul în întregime. Dacă nu se iau măsuri de îndreptare, – în sensul traducerii în viață a pomenitelor prevederi –, „Unirea în curând se va stinge de tot, atât pentru că cei care nu s-au unit nu se vor mai uni niciodată, cât și pentru că cei care s-au unit se vor întoarce, cum se întâmplă de fapt zilnic, la vechea schismă, deoarece au văzut că situația lor în cele temporale s-a înrăutățit așa de mult prin Unirea lor cu biserica catolică și deoarece nu mai pot îndura tirania cu care îi tratează acatolicii...” Tot așa vor suferi și „interesele temporale” ale suveranei, deoarece, dacă poporul român va părăsi Unirea și va emigra din țară în urma asupririi la care e supus, vor scădea posibilitățile de încartiruire pentru oaste, precum și veniturile din dări, numărul lucrătorilor de pe domeniile fiscale și din mine. Dimpotrivă, dacă se vor asculta „dreptele cereri ale poporului”, acesta va fi gata să-și verse sângele pentru susținerea casei imperiale „oriunde, numai să nu fie obligat a lupta în afara patriei”. Se plânge apoi, din nou, între altele, de calomniile cu care „acatolicii” au căutat să-l înlăture, văzând în el o piedică în calea asupririi clerului și poporului de către ei și, prin uneltirile lor, l-au silit în cele din urmă „să se salveze [prin fugă] pentru a nu fi strivit”. Sub acest pretext, au făcut să i se sechestreze veniturile episcopiei, „cu amenințarea în plus a arestării sale personale când ar îndrăzni

să pună piciorul în statele reginei, obligându-l să stea fără voia sa la Roma" (parcă nu preacatolica Maria Tereza însăși, cum am arătat în Cap. II, îl amenința cu arestarea!). În încheiere, deși afirmă că, prin punerea în aplicare de către suverană a dreptelor privilegii acordate de înaintașii ei, ar fi „ușor să se îndrepte daunele” semnalate, o roagă în sensul că, dacă împrejurările de acum sau (alte) „obstacole de netrecut” n-ar permite aceasta, atunci cel puțin poporul unit, clerul și episcopul să fie eliberați de sarcinile agravante derivate din amintita diplomă (se înțelege că, mai ales, de obligația ținerii și întreținerii teologului străin, în persoana unui membru al ordinului iezuit)⁸.

Cancelaria Aulică Transilvăneană, într-o „opinie” pe care și-o dă, se alătură, sub anumite condiții, propunerii menționate a lui Olsavszky, care avea și consimțământul secției catolice din „guberniu”, pentru întoarcerea vlădicăi în interesul Unirii. Într-adevăr, înainte de conferința ministerială din 15 aprilie 1746, spre deosebire de atitudinea ei din primăvara anului precedent, cancelaria ar fi acum de acord cu eventuala lui revenire în dieceză, dacă el ar cere și ar obține iertare pentru refugierea la Roma, dacă ar avea intenția să se îndrepte și ar promite că se va sili să acționeze pentru restabilirea Unirii, dacă s-ar supune în prealabil unei anchete la Viena⁹.

Dar conferința ministerială din 15 aprilie nu era de acord cu propunerea lui Olsavszky, ci a recomandat suveranei citarea lui Inochentie la Viena, desigur pentru a fi din nou anchetat și, probabil, chiar judecat, deci tras la răspundere, fără a aminti de o eventuală permitere a întoarcerii sale în episcopie. Recomandarea a fost aprobată de Maria Tereza¹⁰, ceea ce înseamnă că ea a rămas și pe mai departe implacabilă în deciziile luate, împărăteasa neținând seama nici de această dată de doleanțele arhiereului pribeag la Roma, transmise de Albani în martie 1746 și pe care le-am văzut mai sus.

Tot în aprilie același an, suverana, la propunerea aceleiași cancelarii, luă o serie de noi măsuri, menite și ele să pună capăt tulburărilor împotriva Unirii¹¹. Unele erau mai aspre, ca prevederi pentru arestarea „corifeilor”, adică a principalilor agitatori și a acelor care se dedau la silnicii contra clerului unit, altele mai domoale (cum vor fi amenzile) și chiar împăciuitoare (de pildă, asigurări de respectare a ritului grec pentru uniți), mai ales că, din pricina războaielor externe – în primul rând cu Prusia lui Frederic al II-lea – nu prea erau trupe în Transilvania¹². Oficial, se căuta să se evite aparența de prigoană religioasă și să se procedeze împotriva celor vizati ca față de „tulburătorii liniștei publice”. Trebuia să se pună totuși piedici legăturilor bisericești cu Țara Românească și Moldova. Indirect, s-a adoptat o revendicare pe care o formula de mult Inochentie, când cerea numirea unui protector pentru uniți, propunere reînnoită suveranei – cum am arătat în Cap. II – de către secția catolică din guvern în primăvara anului precedent. Și anume, la 15 aprilie 1746, tot la propunerea pomenitei secții, Maria Tereza numi nu unul, ci patru protectori oficiali ai Unirii, între ei Petru Dobra, care, în districtele ce urmau să li se specifice de către guvernul din Sibiu, trebuiau să-i apere pe uniți de silnicii.

De asemenea, indirect, în spiritul acțiunii mai vechi a vlădicăi exilat, se interesează suverana și de executarea de către guvernul a unor dispoziții favorabile – neexecutate la timpul lor – privind dotarea materială a clerului, din rescriptul ei emanat la 9 septembrie 1743¹³. Deci, Curtea vieneză, sub presiunea evenimentelor, se văzu constrânsă la aceste concesii, pentru care se străduia (între alte revendicări mai importante) cu atâta ardoare și curaj neobositul mărginean, deschizător al luptei naționale românești din Ardeal.

Încercarea din martie 1746, prin mijlocirea lui Albani, rămânând iar fără rezultat, Inochentie caută să întreprindă, la începutul lui iulie, o nouă și foarte cuprinzătoare acțiune la Curtea împărătească, reclamând un proces legal de reabilitare, cu același scop final: recunoașterea nevinovăției sale, a drepturilor pentru care lupta și îngăduirea înapoierii acasă, în mijlocul poporului său. După sugestia lui Hardt¹⁴, pe care-l menținea ca agent al său și al clerului în capitala austriacă, a adresat, la 2 iulie, un mare număr de cereri și scrisori. Și anume: Mariei Tereza; mamei acesteia, împărăteasa văduvă Elisabeta Cristina; împăratului Francisc I; fratelui acestuia, principele Carol de Lotharingia. „Instanțele” (rugămințile) acestea le-a expediat însă numai la 9 iulie, anexate unei scrisori cu data din urmă către agentul respectiv, punându-i în vedere să le înainteze neîntârziat și să le solicite rezolvarea¹⁵. De asemenea, a scris și expediat scrisori, la 2 iulie, la o serie de miniștri și alți înalți demnitari, pe care îi înșirăm în ordinea în care îi amintește el. Așadar, vicecancelarul Imperiului Romano-German, Rudolf Joseph Colloredo-Melz; președintelui Consiliului Aulic de Război, contele Joseph Harrach; președintelui Cămării Aulice, contele Johann Franz Dietrichstein; contelui Philipp Joseph Kinsky, președintele așanumitei Ministerialbancodeputation (instituție superioară de control financiar), fost cancelar al Boemiei, membru al conferinței ministeriale; feldmareșalului conte Joseph Lothar Königsegg, membru al conferinței ministeriale, fost comandant al trupelor austriece din Transilvania și Oltenia înainte de păstoria lui Inochentie; contelui Uhlfeld, cancelarul de stat, despre care am arătat (în Cap. II) că se găsea în fruntea politicii externe a monarhiei habsburgice; contelui Johann Friedrich Seilern, cancelarul (ducatului) Austriei; contelui Friedrich Harrach, urmașul din 1745 al lui Kinsky în postul de cancelar al Boemiei, membru al conferinței ministeriale (a cărei intervenție o va solicita și la 20 august); baronului François-Joseph Toussaint (Inochentie îi spune consecvent Toussaint!), vistierul și unul dintre intimii împăratului și care stătuse vreme îndelungată în Transilvania înainte de 1744.

Tot la 2 iulie a scris, în aceeași chestiune, nunțului de atunci (începând din aprilie 1746) la Viena, Fabrizio Serbelloni, și cardinalului arhiepiscop al Vienei, Sigismund Kollonich, pe care-l cunoștea mai dinainte (cum am amintit în Cap. I).

Cu data de 9 iulie, s-a adresat și vechilor cunoștințe din Cancelaria Ardeleană a Curții: cancelarului conte Gyulaffi, consilierilor Kozma și Csató, „registratorului” (arhivarului) Andreas Boér, cu originea mai îndepărtată din Țara Făgărașului.

La fel, i-a scris, încă din 2 iulie, în Transilvania (la Sibiu), lui Petru Dobra, deci unuia dintre protectorii oficiali ai Unirii, iar la 9 a aceleiași luni lui Mardsinay, administratorul domeniului episcopiei din Blaj. Pe cel din urmă îl anunță că va încerca să se întoarcă în curând, dar îi întârzie întoarcerea „treburile de aici”¹⁶. Nu cunoaștem textul pomenitelor „instanțe” către membrii dinastiei. În schimb, unul din registrele corespondenței din exil a lui Inochentie¹⁷ ne-a păstrat copii după aproape toate celelalte acte, pe ai căror destinatari i-am precizat mai sus. (Textul scrisorii către Toussaint lipsește.)

Aceste scrisori – redactate, la drept vorbind, într-o latinească complicată, pe alocuri încâlcită, cu întorsături obscure de stil – sunt destul de asemănătoare în cuprinsul lor, deși, mai fiecare, conțin și unele date specifice. Așadar, n-au chiar „același cuprins”, cum s-a afirmat inexact¹⁸. Ca elemente comune sau aproape în ceea ce privește conținutul, Inochentie accentuează în ele din nou ideea că acțiunea sa dusă în slujba clerului și poporului său e dreaptă, fiindcă, prin Unirea cu Biserica Romei, românii au fost reintegrați în drepturile civile în Transilvania de împăratul Leopold și vlădica n-a făcut decât să militeze, prin însăși datoria sa, pentru transpunerea lor în realitate. Solicitantul e victima nevinovată a uneltirilor calomnioase ale celor care căutau să împiedice acest lucru, adversarii săi, prin care înțelege tot mai mult pe iezuiți și părtașii lor¹⁹. Cere înlocuirea teologului iezuit cu „teologii naționali”. „Fiii întunericului” – parafrază biblică! – intrigau să-l îndepărteze din dieceză, să-l răstoarne din episcopie, ca el, om al bisericii și „magnat”, să fie anchetat și judecat în mod incompetent, nelegal; îl ponegreau din umbră la Curtea vieneză, ba chiar și la papă, învinuindu-l că ar fi un rebel (în realitate însă, după cum am arătat, nunțul Paulucci a fost acela care a informat în acest sens Propaganda și, prin ea, pe suveranul pontif, din partea Mariei Tereza)²⁰. Un argument subliniat de Micu, nefolosit până acum în actele sale, provine, precum am amintit, din sugestia capucinului Neuroni, primită și de papă, argument exprimat cu unele variații de stil: venirea lui la Roma rezulta din obligația episcopală de vizită la „sfintele praguri”; așadar, e o absență legitimă, justificată, nu o fugă, cum susțin cei ce îl defăimează (și cum afirma el însuși până acum în repetate rânduri!)²¹. Nu lipsesc notele contradictorii și forțate: de exemplu, că a plecat la Roma, deoarece judecarea lui „incompetentă” ar fi întârâtat și mai mult starea de spirit a poporului, prezența lui în țară – în asemenea condiții – fiind „o piedică pentru liniștea publică”²²; sau că, prin vizita pe care era dator ca episcop s-o facă la Roma, lipsește din țară „din supunere față de augusta Curte”, nu de teamă că ar fi vinovat (cum era învinuit)²³.

În această suită de scrisori – ca de altminteri și în „instanțele” către membrii dinastiei, cum reiese din ceea ce-i scria lui Hardt la 2 iulie – socotește, poate cu un subton de ironie, că, după ce adversarilor săi le-a lăsat tot răgazul să-și născocească amintitele calomnii, a sosit „se pare acum timpul să fiu ascultat și eu împreună cu poporul meu”²⁴, pentru a li se face dreptate. În consecință, cere să i se instruiască un proces cu respectarea formelor legale, la care să fie

audiat în condiții de „siguranță pentru persoana și bunurile” sale, proces la care să se „admită o părere îndestulătoare”²⁵, la care, în conformitate cu legea din 1741 (decretul I al Mariei Tereza), art. 26, acuzatul să afle numele acuzatorului²⁶.

În unele din scrisori e atinsă și problema domeniului episcopal din Blaj, vlădica plângându-se că a auzit de încercările de amestec ale slujbașilor Cămării, prin control, în administrarea lui²⁷.

Destinatarii aproape ai tuturor scrisorilor, pe care le-am analizat aici succint sau global, sunt rugați să intervină în sprijinul cererii solicitantului. Nunțul e rugat să facă același lucru în numele papei, care îi recomandă – afirmă Inochentie! – „preaumilele instanțe” despre care e vorba²⁸.

În legătură cu procesul pe care-l cerea acum Inochentie, trebuie pusă neîndoios procura pe care o emite la 1 iulie 1746 lui Ignatius Josephus Malevicz, fost profesor la Facultatea de Drept a Universității din Tirnavia (după ce și-a terminat Micu studiile la acea universitate), procurator al consistoriului metropolitan de Strigoni, pe care îl împuternicește ca avocat al său, al bisericii și poporului său²⁹. Cu acest personaj ne vom mai întâlni în anii următori.

Dintr-o aluzie a lui Inochentie, în scrisoarea din 20 august 1746 către teologul Alexandru Rednic, pe care-l trimisese să studieze la Viena, rezultă că nici până la acea dată el nu știa și era neliniștit dacă Hardt a primit sau nu cele două scrisori pe care i le adresase la 2 și 9 iulie, „împreună cu scrisorile incluse în ele”³⁰, de unde s-ar putea deduce că și scrisoarea din 2 – nu numai cea din 9, despre care am pomenit – a avut anexe, desigur, scrisorile către miniștri și alți înalți demnitari. Curând însă după 20 august, Micu a primit, în sfârșit, vești de la același agent vienez al său, pe care îl căutase anume Rednic, din însărcinarea episcopului, și a aflat din ele că agentului nu-i parvenise scrisoarea din 2 iulie³¹. De aici s-ar putea iarăși deduce că, împreună cu ea, nu ajunseseră la destinație nici scrisorile cu aceeași dată destinate amintirilor miniștri și celorlați mari demnitari ai Curții de la Viena.

Oricum, tentativa lui Inochentie, la începutul lui iulie 1746 (pregătită, desigur, încă din iunie, dacă ne gândim că este vorba de un număr atât de mare de scrisori, aproape două duzini, cu datările arătate!), tentativă de a obține de la Viena o rezoluție în vederea unui proces de reabilitare în sensul „instanțelor” și scrisorilor sale de atunci, nu și-a atins scopul; el „n-a fost ascultat”, cum va scrie el însuși³².

După cum am văzut, conferința ministerială a propus suveranei, încă la 15 aprilie, citarea lui Inochentie la Viena. Din textul laconic al izvorului nu transpiră însă nimic favorabil pentru dânsul. Deși propunerea a fost aprobată de Maria Tereza la aceeași dată, abia la 14 iulie se emite această citație, în termeni severi, în pofida unor scurte expresii protocolare de bunăvoință condescendentă ce o încadrează. Iată-o, într-o traducere cam rebarbativă a textului original, greoi, în stil birocratic baroc, mărturie el însuși a epocii, oricât pare el de ciudat pentru sensibilitatea noastră de azi:

„În numele sacrei Maiestăți chezaro-crăiești, al stăpânei noastre prea îndurătoare, către liberul baron Ioan Inochentie Klein de Sadu, episcop de Făgăraș al valahilor de rit grec din principatul Transilvania uniți cu sacra biserică romană și consilier al aceleiași Maiestăți chezaro-crăiești, de notificat în chip preamilostiv.

Știe domnul episcop că după ce sus-zisa preasacra Maiestate nu putuse mai înainte să-și emită rezoluțiile milostivei sale preasacre Maiestăți cu privire la cererile referitoare la unirea valahilor și la valahii uniți înșiși, care trebuiau reluate, dezbătute și duse la capăt, l-a chemat aici la Curtea sa pe domnul episcop acum trei ani din pomenitul principat; iar domnul episcop, cu toate că s-a supus poruncii regești și s-a înfățișat aici la Viena, totuși, înainte de a se fi hotărât ceva în cele de mai sus, a plecat în țări străine, fără să fi cerut și obținut permisiune pentru aceasta, și stă încă și acum, de peste un an și jumătate, cu totul departe de dieceza sa, în afara teritoriilor de sub stăpânirea preasacrei sale Maiestăți, lăsându-și oile, care au fost încredințate grijii sale păstorești, în tulburare și fără mângâiere spirituală. Drept aceea, i se pune în vedere domnului episcop baron Klein în chip serios că, dacă nu vrea să fie socotit și considerat nesupus, să compară aici la Viena cât mai curând, spre a primi aici milostivele ordine ulterioare chezaro-crăiești. În rest, preasacra sa Maiestate, cu mila ei chezaro-crăiască și princiară, rămâne înclinată cu îndurare față de el.

Pentru sacra Maiestate chezaro-crăiască și principesă ereditară a Transilvaniei, Viena, în ziua de 14 iulie, anul 1746³³.

Această citație (formulată, judecând după stil, probabil în Cancelaria Aulică Transilvăneană, poate de Kozma, dar transmisă la Roma de către cancelarul de stat Uhlfeld la 16 a lunii) nu era un răspuns direct la „instanțele” și scrisorile lui Inochentie din 2 – și cu atât mai puțin din 9 – iulie. Chiar dacă unele ar fi ajuns la destinație (ceea ce e improbabil pentru cele transmise prin Hardt, care, supărat fiind de neprimirea la timp a salariului său de agent, se pare că n-a făcut nimic, nici până în august)³⁴, nu s-a ținut seamă de ele. Nici nu s-ar fi putut ține seamă până la 14 iulie, data citației, în condițiile de comunicație ale epocii, ca să nu mai insistăm și asupra ritmului prea lent de muncă al birocrației vieneze (despre care am mai pomenit în Cap. I).

Citația, care, de altminteri, nu cuprindea nici o garanție pentru siguranța persoanei și bunurilor celui vizat, – cum ar fi vrut acesta –, nu i-a fost trimisă direct, ci ar fi trebuit să i-o comunice, din partea Cancelariei de Stat, cardinalul Albani, în calitate de ministru al monarhiei habsburgice pe lângă Scaunul pontifical, „în așa fel ca să nu poată nega primirea ei”, cum va rezulta din răspunsul cardinalului.

La 20 august, acesta mai răspunde lui Uhlfeld: „... Aș fi făcut, fără îndoială, să se execute punctual această preagrațioasă poruncă a Maiestății sale, în cazul că [nu] m-aș fi gândit la consecințele foarte grave pe care le-ar fi atras după sine o asemenea executare, fiind vorba de a cita un episcop care a recurs la papă

și la Congregația de Propaganda Fide, care într-o vreme mă rugaseră să scriu în favoarea lui Maiestății sale. Drept aceea, am apreciat că fac un serviciu mai bun Maiestății sale să descopăr, cu ajutorul unei persoane care are încrederea lui, dacă ar fi dispus, de bunăvoie, să meargă la acea Curte imperială, fără ca eu să dau nicidecum pe față citația pe care trebuia să i-o notific; și am descoperit că episcopul fusese deja înștiințat despre o asemenea citație de un corespondent al său, pe care îl ține [sau: îl are] la acea reședință imperială³⁵; și, în afară de aceasta, că papa îl avertizase deja, de multe luni³⁶, că fusese înștiințat de nuntatura sa din Viena că dacă episcopul s-ar fi întors acolo, ar fi fost arestat din ordinul Maiestății sale și de aceea socoti că nu e în măsură să se ducă la acea Curte imperială, ci mai degrabă ar renunța la episcopie, dacă i s-ar atribui o pensie corespunzătoare din care să trăiască. Descoperind acestea, am judecat că e mai bine să suspend zisa notificare și să aduc mai întâi la cunoștința Excelenței voastre cele ce am reușit să aflu. Și aceasta, mai ales, pentru a nu irita starea de spirit a papei în prezentele împrejurări, de vreme ce Sanctitatea sa și Congregația Propagandei l-au luat sub protecție. Dar dacă, cu toate acestea, Maiestatea sa ar vrea să se notifice citația, aceasta din partea mea se va face să se execute fără vreo întârziere ulterioară, prin mijlocirea acestui agent imperial³⁷. (E vorba despre Giovanni Francesco Brunati, agent diplomatic și arhivar al ambasadei.)³⁸

După primirea acestei scrisori a lui Albani, Curtea vieneză, fără a renunța formal, nu i-a cerut din nou transmiterea citației. Așa s-ar putea explica faptul că Inochentie îl întreabă, într-o scrisoare din 10 decembrie 1746, pe Gyulaffi „din ce pricină s-a împiedicat invitația mea la Viena“, despre care îi scrisese corespondentul său la 29 iunie, deci încă înainte de emanarea citației³⁹.

Dorința lui Inochentie de a se întoarce în țară, oricât era de vie, nu putea totuși să-l determine a înfrunta riscul revenirii la Viena fără garanții pentru siguranța sa, garanții pe care Curtea nu i le dădea. El stăruise pe lângă Albani, pe la începutul lui august 1746, ca să-i obțină un salvconduct. În cererea sa către cardinal, scria: „Acum, așadar, sunt cu totul dispus, dacă preamiloștiva regină ar vrea așa, atât să mă duc la Viena, cât să mă întorc în dieceza mea pentru a îndeplini îndatoririle funcției mele episcopale. Dar deoarece aud că se instruește contra persoanei mele un proces, sunt dator, prin dreptul firii și al religiei, să evit pericolele și scandalurile. De aceea, dacă preasacra sa Maiestate, din înalta milostivire și bunătate și din preacreștineasca ei pietate, va binevoi să transmită o carte de siguranță, prin care să pot fi apărat că nu s-ar aduce, din partea miniștrilor sau a stărilor, nici o vătămare, prejudiciu sau nedreptate persoanei și demnității mele episcopale, pe care o port nevrednic⁴⁰, și dacă nu s-ar trata în fața unui tribunal laic nici o cauză care să privească nemijlocit persoana mea, în special de pretinsă depunere, după cum am aflat, promit Eminenței voastre că voi pleca îndată ca să merg la Viena [...]“

Din pasajul pe care l-am tradus, făcând parte din cererea fără dată adresată lui Albani, anexată în copie la o suplică înaintată de Inochentie papei cu data

de 8 august 1746⁴¹, se poate deduce indirect și faptul că solicitantul a aflat într-adevăr de la Viena – pe cale neoficială, poate prin Andreas Boér – știri, poate în parte exagerate, despre intenția de a fi citat acolo și că le-a aflat înainte de sondarea de care amintește cardinalul la 20 a lunii, după cum am văzut, deși acesta din urmă nu menționează cererea de mai sus. În legătura cu pomenita aluzie a lui Inochentie la încercarea pe care ar pregăti-o Curtea vieneză de a-l depune din episcopat, Lercari, în referatul său des amintit către pontifice, spune că aceasta ar fi „o uzurpare de autoritate” în dauna papei, singurul competent în atare privință, ceea ce afirmă, de altminteri, la 9 august, și Paulucci, fostul nunțiu; dar – reiese tot din spusele aceluiasi secretar al Propagandei – o asemenea știre nu se adevărește. Paulucci, consultat de papă, își exprimă, la aceeași dată, scepticismul că Albani ar interveni la Viena în forma arătată de Micu – și promisă acestuia – sau că intervenția sa, chiar dacă va avea loc, ar duce la satisfacerea cererii despre care e vorba (obținerea salvconductului). În cazul unei învinuiri de trădare, numai suveranul pontif ar putea fi, „după orice rațiune”, judecătorul episcopului, iar pentru delikte de mai mică importanță, arhiepiscopul de care depinde, împreună cu conciliul provinciei bisericești (din care face parte dieceza sa) – scrie cardinalul Paulucci⁴².

Cu câteva zile înainte, la 3 august, Inochentie ar fi dorit ca Albani să se interpună iarăși nu numai pentru confirmarea privilegiilor leopoldine pentru cler, nobili, „precum și alți valași”, ci și pentru îndepărtarea teologului iezuit, căci socotea ca un lucru sigur, deși secret, că „iezuiții sunt autorii persecuțiilor pornite contra episcopului și ai dezbinării din popor”. De asemenea, ar fi vrut atunci ca, în cazul că i s-ar intenta un proces (la Viena), el să se apere la Roma (!) și, dacă se va stabili că totul e numai calomnie, să fie reintegrat și „să i se dea garanție personală publică” pentru întoarcerea sa în episcopie⁴³. Cardinalul n-a fost însă de acord cu această formă a cererii de intervenție, încât solicitantul a trebuit s-o refacă, anexând noua formă, restrictivă și aprobată, arătată mai sus, suplicii din 8 august către papă. Rezultă din aceasta, deși mai mult indirect și cam nebulos, că Inochentie dorea și o nouă intervenție a lui Benedict XIV însuși, acum mai ales pentru înlăturarea teologului iezuit, chestiune în care se vede că Albani nu voia să se amestece. Dar asupra acestei probleme vom reveni amănunțit.

Văzând persistența Curții de la Viena de-a se împotrivi reabilitării sale prin consimțirea la un proces în forma voită de el, care să aibă ca rezultat satisfacerea revendicărilor cerute și întoarcerea sa netulburată în Transilvania, Inochentie, fără a renunța să se intereseze mai departe de soarta cererilor destinate în acest sens forurilor vieneze⁴⁴, începea să se preocupe – se pare ceva mai serios decât până acum – și de gândul renunțării la episcopie, dacă cealaltă cale, pe care o considera firește mai importantă, s-ar închide definitiv pentru dânsul. Deci, căuta să mizeze în dublu joc, ca să ne exprimăm astfel... Așa ne închipuim că trebuie înțeles ceea ce-i scria Albani lui Uhlfeld la 20 august cu privire la eventuala demisie a vlădicăi în schimbul unei pensii, soluție la care s-ar fi gândit

atunci Micu. Punerea, prin iulie, sub un sechestru mai strict a bunurilor episcopale îi nutrea tot mai tare teama că nu se va permite să i se mai trimită la Roma din veniturile lor⁴⁵, întărindu-i sus-zisa preocupare, căci „numai din aer nu trăiesc“, cum îi scria Inochentie administratorului Mardsinay, cerându-i bani⁴⁶.

*

Dar, tot în perspectiva întoarcerii acasă și, astfel, în fruntea diecezei sale, Inochentie se pregătea, din aceeași vară a anului 1746, prin iulie-august, să bruscheze desfășurarea lucrurilor cu o soluție pe care o socotea radicală: excomunicarea teologului iezuit, cu intenția îndepărtării acestuia din episcopie, spre a o elibera de o tutelă străină, pe cât de umilitoare, pe atât de stânjenitoare, îndeosebi pentru inițiativele – și bisericești, și naționale – ale unui vlădică aprig de ambițios și impulsiv, cum era el. Nici nu bănuia însă că, prin acest gest grav, își va complica și mai mult situația, că, în loc de a-i înlesni rezolvarea problemei revenirii în țară, dimpotrivă, va contribui a o compromite iremediabil.

În mai multe memorii și scrisori de la începuturile pribegiei lui Inochentie, după cum am văzut, „acatolicii“ (protestanții) sunt arătați ca dușmanii cei mai înrăiți ai săi și ai revendicărilor sale. Ce-i drept, nici teologul iezuit nu e prezentat de el în culori favorabile, încă dinainte de exil, dar abia din vara lui 1746 îl înfățișează ca fiind oarecum capul tuturor răutăților ce s-au abătut asupra sa, a episcopiei sale, a poporului său, „acatolicii“ devenind doar complici. Începând, de fapt, de la emiterea de către Carol al VI-lea a diplomei „fundationale“ din august 1738, iezuiții erau priviți de episcop, datorită clauzei despre întreținerea teologului în sarcina domeniului episcopesc, ca niște uzurpatori ai unei părți din veniturile sale⁴⁷. Se vede că era indignat ca de acum înainte să fie obligat a-l și plăti pe supraveghetorul său. După cum am mai spus, Inochentie le mai reproșa iezuiților că, prin uneltirile lor ascunse, ar fi provocat chemarea sa la Viena în 1744, anchetarea lui nedreaptă acolo și, indirect, necesitatea refugierii la Roma. Învinuirea calomnioasă în fața Mariei Tereza și chiar a lui Benedict XIV că el e un rebel ar fi pornit tot din sugestiile lor. În fond, teologul iezuit, detestat de clerul și poporul unit, ar fi de vină pentru lepădările de Unirea cu Biserica Romei și ar fi împiedicător al întoarcerii lui acasă. Instituția teologului străin ar trebui înlăturată din dieceză, ca un obstacol în calea propășirii acesteia.

Am văzut că, la 3 august 1746, Inochentie i-a cerut lui Albani să intervină – la Curtea suverană – pentru înlăturarea teologului iezuit. Neobținându-i în atare privință consimțământul, el se adresează papei, căruia îi înaintează un memoriu în aceeași problemă. Aici caută să-și motiveze cererea cu trimiteri (nu întotdeauna exacte) la unele dispoziții juridice ale regilor Ungariei din secolele mai îndepărtate, ca și la codul *Opus tripartitum* al lui Stephanus Werbőczy de la începutul veacului XVI, la o bulă papală din aceeași vreme. De exemplu,

arată că, într-un decret al regelui Sf. Ștefan din sec. XI și într-o bulă din 1514 a papei Leon X, uzurpatorii bunurilor bisericești sunt amenințați cu excomunicarea. În legătură cu inserarea clauzei despre întreținerea teologului în diploma imperială din 1738, relevăm argumentul că suveranul n-avea dreptul, potrivit legilor Ungariei, să ia această decizie în afara dietei și nici teologul s-o primească! Acesta se făcea vinovat și de trecerea la „schismă” a atâtor uniți scandalizați de uneltirile lui, puse la cale împreună cu „acatolicii”, și de faptul că refuza jurământul de ascultare către episcop. În concluzie, Micu consideră că teologul iezuit trebuie excomunicat și că acest drept intră în competența episcopului (deci a sa)⁴⁸.

Paulucci, consultat, în calitate de fost nunțiu la Viena, asupra acestui memoriu, răspunde chiar a doua zi, socotind că Inochentie „exagerează mult” cu privire la povara pe care ar reprezenta-o teologul iezuit, a cărui prezență el, Paulucci, o crede necesară până la formarea de teologi proprii (cum am văzut că s-a exprimat, în anul precedent, și Neuroni, „dată fiind ignoranța preoților săi”)⁴⁹. Lercari, în cunoscutul său referat către papă, întocmit aproape imediat după acest răspuns și cu folosirea lui, caută să justifice și el legitimitatea aceleiași instituții, în vădit dezacord cu autorul memoriului⁵⁰.

Nu mai târziu de 20 august, Inochentie revine la problema teologului cu un alt memoriu, trimis de astă dată lui Friedrich Harrach, cancelarul Boemiei, cerându-i din nou intervenția binevoitoare, ca membru al conferinței ministeriale, în procesul de reabilitare la care se gândea. În scrisoarea de însoțire spune că vrea prin acest memoriu – pe care, după obiceiul practicat la procesele din Roma, ar dori să-l tipărească – să-i dea o informare despre „adevărata și sincera origine a chestiunii și despre autorii tulburării ce ar trebui să continue în veci” (se înțelege, dacă nu i se pune capăt). Îl roagă să comunice memoriul acolo unde și la cine crede că e potrivit, dar mai ales președintelui Consiliului Aulic de Război (despre care știm că era tocmai Joseph Harrach, fratele destinatarului). Îi amintește că iezuiții au sugerat în taină, prin căpetenia trupelor din Transilvania (Czernin), îndepărtarea sa din dieceză (prin chemarea la Viena în 1744). Repetând în parte trimiterile făcute la sursele juridice invocate la 8 august, se plânge și aici împotriva teologilor iezuiți din timpul păstoririi înaintașului său, nu numai a sa proprie, stigmatizându-i, învinuindu-i de uneltiri și chiar malversațiuni, de uzurpări materiale și de ambiții autoritare în dauna vlădicăi. Uneori, în focul diatribei, forțează realitatea, afirmând, de pildă, că împăratul Leopold l-a impus pe teolog cu îndatorirea de a fi supus episcopului sau că teologul și-ar fi arogat singur funcția de auditor general ori că, cu prilejul anchetei din Viena în sus-zisul an 1744, el, Inochentie, ar fi fost pus în fața alternativei de a renunța la episcopie sau a accepta pretențiile abuzive ale iezuiților. Susține că „imunitatea” ordinului iezuit (acordată prin privilegiu papal) nu-l poate scuti pe teolog de supunerea datorată episcopului diecezei în care se află, imunitatea nedepășind limitele colegiilor iezuite. Atacă și controlul teologului asupra corespondenței externe a episcopului (autorul memo-

riului neținând seamă nici sub acest aspect de prevederile leopoldine și de instrucțiunile oficiale pentru teolog, derivând din ele)⁵¹.

La 10 septembrie, scrie vicarului său Aaron impunându-i să întrerupă, împreună cu toți diecezanii, orice legături cu teologul până el va da dispoziții canonice în privința acestuia, care ar trebui să părăsească reședința episcopală, să renunțe la uzurparea veniturilor episcopesti, să depună jurământul de supunere; teologului – numit, după cum știm, de regină și reprezentant în fond al intereselor politice ale monarhiei – îi aduce până și învinuirea că e un „disprețuitor al milostivelor porunci regești“!... În aceeași scrisoare către Aaron – ca de altminteri și în aceea către prototopul Nicolae Pop din Balomir (Balomi-reanu), cu aceeași dată – își exprimă mirarea că se pregătește, după câte a auzit, ținerea unui sinod în dieceza sa, ceea ce, fără știrea și aprobarea sa, ar fi împotriva canoanelor (și are dreptate!). O interzice, subliniind cu multă demnitate: „Eu sunt episcopul și capul bisericii mele, membrele fără cap nu constituie un sinod. Căci scaunul [episcopal] nu e vacant, ca să se ia măsuri cu privire la cap“. Reiese din contextul celor două scrisori că inițiativa s-ar datora amestecului nelegal al autorităților laice în jurisdicția episcopală⁵². Așadar, Inochentie înțelegea să păstreze în mâinile sale și din exil conducerea superioară a bisericii de acasă și aplicarea dispoziției pe care a dat-o încă de acum cu privire la teologul iezuit ar fi însemnat scoaterea acestuia – în ciuda Curții de la Viena – din guvernarea diecezei sale⁵³.

În această vreme, el trebuie să fi lucrat deja de zor la întocmirea întinsului decret de excomunicare împotriva teologului Balogh, purtând data „Roma în sărbătoarea Sf. Matei apostolul și evanghelistul [21 septembrie], anul 1746“⁵⁴. Că se pregătea să facă acest pas cel puțin de la începutul lui august se poate deduce ușor din pomenitul memoriu înaintat papei la 8 a aceleiași luni.

Cu o parte din trimiterile juridice făcute la 8 și 20 august, dar și cu altele, episcopul înfățișează în acest decret pe larg, cu adevărate dezvoltări avocătești, doleanțele pe care i le cunoaștem contra teologului, accentuând îndeosebi asupra nelegitimității clauzei respective din diploma cu data 21 august 1738, clauză inspirată – cum susține el – de iezuiți prin intrigi. „Principele“ trebuie să respecte legile, pe care le-a dat la cererea poporului – arată dânsul – citând din nou ca sprijin *Tripartitul*. Chiar și azi – spune el în continuare – regii nu sunt încoronați înainte de a promite în scris și sub jurământ observarea legilor. Cu privire la situația teologului iezuit mai remarcă, între altele: „După cum regatul nu primește simultan doi regi, mireasa doi miri, corpul două capete, stâna doi păstori, cerul doi sori, ci prin firea lucrurilor și prin rațiunea stării [lor, fiecare e] supus celui ce are comanda, ca oaia păstorului, mireasa mirelui, membrele capului, stelele soarelui ce le întrece în strălucire și e în frunte, tot așa iezuitul, prin fire și prin rațiunea stării, nu ne poate fi nici superior, nici egal“ – observă mândru vlădica, fiind conștient de rolul ce trebuie să-i revină. Teologul iezuit e incorigibil și nu delincvent îndărătnic în dauna bisericii unite. „Așadar, pentru încălcările public cunoscute și, întâi de toate, pentru violarea

jurisdicției noastre și pentru damnata [osândita] și încăpățânata uzurpare a veniturilor și locuinței episcopale, excomunicăm în formă validă de drept, din proprie pornire [inițiativă] și cu bună știință, declarând excomunicat din orice comuniune a bisericii, a credincioșilor și a sfintelor taine [...], pe Josephus Balogh, preot al Societății lui Isus, cu toți complicii săi și cu cei care îi dau ajutor în orice chip, favoare, sprijin și sfat în cele de mai sus...⁵⁵

Totuși, deocamdată, Inochentie nu face cunoscută excomunicarea. La 5 noiembrie, scriindu-i iarăși lui Aaron, repetă cererea de bani pe care i-a adresat-o, între altele, în sus-zisa scrisoare din 10 septembrie; atunci era vorba de o mie de florini, acum, apelând și la un alt fond de venituri (așa-zisul *census cathedraticus*), precum și la ajutorul clerului, ar fi dorit nu mai puțin de trei mii de florini (o sumă ce ar fi echivalat cu întreg venitul oficial pe un an al domeniului episcopesc). Afirmă că dacă nu i-ar lipsi banii pentru drum și n-ar avea de înfruntat alte nevoi, în circa patrusprezece zile, terminând ce mai are de făcut la Roma și având vreme favorabilă, „aș încerca să mă apropiu de episcopia mea”⁵⁶.

Abia cu data de 11 noiembrie începe Inochentie să divulge decretul de excomunicare, înaintându-l mai întâi papei, fără să știm de ce a zăbovit atâta vreme.

Într-o suplică de însoțire a decretului, parafrazând Biblia (*Noul Testament*), el dă a înțelege suveranului pontif că în chestiunea teologului iezuit trebuie să taie din rădăcină răul îndărătnic. „Plângerile poporului și clerului” nu mai conțin și „puterea luminează nu încetează să violeze, să tulbure și să uzurpe jurisdicția bisericească, dacă nu din inițiativa teologului iezuit, atunci cel puțin cu acordul său tacit [*conniventia*]”. Suplicantul îl roagă pe Benedict XIV să transmită decretul acesta arhiepiscopului Vienei, care să înștiințeze suverana și să stăruie pe lângă ea să-i facă dreptate, mai ales că iezuiții „nu se înroșesc a fermeca [*infascinare=fascinare!*] cu sugestiile lor nelegiuite chiar și sacrele urechi regești”⁵⁷. Papa e rugat să-l transmită și episcopului romano-catolic al Transilvaniei, care, ca de altminteri și arhiepiscopul Vienei, să dea solicitantului asistență pentru aplicarea neîntârziată a acestui act și să-i îndemne la creștinească îndreptare pe complicii de sub jurisdicția lor. Își reînnoiește rugămintea de a se putea întoarce în dieceză, dovedind, cu extrase din corespondența primită în ultimii doi ani, cât de insistente sunt cererile pentru înapoierea sa acasă⁵⁸.

A doua zi, la 12 noiembrie, trimite același decret lui Aaron, cu porunca strictă – sub amenințarea că în caz de neîndeplinire va fi excomunicat și el – să convoace îndată sinodul și acolo să-l promulge, să ia măsuri pentru afișarea numelui celui excomunicat pe ușa tuturor bisericilor (cum se obișnuia și în Italia, observăm noi)⁵⁹, să interzică diecezanilor din nou, cum i s-a mai impus la 10 septembrie, de a mai avea legături cu acela. Totodată, ordonă atât lui Aaron, cât și slujbașilor din fruntea domeniului blăjean, Mardsinay și Dăianu, să-l scoată pe Balogh cu forța din reședința și bunurile episcopale, chiar cu

ajutorul poporului, dacă nu s-ar supune somației de a ieși; să nu i se mai plătească nici un ban, să nu i se mai dea nimic în natură. Li se pune în vedere celor doi slujbași ca de aici înainte să nu primească pe nimeni în zisele bunuri sub titlul de teolog, fără porunca lui Inochentie. „Dacă cineva, de orice autoritate, sub pretextul oricărui mandat, fie și cel milostiv regesc, ar pretinde să uzurpe veniturile, drepturile și bunurile noastre bisericești, ei să invoce, cu respectul cuvenit și cu preasmerita închinare față de milostivele decrete regești, legile fundamentale ale țării, prerogativa nobiliară [a lui Inochentie], privilegiile și imunitatea bisericii, și să respingă forța prin forță, păzindu-se cu cea mai mare grijă de a depăși măsura unei ireproșabile apărări legitime⁶⁰ și de a atâta tulburări...”, recomandare pe care o face și lui Aaron! Dar Balogh, după cum vom vedea, nu se mai afla din 12 octombrie la Blaj, deci cu o lună înainte de emanaarea acestui ordin, care trebuia executat „necruțător, fără nici o scuză, cât mai curând”, cum cerea „umilul părinte” vicarului său⁶¹.

Peste o săptămână, la 19 noiembrie, va scrie și protopopilor Nicolae Pop de Balomir, Avram Pop de Daia și lui Gheorghe Timandi de Juc, informându-i de cele impuse lui Aaron, cerându-le să-l „asiste cu zel”, să-i îndemne și pe ceilalți protopopi, precum și restul clerului și poporul la ascultare. Să se țină fără amânare sinodul, să se facă cunoscut decretul de excomunicare, acesta să fie tradus în românește, „pentru ca întregului popor să i se învedereze originea și adevărul persecuției” și că, „persecutându-se capul, se încearcă suprimarea membrilor întregului corp [...]; eu, ca păstor, nu voi părăsi stâna mea, cât timp mă urmează oile...” În încheiere, cere ca destinatarii să-l informeze neîntârziat de tot ceea ce se va face și, în special, ce va face Aaron în chestiunea dată⁶².

Cu câteva zile în urmă, la 14 noiembrie, Micu a înaintat actul de excomunicare și lui Vincenzo Petra, cardinalul-prefect al Propagandei, împreună cu copii după extrasele de corespondență pe care le-am amintit în legătură cu suplica făcută papei la 11 a lunii⁶³.

La data pomenită, de 19 noiembrie, decretul de excomunicare e adresat și altora. Astfel, împăratului Francisc I, prin fostul preceptor și consilier al acestuia, baronul Charles Pfütschner (nu: Pfittschner, cum i se spune în manuscris), cu un nou memoriu în anexă, cuprinzând tot plângeri împotriva instituției teologului iezuit, precum și contra unei alte știrbiri a jurisdicției episcopale: întemnițări arbitrare de preoți români uniți de către autoritățile laice (chestiune ridicată și mai înainte, de exemplu în primul memoriu către papă din iunie 1745); îi solicită iarăși împăratului să se interpună pentru a grăbi să i se facă dreptate în forme legale, garantându-i-se siguranța persoanei și a bunurilor sale⁶⁴. Cu aceeași dată, îl roagă din nou pentru intervenție și pe Toussaint, alt om de încredere al soțului Mariei Tereza⁶⁵. De altminteri, îi trimite și ei, la 22 noiembrie, prin Albani, o copie după acest memoriu⁶⁶.

La fel, cu data de 19 a lunii, expediază câte o copie după decretul despre care e vorba capitlului de Strigoni (căci scaunul arhiepiscopal era vacant)⁶⁷

și episcopului romano-catolic al Transilvaniei, baronul Franciscus Klobusitzky. În scrisoarea de însoțire către acest confrate din Alba-Iulia (1743-1748), membru al secției catolice a „guberniului”, prin tradiție chiar locțiitor al guvernatorului⁶⁸, spune despre iezuiți – ca și în epistola către pomenitul capitol – în legătură cu Diploma a doua leopoldină, contestată de stări, că ei i s-au oferit de a obține aplicarea diplomei de către aceleași stări, dacă el ar consimți la planurile iezuite nelegiuite (pe care nu le precizează). Îl roagă să promulge decretul de excomunicare în propria dieceză (am văzut că, potrivit rugăminții lui Inochentie, și papa ar fi trebuit să intervină în același sens); să dispună să fie afișat numele excomunicatului pe ușile bisericilor, să-l avertizeze canonic pe comandantul trupelor din Transilvania (acesta era încă, până în iunie 1747, Czernin) și pe slujbașii Cămarii ca să nu-i sprijine pe iezuiți în „intențiile lor sacrilege”, nici să se amestece sechestrând veniturile episcopale, să restituie jurisdicției sale pe preoții uniți deținuți pe nedrept în temnițele laice, să nu i se violeze „corespondența jurisdicțională”⁶⁹. Tot la 19 noiembrie i se adresează lui Ioannes Castelli [Kastal], vicarul general al aceleiași episcop⁷⁰, rugându-l ca, împreună cu întreg capitolul episcopiei, să grăbească îndeplinirea tuturor acestor cereri ale vlădicăi române, atât de ostil văzut, pentru revendicările sale, în cercurile oficiale din țară și de la Viena. Oare ar fi izbutit – ne întrebăm noi – să le satisfacă Klobusitzky și colaboratorii săi, chiar dacă ar fi vrut, cum desigur nici nu voiau? Oare nutrea Inochentie în chip sincer o asemenea iluzie?...

Dar excomunicarea teologului iezuit era sortită să-i aducă autorului ei mari și previzibile dezamăgiri.

Într-adevăr, ea n-a ajuns să fie promulgată în propria lui dieceză. Vicarul Aaron, care a primit-o împreună cu scrisoarea de poruncă la 12 decembrie, deci la o lună după data acesteia, se simțea „între ciocan și nicovală”, ca să reproducem chiar expresia pe care o folosește în atare împrejurare în rândurile adresate, la 14 decembrie, de la Sibiu, Propagandei. Iezuitul fiind introdus în dieceză prin decret regal, dacă vicarul îndeplinește ordinul vlădicăi, înlăturându-l, există teama – rezultă din raționamentul expus în scrisoarea aceasta din 14 decembrie – că se împotrivesc autoritățile țării (al căror consimțământ, din principiu, ar fi fost necesar pentru promulgarea unei asemenea sancțiuni)⁷¹; dacă nu-l înlătură, e amenințat el însuși – vicarul – cu excomunicarea. Deși teologul iezuit – și după opinia lui Aaron – „n-ar părea nedemn” de această anatema, cu al cărei „trăznet” episcopul, în amărăciunea lui, „a fost silit să-l lovească”, totuși „el va nega că prelatul nostru are autoritate asupra sa” și sentința aceasta nu-și va atinge efectul scontat, se va bate doar joc de ea. În încurcătura în care se simte pus, vicarul cere îndrumări de la Propaganda, spunând că-i scrie și lui Inochentie, comunicându-i motivele pentru care trebuie să „amâne” îndeplinirea ordinului primit. De altfel, ne informează tot această scrisoare, Balogh a plecat din Transilvania la 12 octombrie, se zice la Viena (deci încă înainte de a putea afla despre excomunicarea sa), poate în legătură

– arată Aaron – cu raportul lui Olsavszky despre vizitația făcută de acesta în dieceză. Mai mult, el a și renunțat în scris la funcția sa, după cum a aflat vicarul de la Klobusitzky cu o zi înainte de data acestei scrisori către Propaganda, fiind înlocuit însă, zice-se, cu un alt iezuit, Emericus Pallovics.

În orice caz, deocamdată, Aaron și slujbașii domeniului episcopesc din Blaj n-aveau nici un teolog iezuit de scos, chiar dacă ar fi vrut, la nevoie chiar cu forța, din reședința lui Inochentie, cum le poruncise acesta. Dar nu e mai puțin adevărat că vicarul „amâna” și promulgarea sentinței de excomunicare, care ar fi trebuit executată „fără nici o scuză, cât mai curând”.

Din întregul context al scrisorii reiese că nici Aaron, cu toate că „amânarea” însemna, de fapt, refuzul – din motive întemeiate, realiste – îndeplinirii poruncii temerare date de șeful său, nu era mulțumit de instituția vizată de această poruncă, instituție nu numai de alt rit, dar reprezentată și de clerici de alt neam. De altminteri, el și-a exprimat această nemulțumire și în rapoartele adresate lui Inochentie. Socotea că n-ar putea exista la Blaj o bună armonie între iezuiții străini și basilienii români. Iată cum își argumentează această părere, deși într-o latinească întortocheată: „Călugării noștri ai Sfântului Vasile cel Mare, iar el al Sfântului Ighnațiu, se deosebesc mult; ai noștri de rit grec, el [iezuitul] de rit latin; ai noștri de națiune românească, urât văzută în acest principat, el de orgolioasa [gloriosae] națiune ungurească ce astfel se deosebește ca masă, rit și reguli [...] Sunt și ai noștri teologi și poate nu mai prejos [...] și care, ca băștinași, nu sunt suspecti poporului necioplît că ar vrea să tindă la schimbarea ritului...”⁷²

În realitate, aici Aaron, când afirmă că teologii blăjeni români nu sunt inferiori teologului iezuit, anticipează puțin, cum făcea de altfel și Inochentie, asupra lucrurilor, căci acești teologi „naționali” erau încă în formare, precum se știe, ca bursieri la studii la Roma, Tirnavia, Viena, iar mănăstirea din Blaj, unde ar fi trebuit să stea, sub același acoperiș cu teologul iezuit, se afla abia în construcție; numai din anul următor – 1747 – o parte a clădirii va deveni locuibilă, instalându-se în ea primii teologi uniți, întorși de la Roma și Tirnavia. Pe de altă parte, e adevărat că în rândul teologilor români bine pregătiți se considera desigur – și putea fi considerat – însuși Aaron, revenit la Blaj în 1744, după ce-și isprăvisise studiile la colegiul din Roma al Propagandei, ca să nu mai insistăm asupra lui Inochentie, cum se socotea, pe bună dreptate, și acesta, și chiar o spune în concluziile (pct. 2) unui memoriu către papă, în iunie 1745.

Cât de puțin era Aaron adept al acestei instituții umilitoare și stânjenitoare pentru interesele bisericești și naționale românești, a teologului iezuit, se va vedea și mai limpede în 1752-1754, când, trebuind să devină episcop, ca urmaș al marelui exilat, va încerca și el cu încăpățănare (totuși nu prin excomunicare) să scape de ea, fără a izbuti însă⁷³.

Ca să încheiem analiza acestei scrisori, mai adăugăm că, și după opinia autorului ei, era necesară întoarcerea vlădicăi în țară, „grăbirea” acestei întoar-

ceri, pentru restabilirea completă a stării Unirii cu Biserica Romei, care continua să fie crunt tulburată⁷⁴.

Vicarul îi scrie la 4 ianuarie 1747 de la Alba-Iulia și nunțului Serbelloni⁷⁵, înștiințându-l de primirea decretului de excomunicare împotriva teologului iezuit, decret nu numai nevalabil, – fiind adus contra unei persoane care nu e supusă episcopului și e scutită, „prin bule papale“, de asemenea sancțiuni, cum i-a scris și lui Inochentie –, dar, în împrejurările date, executarea acestui act ar fi, se temea Aaron, și primejdioasă, putând să dea naștere la tulburări. Stăruie pentru sfat pe lângă reprezentantul diplomatic al papei⁷⁶, cum s-a adresat înainte și Propagandei. Comunică, în același timp, interzicerea de către Cămară de a se trimite banii de drum ceruți de vlădică (ce ar fi urmat să i se expedieze, potrivit altor documente⁷⁷, tocmai prin mijlocirea nunțiatului).

În răspunsul său din 18 ianuarie, Serbelloni aprobă „cu toată tăria“ motivele invocate de vicar pentru nepromulgarea excomunicării și pentru faptul că le-a adus la cunoștință atât lui Inochentie, cât și Propagandei. De asemenea, îi cere destinatarului o copie după decizia prin care Cămara transilvăneană oprește trimiterea „subvenției“ ce trebuia să i se transmită pribeagului prin intermediul nunțului, cum se obișnuia⁷⁸. De bună seamă, cerea actul cu gândul unei intervenții la Curte pentru retragerea opreliștii, căci nunțul – după cum îi scrisese lui Aaron la 28 decembrie – era conștient atât de „atașamentul sufletesc“ al acestuia față de episcopul său, cât și de „lipsa de care era apăsător“ cel din urmă⁷⁹.

În acest timp, secretar de stat al Scaunului pontifical era cardinalul Silvio Valenti Gonzaga (1690-1756), om foarte cult, prim colaborator al lui Benedict XIV încă din 1740, deci din cel dintâi an al pontificatului acestuia. Curtea vieneză, în războiul pentru succesiune la coroana Austriei (1740-1748), îl considera favorabil dușmanilor ei⁸⁰. Serbelloni anexează raportului său din 21 ianuarie 1747 către Valenti sus-zisa scrisoare a lui Aaron din 4 a lunii cu privire la excomunicare, precum și răspunsul său către vicar, reamintește cât de „iritată“ continua să fie suverana împotriva lui Inochentie și propune ca papa să ordone episcopului de a se abține de la asemenea gesturi, care nu pot decât să-i agraveze situația, să-i atragă împiedicarea exercitării de la Roma a jurisdicției asupra diocesei și a primirii de bani din veniturile episcopale pentru a se susține în exil⁸¹.

În aceeași zi de 21 ianuarie, Propaganda îi răspunde lui Aaron, scriindu-i (prin secretarul Lercari, care semnează alături de cardinalul Pier Luigi Carafa), în legătură cu excomunicarea teologului iezuit, că „tratându-se despre o afacere de cea mai mare însemnătate, s-a hotărât să fie informată temeinic despre ea Sanctitatea sa, domnul nostru. Cu câtă neplăcere a primit Sanctitatea sa aceste știri, tot atât de mult a lăudat chibzuința cu care ați socotit dumneavoastră să suspendați executarea ordinelor ce v-a adresat cu pripită nechibzuință sus-zisul episcop“. Papa îi cere lui Aaron (pe care îl remarcase încă din timpul studiilor acestuia făcute la Roma)⁸² să nu „fulmineze“ excomunicarea (adică să n-o promulge), pentru a nu da un nou prilej la „acele tulburări care pot aduce

notabile prejudicii catolicismului de acolo". Să nu execute nici alte porunci „de natură asemănătoare” ale episcopului și să înștiințeze despre ele Propaganda, care îi va trimite, după caz, instrucțiunile necesare, iar dacă episcopul ar încerca să-l destituie din funcția de vicar general pentru nepromulgarea excomunicării ce i-a ordonat-o sau pentru neexecutarea altor ordine nechibzuite, papa îl declară încă de acum, prin prezentul act, vicar apostolic pentru uniții de ritul grec, cu jurisdicție independentă „de sus-zisul episcop”⁸³. Așadar, atitudinea lui Aaron a fost aprobată, după nunțul de la Viena, și de forul suprem al Bisericii Romane.

Această scrisoare a fost expediată nunțului ca s-o transmită vicarului, ceea ce s-a și făcut, cum se arată în rândurile pe care i le-a adresat la 25 februarie 1747⁸⁴, când Serbelloni va confirma și primirea unei cambii pentru cinci sute de florini, trimisă de vicar pe seama vlădicăi. Rezultă deci că opreliștea Cămării a fost ridicată sau încă nu va fi fost prea strictă. Cu același prilej, nunțul îl va îndemna pe Aaron să-și dea și în viitor osteneala de a trimite din veniturile episcopiei bani, prin mijlocirea sa, lui Inochentie, pentru ca acesta să nu fie silit a expune „demnitatea episcopală rușinii de a cerși”⁸⁵.

Cele comunicate lui Aaron la 21 ianuarie de către Propaganda, dar și altele, au fost împărtășite la 3 februarie, într-un stil autoritar, de Lercari și vlădicăi, prin unul din tinerii trimiși chiar de dânsul pentru studii la Colegiul Urban al Propagandei. E vorba de Silvestru Caliani, care în ziua amintită îi face cunoscut, din partea secretarului acesteia, următoarele:

„Pontificele suprem s-a scandalizat foarte că domnul episcop l-a excomunicat pe teologul iezuit fără nici o formă, proces și rațiune de excomunicare.

Pontificele suprem a încredințat Sfintei Congregații să-i scrie lui Petru Aaron ca să nu se publice această excomunicare, cum a și scris.

Sfânta Congregație i-a dat ordin lui Petru Aaron să nu dea mai departe ascultare poruncilor domnului episcop fără știrea Sfintei Congregații. Dacă ilustrisimul domn [episcop] l-ar depune pe Aaron din vicariat, pontificele suprem îl va face pe el vicar apostolic și va trebui să rămână acolo.

Dacă episcopul ar mai face vreo necuviință [insolentia] la Roma, cum a făcut cu excomunicarea, Sanctitatea sa are de gând să-l izgonească din Roma.

Cardinalul Paulucci, când era la Viena, i-a dat ilustrisimului domn episcop asigurări că se află sub ocrotirea sa și că domnul cardinal îi va îndruma toate treburile. Cu toate acestea, ilustrisimul domn episcop, fără știrea cardinalului, a purces la Roma, ceea ce e un semn de remușcare.

Teologul nu e dator să jure fidelitate episcopului, ci să facă numai profesiunea de credință, fiindcă jurământul dictat de domnul episcop iezuitului e insidios⁸⁶.

Înaintașii ilustrisimului domn episcop l-au primit pe teolog și fondatorul are dreptul să pună această condiție⁸⁷, pe care a și pus-o; de aceea, dacă domnul episcop nu vrea să-l păstreze pe teolog [de rit] latin după dispoziția împăratului Leopold ca teologul să fie ales de arhiepiscopul de Strigoni, să renunțe la episcopie.

Ilustrisimul domn episcop a răspuns: toate cele de mai sus, aduse la cunoștință, le-am înțeles cu supunerea ce se cuvine⁸⁸.

Dar, în ciuda acestei declarații formale de a fi luat act de injoncțiunile comunicate, el va continua pe calea apucată și va face noi pași gravi. Încercarea sa temerară de eliberare a bisericii de acasă de sub tutela iezuită, încercare făcută într-un moment cât se poate de nepotrivit, nu numai că a eșuat, iritându-l și pe papă (ca să nu mai vorbim de suverana habsburgică), ci i-a închis și mai mult posibilitatea întoarcerii în țară și l-a determinat să se îndrepte, cu o indignare pe cât de aprigă, pe atât de nedreaptă, contra fidelului și nevinovatului său vicar Aaron.

Forurile conducătoare de la Viena și de la Roma vor căuta, deopotrivă, tot mai stăruitor, să-l înlăture, făcând eforturi și exercitând presiuni asupra sa spre a-l constrânge să-și dea demisia din vîlădicie.

Note

¹ B, Klein, p. 193-195.

² P, *Coresp.*, p. 32.

³ *Ibid.* Aici se reproduce și o mărturie din Orăștie, 22 octombrie 1745, în care se spune că românii din satele acestui scaun săsesc au declarat că „tumultul” (agitația antiunionistă) nu se va potoli în aceste locuri decât dacă se întoarce Inochentie, întoarcere pe care o doresc cu toată ardoarea; ei afirmau, de asemenea, că pricina agitației era plecarea sa din principat și că el a plecat mai ales fiindcă și-a dat seama că „legea sau religia” a fost împinsă la ruină de către Unire! „Plebea” îl vrea pe episcop ca pe căpetenia sa și promite să i se supună în toate privințele.

⁴ B, Klein, p. 195.

⁵ Doc. 51 din 20 august 1746 (Albani către Uhlfeld). Cf. Doc. 50 (după 9 august 1746).

⁶ Cap. II, n. 66.

⁷ Observație făcută de Inochentie deja și într-un alt memoriu, din septembrie 1741, către Maria Tereza (B, Klein, p. 149).

⁸ B, Klein, p. 204-212 (după arhivele vieneze).

⁹ Doc. 31 (înainte de 15 aprilie 1746). La Bunea (Klein, p. 195-196, 212) e vorba, inexact, de „comisia [în loc de cancelaria, cf. în sensul din urmă și Dragomir, I, p. 168] aulică transilvană din Viena”.

¹⁰ Doc. 32 din 15 aprilie 1746.

¹¹ B, Klein, p. 195-198; Dragomir, I, p. 168-170, 173-174.

¹² Tóth, p. 158.

¹³ B, Klein, p. 202-203; Dragomir, I, p. 171. Vezi și Doc. 6 din 29 decembrie 1744.

¹⁴ Scrisoarea lui Inochentie către Hardt, 2 iulie 1746 (P, *Coresp.*, p. 16, unde în primul rând din textul documentului de citit: „consultas” – în loc de „consuetas – literas”).

¹⁵ Scrisoarea sa către același, 9 iulie 1746 (*ibid.*, p. 18).

¹⁶ *Ibid.*, p. 18-19.

¹⁷ BAFC, ms. lat. 565, p. 1-17.

¹⁸ P, *Coresp.*, p. 15, nota.

¹⁹ Doc. 39 din 2 iulie 1746 către Königsegg; Doc. 43, cu aceeași dată, către Dobra (aici aluzie și la participarea lui Inochentie la unele consistorii publice); Doc. 46 din 9 iulie 1746 către Boér (cu aluzie indirectă la iezuiți); scrisoarea către Gyulaffi, tot din 9 iulie 1746 (P, *Coresp.*, p. 17). Cf. scrisoarea către Friedr. Harrach, 20 august 1746 (*ibid.*, p. 22).

²⁰ Doc. 43 din 2 iulie 1746 către Dobra; scrisoarea către Gyulaffi, 9 iulie 1746 (P, *Coresp.*, p. 17); Doc. 46, cu aceeași dată, către Boér. Cf. scrisoarea către Friedr. Harrach, 20 august 1746 (P, *Coresp.*, p. 22); actul de excomunicare împotriva lui Balogh, 21 septembrie 1746 (*ibid.*, p. 39).

²¹ Ceva mai târziu, Inochentie folosește formula diplomatic combinată: „a trebuit să ne refugiem, cu titlul just al pelerinajului cvadrienal, la sfintele praguri apostolice” (Doc. 60 din 25 ianuarie 1747 și n. 10 la acest doc.).

²² Doc. 35 din 2 iulie 1746 către Colloredo-Melz; Doc. 36, cu aceeași dată, către Jos. Harrach; Doc. 41, cu aceeași dată, către Seilern; scrisoarea cu aceeași dată către Kollonich, iar către Gyulaffi din 9 iulie 1746 (P, *Coresp.*, p. 15-17).

²³ Doc. 41 din 2 iulie 1746 către Seilern (cf. Doc. 40, cu aceeași dată, către Uhlfeld).

²⁴ Doc. 37 din 2 iulie 1746 către Dietrichstein (cf. Doc. 41, cu aceeași dată, către Jos. Harrach).

²⁵ Doc. 35 din 2 iulie 1746 către Colloredo-Melz (cf. Doc. 37, 39-41, 43, cu aceeași dată, către Dietrichstein, Königsegg, Uhlfeld, Seilern, Dobra); scrisoare, cu aceeași dată, către Kollonich și către Gyulaffi din 9 iulie 1746 (P, *Coresp.*, p. 15, 17).

²⁶ CJH, 1740-1835, Budapesta, 1901, p. 36. „Vinovăția plecării de la Viena” nu „s-a prescris” și cu atât mai puțin pe baza acestei legi, contrar afirmației lui Albu, p. 200.

²⁷ Scrisoare către Gyulaffi din 9 iulie 1746 (P, *Coresp.*, p. 17); Doc. 44-45, cu aceeași dată, către Kozma și Csató.

²⁸ Doc. 34 din 2 iulie 1746 către Serbelloni (cf. Doc. 43, cu aceeași dată, către Dobra). Serbelloni îi va răspunde lui Inochentie, după cum aflăm din suplica acestuia către papă din 8 august 1746; e vorba însă de un răspuns negativ, în sensul că nunțiatul n-a întreprins „până acum” nici un demers la Curtea vieneză în chestiunea cererii sale (P, *Coresp.*, p. 20). Același rezultat negativ reiese și mai clar din Doc. 71 din 10 mai 1747, [pct. V], unde se arată că „nunțiatul spune și azi” că nu poate interveni la aceeași Curte vieneză „fără mandatul” Scaunului papal. De altfel, Serbelloni, la 28 decembrie 1746, a răspuns rece și evaziv la acea parte a scrisorii ce i-o adresase Inochentie la 10 din aceeași lună, în care îi solicitase „protecția”, ținând seama că „nu aud nimic ce se face la Viena cu privire la mine și biserica mea” (P, *Coresp.*, p. 58). Nunțul, în sus-zisul răspuns, spune că nici el n-a

„auzit chiar nimic“, dacă a intervenit vreo schimbare în atitudinea (ostilă) a suveranei față de vlădică, ce a fost comunicată la Roma încă de Paulucci ca nunțiu (Doc. 55 din 28 decembrie 1746).

²⁹ Doc. 33 din 1 iulie 1746.

³⁰ Doc. 52 din 20 august 1746. Inochentie mai scrie aici, între altele, că tocmai „în zilele acestea mă pregăteam să mă întorc la Viena“, dar noua știre despre sechestrarea bunurilor episcopale, aflată de la Rednic, pune probleme noi pentru tratativele sale de la Roma.

³¹ Inochentie către Hardt, 3 septembrie 1746 (P, *Coresp.*, p. 26). Vlădica repetă conținutul scrisorii care n-a ajuns la destinație, arătând, printre altele, că dăduse vicarului Aaron dispoziții să-i trimită agentului o sută de florini pentru salariul acestuia. Suma însă n-o primise încă și de aceea i se plângea lui Inochentie. Că Aaron i-a trimis banii (dar rezultă că nu-i sosiseră până la sfârșitul lui august) se vede dintr-o listă retrospectivă de socoteli a vicarului, datată din Blaj, la 25 octombrie 1751, în care citim: „Ad ejusdem [illustrissimi domini episcopi] mandatum wiennensi agenti Rhf [Rhenenses floreni] 100“ (ASC, Col. doc. Blaj, nr. 129, concept, f. 2).

³² Memoriul către auditorul Giuseppe Achilli, 27 mai 1747 (Doc. 80).

³³ Doc. 47 din 14 iulie 1746. Inochentie spune că Gyulaffi l-a înștiințat, prin scrisoarea sa din 29 iunie, despre „rechemarea“ lui, care ar fi urmat să aibă loc (așa rezultă din răspunsul său din 3 septembrie același an, P, *Coresp.*, p. 26). „Rechemarea“ va lua însă, peste două săptămâni, forma citării severe la Viena, precum am arătat.

³⁴ Reiese din scrisoarea amintită a lui Inochentie către Hardt, tot din 3 septembrie 1746 (P, *Coresp.*, p. 27).

³⁵ În traducerea latină contemporană: „a quodam suo correspondente, quem in residentiae imperialis urbe habet“.

³⁶ De fapt, deja în septembrie 1745!

³⁷ Doc. 51 din 20 august 1746 (Albani către Uhlfeld).

³⁸ Cf. Doc. 316 din 18 octombrie 1756, n. 2.

³⁹ P, *Coresp.*, p. 59, cf. p. 26.

⁴⁰ Formulă obișnuită de smerenie bisericască.

⁴¹ P, *Coresp.*, p. 21 (după BAFC, ms. lat. 565, p. 32; altă copie de aceeași mână, APF, *Congr. part.*, vol. 100, *Trans.*, f. 126).

⁴² Doc. 49 din 9 august 1746 și n. 11 la acest doc.

⁴³ P, *Coresp.*, p. 19-20.

⁴⁴ Scrisoarea sa către Gyulaffi, 3 septembrie 1746, și cea către Hardt cu aceeași dată (*ibid.*, p. 26-27). Vlădica amintește la această dată șefului Cancelariei Aulice Transilvănene că avea de gând, în 1746, să facă un pelerinaj în Palestina, pe care, zice el, nu l-a putut totuși întreprinde, fiindcă n-ar fi vrut să întârzie a se întoarce la Viena pentru procesul reclamat de el, dacă i s-ar fi acordat salvconductul pe care îl cerea (*ibid.*, p. 26). La 10 decembrie 1746 invocă, tot față de Gyulaffi, ca motiv al nerealizării până acum, vremea nefavorabilă

(ibid., p. 59). Oare acest gând îl preocupa într-adevăr în chip serios sau era mai mult un artificiu de stil?

⁴⁵ Suplica adresată papei, 8 august 1746 (P, *Coresp.*, p. 20); cf. Doc. 52 din 20 august 1746 (Inochentie către Rednic; vezi și extrasele din scrisorile acestuia, din 27 iulie și 3 septembrie 1746, P, *Coresp.*, p. 32-33).

⁴⁶ Scrisoarea lui Inochentie către acesta, 9 iulie 1746 (ibid., p. 18-19).

⁴⁷ B, Klein, p. 146.

⁴⁸ Doc. 48 (din 8 august 1746).

⁴⁹ Doc. 49 (din 9 august 1746).

⁵⁰ Doc. 50 (după 9 august 1746).

⁵¹ P, *Coresp.*, p. 21-26. Editorul afirmă, în regest, inexact, că Inochentie cere părerea destinatarului asupra cuprinsului acestui memoriu. Aceeași eroare și în studiul său *Din istoria bisericească a românilor ardeleni. „Teologul” vlădicilor uniți* (citată mai departe: P, *Teologul*), în *Academia Română. Memoriile secțiunii istorice*, seria III, t. I, nr. 3, București, 1923, p. 11.

⁵² P, *Coresp.*, p. 27-28 (după copii din BAFC, ms. lat. 565, p. 58-60; scrisoarea către Aaron a fost însă deja publicată o dată, chiar după original, de Cipariu, în *Archivum*, 1868, nr. 20, p. 398-399). Informația cu privire la sinod era însă „falsă”, cum va arăta mai târziu Balomireanu (Doc. 139 din 15-16 decembrie 1747, pct. 5).

⁵³ Cf. B, Klein, p. 213.

⁵⁴ P, *Coresp.*, p. 33-47 (după copia din BAFC, ms. lat. 565, p. 78-115; altă copie, de aceeași mână, APF, *Congr. part.*, vol. 100, *Trans.*, f. 152-169). Deci, e eronată afirmația că acest decret a fost „format” la 12 noiembrie 1746 (B, Klein, ibid.), iar în ceea ce privește datarea lui din 10 septembrie de către S. Micu (urmat de Nilles, II, p. 579), Bunea n-a observat că ea e după stilul vechi, încât nu e vorba propriu-zis de o greșală, cum credea el (ibid., n. 1). Excomunicarea n-a fost un gest făcut în pripă, „într-un moment de indignare nepotolită” (cum se spune în introducerea la P, *Coresp.*, p. 12), ci premeditată și pregătită de mai multă vreme.

⁵⁵ P, *Coresp.*, p. 45, 46-47. Nu lipsesc greșeli în textul editat: p. 35 r. 26 „excessive” (corect: *excessisse*); p. 37 r. 3 „sacrorum” (cor.: *sacrarum*); p. 41 r. 3 „concernendi” (cor.: *concedendi*) etc.

⁵⁶ Ibid., p. 29 (cu regest nesatisfăcător). La nevoie, o parte din bani ar fi trebuit luați cu împrumut. În chestiunea banilor îi scrie, în aceeași zi, lui Daniil Mardsinay și Petru Dăianu, administratorul, respectiv sameșul domeniului din Blaj (ibid.).

⁵⁷ Suverana ținea deosebit de mult la iezuiți (Guglia, I, p. 348; II, p. 335-337).

⁵⁸ Ibid., p. 30-33 (e inexactă afirmația din regestul editorului că Inochentie îl ruga pe papă să comunice cuprinsul decretului și către arhiepiscopul de Strigoni; de altfel, scaunul acestuia era vacant între decembrie 1745 - noiembrie 1751). În aprilie 1747, vlădica îi va trimite lui Kollonich o copie a decretului (ibid., p. 81, observația editorului la sfârșitul doc. nr. 40).

⁵⁹ Vaussard, p. 87-88.

⁶⁰ Parafrizarea formulei: „omnis defensa cum moderamine inculpatae tutela[e] fieri debet” (CJH, Trip., partea III, tit. 22, § 5, ed. cit., p. 402).

⁶¹ P, *Coresp.*, p. 47-48.

⁶² *Ibid.*, p. 56-57. Primii doi destinatari vor răspunde negativ, la 19 decembrie 1746, după cum rezultă dintr-o nouă scrisoare pe care le-o va adresa vlădica la 9 aprilie 1747 (*ibid.*, p. 65).

⁶³ *Ibid.*, p. 48-49.

⁶⁴ *Ibid.*, p. 49-53. Editorul nu-și dă seama, când vorbește în regist ca destinatar al memoriului de „un membru al familiei domnitoare”, că acesta e împăratul însuși. Cf. *ibid.*, p. 58, nota la doc. nr. 23. Despre Pfütschner: Arneth, IV, p. 146; Jessen, p. 170-171. Și Maria Tereza îi spune, într-o rezoluție la propunerile conferinței ministeriale din 18 noiembrie 1748: Pfitschner. Vezi Khevenhüller, II, p. 529, nr. 334; VI, p. 78, 350-351, n. 77, p. 399.

⁶⁵ *Ibid.*, p. 53. Lui Toussaint, care i-a răspuns, i se plânge de iezuiți și la 29 decembrie 1746; destinatarul i-a scris despre ostilitatea deschisă cu care a fost întâmpinată excomunicarea la Viena (*ibid.*, p. 62-63). Khevenhüller, la 14 martie 1745 (*op.cit.*, [II], p. 36), îl numește pe Toussaint „Factotum” al soțului Mariei Tereza (vezi *ibid.* și [VI], p. 399).

⁶⁶ *Ibid.*, p. 57-58.

⁶⁷ *Ibid.*, p. 53-54.

⁶⁸ Kutschera, p. 154, n. 58.

⁶⁹ *Ibid.*, p. 55. Cereri repetate la sfârșitul decretului din 25 ianuarie 1747 (Doc. 60).

⁷⁰ *Ibid.*, p. 56. Pentru Joannes Kastal, de fapt, în această vreme, prepozit al capitolului din Alba-Iulia, a se vedea Szeredai, p. 203-204, 207.

⁷¹ Rumpel, p. 138.

⁷² Doc. 53 din 14 decembrie 1746.

⁷³ B, *Episcopii*, p. 11-29, 378; P, *Teologul*, p. 17, 26.

⁷⁴ Doc. 53 din 14 decembrie 1746.

⁷⁵ Doc. 56 din 4 ianuarie 1747.

⁷⁶ Deci, Aaron nu i-a cerut sfatul „îndată” după primirea decretului de excomunicare, cum se afirmă la P, *Teologul*, p. 12.

⁷⁷ Inochentie către Aaron, 5 noiembrie, și către nunțul din Viena, 10 decembrie 1746 (P, *Coresp.*, p. 29, 58); nunțul către Inochentie, 28 decembrie 1746 (prilej cu care îi dă și un răspuns cu privire la „cunoscuta controversă” ce-l opunea pe acesta Curții imperiale): Doc. 55; nunțul către Aaron, cu aceeași dată (Doc. 54).

⁷⁸ Doc. 57 din 18 ianuarie 1747.

⁷⁹ Doc. 54 din 28 decembrie 1746 (Serbelloni către Aaron).

⁸⁰ Khevenhüller, [I], 1742-1744, p. 243 (29 august 1744); [II], p. 460 (4 decembrie 1747); Pastor, XVI/1, p. 31-34, 67, 80, 88-89.

⁸¹ Doc. 58 din 21 ianuarie 1747 (Serbelloni către Valenti).

⁸² Doc. 82 din 10 iunie 1747.

⁸³ Doc. 59 din 21 ianuarie 1747 (Propaganda către Aaron).

⁸⁴ Cf. B, Klein, p. 214. Autorul redă inexact cuprinsul pomenitei scrisori din 18 ianuarie 1747.

⁸⁵ Nilles, II, p. 585. Transmiterea scrisorii Propagandei către Aaron e anunțată de Serbelloni lui Lercari tot la 25 februarie 1747 (Doc. 62). Inochentie insistă pentru bani, chiar și prin amanetarea unor lucruri personale ale sale din Blaj, dacă altfel nu se pot procura, și într-o scrisoare din 18 februarie 1747 către slujbașii domeniului din Blaj (P, Coresp., p. 64, nr. 32).

⁸⁶ Cf. în același sens (în legătură cu sinodul din 1739): B, Klein, p. 147-148.

⁸⁷ Obligația de a ține teolog (romano-catolic), conform Diplomei a II-a leopoldine. Aceeași obligație a fost impusă la numire și lui Inochentie (vezi actul lui Carol al VI-lea, 25 februarie 1729, la Nilles, II, p. 501; B, Klein, p. 6).

⁸⁸ P, Coresp., p. 63-64. Am controlat ediția după copia din ms. lat. 565 din BAFC (de unde e făcută; documentul e adăugat fără paginatie la sfârșitul ms.; altă copie, de aceeași mână, APF, Congr. part., vol. 100, Trans., f. 204-205; mf. DGAS, Vat., rola 60). În ultimul rând de citit: „demissione” (în loc de „submission”). De altfel, în studiul său despre Teolog (p. 13), editorul, cu un an mai înainte, a dat lectura corectă. Acest act din 3 februarie 1747 infirmă ipoteza lui Bunea (Klein, p. 225, cf. p. 215), după care Inochentie „probabil nu fusese avisat oficios, că Aaron este vicar apostolic”. Nu știm la ce (alte) ordine (noi) ale papei în legătură cu excomunicarea proferată de Inochentie și raportată de Serbelloni, ordine ce urmau a fi date „în curând” de suveranul pontif și comunicate nunțului, se referă Valenti în răspunsul său către acesta din 4 februarie 1747 (Doc. 61).

Capitolul IV

Indignarea lui Inochentie împotriva vicarului Aaron, presiuni asupra lui Inochentie pentru a-și da demisia, excomunicarea lui Aaron în 1747.

REAȚIA LUI MICU LA REFUZUL locțiitorului său de a promulga în dieceză sancțiunea excomunicării împotriva teologului iezuit nu s-a lăsat așteptată. Vlădica trebuia să fi primit scrisoarea din 14 decembrie 1746 a vicarului – care îi scrisese cu aceeași dată și, în fond, cam cu același cuprins ca și Propagandei, aducându-i la cunoștință că se simțea nevoit să „suspende” publicarea excomunicării – pe la mijlocul lui ianuarie 1747, căci corespondența între Blaj și Roma făcea pe atunci, de obicei, o lună. Decretul episcopal, prilejuit în primul rând de amintita scrisoare, datat de Inochentie din 25 ianuarie (*ipso festo conversionis Sancti Pauli Apostoli, in diem 25 Ianuarii anni 1747 incidente*), decret foarte lung și cu o documentație deosebit de amănunțită (un mic tratat!), a fost deci întocmit surprinzător de repede, se pare în mai puțin de zece zile, fiind terminat și desigur expedit cu o săptămână înainte de „avertizarea lercariană” (*denuntiatio Lercariana*, cum îi va spune vlădica) din 3 februarie (reprodusă de noi în Cap. III).

Decretul, adresat membrilor clerului (amintit pe categorii, dar cu omisiunea voită a vicarului general), precum și credincioșilor din dieceză, e plin de citate din colecția dreptului canonic sau, în mai mică măsură, din alte izvoare, Inochentie invocând din ele exemple asemănătoare cu situația în care a ajuns el, ca victimă a unei prigoane nemeritate. Multe din aceste exemple, privind istoria bisericească mai ales din cele dintâi veacuri ale erei noastre, sunt, de altminteri, legendare sau se întemeiază pe vechi falsuri, cum sunt unele scrisori papale apocrife și, îndeosebi, decretalele pseudoisidoriene din sec. IX¹. Dar biserica catolică și, în general, societatea catolică le considera încă autentice în sec. XVIII. Vlădica citează în acest decret, din aceleași surse, și alte pilde menite să sublinieze autoritatea episcopală față de amestecul puterii laice și să justifice acțiunile sale, în primul rând excomunicarea teologului iezuit. Ajunge uneori, deși mai mult indirect, să conteste chiar dreptul papei de a emite privilegii care, după el, ar fi în contradicție cu tradițiile bisericii, cu hotărârile conciliilor, cu canoanele². Inochentie apare în asemenea aluzii, conștient sau nu, un fel de adept al teoriilor de superioritate conciliară, în opoziție, fie și deghizată, cu concepția monarhică, absolutistă, a autorității papale. Credem că ar putea fi considerat, sub acest aspect, un premergător al lui Petru Maior, al *Procanon*-ului acestuia din 1783³. În general, citatele făcute de Inochentie, în decretul de care

ne ocupăm, sunt exacte. Vom căuta să semnalăm – în notele însoțitoare ale acestui document – cazurile mai rare de scăpări, omisiuni, confuzii sau schimbări arbitrare, dar ușoare, de cuvinte. De altfel, credem că ar fi exagerat să-i pretindem, pentru epoca în care a trăit și pentru condiția sa, o exactitate științifică prea riguroasă...

Micu stăruie în acest act, și mai pe larg decât până acum, asupra a ceea ce socotea a fi uneltirile tainice și calomnioase ale iezuiților nu numai pentru înlăturarea sa din episcopie, dar, în continuare, și pentru împiedicarea întoarcerii sale în ea, cu toate rugămințile credincioșilor, ale „părții celei mai bune” din biserica sa⁴. Ambiția arogantă a iezuiților, prin care tind să-i domine pe episcopi, „îi dezbină nu numai pe uniți, ci e un avertisment și pentru bisericile de rit grec de sub stăpânirea turcească, scutite de acest scandal, ca să nu primească Unirea”⁵. Aluzie, fără îndoială, în primul rând la Moldova și Țara Românească.

Miezul decretului îl constituie încercarea de a combate argumentele lui Aaron privind „suspendarea” sau „amânarea” promulgării în dieceză a excomunicării lui Balogh și reprobarea recursului făcut de vicar la Roma – la Propaganda – în legătură cu ea. Nu mai repetăm argumentele respective, invocate și în scrisorile lui Aaron către Propaganda și nunțul Serbelloni (după ce le-am expus în Cap. III). În replica sa, Inochentie afirmă, printre altele, că „în favoarea iezuiților se recurge în zadar” la bula *Licet debitum* a lui Paul III (din 1549), în care se spune: „Să nu fie permis nici unui prelat să aducă împotriva vreunuia din sus-zisa Societate [a lui Isus] sau împotriva altora [din cauza] lor vreo sentință de excomunicare, suspendare sau interdict, împotriva privilegiilor aceleiași societăți acordate de noi (a căror interpretare ne-o rezervăm nouă și Scaunului apostolic) și, dacă ar fi adus, să fie și să se socotească a fi, prin însuși acest fapt, fără valabilitate și fără nici o putere sau efect”. Comentariul cam sofisticat (în stil iezuitic) al vlădicăi: „Fiindcă excepția întărește regula în cazurile neexceptate, așadar puterea universală a episcopilor, instituită de Hristos, transmisă de apostoli, întărită de sacrosanctele concilii, de a excomunica, împotriva iezuiților, dincolo și în afara privilegiilor lor, e păstrată și apărată neștirbit și neatins de către Sfântul Scaun apostolic”⁶. Nici raționamentele din frazele următoare ale tezei sale personale, în care vrea să arate că privilegiul papal nu putea să aibă tendința de a îngădui iezuiților să refuze „covenita supunere” față de episcopi⁷ și să-i pună la adăpost de sancționare din partea acestora pentru abaterile săvârșite, nu par mai limpezi, mai convingătoare; în orice caz, ele nu pot infirma scutirea categorică a teologului iezuit de jurisdicția sa și lipsa de valabilitate a excomunicării în chestiune. Această excomunicare, asupra căreia Inochentie insista atât de mult, era nu numai respectuos dezaprobată de Aaron, ca neîntemeiată canonic, dar irita fățiș cercurile conducătoare ale bisericii catolice, în frunte cu papa Benedict XIV, care era și un excelent canonist. (O copie a decretului va fi comunicată în luna mai Propagandei, alta, încă în aprilie, arhiepiscopului Vienei, poate și o a treia, chiar mai devreme,

episcopului romano-catolic al Transilvaniei. Deci, actul n-a fost trimis numai diecezei.)

Vlădica, fire colerică, era indignat de toate obiecțiile vicarului, astfel și de cea potrivit căreia afurisenia a fost făcută fără respectarea formalităților, de rigoare în asemenea cazuri, ca avertismentele prealabile (somațiile canonice), de adresat celui vizat înainte de rostirea sancțiunii⁸. Inochentie socotește că, într-o cauză atât de manifestă, de permanentă și de încăpățânată incorigibilitate cum era vina ce i-o reproșează teologului iezuit, „se poate excomunica fără nici un proces judiciar și, ca urmare, fără nici un avertisment”. Pe de altă parte, rezultă că, după părerea sa, protestele ce le-a exprimat în atâtea rânduri împotriva a ceea ce considera că sunt uzurpări și abateri ale acestui teolog înseamnă mai mult decât avertismentele canonice. Preocuparea lui Aaron că iezuitul va obține protecția „ordinelor regești” contra sentinței de excomunicare îl scandalizează, ca semn al unei excesive griji a celor lumești și ca semn al fricii omenești, „căci nu trebuie să se aibă teamă mai mult de om decât de Dumnezeu...”, observă el repetat⁹.

Înfierând nesupunerea lui Aaron în problema excomunicării iezuitului, relevând prejudiciul pricinuit în acest chip autorității sale episcopale, Inochentie declară că, „aici și acum” (*hic et nunc*, zicală latinească), nu-i aplică nici o sancțiune „mai gravă”, dar, pentru a preveni „amânări și confuzii ulterioare”, îl suspendă din funcția de vicar și-l lipsește „atât de vot activ, cât și de vot pasiv în sinod” (adică de dreptul de a alege și de a fi ales), „până atunci, până când vom judeca întru Domnul că trebuie să dispunem altfel” – precizează dânsul¹⁰. Totodată, ordonă însă și promulgarea decretului anterior de excomunicare a lui Balogh și a complicilor săi, pe care n-a făcut-o Aaron. Pentru îndeplinirea ei, vlădica, după câte se vede, nu socotea că ar fi fost o piedică plecarea definitivă a lui Balogh din dieceză, ba chiar demisia sa din funcția de teolog, înainte de a fi putut afla că a fost excomunicat, și înlocuirea sa cu un alt iezuit, vești cuprinse în scrisoarea lui Aaron din 14 decembrie 1746. „Căci, fie fuga [!], fie retragerea, făcută fără știrea noastră, nu-l eliberează pe iezuit de censura [sancțiunea] canonică și de legitima noastră promulgare jurisdicțională, până când nu dă satisfacție bisericii noastre și nouă de vătămrile aduse. Nu e valabilă nici renunțarea la funcția uzurpată nelegitim, dacă noi n-o acceptăm.”¹¹

În sfârșit, în încheierea prezentului decret, Inochentie poruncește ca doi protopopi să ceară, cu respectarea formelor canonice, episcopului romano-catolic al Transilvaniei (deci lui Klobusitzky) ca și acesta să publice numele iezuitului excomunicat, să avertizeze pe comandantul trupelor din țară în vederea comunicării din partea acestuia a mărturiei despre învinuirile aduse de iezuiți vlădicăi; aceiași protopopi să ceară (iarăși) tot lui Klobusitzky, căruia trebuia să i se prezinte și o copie a decretului, să-i someze canonic pe slujbașii Cămării, precum și pe ceilalți funcționari laici de sub jurisdicția sa (a episcopiei romano-catolice), ca să-i elibereze pe preoți uniți deținuți în închisorile laice și să se abțină de la violarea imunității bisericii unite, a bunurilor acesteia (a se vedea în această privință și Cap. III)¹².

Suspendarea trebuia să fie doar prima măsură luată de vlădică, prin acest decret, împotriva lui Aaron; vor urma, deși cu unele compromisuri formale, după cum vom vedea, și altele, culminând cu excomunicarea chiar și a fostului vicar. Dintr-o scrisoare a lui Aaron către Propaganda, din 28 februarie 1747, reiese că n-a ajuns încă la cunoștința lui această primă sancțiune. De altminteri, se pare că ea nu i-a ajuns deloc la cunoștință, fiind foarte curând ea însăși suspendată, precum vom arăta mai la vale. Cât privește suszisa scrisoare din 28 februarie, prin ea, răspunzând la pomenitele comunicări ce i le-a făcut Congregația la 21 ianuarie, Aaron raportează că deocamdată n-a îndrăznit să dea în vileag în fața clerului și poporului calitatea de vicar apostolic cu care l-a înzestrat, condiționat, la data din urmă, papa, căci ei ar putea să creadă că aceasta înseamnă desființarea episcopiei, ceea ce i-ar tulbura și mai mult, atunci când insistă „în unanimitate” pentru întoarcerea episcopului. Citează, în același sens, un caz întâmplat cu două zile mai înainte, când o „mare mulțime de popor” cerea zgomotos acest lucru la Sibiu, în casa lui Dobra, unul dintre protectorii Unirii, după cum știm. Cu toate că starea Unirii s-a mai restabilit față de anii precedenți, revenirea lui Inochentie „ar fi desigur necesară pentru liniștirea stării de spirit tulburate a poporului”, adaugă el. Îscălindu-și raportul tot ca „vicar general de Făgăraș” – dar și ca „misionar apostolic” – spune că își va promulga noua calitate, așa cum cerea de altfel și papa, doar „în caz de necesitate” (când adică vlădica l-ar destitui din funcția de vicar general, cum s-a spus mai sus, în Cap. III)¹³.

Că Aaron a scris Propagandei despre stăruințele clerului și poporului pentru întoarcerea în țară a lui Micu a aflat și acesta, după cum va arăta nunțului Serbelloni într-o scrisoare din 27 mai, în care recunoștea că Aaron dădea dovadă și de „covenita silință” în a-i trimite, tot prin mijlocirea nunțiatului, bani din veniturile episcopale, deși într-o vreme îl bănuise, pe bază de informații, „în unele privințe, strâmbe”, că o parte din ele le-ar fi reținut¹⁴. Toate acestea însă nu-l opreau pe vlădică, indignat peste măsură, să scrie de mai multe ori că Aaron, prin nesupunerea sa și recursul său la Roma în chestiunea iezuită, subminându-i autoritatea, împiedică revenirea lui în dieceză. „Eu aș fi deja plecat la oile mele, dar Petru Aaron cu aderenții săi iezuitici împiedică drumul meu”, ceea ce nu-i permite „să se apropie de biserică” sa, reținându-l mai departe la Roma pentru apărarea jurisdicției și a drepturilor bisericii sale, căci fără salvarea acestora „nu pot să mă întorc, cu conștiința împăcată, în patrie”¹⁵. Piedica adevărată însă continua să fie – se știe bine – ostilitatea reginei, căci însuși Inochentie scrie, într-un memoriu adresat la 10 mai același an Propagandei, că suveranul pontif „i-a declarat public că sacra Maiestate chezarocrăiască nu vrea să admită rugămințile [pentru întoarcere ale] solicitantului” (adică ale vlădicăi)¹⁶.

Prin aceeași scrisoare din 28 februarie, Aaron înștiințează Propaganda despre numirea oficială, prin decret regal, a lui Pallovics ca noul teolog iezuit: „eu n-am îndrăznit să mă opun poruncilor regești, până ce se va hotărî altfel

în alt loc", spune el. La 1 martie repetă știrea și lui Inochentie, precum și stăruințele pentru întoarcerea sa¹⁷. Acesta nu-i răspunde lui Aaron, pe care-l pomenește de acum obișnuit ca pe „vicarul provizoriu" al său, ci trimite, cu data de 9 aprilie, instrucțiuni amănunțite lui Ioan Săcădate (Szakadati), protopopul Blajului, ca, împreună cu Ioan, protopopul Biei, sau cu oricare alt protopop, dacă acela ar fi împiedicat, și cu un laic învățat (eventual cu „secretarul meu", spune el, gândindu-se evident la Petru Dăianu), care să întocmească raportul de rigoare, să meargă la Pallovics și, făcându-i obișnuitele somații canonice, să-i aducă la cunoștință, respectiv să-l întrebe următoarele: episcopul e informat că el a fost numit în locul excomunicatului Balogh și că s-a prezentat guvernului din Sibiu (mai precis secției catolice), lui Aaron (nu i se arată în instrucțiuni calitatea!) și clerului, dar nu și episcopului, cum se aștepta acesta (fără să arate cum ar fi putut-o face, în absența sa din dieceză). Să fie întrebat dacă vrea să facă „profesiunea de credință" prevăzută de o bulă a lui Pius IV (la care era obligat, precum se menționa în *denuntiatio Lercariana*), dacă promite să depună și „cuvénitul jurământ de ascultare" față de episcop (pe care înaintașii săi l-au refuzat întotdeauna și la care nu era dator nici potrivit amintitei *denuntiatio*!); la fel, trebuia să i se pună întrebarea dacă făgăduiește să „nu uzurpe" veniturile episcopale. De va consimți la aceste condiții, să fie primit și instalat în funcție; dacă le va refuza, să fie evitată orice legătură cu el, ca și cu un „suspect de erezie", până la noi dispoziții ale episcopului¹⁸. Nu cunoaștem răspunsul lui Pallovics, dar ni-l putem închipui că, dacă l-a dat, acesta nu putea fi decât negativ, deoarece toate dispozițiile luate de Inochentie cu privire la dieceză, după sfârșitul lui ianuarie 1747, neavând aprobarea prealabilă a Propagandei, erau socotite ca fiind lipsite de vigoare nu numai de forurile superioare de la Roma, dar și de cele de la Viena și, bineînțeles, de autoritățile din Transilvania. Erau considerate, precum vom arăta, ca dispoziții „stranii", „extravagante", „imprudente", care continuau să agite starea de spirit din țară.

Totodată, protopopii amintiți trebuiau să ia – fără „zgomot și tumult" – mărturii de la membrii clerului și de la popor, întrebându-i dacă vreau ca pe lângă vlădică să mai funcționeze un teolog din rândurile iezuiților, al cărui cuvânt să fie decisiv, care să nege jurământul de ascultare, să-și continue uzurparea etc. Răspunsurile erau sugerate chiar prin formularea întrebărilor. Scopul investigației trebuia să fie ca vlădica să poată „îndepărta" dintre credincioșii săi pe partizanii iezuitului, ținând seama de unul din motivele invocate de Aaron la nepromulgarea bine cunoscutei anateme, că adică mulți dintre uniți „aderă la partea adversă" și astfel promulgarea ar fi putut da naștere la dezbinări¹⁹. Așadar, Micu dorea oarecum un „plebiscit" sau „referendum" printre uniți pe tema teologului străin. Nu știm ce a urmat nici în această privință, probabil nimic, din motivul pe care l-am arătat ceva mai înainte.

Din toate aceste măsuri, ordonate din exil de Inochentie, reiese că el înțelegea să poarte mai departe, cu toată dârzenia, în ciuda greutăților întâmpinate fie în țară, fie la Roma, lupta împotriva „robiei iezuiților" (cum spunea uneori,

înțelegând firește: robia prin iezuiți), căreia nu voia să se predea, care amenința și viitorul bisericii sale²⁰.

El considera neîntemeiată „neașteptata” comunicare de mustrare venită din partea papei prin Lercari la 3 februarie (reprodusă în Cap. III) și va căuta să răspundă la ea peste câteva luni, în lungul memoriu din 10 mai, întocmit, în bună parte, prin reluarea unor pasaje din piese anterioare, adresat cardinalului Silvio Valenti Gonzaga, mâna dreaptă a suveranului pontif ca secretar de stat, iar după moartea lui Petra (la 21 martie), în același timp și prefect al Propagandei (memoriul îi este înaintat în calitate din urmă), deci superiorul direct al lui Lercari.

Formal, dar și cu o nuanță de insinuare și de echivoc, Inochentie declară că, „umilit” de această „nebănuită” comunicare, „lăsând [resignans] pe seama divinei judecăți și a salvatoarei ascultări dreptatea lui Dumnezeu și a bisericii sale [proprie], a pus să se suspende executarea sentințelor sale [cuprinse în decretul de excomunicare a lui Balogh și în decretul de suspendare a lui Aaron] până la dispoziția sa ulterioară”. Și, mai departe, într-un alt loc din același memoriu, arată că, „deși, ținând seama de pomenita comunicare ce i s-a făcut, a suspendat sancționarea lui Petru Aron” (formă folosită de Inochentie), totuși conferirea funcției de vicar apostolic acestuia de către papă „nu-l scutește de această sancționare”; crede că poate cita în sprijinul acestei teze unele hotărâri ale Conciliului din Trento, precum și o dispoziție a *Tripartitului* verböczian, și nu mai puțin faptul că pentru Ungaria era totdeauna nevalabilă conferirea vicariatului apostolic²¹. Într-un nou memoriu, din 27 mai, înaintat unui colaborator subaltern al lui Valenti, și anume auditorului Giuseppe Achilli, spune de asemenea că, după ce, întemeiat pe dreptul ungar și pe sfintele canoane, a sancționat „temeritatea vicarului său provizoriu”, i s-a făcut sus-zisa „neașteptată” comunicare și, ca urmare, „a trebuit să lase pe seama lui Dumnezeu grija bisericii sale și să suspende executarea decretelor sale”²².

În realitate, era numai un fel de a scrie al său, o concesie doar verbală, deoarece nu înceta să se ocupe mai departe, din exil, până și de cele mai variate chestiuni economice ale episcopiei, mai ales că avea nevoie să i se trimită bani din veniturile ei²³, nu numai pentru întreținere, dar și pentru acoperirea cheltuielilor ce avea cu pregătirea și copierea atâtor decrete, memorii, suplici sau alte scripte în activitatea sa agitatorică atât de intensă, chiar înverșunată. Pe de altă parte, suspendarea „executării” respectivelor decrete nu însemna și anularea lor, mai cu seamă pentru un om ca Inochentie, care se complăcea – asemenea iezuiților – în distincțiuni subtile. Dar chiar și cu astfel de precauțiuni de stil, mai bine zis în ciuda lor, pentru el Balogh și „complicii săi” rămâneau excomunicați și ținea atârnată „sabia excomunicării”, ca o tacită amenințare, și deasupra capului urmașului aceluia, Pallovics, iar despre Aaron scria numai plin de indignare, socotindu-l, cu un fel de dispreț în ton, „vicar provizoriu”, evitând să-i mai dea vreo sarcină concretă, în așteptarea momentului când urma să-l excomunică și pe acesta și să-l înlocuiască.

Cât de puțin înțelegea semețul pribeag să-și lase dieceza în plata Domnului (cum s-ar zice) rezultă, mai ales, din străduințele prin care urmărea, și după 3 februarie 1747, să înlăture urgisita instituție iezuită din episcopia sa, căutând să justifice în continuare – aducând și argumente noi – sancțiunile decretate de el, scriind în acest sens nu numai acasă, în Transilvania, și Propagandei, precum am văzut, dar și la Viena, lui Serbelloni și lui Kollonich, acestuia din urmă trimițându-i și copii după cele două decrete episcopale. Încă din 22 aprilie, afirmă că avea dreptul să-și exercite jurisdicția cu privire la dieceza sa chiar și departe de ea, la Roma, subînțelegând astfel valabilitatea excomunicării rostită împotriva lui Balogh (aceasta contrar tezei că, aflându-se la Roma, deci pe teritoriul altei dieceze, n-ar fi fost îndreptățit să săvârșească aici acte de jurisdicție contencioasă)²⁴. Socotea că e greșită părerea după care aflarea sa la Roma l-ar lipsi de exercitarea autorității sale episcopale, „care nu poate fi restrânsă de nici o condiție a locului. Așadar, îmi este permis să dispun cu privire la dieceza mea și să-mi îndeplinesc funcția cu referire la ea, fără încuviințarea și știrea Sfântului Scaun”, scrie el nunțului la data arătată. „Nu poate să displacă augustei Curți că eu îmi exercit jurisdicția episcopască la Roma...”, citim în memoriul său din aceeași zi către arhiepiscopul Vienei, aducând o motivare asemănătoare, repetată apoi, la 10 mai, și Propagandei. Potrivit informațiilor sale, Curtea vieneză ar fi făcut un demers de protest la nunțiu din pricină că se permitea vlădicăi exercitarea de la Roma a amintitei jurisdicții, în speță excomunicarea lui Balogh.

În sprijinul tezei sale de mai sus, invoca, scriind celor trei destinatari menționați, mai ales exemplul cardinalului Álvaro Cienfuegos (nu: Cienfuevos, cum îi spune el), iezuit spaniol, ambasador al Curții de la Viena la Roma, care, în ultimii ani ai vieții, între 1735 și 1739, era și episcop de Pécs. De altfel, Cienfuegos a fost acela care l-a propus pe Inochentie, în septembrie 1730, în consistoriul cardinalilor, spre a fi confirmat ca episcop de Clement XII. Vlădica susține că Cienfuegos, în calitate de episcop, având o controversă cu capitulul său în ceea ce privește veniturile „mensei” episcopale, l-a excomunicat pe acesta de la Roma, „fără știrea, derogarea sau prejudiciul” nici al Scaunului papal, nici al Curții vieneze, nici al legilor ungare. Inochentie nu era însă tocmai bine informat, căci, potrivit unor documente din arhiva capitolului, cauza conflictului a fost alta (specificăm într-o notă la Doc. 71), iar Cienfuegos doar și-a amenințat capitulul cu suspendarea din oficiu. Prin urmare, nu era un caz de excomunicare. Informația sa nu e în întregime exactă nici cu privire la exemplul francmasonilor din Viena, pe care-l citează de asemenea, fiindcă bula pontificală de excomunicare din 1738 n-a fost publicată în Austria²⁵.

Împotriva tutelei iezuite crede acum că poate apela și la constituția *Etsi pastoralis*, dată chiar de Benedict XIV (în 1742) pentru grecii și albanezii catolici din Italia, adică așa-ziii italo-greci, care prevedea alegerea de „vicar grec” și de „judecător grec” pentru tratarea treburilor și cauzelor acestor comunități ecleziastice „grecești”, supuse însă unor episcopi de rit latin. Inochentie considera

că – prin analogie, la drept vorbind forțată – ar putea, ca episcop de rit grec, să-l refuze „pe iezuit, deoarece e de rit latin și vrea să fie peste însuși episcopul [de rit] grec și peste sinodul acestuia, cu vot decisiv...”²⁶

Tot în interesul luptei îndârjite contra teologului iezuit, el renunță să mai stăruie asupra autenticității și importanței Diplomei a doua leopoldine, pe care căuta să le scoată în evidență, după cum am văzut, de atâtea ori în memoriile anterioare. Schimbarea se explică, firește, prin faptul că existența instituției se baza pe o prevedere a acestei diplome, chiar dacă în ea nu se preciza anume că teologul de rit latin trebuia să fie iezuit. Acum Inochentie invocă Diploma dintâi leopoldină, pentru a sublinia că în aceasta nu se pomenește de teolog, deci bisericii unite nu i s-a impus inițial instituția în chestiune, iar în ceea ce privește Diploma a doua (cu toate că pe ea sprijinise vlădica, în primul rând, revendicarea de drepturi național-politice românești, cum prea bine știm), accentuează că stările o contestau totdeauna, socotind-o emanată prin înșelăciune (*tánquam subreptitium*) și – spre deosebire de întâia – ea n-a fost confirmată de autoritatea suverană în timpul păstoririi sale. După Inochentie, clauzele referitoare la „necesitatea teologului” au fost introduse în ea prin intrigile iezuiților, care, la data acestei diplome (19 martie 1701), fiind încă „proscriși din țară” (Transilvania), n-au putut să specifice că teologul trebuie să aparțină ordinului lor. Inochentie o consideră un *decretum jesuiticum*²⁷. Trebuie să observăm însă că, în realitate, nu se cunoaște nici un izvor contemporan din care să rezulte că ideea instituirii oficiale a unui teolog de rit latin pe lângă episcopul român unit ar fi pornit de la iezuiți. Dimpotrivă, sursele cunoscute arată că ea provenea de la cardinalul Leopold Kollonich, arhiepiscop de Strigoni, care a comunicat-o iezuiților, cerându-le părerea asupra ei, părere ce a fost nefavorabilă! Dar cardinalul a impus instituția și a făcut ca ea să fie aprobată și decretată prin cea de-a doua Diplomă leopoldină, din care face parte²⁸.

Una din cauzele indignării lui Micu contra lui Aaron, în legătură cu nepromulgarea excomunicării teologului Balogh, a fost faptul că vicarul i-a scris, atunci când l-a înștiințat despre refuzul său, că promulgarea ar fi fost o acțiune „tumultuară” (adică ar fi putut da naștere la tulburări) și dăunătoare autorității suverane. Vlădica socotea această „temeritate” (asupra căreia insistă tot în aprilie-mai 1747²⁹) ca o calomnie și o jignire, de vreme ce „actele” sale erau „juste”, bazate pe canoane și pe vechile legi ungare! Așa le considera el... Dar chiar dacă 'ar fi fost așa, ele ar fi putut atrage – cum se temea pe bună dreptate Aaron³⁰ – intervenția represivă a autorităților publice, fiindcă excomunicarea era îndreptată împotriva reprezentantului unei instituții care funcționa în temeiul unor decrete regale (drepte sau nedrepte, e o altă problemă), prin urmare, în temeiul unor dispoziții oficiale, obligatorii³¹. Se pare că din noiembrie 1746 Inochentie nici nu i-a mai scris lui Aaron, rupând „tăcerea” față de el, pentru un moment, abia la 3 iunie 1747, când, confirmându-i primirea ultimelor două expedieri de bani făcute prin nunțiatură, îi adresa totodată, ca „părinte mâhnit”, cele mai aspre – deși nemeritate – muștrări pentru nesu-

punerea în legătură cu acea promulgare, la care voise să-l oblige tot sub amenințarea excomunicării, ca și pentru recursul la Roma și învinuirea că ordinele sale în materie ar fi „tumultuare”. Folosind, în parte, o terminologie biblică și metaforică, îi scria că îl pusese peste „poporul încredințat grijii mele și iată omul”³² mă contrazice, mă calomniază, trădează nu numai autoritatea mea episcopală, ci și biserica mea și episcopii urmași; și corăbioara bisericii mele, pe care timp de șaisprezece ani am ferit-o prevăzător, cu o solitudine neostenită, de toate stâncile, de împotmoliri, de vârtejul Charybdei, și am cârmuit-o cu băgare de seamă, el nu s-a temut s-o izbească, cu o mișcare bruscă, de stânca Scyllei, pentru a fi pe placul iezuiților prin trădarea sufletelor, vânează după favoarea [autorităților] laice [...]. Eu niciodată n-am pus să se facă tumult, ci am poruncit să se aibă bine grijă ca în executare să nu se întâmple aceasta” și afirmă că, dacă promulgarea s-ar fi făcut prin sinod (cum a ordonat), așa s-ar fi și petrecut lucrurile, adică fără tulburări! Asupra lui Aaron, pe care-l invită, de formă, la pocăință, dar îl socotește vrednic de dispreț, își scutură, potrivit învățaturii lui Hristos, „praful încălțămintelor”³³. Fără îndoială, era deja cu totul hotărât să-l excomunică și pe el!

Aaron i-a trimis o copie după această violentă dojană lui Serbelloni, care îi va răspunde într-un târziu, la 26 august, căutând să-l încurajeze: „Am văzut epistola ce ți-a scris reverendisimul episcop de Făgăraș, care nu merită răspuns. Trebuie să i se treacă cu vederea câte ceva, ținând seamă de demnitatea sa episcopală și, în același timp, trebuie să înlături prilejul de a fi bănuțit că ești în corespondență cu el. Mie, de asemenea, mi-a scris mai multe scrisori, dar nu-i mai răspund. Să continui, așadar, să conduci cu prudență și cu zel această dieceză ce ți-e încredințată și să n-ai grijă de aici înainte de ceea ce scrie episcopul”. Îl îndeamnă să aibă ca îndreptar instrucțiunile Propagandei, care reflectă intențiile papei, instrucțiuni cărora au corespuns, de altminteri, totdeauna și sfaturile sale. În felul acesta își va îndeplini datoria și nu va avea de suferit vreo sancțiune din partea Curții vieneze³⁴.

În lupta neabătută împotriva tutelei iezuite, Inochentie îl ruga la 22 aprilie pe arhiepiscopul Vienei să intervină în favoarea sa în capitala habsburgică, unde sentința excomunicării lui Balogh nu putea decât să-i agraveze situația. Tot cardinalul Sigismund Kollonich ar fi trebuit să-l avertizeze pe superiorul provinciei Austria (Augustus Hingerle) ca acesta să ia măsuri cu privire la subalternii săi; arhiepiscopul era solicitat și mai mult să se interpună pentru el pe lângă suverană, pe care „iezuiții și sprijinatorii lor” căutau s-o influențeze, să se interpună ca ea, printre altele, „să nu împiedice nicidecum” de a i se face dreptate și să dispună în consecință³⁵. Propaganda era rugată și ea, în același memoriu din 10 mai – în care se combăteau argumentele muștrării papale și se înfieră atitudinea lui Aaron, aprobată de papă – ca Scaunul pontifical să-l determine pe părintele general al Societății lui Isus (Franciscus Retz) să ia neîntârziat măsuri de îndreptare în legătură cu abaterile iezuite denunțate de vlădică; papa să intervină pentru judecarea cauzei sale după canoane și legile

ungare, obținându-i, în prealabil, de asemenea pe baza canoanelor, restaurarea deplină în episcopia și drepturile sale, procurându-i salvconduct și rezervându-și, tot papa, sentința definitivă³⁶.

În loc de a consimți însă la înlăturarea teologului iezuit și la reintegrarea lui Inochentie, Curtea vieneză voia, din 1747, tot mai insistent, să impună demisia acestuia. Încercarea lui îndrăzneată și îndărătnică de a scăpa episcopia românească din Transilvania de tutela Companiei s-a dovedit nu numai zadarnică, ci, adăugându-i-se și dușmănia lui mai nouă contra locțiitorului său Aaron, i-a închis și mai mult posibilitatea întoarcerii din surghiun.

Am arătat că, în treacăt, pomenise și vlădica, din proprie inițiativă, de câteva ori, de eventualitatea renunțării sale la episcopie, dar, se pare, fără să fi fost preocupat într-un mod serios de acest gând³⁷. Totuși, această chestiune începea să-i fie propusă și din altă parte, când de la Roma, când de la Viena, când în același timp din ambele locuri, iar el o va refuza cu motivările pe care le vom vedea.

Într-o scurtă „opinie smerită”, pregătită, se pare, în preajma și în vederea conferinței ministeriale întrunite în treburile Transilvaniei la 21 martie același an, Cancelaria Aulică Transilvăneană, dându-și părerea cu privire la răspunsul lui Albani către Uhlfeld din 20 august 1746 (de care ne-am ocupat în Cap. III), reținând ideea că Micu ar fi mai degrabă dispus să abdice dacă i s-ar asigura o pensie decât să dea urmare unei citații de a se înfățișa la Curtea vieneză, aproba această idee. Într-adevăr, cancelaria socotea că demisia ar fi mai potrivită decât, „întorcându-se, să pricinuiască noi dificultăți” și, pentru a-l îndupleca mai ușor, ar trebui să i se dea o pensie din veniturile episcopiești. Totodată, firește pentru a se exercita asupra lui Inochentie o presiune în grăbirea realizării ideii de mai sus, cancelaria propunea ca, între timp, să se oprească de a i se mai trimite ceva nu numai din venitul domeniului blăjean, ci și din contribuția la care erau obligați, în virtutea unei dispoziții leopoldine, preoții uniți în favoarea episcopului lor³⁸.

Conferința din 21 martie s-a declarat de acord cu conținutul acestei „opinii”, propunând, la rândul ei, ca Uhlfeld să-i scrie din nou lui Albani pentru ca acesta să-l „dispună” pe vlădică, „întâi de toate”, la demisie, „făcându-i cunoscut că i se va da o anumită pensie”, „iar dacă în acest fel n-ar vrea să abdice”, să-i comunice actul de citație pentru prezentarea la Viena. Dar suverana a respins la început propunerea și dorea ca să se intervină „serios” la Roma pentru a obține demisia lui Inochentie, fără ca ea să-i acorde o pensie, „pe care n-o merită nicicum”, scria în rezoluția ei; veniturile lui „temporale” – prin urmare cele din țară – „să fie îndată sechestrare” și să se pregătească o informare: „ce și cine ar putea să fie luat în locul său”. Pomenita cancelarie, de această dată într-o „propunere” întocmită în pragul și în vederea unei noi conferințe ministeriale, observă: „de aici, din milostiva rezoluție chezaro-

crăiască rezultă clar că preasacra Maiestatea sa nu înclină nici pentru rechemarea episcopului, nici ca să i se dea acestuia pensie; în ce fel însă ar putea episcopul să fie înduplecat să renunțe, fără mijloace de întreținere, Cancelaria Transilvăneano-Aulică nu vede cum ar fi posibil, dacă înalta conferință ministerială nu găsește ceva potrivit, ceea ce i se supune mai adâncei sale chibzuiei³⁹.

Această nouă conferință pentru afacerile ardelene (în realitate numai pentru cazul Inochentie) s-a reunit la 5 mai, sub președinția bătrânului feldmareșal Königsegg, având printre participanți pe miniștrii Uhlfeld, Kolowrat, Gyulaffi și pe consilierii Bartenstein, Koch, Wöber, Kozma. După prezentarea amintitei „propuneri” din partea Cancelariei Transilvănene (poate de consilierul Kozma) la începutul ședinței, se examinează iarăși cazul lui Micu, constatându-se, în primul rând, că, în urma rezoluției suveranei, dată cu prilejul conferinței din 21 martie – și, neîndoios, pe baza propunerii din „opinia” expusă mai sus a aceleiași cancelarii – au și fost sechestrate „cu totul temporalele” vlădicești (ceea ce știm că s-a ordonat prin decretul din 22 aprilie al Mariei Tereza, dar, de fapt, la fața locului, sechestrul se va pune numai la 1 iunie)⁴⁰. Conferința se ocupă apoi, amănunțit, de problema modalității legale a înlăturării lui Inochentie din demnitatea episcopală. E de părere că n-ar fi indicat să i se facă proces, căci acest lucru, în temeiul dreptului canonic și al Conciliului din Trento, e rezervat papei. „Există probe solide ce apasă asupra episcopului⁴¹, care ar putea fi comunicate cardinalului Albani în sprijinul unui proces. Cu toate acestea, drepturile și privilegiile regale nu par să îndemne a îngădui ușor ca episcopul, supus al Maiestății voastre, să fie judecat pentru delict politic în țări străine; și chiar dacă s-ar admite aceasta, totuși sfârșitul procesului s-ar prelungi prea mult, deoarece ar fi foarte greu, ba, s-ar zice, aproape imposibil, ca să fie înfățișate acolo, așa cum ar cere rânduiala, mărturiile pentru dovadă într-un delict de acest fel”, spune protocolul conferinței adresat suveranei. „E cunoscut desigur episcopului că, fără să vrea, nu poate fi silit și îndepărtat din episcopie fără proces și sentință care să-i urmeze⁴². Nici dificultățile și ocolișurile care ar interveni și în chip natural ar trebui să intervină cu ocazia instruirii sus-zisului proces nu-i sunt necunoscute și, chiar dacă n-ar ști toate acestea, va găsi la Roma destui sfătuitoari care îl vor învăța și anima în această privință, ba chiar înseși Curia romană și Congregația de Propaganda, deoarece, după cum se știe⁴³, l-au luat pe episcop sub protecția lor, nu vor omite să-l ajute în acest caz.”

De aceea, conferința repetă propunerea făcută împărătesei-regine la 21 martie de a se urmări obținerea, prin Albani, a demisiei, și anume de bunăvoie. Citează în favoarea acestei propuneri și exemplul monarhiei franceze, zeloasă, din considerente politice, în apărarea drepturilor bisericii sale, a celei „galicane”, după cum știm, chiar cu sacrificii financiare, față de amestecul străin (papal) în caz de proces. După obținerea demisiei, e indispensabilă însă acordarea unei pensii, soluție – renunțare în schimbul pensiei – la care înclină, se pare, însuși episcopul (pe baza pomenitei scrisori a lui Albani). Pensia, de altfel,

n-ar însemna o împovărare a vistieriei, căci s-ar plăti din veniturile episcopiei (ca de obicei în cazul renunțărilor asemănătoare, adăugăm noi)⁴⁴. E necesară demisia lui Inochentie ca să fie numit cât mai curând un alt episcop, „mai apt” atât din punct de vedere bisericesc, cât și politic, în interesul consolidării Unirii. Vicarul (Aaron) n-are autoritatea cuvenită spre a face față. Suverana aprobă conținutul protocolului acestei conferințe, deci, de astă dată, și propunerea de acordare a pensiei⁴⁵.

Între timp, cum am menționat, s-a emis decretul regal din 22 aprilie despre sechestrul. Aducându-i-se la cunoștința vicarului Aaron, acesta, la 6 și 13 ale lunii mai, s-a adresat nunțului, cerându-i sfatul. Deja la data din urmă (când nu primise încă nici una din cele două scrisori respective ale lui Aaron), Serbelloni, răspunzând la o epistolă din 22 aprilie a lui Inochentie⁴⁶, îl sfătuia să nu mai dea nici o dispoziție vicarului său general sau altcuiva cu privire la dieceză fără a consulta Propaganda, „pentru ca, în temeiul ordinelor deja date [aluzie la sus-zisul decret!], să nu se oprească de către miniștrii cezarieni vicarului tău general distragerea [*distractio*, abaterea prin trimitere] veniturilor mensei episcopale, pe care în prezent ei o trec cu vederea⁴⁷, și, în consecință, tu ai fi lipsit de cele necesare pentru întreținere”⁴⁸. Chestiunea e atinsă de nunțiu și în două scrisori pe care i le adresează, tot în aceeași zi de 13 mai, lui Valenti, într-una spunându-i chiar că dacă Inochentie „nu stă liniștit, în afară de faptul de a nu se putea întoarce la biserica sa, nu va mai scoate nici un ban din veniturile ei”. Și adaugă: „Eu i-am scris-o destul de clar, dar dacă îmi va scrie în același stil [ca la 22 aprilie], nu voi mai răspunde la scrisorile sale”⁴⁹. Anexează la cealaltă depeșă a sa către cardinal, ca probă, epistola în chestiune, „pentru ca Eminența voastră să poată cunoaște din stilul aceleiași caracterul acestui prelat, prin care și-a atras în așa măsură indignarea miniștrilor [*dregătorilor*] regești în Transilvania și, mai mult, a împărătesei-regine, încât, în afară de a nu-i permite să rămână la biserica sa, abia trec cu vederea ca vicarul său general să continue a-i trimite banii rezultați din veniturile acelei episcopii”. În aceeași depeșă, nunțul arată că, după ce Propaganda a poruncit vicarului Aaron să nu execute „ordinele strării pe care i le impunea” vlădica, acesta, acum, își va permite să le trimită altuia, care ar putea să fie împiedicat de guvernul laic să le execute sau să nu fie dotat cu prudența vicarului general, așa că ar suferi nu mai puțin guvernarea acelei dieceze, ca și interesul său propriu (al lui Inochentie)⁵⁰. Ceea ce îl va fi supărat pe Serbelloni din scrisoarea incriminată va fi fost, credem, mai ales accentuarea afirmației, pe care o făcea Inochentie, că are dreptul, chiar stând la Roma, să dea dispoziții în dieceza sa fără știrea și aprobarea Scaunului papal (precum am arătat mai sus, în acest cap.).

La 20 mai, nunțul îl înștiințează pe Valenti nu numai de transmiterea la Roma a sumei de 240 de scuzi (corespunzând cam la 500 de florini) pentru Micu (bani pe care Aaron a izbutit încă a-i expedia la Viena la 18 aprilie, observăm noi), ci și despre aplicarea sechestrului, știre sosită „proaspăt” la nunțiatul din partea vicarului. Serbelloni raportează, cu același prilej, șefului

diplomației papale că l-a trimis pe auditorul nunțiatului (adică pe Giannini) la contele Gyulaffi „pentru a-i spune că, dacă regina nu-l vrea pe prelat la biserica sa, trebuie totuși să i se lase din ce să trăiască în gradul pe care-l are, în care nu poate, nici nu trebuie să cerșească, și pentru a-i spune că din partea Domnului nostru [papa] s-au luat măsuri de remediere la orice ordin straniu pe care el ar putea să-l expedieze vicarului general, ordonându-i-se acestuia de către sfânta congregație de Propaganda Fide și de mine să nu execute ceea ce i-ar veni de la el”⁵¹. Gyulaffi n-a vrut să explice auditorului motivele care au determinat „acest nou ordin regal” (de sechestrul), „dar s-a arătat convins de reprezentarea ce i s-a făcut”⁵² și a promis să vorbească despre ea cu contele Uhlfeld, ca acesta să raporteze suveranei. Nunțul socotea că e o „chestiune gravă” (de știrbire a imunității bisericești) și că va fi mai greu de înlăturat, fiind vorba de un ordin plecat direct de la suverană. „Eu voi găsi o ocazie – scrie tot el – să vorbesc despre aceasta cu contele Uhlfeld, dar nu sper înlesnire din partea sa, nefiind înclinat în acest sens, din fire. Nu se poate nega că bunul episcop și-a procurat aici acest nou necaz...”⁵³

Peste câteva zile, într-un raport nedatat, dar care după conținut trebuie să fie de pe la 24 mai, Serbelloni arată, tot lui Valenti, că între timp a avut și câte o convorbire personală cu Gyulaffi și cu Uhlfeld în problema sechestrului. Din acestea reținem următoarele: Gyulaffi, pe care l-a „găsit foarte rezonabil”, s-a mărginit totuși numai să-i făgăduiască și lui că va vorbi cu Uhlfeld, ca acesta din urmă să facă în fața suveranei „remonstranțele necesare”, adică să-i comunice contestația nunțului în legătură cu sechestrul. Nunțul a socotit că e bine să se adreseze și nemijlocit lui Uhlfeld, pe care însă „l-a găsit foarte aspru” și care i-a răspuns că „principele n-are alt mod de a cere socoteală episcopilor din statele sale despre conduita lor, când are motiv de a nu fi mulțumit de ei, decât oprindu-le să mai culeagă venitul din ele”. Inochentie a „înăsprit” lucrurile trimițând în dieceză „excomunicări și alte ordine extravagante”, care pot face să crească acolo „dezordinea ce din păcate mocnește sub cenușă, spunând, în concluzie, că puținele venituri ale acelei episcopii sunt destinate unui episcop care să stea în ea, nu pentru a fi consumate trăind la Roma. Eu i-am replicat că Maiestatea sa, explicându-se față de domnul cardinal Paulucci cu resentimente, și anume că ea ar fi făcut să fie arestat monseniorul episcop de Făgăraș și să fie dus într-o fortăreață, dacă ar mai fi pus piciorul în statele sale, îi închisese calea de a se gândi să se întoarcă; în sfârșit, că în gradul respectabil [de episcop] în care se află, în care a fost pus prin prezentarea [recomandarea la numirea ca episcop] ce o făcuse această Curte Sanctității sale [papei], nu se cuvine ca el să umble cerșindu-și hrana, nici just ca Domnul nostru [papa] să-l întrețină și că din partea Sanctității sale se făcuseră ordine la tot ce ar putea să vină trimis de el vicarului său general, pentru a evita orice tulburare guvernului Maiestății sale în acele părți. Aceste vorbe ale mele nu l-au abătut de la principiile sale, dar mi-a spus, apoi, că, dacă Domnul nostru ar găsi un mod de a-l folosi pe sus-zisul episcop în altă parte, [acest lucru] ar

fi foarte util diecezei sale, fiindcă altfel, pentru religie, mai mult se distruge acolo decât se făurește". Nunțiul scrie în continuare că, fără a-și fi luat vreun angajament în legătură cu această propunere, a făcut interlocutorului său observația că, dacă lui Inochentie nu i se vor mai trimite veniturile episcopale „pentru întreținerea sa onestă”, aceasta va trebui asigurată din fondurile alocate pentru „alumnii” episcopiei și pentru aceia trimiși „din alte părți ale Ungariei” în colegiul Propagandei. Dar nici cu această remarcă nu l-a convins pe rigidul cancelar de stat, încât Serbelloni se gândea să se adreseze nemijlocit suveranei atunci când se va ivi prilejul și să insiste (între timp) și pe lângă Gyulaffi de a interveni la Maria Tereza⁵⁴.

În ziua de 24 mai, tot nunțiul, răspunzând la scrisorile amintite ale lui Aaron din 6 și 13 ale lunii, îi împărtășește demersurile făcute la șeful Cancelariei Aulice Transilvănene și la „alți miniștri de stat” (în realitate trebuia să se fi gândit, credem, numai la Gyulaffi și la Uhlfeld), „ca să se cerceteze cauza” mandatului regal privind sechestrul⁵⁵. „Am însă încredere în prudența ta – îi scrie – că între timp nu întreprinzi nici o acțiune care să strice și mai mult cauzei ilustrisimului episcop și imunității eclesiastice”; să se supună ordinelor regești în speranța unor vremuri mai bune; nu e necesar să se ridice în fața Curții vieneze problema titlului său de vicar apostolic în absența episcopului, titlul acesta să-i servească doar pentru liniștea conștiinței sale, „ca să știi cu ce autoritate trebuie să administrezi această dieceză...” (subînțelegându-se că el depinde în această calitate de papă, iar nu de episcop)⁵⁶. La 26 mai, Serbelloni și-a trimis din nou auditorul la Gyulaffi cu plângerile raportate de Aaron la 13 mai nu numai despre sechestrul, ci și despre alte necazuri din dieceză: hotărârea unuia (nu se spune care) dintre „protectorii” Unirii de a convoca un „sinod al protopopilor și al preoților”, lucru pe care Gyulaffi îl considera, în convorbirea avută cu auditorul, un abuz, căci nu s-a dat nici un ordin regal în acest sens, și cerea să i se comunice date mai precise, spre a se putea lua măsuri de îndreptare; silniciile neuniților față de preoții uniți, fără ca aceștia să găsească apărare la „protectori”, șeful pomenitei cancelarii rugând, în același scop, amănunte concrete⁵⁷. La 27 mai, nunțiul, raportând cele de mai sus lui Valenti, îi face cunoscută iarăși intenția sa de a vorbi despre ele personal și suveranei, pe care aștepta s-o găsească „și mai mult în mânie, de vreme ce monseniorul episcop a știut să atragă contra lui pe părinții iezuiți, pe care dimpotrivă trebuia să se îngrijească a-i avea ca intervenienți pe lângă Maiestatea sa pentru a-și aranja treburile sale”⁵⁸.

Nu cunoaștem nici un izvor din care să rezulte că nunțiul ar fi discutat și direct cu Maria Tereza, cum avusese de gând, chestiunea punerii sub sechestrul strict a bunurilor episcopale, respectiv a interzicerii să se mai trimită din veniturile episcopale bani lui Micu pentru întreținerea sa la Roma. Ni s-a păstrat, în schimb, un raport al său – al lui Serbelloni – din 24 iunie, tot către Valenti, din care se vede că el a găsit cu cale ca, după Gyulaffi și Uhlfeld, să se adreseze, spre sfârșitul acestei luni, lui Kolowrat, care (în calitate, mai nou,

de însărcinat al Curții cu problema bisericii unite) îi pune, în strânsă legătură cu excomunicarea teologului iezuit, precum și cu „alte scrieri imprudente“ ale vlădicăi, chestiunea sechestrului și, în termeni destul de concreți, aceea a demisiei. Iată ce scrie nunțul, între altele, la suszisa dată: „Am avut o lungă convorbire cu acest domn conte Kolowrat, ministru de stat cu adevărat prudent și cu sentimente deosebit de moderate, care e principalul însărcinat cu afacerile Transilvaniei, asupra situației prezente a episcopiei de Făgăraș și a acelui monsenior Klein care îi este episcop, dar, oricât m-am silit să-i fac a înțelege că și la Roma prelatul trebuie să fie susținut din veniturile bisericii sale, el s-a ținut ferm să-mi demonstreze că la acea biserică, pe cât e necesar, pentru binele religiei, un episcop cu bune sentimente și mai ales prudent, pe atât poate fi de periculos religiei și guvernului când el nu e dotat cu aceste calități, din pricina venerației de care se bucură la acei poporani episcopii de ritul lor. Apoi s-a pus să-mi facă o lungă povestire despre purtarea aceluiași monsenior Klein, începând să-mi spună că, fiind întrebat dacă el e dintre cei uniți cu biserica latină, avusese îndrăzneala să răspundă: în mod condiționat⁵⁹; că pentru a mișca poporul să-l alunge pe părintele teolog iezuit, care îi fusese dat de Curtea teolog, potrivit fundației acelei episcopii, și de a se elibera astfel de sarcina de trei sute de florini rezervați asupra veniturilor acelei biserici pentru întreținerea lui, s-a dezbrăcat în public de hainele de prelat, spunând că în felul acela nu voia și nici nu putea să mai fie episcop⁶⁰; și că apoi trimisese de la Roma, aici și în alte părți, excomunicări și alte scrieri așa de imprudente, încât Maiestatea sa regina trebuise să ordone un sechestr riguros asupra veniturilor acelei biserici; dar că, reflectând la reprezentările făcute de mine⁶¹, Maiestatea sa ar consimți să-i asigure o pensie de circa 600 de scuzi romani oricând, dacă el ar renunța la biserica de Făgăraș, pentru care ea ar prezenta un alt supus, mai potrivit. Și-a încheiat expunerea spunând că Maiestatea sa dorește ca Domnul nostru [papa] să-l înduplece la acest pas, pentru binele religiei acelor poporani și al prelatului însuși. Eu i-am arătat dificultățile ce se pot întâmpina, dar după aceea l-am asigurat că voi prezenta fidel ceea ce am auzit de la el și că, făcând acest lucru, îl voi aprecia după justul său merit, promițând să-i comunic ceea ce va binevoi Domnul nostru să facă a mi se ordona de Eminența voastră cu privire la această chestiune“⁶².

În legătură cu alocația iezuită asupra veniturilor episcopale, menționată în această convorbire, alocație care a servit ca unul din argumentele principale invocate de Inochentie în violenta sa campanie împotriva instituției teologului iezuit, se vede că Ferdinand Kolowrat n-a pomenit nunțului despre faptul că, doar cu câteva zile mai înainte, episcopia unită a fost degrevată, în sfârșit, de această sarcină, datorită, neîndoios, în primul rând, tocmai protestelor constante ale lui Micu, proteste tot mai vehemente începând chiar din august 1738, de când ea a fost impusă. Și anume, Balogh, care plecase de la Blaj la Viena, cum am spus, încă înainte de a afla despre excomunicarea sa și-și dăduse demisia din funcția de teolog în capitala imperială, prezentase Curții un memo-

riu, în care a făcut propuneri pentru consolidarea Unirii. Între alte propuneri ale sale, figura și aceea ca teologul să nu-și mai primească leafa din veniturile domeniului episcopesc, ci din alt fond (cum ceruse și Inochentie, în 1741, în *Supplex libellus* al său către Maria Tereza și cum rezulta, de altfel, din cererile sinodului din mai 1739)⁶³. Aceste propuneri au fost examinate de Comisia Aulică Delegată Transilvăneană la 9 decembrie 1746, apoi de conferința ministerială din 18 iunie 1747. La această din urmă dată, suverana a emis un decret adresat, prin Cancelaria Aulică Transilvăneană, guvernatorului și secției catolice din Guvernul Transilvaniei, prin care a poruncit, între altele: „Cu privire la plângerea prezentată de episcopul unit, că adică el are de întreținut teologul din veniturile sale fundamentale, și fiindcă aceasta pricinuieste griji și molestări chiar teologului însuși, am hotărât preamilosiv să se plătească anual din erariul nostru aceluiasi teolog, ca salariu, 300 de florini renani, iar pentru cele în natură și întreținerea cailor, precum și pentru lemne, sarcina și administrarea cărora erau impuse episcopului, 150 de florini renani, și astfel să fie ușurat episcopul”⁶⁴. Tutela iezuită ca atare asupra românilor uniți a fost menținută însă mai departe, fiind socotită necesară intereselor habsburgice.

Nunțul considera foarte importante știrile transmise de el șefului diplomației pontificale despre convorbirea cu Kolowrat, precum reiese și dintr-un răspuns al său către Lercari la 1 iulie, în care își exprimă convingerea că Valenti i le va fi comunicat⁶⁵. Știm că secretarul Propagandei urmărea de aproape evoluția cazului Inochentie și-l ținea la curent cu ea în mod nemijlocit pe papă⁶⁶. Episcopul continua să creadă că Lercari îi este nefavorabil. Încă la 9 iunie îi predase în scris, prin auditorul Achilli, o petiție prin care îl ruga să-i comunice informațiile venite de la Viena, tot din partea nunțului⁶⁷, cuprinzând, după câte socotea el, învinuiri tainice la adresa lui. La 12 iunie, răspunzând secretarul că: „nu pot comunica nimic fără ordinul pontificelui”, în ziua următoare Inochentie înaintează o plângere cardinalului-prefect al Propagandei, deci lui Valenti, cerând ca, în fața uneltirilor calomnioase, să i se primească „rugămintile” și să i se facă „dreptate”⁶⁸. Ultimele „rugăminți”, până la acea dată, erau acelea din memoriul cu data de 6 iunie către cardinalul-prefect, în care reia, într-o formă mult prescurtată, – dar adeseori cu variațiuni –, o parte din argumentele invocate în memoriile din 10 și 27 mai împotriva iezuiților, pe care îi acuza și acum de intrigi ce duseseră la îndepărtarea sa din dieceză; cere ca autoritatea sa episcopală să fie apărată, părintele general al Companiei să fie obligat a-și constrânge subalternii să-și dea pe față capetele de acuzare în cadrul unui proces legal⁶⁹.

Numărul mare de petiții și memorii cu care Inochentie, în afirmarea și căutarea „dreptății”, asalta febril forurile pontificale, l-a indispus pe, de obicei, moderatul papă, cum arată însuși neobositul și cutezătorul suplicant. Într-o scrisoare din 1 iulie către monseniorul Ignazio Reali, maestrul de ceremonii al „Sacruului Palat” (Quirinalul de azi, reședința de atunci a suveranului pontif la Roma), îi cere sfatul dacă e cazul să mai asiste la slujbele religioase de la acest

palat, pentru a nu-l supăra, prin prezența sa, pe papă, după ce acesta i-a dat a înțelege, și „cu cuvântul și prin încunoștințare”, că „odioasele mele cereri și numeroasele rugăminți [...] i-au provocat indignarea”⁷⁰.

Peste o săptămână, la 8 iulie, Valenti, răspunzând la depeșa din 24 iunie a lui Serbelloni, scrie: „Din lunga și chibzuita convorbire pe care domnia voastră ilustrisimă a avut-o cu contele de Kolowrat, rezultă tot mai mult că nu mai poate fi util bisericii de Făgăraș acest monsenior Klein. Drept aceea, aderând Domnul nostru [papa] la dorința reginei, manifestată de același ministru ilustrisimei voastre domnii, va îndemna și va face să fie îndemnat acest prelat să-și dea demisia din acea episcopie, cu pensia anuală de circa 600 de scuzi romani, pe care, în acest caz, ar binevoi să i-o acorde Maiestatea sa; și eu nu voi uita să înștiințez, la timpul său, pe d. v. il. despre efectul ce-l vor fi produs îndemnurile pontificale”⁷¹.

În realitate, propunerea de demisie de mai sus i-a și fost făcută lui Inochentie încă din ziua precedentă, la 7 iulie, prin Achilli. Dar vlădica a refuzat-o în „preaumilele considerații” din 9 iulie, adresate aceluiași auditor, îmbrăcându-și răspunsul negativ într-o formă alambicată. Printre motivele invocate: clerul și poporul stăruie cu „neîncetate gemete” pentru întoarcerea sa acasă; ar fi și împotriva canoanelor să-i părăsească; ar trebui să li se ceară părerea lor cu privire la demisia propusă; după pilda „schismaticilor”, ei ar putea să recurgă la „principii străini schismatici” (de subînțeles, desigur, și domnitorii din Moldova și Țara Românească), cerându-le intervenția în ajutor; Unirea însăși ar fi primejduită, ei văzând că episcopul lor trebuie să demisioneze ca victimă a unei persecuții; pe un plan mai general, „temeritatea laicilor, animată de scandaloasele amăgeli ascunse ale iezuiților”, ar fi încurajată de exemplul abdicării sale, spre a-i înlătura pe toți episcopii vigilenți; stă în puterea papalității să-i înfrâneze pe iezuiți, a căror „răutate ocultă” stă la „temelia răului”⁷².

Propunerea de demisie din 7 iulie amărându-l foarte, vlădica scrie la 13 din aceeași lună protopopilor Săcădate și Timandi, iar prin ei spune că se adresează întregului cler, și totodată le trimite copie după „preaumilele considerații”. Scrisorile trebuiau să fie transmise astfel: celui dintâi de către Ioan Dragoș, magistrul de poștă din Alba-Iulia, celui de-al doilea de către Ioan Timandi, magistrul de poștă din Juc, cărora Inochentie le scria cu aceeași dată⁷³. Micu își afirmă și aici voința de a nu demisiona, de „a nu-și părăsi oile”; îndeamnă, în prigoana la care e supus, să rămână tari în fidelitatea față de „bunul păstor”, dar „să se evite orice tumult, murmure și sediiuni”. Contestă însă indirect suveranei facultatea de a dispune asupra episcopiei pe baza dreptului de patronat, fiindcă – arată el – fundația episcopiei nu era un act gratuit din partea coroanei habsburgice, ci i-a costat pe uniți, în timpul înaintașului său și sub păstorirea sa proprie, în total cam 120.000 florini, bani dați cămării regale în deosebite împrejurări de către biserică, al cărei scaun – reafirmă el – a fost „arhiepiscopesc” pentru a deveni (se înțelege prin Unire) doar „episcopesc”⁷⁴. Și se întreabă: „Ce spor are deci biserica mea, pe care vor s-o pustiască, s-o

aservească și s-o despoaie de veniturile fundacionale iezuiții?" (Nu putea să ajungă încă la cunoștința sa sus-zisul mandat regesc de degrevare din 18 iunie 1747!) Spre sfârșitul scrisorii, se îndreaptă și acum contra lui Aaron, „apărătorul iezuiților și calomniatorul întregului cler“(!), cerând să nu se aibă nici o legătură cu el, să nu se ia în seamă „dispozițiile lui vicariale“, așadar să fie sabotat (cum am zice astăzi) „până când, fie că se pocăiește, cum aștept din zi în zi în fața celui de-al treilea avertisment părintesc al meu [din 3 iunie], fie că voi rosti, în curând, ceea ce merită, dacă perseverează învârtoșat“. (Nu s-ar putea o aluzie mai clară la noua excomunicare pe care o pregătea!) În încheiere, vlădica obliga tot clerul, la fel sub amenințarea excomunicării, să îndeplinească nu numai prezentele, dar și celelalte ordine ale sale, iar el să fie informat neîntârziat, ca, dându-și astfel seama de siguranța corespondenței sale cu dieceza, să poată lua „dispoziții ulterioare“⁷⁵.

Se pare că după 9 și înainte de 22 iulie, Curia romană i-a cerut din nou să-și dea demisia, căci, printr-un memoriu cu data din urmă adresat lui Valenti, în îndoita calitate a acestuia de secretar de stat și de prefect al Propagandei, memoriu destinat însă chiar papei, declară – deși cu unele întorsături diplomatice de stil – că nu poate lua în considerare propunerea ce i-a făcut-o Scaunul pontifical de a renunța la episcopie. Repetă, în bună parte, motivele cu care căuta să-și justifice refuzul la 9 iulie. Argumente noi: nu poate demisiona până nu se va putea elibera de datoriile bănești ce apasă asupra episcopiei, pricinuite de susținerea drepturilor ei controversate; demisia ar însemna ca el, care „nu se știe vinovat“⁷⁶ de nici o culpă“ ce ar trebui să atragă, în virtutea dreptului canonic, lipsirea sa de vlădicie, să se recunoască vinovat, în detrimentul său și al bisericii sale. Cere ca să nu fie împiedicat, contrar canoanelor și legilor Ungariei, în exercitarea atribuțiilor sale episcopale. Iezuiții să fie sancționați pentru uzurparea făcută în dauna episcopiei (nu rezultă nici de aici că ar fi ajuns la cunoștința sa mandatul din 18 iunie). Să i se dea ajutor material, fiind lipsit de mijloace de trai⁷⁷.

Dar, cam în același timp când era supus la presiuni pentru a-și da demisia, când se afla într-o stare sufletească foarte abătută și era strâmtorat de mari griji materiale, – cerând credincioșilor săi din țară să-i trimită bani chiar pe ascuns, dacă autoritățile n-ar permite altfel⁷⁸ –, se gândește, în disperarea sa, că poate intransigența nu-l va ajuta la nimic și, în consecință, nu trebuie să refuze categoric soluția ce i se propunea: abdicarea cu asigurarea unei pensii. Ca urmare, întocmește o schiță despre „condițiile“ în schimbul cărora ar putea să renunțe la episcopie, „pentru a presta preaumilă supunere Sfântului Scaun“. Între altele: neștirbirea privilegiilor „bisericii și poporului“; înlăturarea teologului romano-catolic; plata datoriilor pe care le-a făcut cât timp și-a condus dieceza; o pensie anuală de cel puțin o mie de scuzi (așadar, aproape de două ori mai mult decât oferea Curia romană, prin Achilli, din partea Curții de la Viena); să poată merge și să se întoarcă oricând și să stea oriunde ar vrea (desigur și în țară!)⁷⁹. „Condițiile“ acestea, aduse la cunoștința papei, le-a

transmis și în patrie, lui Săcădate⁸⁰. Probabil, cam în aceeași vreme, încearcă să reia – fie și indirect – legătura cu implacabila suverană. Se îndreaptă deci din nou către Albani, rugându-l să intervină la Curtea vieneză și să caute, firește, în primul rând, obținerea reintegrării în drepturile sale; repetă unele din argumentele pe care le-am întâlnit în memoriul din 22 iulie către papă: „nu se știe vinovat de nici o culpă” ca să poată fi lipsit de „puterea episcopală”; în plus: „nu mi se comunică, mie, care o cer din proprie inițiativă, nici o învinuire”, spune el; repetă că „poporul și biserica” stăruie neîncetat pentru întoarcerea lui în țară. Totuși, dacă s-ar pretinde că persoana sa e „piatră de poticnire și stâncă de sminteală” (expresie biblică), deși n-ar exista nici un motiv din punct de vedere canonic (insistă el asupra acestui lucru), de dragul păcii și pentru a înlătura pericolele ce-i amenință tot mai mult pe credincioși, declară că ar renunța la episcopie sub rezerva suszisei pensii de o mie de scuzi și, iarăși, a achitării datoriilor contractate în perioada cât și-a păstorit dieceza, creditorii urmând a fi plătiți din „drepturile” ce i se cuvin⁸¹.

În situația extrem de grea în care se găsea, înaintează papei, prin Achilli, o suplică cu data de 21 august 1747, solicitând pașaport „pentru dus și întors” în vederea pelerinajului pe care și-l propunea în Palestina, plan de care a înștiințat Curtea de la Viena încă în anul precedent, dar atunci – susține el! – dându-i-se speranța, aproape certitudinea, de a fi rechemat fără întârziere la reședința sa episcopală, a amânat, în zadar, această vizită în Orient⁸². Acum vrea s-o întreprindă, fiind constrâns „și pentru a căuta mijloace de trai îndestulătoare și corespunzătoare”, greutatea materiale nepermițându-i să aștepte „aici și acum” sau să urmărească rezolvarea cauzei sale⁸³. Ne întrebăm însă din ce ar fi acoperit cheltuielile acestui pelerinaj, când se plânge de lipsa în care a ajuns la Roma, și în ce fel și-ar fi putut procura, cu prilejul acestei îndelungi călătorii plănuită, „mijloacele de trai îndestulătoare și corespunzătoare” de care amintește? Cumva din pomeni cerute pe drum? Pe de altă parte, doar peste câteva zile, la 25 august, după cum vom vedea, suplicantul îl va excomunica pe vicarul Aaron, lucru la care se gândea, fără nici o îndoială, de mai multă vreme, precum reiese, credem, din expunerea noastră de mai sus. În legătură cu această excomunicare, vlădica întocmind, în afară de decretul propriu-zis de excomunicare, un lung decret către cler și o serie de scrisori, – decrete și scrisori datate toate din 25 august –, înseamnă că la 21 din aceeași lună, dată pe care o poartă prezenta cerere făcută suveranului pontif, el trebuie să fi avut pregătită cea mai mare parte din amintitele acte. Prin excomunicarea lui Aaron însă Inochentie își va înrăutăți și mai mult situația, atât în fața lui Benedict XIV, cât și a Curții vieneze, fapt care n-ar fi fost greu de prevăzut. Cum putea deci spera că același papă va răspunde favorabil la cererea sa de pașaport pentru Palestina, când, prin plecarea proiectată acolo, putea să scape de sub controlul pontifical? Prin urmare, rezultă și de aici că, în această vreme, când se făceau presiuni asupra lui pentru a-și da demisia⁸⁴, fiind foarte abătut și în mare lipsă,

trebuie să-și fi pierdut controlul nervilor, ca și simțul realităților și al posibilităților.

Într-adevăr, cum era de așteptat, papa va da, la 1 septembrie, un răspuns negativ, desigur la această – sau și la această – petiție, căci Inochentie va scrie că suveranul pontif i-a respins cererea de a i se da „voie să plece din Roma”⁸⁵. Măsura ar fi fost luată – cel puțin așa reiese din scrisorile exilatului, care nu sunt ferite uneori, după cum am văzut, de oarecare exagerări, în starea lui amărâtă – ca urmare a refuzării unei noi invitații sau somații (a patra, zice el), comunicată din partea papei, de a-și da demisia. Cerând permisiunea de a pleca din Roma, voia – arată el într-una din aceste scrisori adresate în țară – să se ferească de insistențele cu care i se reclama abdicarea⁸⁶. I s-a interzis deci lui Micu, la amintita dată, de a ieși peste porțile zidurilor urbei. Și, astfel, ca „episcop de rit grec, în loc de azil, sunt captiv, în ciuda dreptului ginților și cu disprețuirea atât a neamului maghiar, cât și a celui valah, precum și a ritului grec al întregii biserici orientale”, îi scrie indignat lui Grigore Maior⁸⁷. „Această captivitate în Roma e o nedreptate pentru întreaga națiune valahă și cea maghiară, precum e nedreaptă și din punctul de vedere al dreptului ginților”, se exprimă asemănător în scrisoarea către Balomireanu, noul vicar general pe care și l-a numit în dieceză, remarcând, totodată, printre altele, că „biserica [unită] poate să ceară de la papa justificarea acestei captivități”⁸⁸... Termenii de „captivitate”, apoi chiar cel de „arest” folosiți de necăjitul vlădică⁸⁹ erau cam forțați pentru denumirea noii sale situații, căci, în realitate, era vorba de o reținere, bineînțeles silită, într-un fel de „ședere obligatorie” (*soggiorno obbligato* sau *residenza obbligata*, cum i s-ar spune în zilele noastre) la Roma.

■

Între timp, îndârjit, Inochentie a făcut noul pas grav pe care-l pregătea, desigur, de mai multe luni: destituirea și excomunicarea lui Aaron, la „sărbătoarea Sf-lui Bartolomeu” (25 august st. v.; 24 st. n. 1747). Cu această dată expedie în țară o serie întreagă de acte.

Mai întâi, un decret adresat „presbiterului Petru Aron”, prin care îl destituie din „oficiul vicarial”, îl suspendă de la exercitarea preoției și îl excomunică. Motivarea, în esență: a avut „îndrăzneala temerară” să nu promulge bine cunoscuta sancțiune împotriva lui Balogh, să recurgă în această chestiune la Roma, să-și dea concursul la oprirea veniturilor sale, să primească un titlu (cel de vicar apostolic), „nou și nemaiauzit în Ungaria”(!)⁹⁰, ca derogare de la „puterea cuvenită atât episcopului, cât și venerabilului cler”⁹¹.

Printr-un alt decret, adresat lui Nicolae Pop, protopop de Balomir, îl numește pe acesta ca vicar al său general în episcopie, înșirându-i atribuțiile de rigoare, între care: a cerceta și a decide în litigiile ținând de forul episcopesc de judecată, a înființa parohii noi, a face numiri de preoți în cele vacante, a executa ordinele episcopale⁹².

Printr-un lung decret către cler, îi aduce la cunoștință destituirea și excomunicarea lui Aaron, cu motivarea respectivă, poruncind, sub amenințarea aceleiași pedepse, tuturor credincioșilor să evite orice legătură cu el, și numirea lui Balomireanu ca noul vicar. De asemenea, interzice, sub aceeași pedeapsă, nu numai clerului, ci, prin acesta, întregului popor orice contact cu iezuiții, în dieceză și în afara ei. Amenință cu aceeași sancțiune pe cei care ar încerca să se amestece în jurisdicția sa, i-ar cotoropi bunurile și veniturile, i-ar sprijini pe iezuiți în introducerea lor în acestea (aluzie la reprezentanții autorităților publice; se pare că nici la această dată nu cunoștea amintitul decret regal din 18 iunie). Recomandă o atitudine fermă și neînfrică, dar fără sfidare, fără provocare de tulburări! Reafirmă – fără a pomeni însă de diplomele leopoldine – unele revendicări social-politice pentru fiii de preoți, nobilii și nenobilii uniți. Să fie avertizați „protectorii” Unirii, s-o apere pe aceasta, tot sub amenințarea excomunicării, de ingerințele autorităților laice în detrimentul său și al bisericii sale. Să se ceară de la papă ca să-i silească pe iezuiți la despăgubiri pentru daunele aduse acestei biserici. „Aș vrea să se cumpănească”, observă din nou Inochentie, „că această biserică a fost scaun arhiepiscopal; ce a greșit biserica aceasta că, primind Unirea, a fost degradată, contra sfintelor canoane, în scaun episcopal?”. Și adaugă: „Oare nu s-ar cădea să fie rugat suveranul pontif ca să se redea acestei biserici cuvenita demnitate arhiepiscopală și biserica aceasta să se atribuie mitropolitului uniților de rit grec?” (Cu alte cuvinte: episcopul să fie făcut mitropolit.) În sfârșit, cere ajutor material de la credincioși, fiind lipsit în chip nedrept de mijloace de trai în urmărirea acțiunii sale pentru dreptate. Decretul e întretesut cu referiri la *Biblie*, canoane, legile Ungariei și ale Transilvaniei, ba chiar la istoria bizantină și la cea a bisericii rutene din Polonia, dar trimiterile, pe alocuri, nu corespund sau sunt forțate, fapt la care a contribuit, neîndoios, și starea psihică agitată a emitentului⁹³.

Cele trei decrete sus-amintite au fost anexate, de fapt, unei scrisori cu aceeași dată adresată lui Balomireanu, în calitatea lui de nou vicar. El trebuia să aibă grijă ca excomunicarea lui Aaron să fie promulgată numaidecât, iar originalul sentinței să i se predea acestuia; să se comunice clerului decretul respectiv; să se convoace sinodul cât mai repede posibil; să se respecte întocmai decretele și ordinele vlădicești, „să se preîntâmpine orice tumult, dar să se afirme dreptatea, fără zgomot, cu cumpătare, cu tărie și umilință apostolică”! Inochentie mai scrie aici, între altele, că e fals orice s-ar zvoni despre demisia sa, dacă noul vicar și clerul n-o văd în autograful său. Din unele dispoziții ale dreptului canonic și hotărâri ale Conciliului de la Trento trage concluzia că „nu sunt de ascultat ordinele regale prin care se pun sub sechestru veniturile mele episcopale”, nici acele porunci, tot regești, pe care excomunicații le invocă spre ocrotirea lor! Repetă motivarea cunoscută pentru a se nesocoti și „privilegiul papal al pretinsului vicar apostolic”!⁹⁴

Aceeași dată poartă scrisorile, cu text identic, adresate unui mare număr de protopopi, – aproape unui sfert din totalul lor –, peste o duzină, expediate

magiștrilor de poștă din Alba-Iulia și din Juc, cu rugămintea să le transmită destinatarilor, dintre care relevăm pe Ioan Săcădate, protopop de Blaj, Avram Pop de Daia, Gheorghe Pop de Dobra, Gheorghe Timandi de Juc, Ioan Dragoș de Turda, arhimandritul (și protopopul) Leonte Monas (Moschonas, grec de origine). Comunicându-le destituirea și excomunicarea lui Aaron, precum și înlocuirea acestuia prin Balomireanu, vlădica le ordona, sub aceeași sancțiune, să se întrunească cu acesta din urmă în sinod și să se sfătuiască cu el asupra măsurilor de luat pentru îndreptarea stării de acum a bisericii unite și a îndeplinirii cât mai grabnice a poruncilor sale⁹⁵.

Tot cu data de 25 august, Alexandru Novac, servitorul lui Inochentie (bineînțeles pus de el, desigur chiar sub dictarea sa), scrie unui protopop, al cărui nume nu-l cunoaștem. În epistolă se spune, între altele, că papa propune vlădicăi demisia, în schimbul unei pensii, dar el „a răspuns că nu poate abdica fără consimțământul clerului”. Novac scrie, de asemenea, că „la cererea domniilor voastre, domnul episcop a indicat acum să se țină sinodul și l-a făcut pe domnul protopop de Balomir vicar general, iar Aron este suspendat și excomunicat”. Acesta „a promis iezuiților că, dacă vor lucra ca să ajungă episcop [!], nu va mai solicita nici un privilegiu și-l va menține pe iezuit în mănăstire. Deci să ia seama bine domniile voastre ce fac, ca să nu se piardă. Am auzit că dacă domnul episcop îl va depune din vicariat, Aron va deveni vicar apostolic. Dacă va fi așa, nici unul din domniile voastre să nu accepte, ci să servească vicarului legitim, pe care îl va numi domnul episcop. Și, văzând Curtea din Viena că domniile voastre veți sluji tare episcopului, va ceda, ca să-i acorde dreptatea care trebuia să i-o dea, pentru că nu pot proba⁹⁶ nici un fals contra domnului episcop. De aceea vă scriu cu încredere domniilor voastre ca să lucrați cu prudență, ca să nu se știe că vrea să se țină sinod până nu se vor aduna. Întâi să se propună și să se dea în scris ca să strige toți deodată: «Să vină episcopul nostru! Să vedem ce face! Să ni se dea, să comunice cu noi și să dea în scris că dacă nu va veni episcopul nostru, toți ne vom retrage din Unire. Până ce am fost uniți ne-au promis multe, dar până azi, în afară de promisiuni, n-am obținut nimic!» Și contra iezuitului trebuie să strige cu tot clerul ca să plece din mănăstirea basilienilor⁹⁷. Iezuiții au scris multe papei contra episcopului, dar de la domniile voastre nu am văzut nici o scrisoare. *Sapienti sat*”. În încheiere, destinatarul e rugat să arate scrisoarea și altor protopopi, căroră Novac le-ar fi scris așijderea, „dar mă tem că scrisorile vor fi împiedicate și le vor vedea adversarii”⁹⁸. De altminteri, și epistola de față a fost interceptată, căci e cunoscută numai din arhivele vieneze, autoritățile monarhiei habsburgice, ca de altminteri și nunțul Serbelloni, fiind la curent cu asemenea subterfugii străvezii, aproape grotești, de corespondență ale lui Inochentie⁹⁹.

În fine, cu aceeași dată de 25 august, a mai scris episcopul, în numele său, câte o scrisoare lui Silvestru Caliani și Grigore Maior, călugări basilieni, întorși la Blaj în acest an, după terminarea studiilor făcute la colegiul din Roma al Propagandei, unde fuseseră trimiși ca „alumni” chiar de dânsul.

În raporturi cu episcopul lor, pe care îl vizitau uneori în exilul său roman, dându-i, se pare, câteodată, – după cum am spus¹⁰⁰ –, în orele lor libere de la cursuri, și o mână de ajutor, cerută de el, ca persoane în care putea să aibă încredere, în „preadelicatele materii” pe care trebuia să le trateze, ei s-au întors în țară ca doctori în filozofie și teologie. Devotați lui Inochentie, care le-a încredințat, mai ales lui Caliani, unele sarcini, în primul rând în legătură cu măsurile ce le pregătea pentru dieceză, culminând cu excomunicarea lui Aaron, fostul lor coleg la Roma, ei au plecat de acolo pe la începutul primăverii, atingând, în călătoria de înapoiere, Ancona, unde s-au imbarcat, desigur, pentru Triest, iar de acolo, continuând pe uscat, Viena. Trebuia să fi sosit aici încă în prima jumătate a lui aprilie, căci la 29 a acestei luni vlădica îi răspundea lui Caliani la două scrisori primite de la ei din capitala habsburgică¹⁰¹. La Viena, s-au prezentat lui Kolowrat, dar și nunțului, dând de aici vești vlădicăi și despre contele Ariosti, un general, cunoștință a lui Inochentie desigur încă din Transilvania, prilej pentru acesta de a-i scrie, la 10 iunie, ca să-i amintească de asuprirea sa și a bisericii sale, ca unuia care-i „cunoștea bine poporul” și, firește, ca să-i ceară sprijinul¹⁰². E vorba despre Giuseppe Ariosti, un sienez, ofițer în oastea austriacă; era și un merituos culegător de inscripții romane din Transilvania, când avea numai gradul de căpitan. În 1723, au fost trimise la Viena mai multe pietre cu inscripții descoperite de el¹⁰³. Dar foștii alumni trebuia să fi părăsit marele oraș dunărean încă în luna mai 1747, spre a-și continua drumul, deoarece Micu menționează o scrisoare a lui Caliani din 29 a acestei luni, din Debrețin¹⁰⁴. Nunțul de la Viena la dăduse scrisori de recomandare către episcopii prin diecezele cărora urmau să treacă¹⁰⁵, printre care, fără îndoială, și cele de Agria și de Muncaci, ultimele două înainte de a reajunge în cea de Făgăraș. De altminteri, trecerea lor pe la episcopul de Muncaci era prevăzută ca o eventualitate de Inochentie însuși, care îi sfătuia, la 29 aprilie, să fie circumspecți cu atare ocazie, „să asculte liniștiți cele bune și cele rele”. Așadar, atitudine rezervată față de Olsavszky, vizitatorul episcopiei românești, precum am văzut, din mandatul suveranei! Cu toate acestea, la cererea lui Olsavszky, ei iscălesc „niște puncte”, gest de care le pare apoi rău, după cum îi scrie Caliani lui Inochentie; acesta, în răspunsul său din 29 iulie, îi cere să-i comunice cât mai curând conținutul acelor puncte¹⁰⁶. Pe la mijlocul lui iunie, foștii alumni au intrat în Transilvania, căci Caliani adresează, la 18 aceeași lună, o scrisoare din Juc dârzului exilat¹⁰⁷, ceea ce înseamnă că încă în cursul aceleiași luni ei vor fi sosit, în sfârșit, la Blaj¹⁰⁸.

Același fost alumn avea îndatorirea să comunice, „cât mai repede”, proto-popilor Săcădate și Timandi, din însărcinarea lui Inochentie, așa-zisul „al doilea decret” al acestuia¹⁰⁹, care nu putea fi decât o variantă prealabilă a decretului său către cler din 25 august, pe care l-am analizat mai sus. Iar acum, în amintitele sale scrisori cu data din urmă, vlădica, făcând cunoscut formal și celor doi foști alumni depunerea și excomunicarea lui Aaron, ca și înlocuirea lui cu Balomireanu, le poruncește „să-i predea acestuia toate cele încredințate

pentru executare și pentru o mai amplă informare”, cerându-le, sub amenințarea zisei sancțiuni, să ia parte și la sinodul ordonat și să-l asiste cu „sfatul și ajutorul” lor pe noul vicar vlădicesc¹⁰. Într-un sens asemănător îl îndemna și pe acesta să ia legătura cu ei, „doctori romani în teologie”¹¹.

Împrejurările în care s-a promulgat această nouă excomunicare lansată de Inochentie și consecințele ei le vom vedea în capitolul următor.

Care sunt punctele de reper mai importante pe care le-am putea reține la încheierea capitolului de față?

Micu își continua, și în 1747, cu o disperată ardoare, acțiunea în vederea întoarcerii în țară și a recuperării scaunului episcopal. Împotrivirea Curții vieneze era însă de nedomolit, căci încercarea lui de a înlătura, prin excomunicare, tutela iezuită, umilitoare și apăsătoare, precum și străină de revendicările românești, și, în legătură cu aceasta, atitudinea ostilă, de altfel nedreaptă, pe care a adoptat-o contra lui Aaron, locșitorul său din dieceză, supus circumspect față de stăpânire, i-au atras și mai mult indispoziția reginei.

Conducerea centrală a Imperiului Habsburgic, după unele oscilări, nu vedea altă soluție potrivită pentru a scăpa de acest dârz luptător al oropsitei cauze românești din Transilvania decât demisia sa din episcopie, la care, pe baza dreptului canonic, trebuia să-l înduplece papa. Dar propunerile acestuia, care a aderat la dorința suveranei, erau respinse, deși în fraze de formală umilință, de către vlădică, încrezător în dreptatea cauzei sale și sprijinit pe devotamentul credincioșilor săi din țară.

Totuși, supus la presiuni materiale și morale, deprimat, socotea că nu poate refuza categoric nici soluția cealaltă: eventualitatea abdicării în schimbul unei pensii. Și, în mijlocul acestui moment de joc silit pe două tablouri, de dublă atitudine, intervine lovitura, pregătită de mult: excomunicarea lui Aaron din 25 august. Prin ea, Inochentie, bizuindu-se pe atașamentul clerului și poporului său, voia, de fapt, dincolo de persoana fostului său protegit și vicar, să-și impună punctul de vedere, pe care-l credea just, cu orice preț, considerând, desigur – cu ignorarea raporturilor reale de forță ale epocii – că ar putea să constrângă atât forurile superioare politice, cât și cele bisericești, chiar iritându-le, să accepte acest punct de vedere, din preocuparea lor de a nu compromite soarta Unirii cu Biserica Romei și de a feri Transilvania de mișcări populare sub veșmânt religios.

Note

¹ Precum rezultă din contestări critice izolate ce se manifestă în sec. XVII-XVIII și mai ales din ediția modernă a lui Emil Friedberg, *Corpus iuris canonici*, 2 vol., Leipzig, 1879-1881.

² Doc. 60 din 25 ianuarie 1747, n. 49, 101.

³ Pentru această operă, vezi mai nou Protase, p. 29-31, 79-95.

⁴ Doc. 60 din 25 ianuarie 1747 [începutul punctului II]. Expresia „potior ecclesiae nostrae pars” trebuie pusă în legătură cu o afirmație relevantă de Inochentie în scrisoarea pe care i-a adresat-o Aaron la 14 decembrie 1746, și anume că dintre uniți „multi adhaerent jesuitis, unde scissio et factio timenda est” (cum se exprimă Inochentie tot în Doc. 60 mai la vale, cf. și n. 116), ceea ce ni se pare surprinzător, după ce vlădica dă a înțelege, de obicei, o ostilitate unanimă a diecezanilor săi – cler și popor – împotriva teologului iezuit (Cap. II, n. 14-15). Din ansamblul trimiterilor la izvoare rezultă că teologul iezuit, potrivit celor scrise de Aaron, ar fi avut aderenți din rândurile clerului.

⁵ Doc. 60 din 25 ianuarie 1747 [pct. I].

⁶ Ibid., [pct. II], n. 105 (din text).

⁷ Mai nou însă (în martie 1982), potrivit unei informații apărute în presă, papa Ioan Paul II, într-o cuvântare ținută provincialilor iezuiți întruniți la Roma, cerea de la membrii ordinului supunere și față de episcopi! În congregația lor generală din octombrie 1983, iezuiții (tot după știri din presă) s-au angajat la o „supunere mai adâncă” față de papă și episcopi.

⁸ Cf. aluzia indirectă din scrisoarea lui Inochentie către Serbelloni, 27 mai 1747 (P, *Coresp.*, p. 85).

⁹ Doc. 60 din 25 ianuarie 1747, [pct. II], n. 121 (din textul doc.).

¹⁰ Ibid., [pct. II], ultimul alineat.

¹¹ Ibid., [pct. II].

¹² Ibid., [pct. III].

¹³ Doc. 63 din 28 februarie 1747.

¹⁴ P, *Coresp.*, p. 84-85, cf. 66, 74, 82. Dar Inochentie va repeta această învinuire în decretul de excomunicare a lui Aaron, 25 august 1747 (vezi mai departe expunerea noastră)! Mai vezi B, Klein, p. 186 (trimiteri de bani la 11 februarie și 18 aprilie 1747).

¹⁵ Inochentie către protopopii Avram Dăianu și Nicolae Balomireanu, 9 aprilie 1747; către protopopul Ioan Săcădate, cu aceeași dată; către Ioan Dragoș, magistrul de poștă din Alba-Iulia, 3 iunie 1747 (P, *Coresp.*, p. 66, 68, 87). Inochentie folosește forma Aron ca nume de familie al vicarului. Acesta însă se iscălea cu forma biblică: Aaron!

¹⁶ Doc. 74 din 10 mai 1747, [pct. II].

¹⁷ Doc. 64 din 1 martie 1747.

¹⁸ Nilles, II, p. 586-591; publ. din nou în P, *Coresp.*, p. 68-71; cf. și Doc. 71 din 10 mai 1747 [pct. II]. Pretinsa excomunicare a lui Pallovics de către episcop: Albu, p. 205.

¹⁹ P, *Coresp.*, p. 71-72. Săcădate a răspuns probabil la 15 sau 16 mai (vezi mențiunea din scrisoarea lui Inochentie, 1 iulie 1747, *ibid.*, p. 92). Ceea ce se scrie la B, Klein, p. 219, despre un sinod și Pallovics e rezultatul unei greșeli, având la bază data inexactă: 18 iunie (în loc de 18 ianuarie) 1747 a documentului publ. la Nilles, II, p. 584. E vorba de răspunsul lui Serbelloni către Aaron (a se vedea mai sus, Cap. III, p. 70 și n. 78).

²⁰ Memoriul către arhiepiscopul Sig. Kollonich, 22 aprilie 1747; scrisorile către Ioan Timandi și Ioan Săcădate, 1 iulie 1747 (P, *Coresp.*, p. 78, 91, 93).

²¹ Doc. 71 din 10 mai 1747, [pct. II], sfârșit; *ibid.*, [pct. 4], a doua frază. Inochentie uită totuși că Ghenadie Bizancy sau Mihail Olsavszky, episcopi, tot uniți, de Muncaci, contemporani ai săi, au fost mai înainte vicari apostolici necontestati pentru teritoriul aceleiași dieceze (Basilovitz, pars II, p. 138-168; pars III, p. 48)!

²² Doc. 80 din 27 mai 1747.

²³ Scrisoarea lui Inochentie către Mardsinay, 9 aprilie 1747 (P, *Coresp.*, p. 66-67); cf. ordinele sale către protopopii Ioan Săcădate și Gheorghe Timandi, cu aceeași dată (*ibid.*, p. 72-73).

²⁴ Nilles, II, p. 580; B, Klein, p. 214.

²⁵ Memoriul către Sig. Kollonich, 22 aprilie 1747; scrisoarea către Serbelloni, cu aceeași dată (P, *Coresp.*, p. 79, 81-82); Doc. 71 din 10 mai 1747 [pct. III] și n. 70, 75 la doc. din urmă.

²⁶ Doc. 71 din 10 mai 1747, [pct. III]; Doc. 80 din 27 mai 1747. Cf. memoriul către Sig. Kollonich, 22 aprilie 1747 (P, *Coresp.*, p. 77-78); scrisoarea către Caliani, 17 iunie 1747 (*ibid.*, p. 90).

²⁷ Instrucțiunile lui Inochentie către Săcădate, 9 aprilie 1747; memoriul său către Sig. Kollonich, 22 aprilie 1747 (*ibid.*, p. 69, 77); Doc. 71 din 10 mai 1747, [pct. V]; Doc. 91 din 22 iulie 1747.

²⁸ P, *Teologul*, p. 1-2; Bărbat, p. 167-169, 177. Vezi, mai nou, considerațiile lui O. Bârlea asupra rolului negativ al teologului iezuit, care nu se identifica „cu viața și aspirațiile bisericii și națiunii române”, fiind chiar adversar al lui Inochentie în campania revendicativă a acestuia (Bis. Rom. Unită și ecum. corif. Ren. cult., p. 87).

²⁹ Scrisoarea către protopopii Avram Dăianu și Nicolae Balomireanu, 9 aprilie 1747; scris. către protopopul Săcădate, cu aceeași dată; scris. către Serbelloni, 22 aprilie 1747 (P, *Coresp.*, p. 65, 73, 81-82); Doc. 71 din 10 mai 1747, [pct. IV].

³⁰ Cf. la fel B, Klein, p. 213.

³¹ Vezi și Cap. III.

³² *Evangelia după Ioan*, cap. 19, vers. 5.

³³ Inochentie către Aaron, 3 iunie 1747. Exemplarul original, scris de altă mână, dar iscălit autograf, poartă o pecete de ceară roșie. Adresa (de mâna care a scris actul): „Admodum reverendo Petro Aron ecclesiae Fogarasiensis Graeci ritus unitorum in spiritualibus vicario, domino observando. Per Hungariam, Enyed, Balasfalva in Transylvania”. De altă mână (a lui Aaron): „Perceptae 2 Julii”. Scrisoarea e inserată liber în BAFC, ms. lat. 393. Publ. (fără adresă și însemnarea de primire a lui Aaron) după o copie din Arhiva Episcopiei Romano-Catolice din Alba-Iulia, la Nilles, II, p. 585-586; publ. din nou la P, *Coresp.*, p. 85-86 (după o copie din BAFC, ms. lat. 565); o a treia copie, în MOL, Erd. kanc. lt, Acta gen., a. 1747, dos. 190, p. 990-991; mf. BAFC.

³⁴ Doc. 97 din 26 august 1747. Cf. prezentul cap., n. 49-50.

³⁵ Memoriul către Sig. Kollonich, 22 aprilie 1747 (P, *Coresp.*, p. 80). Asupra provincialului Hingerle: Duhr S.J., IV/1, p. 349, n. 1; IV/2, p. 440 și n. 3, p. 549, n. 2.

³⁶ Doc. 71 din 10 mai 1747, [pct. VI]; cf. Doc. 80 din 27 mai 1747, încheierea. Vezi și memoriul, mai scurt, din 6 iunie 1747 (Doc. 81).

³⁷ Cap. II, n. 66; Cap. III.

³⁸ Doc. 67 (înainte de 21 martie 1747) și n. 2.

³⁹ Doc. 68 (înainte de 5 mai 1747).

⁴⁰ B, Klein, p. 186, 215. Pentru data de 1 iunie 1747: Doc. 312 din 9 octombrie 1755.

⁴¹ Într-o scrisoare către Serbelloni, datată tot din 27 mai 1747, Inochentie socotea că învinuirile înaintate Curții vieneze de răuvoitorii săi, care, deși secrete, îi sunt precis cunoscute, „parte nu conțin nici o vină, iar parte sunt străine de adevăr” și dorea să-i fie comunicate de forurile competente (P, *Coresp.*, p. 85).

⁴² Într-adevăr, reiese că el era conștient de acest lucru din memoriile sale din 10 și 27 mai 1747 (cf. mai sus în prezentul cap.).

⁴³ Din scrisoarea în discuție a lui Albani (vezi Cap. III).

⁴⁴ Ferraris, p. 174-186 (sub cuvântul: *pensio*).

⁴⁵ Doc. 69 din 5 mai 1747.

⁴⁶ P, *Coresp.*, p. 81-85.

⁴⁷ O declarație formal binevoitoare în același sens va face Gyulaffi la 26 mai 1747 (Doc. 78 cu această dată).

⁴⁸ Doc. 73 din 13 mai 1747 (Serbelloni către Inochentie).

⁴⁹ Doc. 74 din 13 mai 1747 (Serbelloni către Valenti).

⁵⁰ Doc. 75 cu aceeași dată (același, aceluiși); cf. Doc. 88 din 1 iulie 1747 (același către Lercari).

⁵¹ Doc. 76 din 20 mai 1747.

⁵² Cât de puțin sincer era Gyulaffi în această privință o arată propunerea, chiar a cancelariei în fruntea căreia se găsea el, de a nu se mai permite trimiteri de bani lui Inochentie din veniturile sale din țară, făcută deja în vederea conferinței ministeriale din 21 martie 1747, cum am spus mai sus, propunere care implica în mod evident ideea sechestrării lor stricte. Cf. mai sus, n. 38.

⁵³ Doc. 76 din 20 mai 1747.

⁵⁴ Doc. 77 (din circa 24 mai 1747).

⁵⁵ Nilles, II, p. 583-584. La 10 iunie, Inochentie îl va ruga pe Serbelloni să-i procure și să-i trimită o copie (autentică) a decretului de sechestrare, căci a aflat, din „certa fama”, despre „ocuparea” bunurilor sale episcopale (P, *Coresp.*, p. 87). Din scrisoarea sa din 1 iulie către Propaganda rezultă că despre această sechestrare deplină, contra canoanelor, a fost informat

de cler la 15 mai (Doc. 85, cf. aluzia de la începutul scrisorii sale către Săcădate, tot 1 iulie, P, *Coresp.*, p. 92).

⁵⁶ Nilles, II, p. 583-584.

⁵⁷ Doc. 78 din 26 mai 1747 (avem la îndemână numai un fragment din acest act).

⁵⁸ Doc. 79 din 27 mai 1747.

⁵⁹ Cf. Introducere, n. 27.

⁶⁰ Aluzie exagerată la una din invinuirile cu prilejul sinodului din 1744 (cf. Nilles, II, p. 562-563).

⁶¹ Mai sus, în acest cap.

⁶² Doc. 84 din 24 iunie 1747.

⁶³ Pentru sinodul din 1739: Bârlea, *Bis. Rom. Unită și ecum. corif. Ren. cult.*, p. 64-65; pentru datarea lui *Supplex libellus* al lui Inochentie vezi observațiile noastre la Doc. 19 din iunie 1745 (memoriu adresat papei), n. 2. Cu privire la teolog în această suplică (pct. 11): Decei, p. 39; Prodan, p. 453.

⁶⁴ Dragomir, I, anexe, p. 61; cf. B, Klein, p. 216-218, Turczynski, p. 168. Maria Tereza încă tot cerea, și prin acest decret, să fie informată cum s-a executat prevederea rescriptului ei din 9 septembrie 1743 în ceea ce privește dotarea clerului unit!

⁶⁵ Doc. 88 din 1 iulie 1747 (Serbelloni către Lercari). În aceeași zi, îi răspunde foarte pe scurt și lui Inochentie, indicându-i că va putea afla de la Valenti cele ce-l privesc, căci i-a scris acestuia o „informare [...] completă” (Doc. 87).

⁶⁶ Cap. II.

⁶⁷ Inochentie către cardinalul-prefect al Propagandei, 13 iunie 1747 (Doc. 83).

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ Doc. 81 din 6 iunie 1747.

⁷⁰ Doc. 86 din 1 iulie 1747 (Inochentie către Reali).

⁷¹ Doc. 89 din 8 iulie 1747.

⁷² Doc. 90 din 9 iulie 1747. E inexactă afirmația (P, *Teologul*, p. 15) că la 7 iulie Achilli ar fi răspuns „la cele [I] trei memorii ale lui Klein” (din 10 și 27 mai, precum și din 6 iunie 1747, cf. *ibid.*, p. 14) și că „episcopul n-a răspuns deocamdată la scrisoarea (?) lui Achilli” (*ibid.*, p. 15). De fapt, era vorba de propunerea de demisie din 7 iulie, despre care nu știm dacă a fost făcută în scris sau verbal, dar Inochentie a răspuns, cum am arătat, la 9 iulie.

⁷³ BAFC, ms. lat. 566, p. 13; B, Klein, p. 221.

⁷⁴ Cf. memoriul din 22 iulie 1747 (Doc. 91 și n. 16 la acest doc.).

⁷⁵ Maior, p. 150-151; Nilles, II, p. 591-593; P, *Coresp.*, p. 93-94; rezumat B, Klein, p. 221-222. Inochentie i-a scris lui Săcădate și cu două săptămâni mai devreme, ca răspuns provizoriu la o scrisoare comună a acestuia (desigur, cu un alt sau cu alți protopopi) din 15 mai și la o scrisoare personală din 16 mai (P, *Coresp.*, p. 92-93). Arată că e tot în așteptarea

„rezoluției” papale la cererile sale și înfierează sechestrarea integrală a bunurilor sale episcopale.

⁷⁶ Cf. mai sus, Cap. II.

⁷⁷ Doc. 91 din 22 iulie 1747 și discuția din n. 15 la acest doc.

⁷⁸ Scrisoarea lui Inochentie către Caliani, 29 iulie 1747 (P, *Coresp.*, p. 95-96; B, Klein, p. 222-223).

⁷⁹ Doc. 92 (după 22 iulie - înainte de 25 august 1747). Motivarea stranie a revendicării de o mie de scuzi (în pct. 6): deoarece veniturile episcopiei se ridică la 2 mii de scuzi „și în cazuri asemănătoare de renunțare se obișnuiește să se atribuie două treimi ca posesiune celui ce renunță e drept ca episcopului care are de gând să renunțe să i se plătească pe an, așa cum se cuvine, cel puțin o mie de scuzi...” Ciudată socoteală: $2/3$ din 2.000 = 1.000! Mai ales că, după practica obișnuită a bisericii catolice, situația era inversă: $1/3$ pensionarului, $2/3$ urmașului său în beneficiul bisericesc; uneori însă pensia putea fi jumătate din veniturile beneficiului (Ferraris, VII, p. 184, pct. 103). După referatul lui Lercari, veniturile episcopiei nu depășeau 1.500 de scuzi (Doc. 50, după 9 august 1746)!

⁸⁰ Scrisoarea lui Inochentie către Balomireanu, 9 septembrie 1747 (P, *Coresp.*, p. 102).

⁸¹ Doc. 93 cu aceeași datare aproximativă ca și cel din n. 79.

⁸² Cap. III, n. 44.

⁸³ Doc. 94 din 21 august 1747.

⁸⁴ Inochentie către Ioan Dragoș, magistrul de poștă din Alba-Iulia, și către Ioan Timandi, magistrul de poștă din Juc, 25 august 1747 (P, *Coresp.*, p. 96-97).

⁸⁵ Scrisorile sale către I. Timandi și S. Caliani, 9 septembrie 1747 (P, *Coresp.*, p. 104). Interzicerea de a părăsi Roma poate fi interpretată și ca răspuns negativ la una din „condițiile” pe care le formula, precum am văzut, pentru eventuala sa demisie. Opreliștea papală e prezentată de Albani – în scrisoarea sa către Uhlfeld din 18 noiembrie 1747 – doar ca o măsură tactică pentru a „băga puțină frică în episcop”, cu scopul să „dispună” mai ușor la demisie (B, Klein, p. 226). Într-o scrisoare, tot din 9 septembrie, către Balomireanu, Inochentie arată că la 1 din aceeași lună papa i-a cerut să demisioneze, renunțând la „toate condițiile” pe care le formulase pentru această eventualitate (P, *Coresp.*, p. 102, cf. mai sus în cap.).

⁸⁶ Scris. către Caliani (P, *Coresp.*, p. 104).

⁸⁷ Scris. către Gr. Maior, cu aceeași dată (*ibid.*, p. 105).

⁸⁸ Scris. către Balomireanu, cu aceeași dată (*ibid.*, p. 103, în r. 21: „iure gentium” e greșit, în loc de: „iuri g.”; eroarea se află și în BAFC, ms. lat. 566, p. 86, după care s-a publicat scris.).

⁸⁹ În scrisori din 30 septembrie 1747 adresate tot în țară (P, *Coresp.*, p. 108-109). Cf. memoriul protopopilor către Valenti, 14 mai 1748 (B, Klein, p. 234, notă).

⁹⁰ Vezi mai sus în acest cap., n. 21.

⁹¹ Doc. 95 din 25 august 1747 (Inochentie către Aaron).

⁹² P, *Coresp.*, p. 99-101; mențione la B, Klein, p. 223.

⁹³ Doc. 96 din 25 august 1747 (Inochentie către cler); frazele citate, în [pct. IV].

⁹⁴ P, *Coresp.*, p. 97-99; rezumat la B, Klein, p. 224-225.

⁹⁵ Ibid., p. 96-97; *ibid.*, p. 225.

⁹⁶ În traducerea lui Stăniloae, fără îndoială prin eroare tipografică: „aproba”.

⁹⁷ În aceeași traducere: „Vasilianilor”.

⁹⁸ Stăniloae, p. 1171 (după Rosenfeld); prenumele lui Novac însă nu era Petru.

⁹⁹ Doc. 168 (înainte de 2 martie 1748), pct. 3 din „Opinio”, unde se propune îndepărtarea de lângă vlădică a lui Novac și atragerea lui. Cf. Doc. 139 din 15-16 decembrie 1747 (audierea lui Gr. Maior, nr. 5; Doc. 217 din 22 februarie 1749). Vezi mai la vale, Cap. V.

¹⁰⁰ Cap. II, n. 48 și articolul nostru menționat: Știri noi despre primii studenți trimiși de la Blaj la Roma, în *Apulum*, XVII (1979), p. 473.

¹⁰¹ *Coresp.*, p. 83. Despre plecarea lor din Roma: Doc. 66 din 9 aprilie 1747 (de unde rezultă că la această dată nu mai erau aici).

¹⁰² P, *Coresp.*, p. 88. Tot aici afirmă Inochentie a ști, pe baza unor informații ce i s-au dat, că Maria Tereza „a declarat că n-a primit [nu i-a parvenit] nici o cerere” din partea sa. Vlădica dă a înțelege că petițiile sale, precum și ale altora, adresate suveranei în favoarea lui și a „poporului” său erau tendențios interpretate. Se pare însă, în lumina a ceea ce cunoaștem, că vlădica, în exilul său tot mai împovărat, se amăgea sau se lăsa amăgit de anumite zvonuri... Cf. Doc. 91 din 22 iulie 1747, n. 15. După toată probabilitatea, credem că destinatarul acestei scrisori era una și aceeași persoană cu contele Giovanni Ariosti, menționat căpitan în anii 1727-1729, cf. Galla, nr. 20-23, p. 178, în legătură cu candidatura canonicului Anton Thurn la episcopia de Semendria, din Serbia de Nord, anexată de monarhia habsburgică. Contesa Ariosti, fără îndoială soția destinatarului, e amintită de mai multe ori la Viena, în 1745, de baronesa Polixena Vargyasi, care o cunoștea, desigur, din Transilvania, în sus-zisul ei jurnal de călătorie (*Újabb adattár Daniel család*, ed. Kelemen, indicele).

¹⁰³ *Inscripțiile Daciei romane*, vol. I, adunate, însoțite de comentarii și indice, traduse în românește de Ioan I. Russu, București, 1975, p. 44-45.

¹⁰⁴ P, *Coresp.*, p. 95 (mențione în scris. lui Inochentie către Caliani, 29 iulie 1747).

¹⁰⁵ Serbelloni către Valenti, 24 iunie 1747 (ultima ediție: Dumitriu-Snagov, p. 148-149).

¹⁰⁶ P, *Coresp.*, p. 95.

¹⁰⁷ Menționată *ibid.*

¹⁰⁸ Caliani va declara, cu câteva luni mai târziu, că în timpul când s-a hotărât convocarea adunării protopopilor la Daia (care adunare va avea loc la 12 septembrie 1747), el nu se afla la Blaj „sau în acele părți” (convocarea s-a hotărât într-o întâlnire protopopească anterioară, care s-a ținut la Sebeș, cu prilejul bălciului de acolo, în august). Dar Maior va declara că a sosit la Blaj „nu cu multă vreme” înainte de acest bălci, ceea ce ne face să punem sub semnul întrebării afirmația lui Caliani (vezi mai jos, n. 110).

¹⁰⁹ Inochentie către Săcădate și Gheorghe Timandi, 15 iulie 1747 (P, *Coresp.*, p. 93-94). De altfel, foarte probabil, Caliani și Maior s-au întâlnit și mai înainte cu protopopul Timandi de Juc, localitate de unde Caliani, după cum am spus, a scris vlădicăi.

¹¹⁰ *Ibid.*, p. 101. În răspunsurile lor precaute și evazive la audierea oficială din Sibiu în decembrie 1747, Caliani și Maior vor nega (în ciuda a ceea ce am arătat, credem, documentat, mai sus) că au primit, respectiv asumat însărcinări din partea lui Inochentie. Ei vor declara atunci că n-au luat parte nici la sinod (Doc. 139 din 15-16 decembrie 1747 și n. 51, 70); Doc. 102 (din toamna lui 1747).

¹¹¹ P, *Coresp.*, p. 99 (sfârșitul scrisorii din 25 august 1747 de sub nr. 56).

Capitolul V

Antecedentele promulgării excomunicării lui Aaron, promulgarea și gravele ei urmări; noi presiuni asupra lui Inochentie pentru demisie; revocarea de către el a excomunicării lui Aaron în 1748.

ÎNCĂ ÎNAINTE DE A-L ANATEMIZA pe Aaron, Inochentie a căutat, după cum am arătat, să izoleze clerul și poporul din țară de acesta, înfățișându-l, între altele, ca vinovat de prelungirea exilului, ca o piedică a întoarcerii sale atât de dorite de credincioșii săi. Am văzut că printre motivele pe care le invoca pentru a nu-și da demisia era atașamentul acestora față de dânsul, neînfricat și neobosit luptător pentru drepturile lor¹.

Una din dovezile în această privință s-a manifestat la întâlnirea unui numeros grup de protopopi la Sebeș, cu prilejul bălciului provincial de aici în vara (24 august) anului 1747. După ce s-au plâns între ei de necazurile lor, de starea tulburată a poporului și s-au interesat de la Grigore Maior – care îl însoțea de la Blaj pe Leonte Monas – de situația lui Inochentie, s-au înțeles să se întrunească mai târziu în satul Daia (Română), aproape de Alba-Iulia, pentru discutarea păsurilor lor². În numele celor 16 participanți de la Sebeș, precum și al restului clerului, trei dintre ei, și anume amintitul Leonte Monas, Avram Dăianu și Ioan Săcădate, adresează din Blaj, la 28 august (probabil st. v., folosit în biserica unită; 8 septembrie st. n.), o scrisoare vlădicăi, în care îi spun că, fiind informați, atât de la Roma, cât și de la Viena, că i se cere, mai mult: ar fi supus la constrângere să-și dea demisia, ei, și toți în numele cărora scriu, sunt împotrivă. Îl roagă ca, într-o stare atât de tulbură a lucrurilor, să nu-și părăsească clerul și poporul, deoarece „întreaga această națiune nenorocită varsă lacrimi neîncetat și se chinuie în nespuse gemete, fără a fi cine s-o mângâie”; să aibă deci grijă a se întoarce cât mai repede și să nu-și ia rămas bun de la episcopie, „căci pierim și noi și neamul însuși. Preailustre doamne, suntem părăsiți de toți, puterea lumească dă în cler și dispune de noi. Nimeni nu crede vorbelor noastre, poporul spune că nu va asculta nici dacă îngerul din cer ar evangheliza³, dacă ilustrisima voastră domnie nu revine; iar în acest caz⁴, orice le-ați spune, vor asculta totul, ba chiar o dată cu intrarea [voastră în dieceză] se vor întoarce la vechea stare de pace; și nici focul, nici fierul – strigă ei – nu-i vor despărți de Unire și de dragostea față de păstorul lor legitim și nici nu vor recunoaște vreodată pe un altul, cât va trăi el [!]. Iar cu privire la teolog, noi toți stăm pentru mărturia și pentru ceea ce a scris în întregul cler și națiune, subscripție ce v-am înaintat-o cu umilință preailustrei voastre

domnii când urma să plecați la Viena, de vreme ce din milostivirea binevoitoare a Maiestății sale avem deja teologi de ritul nostru⁵. Acestea sunt după cererea și voința clerului și întregii națiuni..."⁶

Scrisoarea e întocmită într-un stil simplu, aproape rudimentar, în care, prin învelișul formeii latine, probabil traduse, răzbate căldura simțămintelor românești ale celor care își împărtășeau devotamentul față de îndrăznețul diriguitor al strădaniilor lor pentru o soartă mai bună.

Adunarea de la Daia a avut loc la 12 septembrie (st. v.; 23 septembrie st. n.), la ea luând parte aproape toți protopopii de la sud de Mureș. Aici s-a hotărât depunerea lui Aaron din vicariat, ceea ce i s-a adus la cunoștința acestuia la 17 (st. v.; 28 st. n.) aceeași lună prin doi delegați: Balomireanu și Dragoș, acesta din urmă, protopop de Turda. Motivarea: episcopul lipsind din dieceză de mai mult de un an, trebuie să înceteze funcția de vicar, conferită de el pe acest răstimp (!); nemulțumirea clerului pentru refuzul lui Aaron de a convoca sinodul, în pofida frecventelor cereri ale clerului, nemaîținându-se sinod de la plecarea episcopului; i se reproșează că e vinovat de absența episcopului⁷.

Participanții la adunare i-au adresat lui Inochentie o scrisoare, care e asemănătoare ca stil, dar și mai radicală în conținut decât cea din 28 august. După ce se menționează în ea vechimea imemorială și continuitatea neîntreruptă a românilor în Transilvania, ca și „privilegiile, drepturile și prerogativele” lor, se arată că, în urma „sfintei Uniri pe care a îmbrățișat-o întreagă națiune”, ea s-a ales cu transformarea arhiepiscopiei, pe care o avusese, în episcopie, adăugându-i-se acesteia cu sila „teologul de altă națiune și rit”, care „prescrie legi” episcopului și clerului. (Iată deci idei care îl preocupau nu numai pe Inochentie, ci, fără îndoială, mai ales sub înrâurirea sa, și pe membrii preoțimii sale.) Se menționează apoi situația tulbure a diecezei din ultimii trei ani, de când lipsește din ea vlădica, și se pune întrebarea dacă această situație nu se datorește aceluia care „prin informații răuvoitoare a lipsit acest scaun [episcopesc] de păstorul său”. „Drept aceea vrem să declarăm ilustrisimei voastre domnii starea noastră nenorocită și gândul deja disperat că noi nu vrem, în nici un chip, ca ilustrisima voastră domnie să renunțați la episcopie (precum am auzit că e silită la aceasta) și nici nu vom admite, cât veți trăi, un alt episcop. Facem cunoscut și aceea că dacă ilustrisima voastră domnie ați fi silit, cu binele și răul sau în orice fel, să faceți acest lucru, poporul român va renunța chiar la Unire. El strigă într-un glas că, dacă vă veți întoarce, orice le veți spune să facă o vor face, iar dacă nu vă întoarceți, nu vrea să știe nimic de Unire și de uniți, lucru desigur vrednic de luat în seamă și de spus aceluia care sunt interesați în păstrarea sfintei Uniri și în mântuirea sufletelor celor pentru care Hristos și-a vărsat sângele. Rugăm deci preaumil să poftiți, ca un păstor credincios și bun (a cărui prezență acum e mai necesară decât oricând vreodată), să aveți grijă a mângâia oile voastre orfane cu sosirea voastră grabnică. Dar fără [a avea] alături teolog de altă națiune și rit, cu privire la care întregul cler cu

poporul au înaintat cerere încă din anul 1744, în timpul plecării ilustrității voastre la Viena, pentru a-i obține îndepărtarea, la ceea ce stăruie în fapt încă [și acum], făcând cunoscut că nu vreau în nici un chip să-l aibă, ca pe o piatră de poticnire!”

Scrisoarea, care se încheie cu o formulă de așteptare a răspunsului și de deferență, poartă data cronologică de 12 (nu: 22, cum se afirmă îndeobște!) septembrie 1747, iar ca dată topografică: Daia (în copia păstrată în „protocolul” lui Inochentie) sau Daia și Juc (în copia ajunsă la nunțul Serbelloni). După aceasta, urmează semnăturile arhimandritului Leonte Monas (care, repetăm, era și protopop) și a 25 de alți protopopi⁸, printre care îi regăsim și pe Avram Dăianu (în casa căruia s-a ținut adunarea), precum și pe Săcădate. Dintre ceilalți semnatori ne mărginim a-i aminti pe Balomireanu, Dragoș, Timandi, Samuil Pop (la care avusese loc întâlnirea de la Sebeș), Zaharia Cioca (Csóka) de Hunedoara (care păstra, se pare, conceptul scrisorii)⁹. Printre semnatori figurează, pe lângă sus-zișii Timandi și Dragoș, și alți protopopi de la nord de Mureș, regiune socotită până atunci de guvernul transilvănean ferită de frământări ostile Unirii și de opoziție față de Aaron, dar mai nou agitația se manifesta și aici, fapt care îngrijora secția catolică a guvernului¹⁰. A avut loc o adunare și la Juc¹¹. În orice caz, cele 26 de iscălituri de sub scrisoarea din 12 septembrie se împart cam în mod egal între părțile cis- și transmureșene ale diecezei (dacă luăm ca punct de orientare, cum se făcea pe atunci, Sibiul, reședința Guvernului Transilvaniei). Datarea topografică dublă, în una din copii, vrea să învedereze, desigur, și ea participarea din ambele regiuni la acțiunea în favoarea lui Inochentie. Mai mult de jumătate din numărul protopopilor uniți au semnat scrisoarea. Într-adevăr, potrivit conscripției făcute de Inochentie în 1733, în dieceză erau 49 de protopopi; mai târziu a crescut numărul lor, căci, printre cei 26, care figurează în scrisoarea de față, se află și titularii a 5 protopopiate – între care al Blajului – care lipsesc din amintita conscripție. „Dar și aceea este probabil – credea Bunea – că numai reședința protopopilor s-a schimbat, fără a se înmulți numărul protopopiatelor.”¹² În realitate, a crescut numărul lor, în anul 1747 el ridicându-se la 50¹³.

Aaron s-a grăbit să meargă la Sibiu, unde a adus la cunoștința secției catolice comunicarea de destituire ce i s-a făcut din partea protopopilor opoziționiști, ceea ce a transmis apoi, revenit la Blaj, și nunțului. În scrisoarea către acesta, din 4 octombrie, își arată amărăciunea, spunând că el n-a căutat niciodată funcția de vicar general, ci a fost numit în ea de Inochentie, din proprie inițiativă, și a fost confirmat de forurile superioare. De altminteri, nici nu dorește să păstreze această funcție, dar să se procedeze legal, nu cum s-a făcut, căci el n-a fost revocat de superiori, ci de subordonații săi, printr-o sentință adusă de aceștia, fără ca el să fi fost judecat. Nu știe să fi scris împotriva episcopului; „care o fi cauza întârzierii aceluiași [de a se întoarce], alții vor ști mai bine, eu aș vrea și aș fi vrut totdeauna să fie prezent în stâna sa”. În post-scriptum, își

exprimă bănuiala dacă „n-au contribuit la această conspirație și misionarii noștri sosiți recent de la Roma” (Caliani și Maior)¹⁴.

Opoziția față de Aaron era, după părerea secției catolice, comunicată de ea suveranei la 29 septembrie, în urma relatării „neșteptate” a vicarului, rezultatul unor frământări ce cuprinseseră latent dacă nu întreg clerul, măcar partea lui mai importantă, cea mai activă. Pe această parte, mică, dar instruită în ceea ce privește cerințele funcției sacerdotale, o urmează, „ca pe cea care conduce”, restul clerului, „împreună cu mica nobilime și cu plebea necioplită”. În rândurile opoziției se află și cei suspecti de complicitate cu neuniții, împotrivindu-se ordinelor superioare. Originea „acestui rău”, prin care se înțelegeau toate aceste frământări, e raportată la corespondența întreținută, „printr-o surprinzătoare meșteșugire”, cu Roma, adică cu Inochentie. Și basilienii întorși de acolo de curând, deci Caliani și Maior, nu prea vreau să aibă relații cu Aaron, ci țin mai mult cu protopopii care conspiră contra acestuia, se arată și în acest raport¹⁵.

De fapt, o parte cel puțin dintre protopopi, într-o scrisoare adresată lui Inochentie, a cărei dată n-o cunoaștem, dar care pare, după conținut, din 1747, în orice caz anterioară excomunicării lui Aaron, îi reproșau vlădicăi de a-l fi numit cu de la sine putere vicar general pe acesta, fără consultarea clerului, mai ales că instituția respectivă nu fusese în uzul bisericii românești și clerul nici nu-l cunoștea bine pe Aaron. Acum Inochentie culegea rodul acestui act arbitrar, după părerea lor¹⁶.

*

În această atmosferă agitată de solidaritate a clerului și poporului cu marele pribeag, solidaritate mergând până la amenințarea de părăsire a Unirii cu Biserica Romei, sosesc în dieceză scrisorile vlădicăi vestind excomunicarea lui Aaron, cu impunerea promulgării ei.

Într-un fel de al doilea post-scriptum la pomenita epistolă din 4 octombrie către nunțiu, vicarul îi arată că, tocmai în timp ce i-a scris, a aflat că Inochentie scrisese la diferiți (e vorba, precum am văzut, de o serie de protopopi)¹⁷ despre excomunicarea și înlocuirea sa cu Balomireanu; el, Aaron, însă n-a făcut nimic fără sfatul forurilor bisericești superioare, printre care și nunțul; îi cere deci „îndrumare ulterioară”. A doua zi, comunică vestea proastă și guvernatorului; e amărât de rușinea și „moartea civilă” pe care trebuie să le îndure el, care s-a călăuzit doar după sfatul cerut și primit de la cei „înțelepți” și interesați¹⁸.

În răspunsul său din 14 octombrie, Serbelloni caută să împrășteie neliniștea lui Aaron, de vreme ce are împluternicirile legitime pentru continuarea exercitării funcției sale (aluzie la vicariatul apostolic!) și consimțământul Curții vieneze, căreia i-a comunicat, de altfel, scrisoarea sa¹⁹.

În aceeași zi, nunțul anexează la raportul său către Valenti textul aceleiași scrisori, pentru a servi ca o „nouă mărturie a firii tulburi [*genio torbido*] – zice Serbelloni – a acelui monsenior episcop Klein și cum îndrăznește el să atenteze

a aduce prejudicii liniștei și bunei conduceri a acelei biserici și, în consecință, inevitabil religiei, stând la Roma sub umbra tronului pontifical". Titlul de vicar apostolic, în virtutea căruia Aaron putea să guverneze dieceza chiar și fără voia episcopului, a fost ținut în secret până acum pentru a menaja susceptibilitatea Cancelariei Aulice „a Ungariei" (scăpare pentru aceea a Transilvaniei), care ar fi putut considera exercitarea vicariatului cu acest titlu ca o intervenție a unei jurisdicții străine (cea papală). Dar, continuă nunțul, el i-a arătat lui Kolowrat că, în starea actuală a lucrurilor, e cu totul necesar să se divulge acest titlu, nu într-atât ca o garanție personală pentru Aaron, cât pentru informarea celor care trebuie să i se supună²⁰.

Între timp, Balomireanu, numit, precum știm, de Inochentie ca noul vicar general al diecezei, după ce s-a sfătuit „cu alți cinstiți protopopi", a trimis la 20 septembrie (st. v.; 1 octombrie st. n.) o circulară „cu aspră poruncă", potrivit instrucțiunilor vlădicăi, pentru convocarea „săborului mare" pe ziua de 9/19 octombrie la Blaj²¹. Guvernatorul, care aflase de această convocare, a cerut la 17 octombrie în zadar să fie amânată ținerea sinodului până la sosirea aprobării suveranei, informată printr-un raport expediat abia la 18 octombrie²².

În vremea aceasta, Aaron, neștiutor de convocarea sinodului, se găsea la Mănărade, la culesul viilor episcopale. În preziua sinodului, aici l-a întâlnit întâmplător protopopul Făgărașului, Vasile Baran (Barany)²³, în drum spre Blaj, la săbor. Aaron l-a rugat ca la întoarcere să-i spună ce se va fi discutat acolo. A doua zi, la Blaj, Baran află încă înainte de începerea ședințelor sinodului, având posibilitatea să citească și scrisorile lui Inochentie din august, ce trebuia să se promulge acolo de Balomireanu și, uimit de măsurile ordonate de vlădică împotriva lui Aaron fără știrea Curții chezaro-regești, a renunțat să stea la sinod, s-a înapoiat la Aaron, povestindu-i cele constatate. Acesta îi dădu atunci, la 9/20 octombrie, o scrisoare pentru guvernator, în care îi relata și faptul că în aceeași zi doi delegați ai sinodului i-au adus la cunoștință excomunicarea, destituirea din vicariat (după ce fusese deja depus o dată de o parte a clerului la Daia) și suspendarea sa din preoție de către Inochentie, predându-i și actul respectiv al acestuia. Scrisoarea i-a fost înmănată lui Haller de către protopop la Sibiu, împreună cu o dare de seamă proprie, la 10/21 octombrie²⁴.

Între timp, sinodul s-a întrunit sub președinția lui Balomireanu. După alegerea protopopului Chira de Sovata ca secretar, s-a citit ordinul formal de interzicere a ținerii sinodului, emis de Haller la 17 octombrie. Dar participanții, invocând faptul că nu cunosc de ce e învinuit vlădica, după cum „nu știu dacă e privat după canoane de episcopat" și, ținând seama de tulburarea din sânul clerului și poporului, au hotărât să se răspundă guvernatorului că „acest sinod trebuie să se țină din porunca domnului episcop, cerut fiind de necesitatea absolută a clerului". Doar protopopii de Roșia (Montană) și de Bistra s-au retras atunci din sinod²⁵, iar cel de Făgăraș – precum am văzut – s-a ferit încă înainte de deschiderea lui să ia parte.

S-a dat apoi lectură decretului vlădicesc de excomunicare a lui Aaron și au fost aleși amintii delegați ca să i-l aducă la cunoștință.

S-a citit după aceea decretul de numire ca nou vicar general a lui Balomireanu. Sinodul a manifestat la început o atitudine principial negativă - pe linia tradiției bisericii românești, invocată, cum am arătat, și în legătură cu Aaron - față de acest act episcopal, „întrucât: întâi, clerul are datina și facultatea să aleagă și pe episcop, cu atât mai mult pe subalterni; al doilea, vicariatul n-a fost în uzul clerului și sinodului în timpurile de mai înainte”. Cu toate acestea, îl acceptă pe Balomireanu pentru ca el să-l reprezinte pe episcop, urmând ca să se ocupe și de acele treburi ale clerului, pe care acesta i le va indica. El a depus jurământ că își va desfășura activitatea în condițiile impuse; Avram Dăianu, ales notar al clerului, a făcut la fel²⁶.

Sinodul, ale cărui lucrări au ținut trei zile (19-21 octombrie)²⁷, a ales o delegație, compusă din vicarul Balomireanu și protopopii Gheorghe de Dobra și Maniu de Ormeniș, ca să-l informeze pe guvernator despre hotărârile luate²⁸. De asemenea, toți protopopii participanți au contribuit la strângerea unui ajutor bănesc, 200 de florini, expediat exilatului de proaspătul vicar²⁹. S-a mai hotărât de sinod ca tot Gheorghe de Dobra să plece ca delegat la Viena cu un memoriu pentru a obține permiterea întoarcerii lui Inochentie în dieceză³⁰. Vicarul și notarul trebuiau să-l înștiințeze de tot ce s-a hotărât. Despre alegerea protopopului de Dobra pentru misiunea arătată, precum și despre cererea sinodului ca între timp Inochentie să nu-și dea demisia în nici un chip, căci altfel „întreg răul i se va imputa” lui, aflăm dintr-un extras textual făcut de vlădică dintr-o scrisoare ce i-a adresat-o Balomireanu cu data chiar de 19 octombrie³¹.

După ce-l înștiințase pe guvernator și-l consultase pe episcopul romano-catolic al Transilvaniei, precum și pe „alți de asemenea buni catolici”, întrebându-i ce să facă în starea în care a fost pus de promulgarea măsurilor luate contra sa de vlădică, potrivit sfatului lor, Aaron, la 28 octombrie 1747, s-a adresat de la Sibiu nunțului și Propagandei, cu memorii aproape identice, anexându-le și câte o copie a decretului vlădicesc ce-l lovea. Se declară și acum - ca la 4 octombrie - nevinovat, apărându-se cu modestie, dar și cu demnitate, argumentat și cu bun-simț, punct cu punct, de cunoscutele învinuiri cuprinse în decret³². Arată, între altele, că în funcția de vicar - pe care, repetă, n-a râvnit-o - a fost leal față de episcop și că n-a recurs la forurile superioare pentru a uneli, ci pentru a le cere îndrumare, cum face și cu acest prilej. Pe de altă parte, trebuia să se supună ordinelor primite de la ele, în ultimă instanță de la papă și de la suverană³³.

Curtea vieneză, la curent și ea cu ordinele grave sosite în dieceză din partea lui Inochentie, cerea în aceste zile, prin Gyulaffi, nunțiatului, pe de o parte să se mai amâne (desigur, din motivele pe care le cunoaștem)³⁴ promulgarea dispoziției prin care pontificele transformase funcția de vicar general a lui Aaron în aceea de vicar apostolic; pe de altă parte, începea să stăruie ca papa

să-l oblige pe vlădică la revocarea amintitelor ordine; totodată, ca nunțul să le scrie lui Caliani și Maior, îndemnându-i să se silească a da un exemplu bun uniților, supunându-se dispozițiilor oficiale, în loc de a atâta la dezordini³⁵. Nunțul a satisfăcut cererea din urmă încă la 25 octombrie³⁶.

Tot el, răspunzându-i la 11 noiembrie lui Aaron, căuta să-l încurajeze cu măsurile ce urmau a fi luate de Curtea vieneză și de Scaunul roman spre a face față situației create prin „imprudența” lui Micu și a-l menține în funcția de vicar³⁷. În aceeași zi, îi trimite lui Valenti atât decretul vlădicesc primit de la Aaron, cât și memoriul de justificare al acestuia, comentându-le nefavorabil pentru Inochentie, chiar cu indignare, socotind că șefului diplomației pontificale și, concomitent, al Propagandei, ele îi „vor servi din nou ca un argument indubitabil al pasului îndrăzneț al acelui monsenior episcop de Făgăraș pentru a răsturna religia catolică în acea dieceză, atacând, în timp ce stă la Roma, până și jurisdicția supremă a Sanctității sale”. Tot nunțul scrie că a făcut cunoscut marelui cancelar al Transilvaniei și contelui de Kollovrat cât de mare e dezordinea acum când apare că a fost depus din funcție vicarul episcopului și excomunicat, fără a fi lămurii catolicii din acele părți despre nulitatea acestui act, „fiindcă el [vicarul] avea imputerniciri superioare, și ce confuzie trebuie să fie acolo acum că s-a publicat numirea unui nou vicar, făcută de dânsul [episcopul]”. Curtea insistă ca acesta să fie obligat a-și revoca măsurile împotriva lui Aaron și să fie înlocuit, „pentru ca religia catolică să nu piardă în puține zile ceea ce a câștigat cu greu în mulți ani”³⁸.

De altfel, despre situația tulbure de după sinod, Caliani și Maior, asociindu-și pe confratele Gherontie Cotore (întors și el de curând la Blaj de la studii, urmate însă la Tirnavia), au scris nunțului la 27, iar Propagandei la 29 octombrie epistole comune, în redactarea retorică a lui Maior. Ei arată că agitația din sânul clerului și al poporului e foarte vie, auzind despre presiunile ce se fac asupra lui Inochentie spre a-l sili la demisie. „E tare de temut că dacă episcopul renunță la episcopie, și poporul renunță la sfânta Unire.”³⁹ E unanim strigătul: „episcopu’ nostru, episcopu’ nostru!”⁴⁰ Răspunzându-le la 18 noiembrie, Serbelloni își exprimă dezaprobarea față de măsurile pe care le-a luat Inochentie împotriva lui Aaron, deși știa bine că papa îl numise vicar apostolic „până când se vor potoli controversile prin care și-a făcut ostilă, în chip imprudent, această Curte chezaro-crăiască, așa că merită o serioasă muștrare, căci, stând la Roma sub protecția Sfântului Scaun, a atacat, prin acest fapt scandalos, jurisdicția pontificală”. Îi sfătuiește ca, aducându-și aminte de jurământul lor de misionari, să dea cuvenita ascultare autorității papale, lăsând suveranului pontif și Curții vieneze să hotărască asupra situației Unirii⁴¹. Drept răspuns la îndemnurile nunțului, Maior îi arată, la 23 a aceleiași luni, – scriind și în numele lui Caliani și Cotore, într-o latinească pe alocuri confuză –, „rațiunea pentru care nu putem, în realitate, să ne supunem părintelui Aron [...], deoarece și clerul, ba încă și întreg poporul îl evită cu totul și ar fi foarte periculos dacă cineva n-ar părea că face la fel; l-ar amenința, astfel stând lucrurile, desigur, un sfârșit

rău al vieții. Apoi, chiar dacă părintele Aron ar rămâne în aceeași stare [de vicar]⁴², regula ordinului (basilian) nu permite călugărilor acestuia să se supună unui preot secular, cum e acela (care n-a intrat încă în ordin). Repetă în parte cele scrise mai înainte despre tulburarea din rândurile uniților și dorința ca Inochentie să se poată înapoia cât mai curând, căci altfel nu se va putea desfășura nici o activitate rodnică de misionar și „nu se are grijă de poporul transilvănean”⁴². Mai târziu, la 26 decembrie, îi va răspunde și Caliani lui Serbelloni, vorbind, de asemenea, și pentru confrății săi. După declarații de devotament față de cauza Unirii, spune că nici clerul, nici poporul nu-l vreau pe Aaron ca vicar apostolic și refuză însăși această funcție. Potrivit părerii sale, pentru a păstra Unirea și a-i împăca pe românii uniți, trebuie „fie să se întoarcă episcopul, fie, dacă nu poate să se facă aceasta, să renunțe [la episcopat] și venerabilul cler să-și aleagă [un alt] episcop, după drepturile bisericii sale”⁴³. În ciuda intervenției nunțiului, cei trei călugări continuau să-l evite pe Aaron, influențând, prin exemplul lor, clerul și poporul⁴⁴.

Dar șeful opoziției din țară față de Aaron era protopopul Balomireanu, care a fost numit de Inochentie ca noul vicar general. La 17 noiembrie, Gyulaffi îl înștiința, din partea Curții vieneze, pe nunțiu că aceasta consimțea, în sfârșit (sub presiunea situației), să se publice în dieceză transformarea de către papă a funcției de vicar general a lui Aaron în aceea de vicar apostolic⁴⁵. La rugămintea sus-zisului șef al Cancelariei Aulice Transilvănene, Serbelloni i-a scris, a doua zi, lui Aaron ca să-și divulge amintita lui calitate⁴⁶, iar protopopului din Balomir ca să-i aducă la cunoștință lipsa de valabilitate a dispozițiilor episcopului. „În consecință, te avertizez – îi scrie protopopului – să te abții de la exercitarea vicariatului și să recunoști pe vicarul apostolic.”⁴⁷ Peste o lună, destinatarul acestei epistole, „Nicolaus Balameri, vicarul general al preailustrului domn episcop de Făgăraș”, va da un răspuns negativ ferm, deși într-o limbă latină aproximativă și în ton smerit, injoncțiunii nunțiului, accentuând că funcția de vicar apostolic va pricinui ruina Unirii în „această plebe necioplită”, în „acest popor care înclină și astfel spre schismă”. În scrisoarea sa, la redactarea căreia se pare că a fost ajutat de Maior, el invocă legătura jurământului, care obligă la supunere față de episcopul Klein, acesta excomunicându-l pe Aaron și dispunând ca sancțiunea să fie promulgată în toate bisericile (unite) din principat. A i se supune în asemenea condiții lui Aaron ar însemna a se expune primejdiei de a fi ucis, împreună cu acesta, de sălbăticia poporului⁴⁸.

Sus-zisa corespondență din octombrie-decembrie 1747 dintre nunțiu, pe de o parte, basilieni, Aaron și Balomireanu, pe de alta, a fost comunicată, aproape toată, de cel dintâi nu numai șefului diplomației pontificale⁴⁹, ci și Curții chezaro-crăiești⁵⁰, cu care Scaunul papal se străduia să colaboreze strâns în încercarea de remediere a stării confuze din episcopia românească, agravată de promulgarea dispozițiilor luate de Inochentie, din exilul său roman, împotriva lui Aaron.

Agitația din dieceză a determinat Deputația Aulică pentru Treburile Transilvănene ca, împreună cu Cancelaria Aulică Transilvăneană, să se gândească, din partea Curții, și la alte măsuri. Într-un referat comun, întocmit de Csató cu data de 25 octombrie, înaintat Mariei Tereza, i se propunea să ordone interogarea lui Balomireanu, a lui Caliani, Maior și a altor adepți activi ai vlădicăi⁵¹, socotiți a promova starea tulbure, ațâțată de acesta de la Roma. Propunerile din referatul aprobat de suverană au fost cuprinse în rescriptul ei din 14 noiembrie către secția catolică din guvernul de la Sibiu.

„Punctele de interogatoriu” au fost trimise cu aceeași ocazie de la Viena, referindu-se, în substanță, la adunările clerului, mai cu seamă la sinodul de la Blaj, și la hotărârile luate de ele; de asemenea, figura întrebarea: „cine sunt din cler călugări, sau chiar mireni de rit grec, care obișnuiesc să corespundă cu Roma și cu cine, prin mijlocirea cui trimit sau primesc scrisori ori dacă le adresează direct aceloră căroră sunt trimise sau altora și la cine le includ?” și ce conține această corespondență din ultimul timp?⁵² Modalitatea convocării pentru audiere a fost pregătită de secție împreună cu Aaron, care, între timp, fără a-și face mari iluzii, a divulgat – așa cum îi ceruse nunțul – titlul său de vicar apostolic, de care a luat act și guvernul ardelean⁵³. Deoarece trebuiau convocate persoane bisericești, pentru a nu aduce prejudicii imunității ecleziastice, s-au emis citații, de Aaron, și înștiințări, pe baza rescriptului regal, de guvernator, dar cei vizați nevoind să aibă legături cu primul, pe care, în ciuda noului său titlu, îl socoteau mai departe excomunicat, au dat urmare formal numai invitației venite din partea celui de-al doilea⁵⁴.

Audierea a avut loc în fața secției catolice în frunte, ca de obicei, cu guvernatorul Haller, fiind prezenți, alături de consilierii din secție, și Aaron, precum și teologul iezuit (Pallovics). La 15 decembrie a decurs interogarea „protopopului” Balomireanu, la 16 aceea a lui Caliani și Maior. „Ei s-au supus prompt și fără nici o dificultate”, raportează secția, în ziua următoare, împărătesei-regine. Balomireanu a arătat cum s-au desfășurat întâlnirea de la Sebeș, adunarea de la Daia, sinodul de la Blaj, adunarea de la Alba-Iulia (aceasta la 2 decembrie); a văzut scrisori ale lui Inochentie „la mulți, cu ce ocazie le-au primit sau au răspuns la ele vor fi știind ei”; a dat, în general, cu precauție, amănunte despre propria sa corespondență cu episcopul; n-a avut legături cu protopopul ortodox al Brașovului (Eustatie Vasilievici, antiunionist notoriu, în relații cu rușii și cu sârbii) etc. Cât privește audierea lui Caliani și Maior ei au mărturisit, în esență, mai ales cel dintâi, că știau, mai mult din auzite, despre unele adunări ale clerului; se aflau în corespondență, uneori indirectă, și cu Inochentie; la Roma fuseseră numai în relații sporadice cu el și cu prilejul întoarcerii lor în țară n-ar fi „acceptat” nici o însărcinare de la dânsul⁵⁵.

Protopopul Dragoș de Turda, precum și încă alți „corifei” urmau, după planul secției, să fie interogați în ianuarie 1748, dar nu cunoaștem dacă acest lucru a avut într-adevăr loc. În schimb, în același timp cu cei trei clerici de mai sus, audiați în decembrie 1747, s-au înfățișat înaintea secției, cu toate că n-au

fost citați, 10 protopopi din districtele învecinate Sibiului, prezentându-și unele doleanțe⁵⁶, dar în absența lui Aaron, cu care – asemenea călugărilor basilieni⁵⁷ – nu voiau să aibă nici ei legături, declarând că dacă poporul ar observa că dâșii s-ar supune vicarului apostolic, ar fi în stare să le amenințe chiar viața. Secția le-a atras atenția, printre altele, totuși ca, în virtutea ordinelor superioare, să nu țină sinoade sau adunări fără aprobarea prealabilă a suveranei, să-l recunoască pe Aaron în noua sa calitate și să nu corespundă cu vlădica. „Nesupușilor îndărătnici” li se pun în vedere sancțiuni: vicarul apostolic poate să-i arunce, cu aprobarea „protectorilor”, cerând și sprijinul autorităților, în „închisorile episcopale”, potrivit ordinelor anterioare (din 1746) ale suveranei. În același raport al ei din 17 decembrie, secția nu șovăi, de altfel, să zugrăvească starea Unirii tot atât de șubredă ca-n vremea apariției lui Visarion. Pentru a ieși din impas, își exprimă urarea ca suverana, împreună cu Scaunul pontifical, să dea cât mai curând episcopiei un cap, care să corespundă înaltei sale funcțiuni pastorale ca fermitate, judecată, cunoștințe, activitate. „Aceasta o dorește cu voința unită și așteaptă cu neliniște plebea, ca să vadă clar, într-o asemenea căpetenie, o îndrumare, clerul [ca să vadă în ea] o strădanie spirituală, iar poporul [credincioșii] grijă păstorească”. În atare privință e evocată de secție cu nostalgie figura (apolitică!) a lui Giurgiu-Patachi și ea își manifestă speranța, deși cam nebulos, că viitorul episcop va merge pe urmele lui, redresând astfel situația Unirii⁵⁸.

Oricum, confuzia în dieceză a ajuns la culme, căci, în urma promulgării dispozițiilor luate de vlădică împotriva lui Aaron, existau, ca să folosim cuvintele lui Augustin Bunea, „două autorități bisericești: una legitimă, a vicarului apostolic Aron, care avea drept și datorință a guverna biserica, și era recunoscut și de Curte, alta nelegitimă, a noului vicar Nicolau Pop [Balomireanu], pe care episcopul nu fusese în drept a-l pune vicar episcopesc cu delăturarea vicarului apostolic”⁵⁹. Divulgarea titlului de vicar apostolic al lui Aaron, în loc de a-i convinge pe diecezani de lipsa de valabilitate a dispozițiilor pribeagului de la Roma – cum spera nunțul, înduplecând în acest sens și Curtea vieneză⁶⁰ – mai degrabă i-a întărit, bănuind în titlul respectiv, deși pe nedrept, o intenție de desființare a episcopiei⁶¹; chiar și punerea sub sechestru a veniturilor episcopale era interpretată în chip asemănător⁶². Tocmai din pricina amintitei confuzii din rândul uniților cerea Curtea de la Viena – prin nunțiu, după cum am arătat⁶³ – Scaunului papal ca, întâi de toate, să-l oblige pe Inochentie la revocarea excomunicării lui Aaron, care (spre deosebire de cea anterioară, a lui Balogh) a fost promulgată în toată dieceza, provocând o profundă tulburare între credincioși. Această revocare trebuia, în intențiile Vienei, să preceadă demisia, soluția finală la care ea nu renunța.

■

În tot acest timp, și chiar mai înainte, se făceau noi presiuni asupra lui Micu pentru a-l sili la demisie. La 2 septembrie 1747, Maria Tereza îi cerea lui Albani

(în spiritul amintitelor propuneri ale conferinței ministeriale din 5 mai)⁶⁴ să-l convingă a renunța „din propriul îndemn” și cât mai curând la episcopie în schimbul unei pensii, amenințându-l, în cazul contrar, cu proces pentru a se fi refugiat (în altă țară), a fi instigator și, ca atare, învinuit de lezmajestate⁶⁵. Puține zile după aceea, s-a întreținut și Kollowrat, în numele suveranei, din nou cu nunțul despre problema demisiei, evident cu același gând ca acesta să raporteze la Roma pentru grăbirea realizării ei, ceea ce a și făcut la 9 septembrie⁶⁶. Răspunzându-i la 23 aceeași lună, Valenti îi comunica, cu referire la Curia romană, că „nu s-a pierdut, nici nu se pierde din vedere afacerea renunțării [...]; ba chiar pot să vă spun că eu însumi i-am vorbit de mai multe ori. E foarte adevărat că, nefiind el prea ușor de înduplecat, mai ales într-un lucru care crede că nu e nici spre onoarea sa, nici în interesul său, nu se poate acționa aici cu repeziciunea ce s-ar dori acolo [la Viena]”. Îl roagă, în încheiere, pe subalternul său din capitala habsburgică să-l asigure pe conte că din partea Scaunului papal se depune cea mai mare grijă spre a sprijini împlinirea dorinței regești, ținând seama și de faptul că e legată de „binele spiritual” al bisericii respective⁶⁷.

Cât privește pe Albani, ca urmare a suszisiului mandat din 2 septembrie, se străduia și el să-l determine pe Inochentie la abdicare, dar acesta, „cu toate că s-a arătat dispus” să o efectueze, - va scrie, la 18 noiembrie, cardinalul către Uhlfeld -, „a declinat până acum totdeauna să se angajeze la actul ei formal”⁶⁸. În scrisorile trimise adepților săi în țară, cu datele de 9 și 30 septembrie, vlădica arată că nu poate să demisioneze, spre paguba bisericii sale, nu poate să-și părăsească credincioșii fără consimțământul lor și, chiar dacă ar fi constrâns prin „foame și arest” să-și dea demisia, o asemenea „demisie silită” n-ar fi valabilă⁶⁹. Notăm că nici la Curia romană, nici la Viena nu s-a aflat încă despre excomunicarea lansată contra lui Aaron și despre celelalte dispoziții trimise în țară cu data de 25 august.

Supus, așadar, la presiuni tot mai insistente pentru a i se stoarce demisia (și a renunța astfel la continuarea luptei pentru drepturile bisericii și poporului său), preocupat de griji materiale, Inochentie încearcă iarăși să o îmbuneze pe Maria Tereza, voind să-i propună, prin Albani, un fel de formulă de compromis. Într-adevăr, la 19 septembrie, el îi predă lui Baldani, auditor al cardinalului, o cerere destinată să fie transmisă de acesta suveranei. În această petiție, dezlânat și întortocheat redactată, considerând că și-a atras indignarea împărătesei-regine fără nici o vină, o roagă să anuleze toate „controversele” în care era implicat până acum și urmările lor ce ar putea rezulta în viitor, să-l reintegreze cu „garanție legală” în drepturile sale „pontificale” (episcopale), ca să se poată închina de aici înainte numai îndatoririlor sale spirituale de episcop, renunțând la preocupările „temporale” (lumești, social-politice)⁷⁰ ale bisericii sale, care i-au fost impuse - spune el! - de nunțatură în 1741... De altminteri, aceste preocupări le reduce - din motive tactice? - în prezenta cerere doar la conflictul cu teologul iezuit și numai pe tema că cel din urmă refuza jurământul

de supunere față de episcopul și clerul unit (chestiune despre care am mai vorbit)⁷¹ și, astfel, chiar teologul puneă piedici respectării mandatului regesc prin care era numit în dieceza unită! Prea vag pomenește Inochentie că „persoana mea e prejudiciată de faptul că, dincolo de îndeplinirea îndatoririlor pontificale propriu-zise, am purtat și alte treburi, de care a trebuit să mă ocup în urma avertismentului sacrei nunțiatuiri. Acum însă mă pot retrage de la aceste treburi fără a disprețui avertismentul apostolic, căci sacra nunțiatuură ține partea iezuiților, își blamează avertismentul ei și pe mine prin însuși acest fapt mă dezleagă de prearespectuoasa ascultare...”⁷²

Ne putem întreba, în legătură cu această petiție, dacă activitatea „temporală” a lui Inochentie a început abia în 1741, iar nu chiar de la numirea sa ca episcop în 1729, așa cum am arătat la locul său⁷³. Și, apoi, care ar fi fost demarcația sigură între „pontifical” și „temporal”, mai ales în concepția sa? De altfel, însuși conflictul cu teologul iezuit a izbucnit deja în 1738 și vlădica a fost acela care „la început i-a pus pe protopopi și popi să se scoale în contra teologului...” și aceasta încă din 1739, chestiunea fiind prezentată apoi, în 1741, și nunțiuului⁷⁴.

Oare cererea a fost trimisă de Albani la Viena – cum era de datoria sa și Micu l-a rugat s-o facă în calitate oficială de reprezentant diplomatic – sau același cardinal a reținut-o, socotind-o inutilă, de vreme ce i-a fost înaintată când trebuia, tocmai din mandatul suveranei, să-l înduplece la demisie, crezând deci că Maria Tereza nici așa nu va lua o asemenea cerere în seamă? Să presupunem totuși că a fost transmisă și să facem chiar ipoteza, la drept vorbind imposibilă, că ar fi fost luată în considerație și regina ar fi admis reintegrarea lui Inochentie în dieceză. În acest caz, e greu de închipuit că el, cu temperamentul, cu atitudinile sale combative din trecut și cu manifestările în aceeași direcție pe care i le vom constata și de aici înainte, ar fi putut renunța la activitate „temporală”, politică. De aceea, bănuim că această petiție a fost doar o încercare tactică, puțin chibzuită, în situația de grea cumpănă, chiar de oscilare psihică, de stare nevrotică, în care se zbuciuma pe atunci autorul ei.

La Scaunul papal a ajuns, prin nunțiuul de la Viena, abia pe la începutul lui noiembrie 1747 vestea dispozițiilor luate de la Roma de către Inochentie la 25 august. Ca urmare, Valenti îi răspundea, la 11 noiembrie, lui Serbelloni: „După ce Sanctitatea [sa] Domnul nostru [papa] a aflat cele comunicate de domnia voastră ilustrisimă prin cele două scrisori din 14 și 28 ale lunii trecute, cu privire la conduita stranie a acestui monsenior episcop de Făgăraș, a poruncit ca să se facă despre ea raport și acestei Sfinte Congregații a Propagandei, ceea ce va avea loc în [congregația] din luna proxima. De aceea, îmi rezerv mie să vă înștiințez cu prima ocazie pe domnia voastră ilustrisimă despre rezoluția ce se va aduce, putându-vă între timp afirma că există o preocupare serioasă de a se lua măsuri pentru liniștea și binele spiritual al acelei dieceze”⁷⁵. Cu toate că s-au și făcut niște rezumate din sus-zisele scrisori în vederea congregației din 13 noiembrie, adică din ziua fixată, totuși se pare că această chestiune n-a fost discutată, fără să știm de ce⁷⁶. În orice caz, n-avem indicații că Valenti

– care, reamintim, era și șeful Propagandei – i-ar fi scris, potrivit promisiunii sale, nunțului despre vreo rezoluție luată în această vreme de instituția respectivă în legătură cu Inochentie.

În schimb, a pornit chiar de la papă o nouă dispoziție, precum reiese din ceea ce scrie același Valenti aceluiași nunțiu, nu mai târziu de 18 noiembrie. La această dată, îi comunică următoarele: suveranul pontif, ca de altfel și împărăteasa-regină, consideră că situația religioasă adânc tulburată a diecezei de Făgăraș ar fi foarte greu de îndreptat fără îndepărtarea din fruntea ei a lui Micu, situația avându-și ca „principal izvor conduita imprudentă” a acestuia. „Drept aceea, îmi dete ordin să-l chem pe acest prelat și să-l îndemn, cum am făcut de mai multe ori, să se demită spontan de la acea biserică, cu atribuirea unei pensii anuale, pentru susținerea lui, pe care Maiestatea sa se oferise milostiv să facă a i se plăti. Îndemnurile mele au rămas totdeauna fără rezultat prin încăpățânarea și repugnarea lui de neînvins. Deoarece Beatitudinea sa [papa] nu mai vrea să țină în suspensie această foarte gravă afacere, spre paguba ce ar rezulta din ea pentru unitatea sfintei noastre credințe într-o dieceză plină de schismatici, cum e cea de Făgăraș, m-a pus să ordon monseniorului vicegerent, ceea ce am și executat în această dimineață, de a face să fie chemat la el monseniorul Klein și de a-l îndemna din nou, în numele său pontifical, să se demită de la aceeași biserică a sa cu pensia anuală deja oferită. Iar dacă nu se decide s-o facă, să-i notifice din partea Beatitudinii sale, în prezența mai multor persoane care să poată servi drept mărturie, ca nu numai să nu mai meargă niciodată la zisa biserică și dieceză, ci nici să nu se mai amestece în viitor cătuși de puțin în guvernarea și administrarea spirituală a ei, voind Sanctitatea sa, pentru juste motive, s-o încredințeze unui vicar apostolic, de vreme ce, cum bine știe oricine, monseniorul Klein, după constituțiile canonice, nu poate fi privat de ea fără un prealabil proces formal și judecată.” Nunțiu trebuia să-l înștiințeze pe Kolowrat despre această dispoziție papală și să stăruie pe lângă el ca, în vederea pensiei oferite de suverană, să se creeze un fond, din care nunțiu și succesorii săi în post să poată ridica punctual banii, cât va trăi Inochentie. Pe de altă parte, tot Serbelloni să propună o persoană potrivită pentru funcția de vicar apostolic, care să administreze dieceza, după ce se va fi informat și va fi luat legătura și cu Curtea vieneză⁷⁷. (Se vede că șefului diplomației papale îi scăpa faptul că Aaron fusese numit, deși condiționat, de papă ca vicar apostolic încă din ianuarie 1747, sau se gândea la schimbarea lui Aaron din această funcție.)

Știrea depre intrarea vicegerentului Romei în scenă, în legătură cu presiunile pentru a storce abdicarea obstinatalui vlădică, o comunică și Albani la Viena, lui Uhlfeld, în aceeași zi de 18 noiembrie, arătându-i că, după insistențele sale zadarnice de a obține efectiv demisia, insistențe în urma pomenitului mandat din 2 septembrie al Mariei Tereza, s-a adresat suveranului pontif, care, ca răspuns, s-a angajat să intervină cu autoritatea sa în această problemă⁷⁸.

Vicegerentul era locțiitorul cardinalului-vicar al Romei, în competența cărui vicar intrau probleme privind disciplina clerului din urbe. Funcția de vicegerent era deținută în această vreme de Ferdinando Maria Rossi (latinizat: de Rubeis), arhiepiscop titular de Tars (viitor cardinal-vicar el însuși, din 1759). La 22 noiembrie 1747, el îi aduce la cunoștință, printr-un act întocmit de notarul său și atestat de doi martori, lui Inochentie, din mandatul papei, „comunicat prin viu grai în audiența obișnuită din ziua de sâmbătă, 18 a lunii curente noiembrie, că Sanctitatea sa a mișcat toate pietrele⁷⁹ la Curtea vieneză, prin nunții săi apostolici, ca, aplanându-se totul, să și se deschidă, în sfârșit, cale liberă spre a te putea întoarce în dieceza ta, dar toate au eșuat, așa încât, dacă te-ai întoarce, și-ar fi periclitată viața, iar dacă totdeauna ai fi absent, dieceza ar fi lipsită de păstorul ei“. Pentru a preîntâmpina aceste dificultăți, vicegerentul, din mandatul papei, îi ordonă să nu părăsească Roma și-l îndeamnă să-și dea demisia în schimbul unei pensii viagere asupra veniturilor episcopale, a cărei mărime urmează a fi stabilită de papă. I se pune în vedere ca în termen de 15 zile să-și comunice hotărârea vicegerentului, căci „Sanctitatea sa intenționează, oricare ar fi răspunsul tău, să procedeze la măsuri ulterioare în această afacere, care nu mai suferă amânări ulterioare“⁸⁰.

Dar, la 25 noiembrie, Valenti îi scria lui Serbelloni, cu referire la Inochentie, că „deja se prevede că nu se va hotări“ să abdice⁸¹. Și mai sceptic era Albani, care la 2 decembrie îi împărtășea lui Uhlfeld: „Am declarat cu alte scrisori ale mele – în realitate face aluzie numai la cea din 18 noiembrie – Excelenței voastre că îmi voi rezerva să răspund la preamilosivul rescript, prin care îmi ordona Maiestatea sa imperială să iau măsuri ca monseniorul episcop de Făgăraș să se demită în chip amiabil de la biserica sa, atunci când voi fi avut o oarecare siguranță pozitivă despre hotărârea pe care a ales-o. Azi mi se pare că întrevăd pierdută orice speranță de a-l determina pe căi amicale să facă renunțarea, din care motiv socotesc de datoria mea precisă să nu mai amân prearespectuosul meu răspuns Maiestății sale“, pe care îl și anexează⁸². În acest răspuns, Albani arăta Mariei Tereza că nu crede nici în reușita încercării papei, prin vicegerentul Romei, ci consideră că va fi nevoie „de mijloace și mai tari“ pentru a-l face pe Micu să abdice, mijloace care vor trebui stabilite de acord cu suveranul pontif, în privința cărora cere instrucțiuni. Mai adăuga că Inochentie întreține o bogată corespondență cu dieceza „și cu toate că nu cunosc – scrie el – ce obiect poate ea să aibă, cred foarte verosimil că slujește să-l întărească în obstinația lui de a nu-și da demisia“⁸³.

Fără a depăși termenul fixat de 15 zile, vlădica adresa direct papei, probabil tot la începutul lui decembrie, un memoriu care adeverea sus-zisele temeri ale șefului diplomației papale și ale cardinalului protector al intereselor monarhiei habsburgice la Roma. Ca răspuns la pomenita notificare din 22 noiembrie, declara aici, cu perifraze retorice de supunere, foarte îndemânatic aduse din condei – în stil onctuos, după gustul mediului bisericesc – dar, în fond, cu fermitate, că nu renunță de bunăvoie la dieceza sa. Invocă „neprihănirea con-

științei sale“, ca și „protestele unanime ale poporului catolic existent acolo, gata să asculte cu cea mai mare silință tot ceea ce s-ar putea să i se impună de păstorul său, dacă el persistă să nu-l abandoneze, precum și preafunestele amenințări de a voi să se despartă cu totul din sânul catolic, dacă el consimte la renunțarea propusă...“ Anexează dovezi pentru aceste afirmații (referindu-se, fără nici o îndoială, la scrisorile primite din țară, cu datele 28 august, 12 septembrie, 19 octombrie, pe care le-am analizat mai sus)⁸⁴. Nu-l sperie primejdia de prigoană sau chiar de a-și „pierde viața prin mâna dușmanilor Scaunului apostolic“ (!), dacă s-ar întoarce în țară. De altminteri, ar fi „de exclus“ un asemenea risc, căci dieceza a trimis (de fapt: sinodul a hotărât eventual să trimită!) o delegație la Viena pentru a cere de la suverană revenirea lui, astfel că „e de nădăjduit“ că se va ajunge foarte curând la această soluție!⁸⁵... La 6 decembrie, când s-a împlinit termenul, Giovanni Antonio Posterla, angajat de Inochentie ca procurator al său, declara oficial că mandantul său a înaintat deja papei memoriul de mai sus⁸⁶, la redactarea căruia va fi colaborat fără îndoială, iar a doua zi, vlădica transmitea de la locuința sa vicegerentului o copie după acest din urmă act, însoțită de un bilet în care se scuza că o violentă durere de cap, ce l-a chinuit toată ziua de ieri și de care n-a scăpat nici astăzi (probabil din pricina surescitării din această perioadă, care trebuia să fie de mare tensiune nervoasă, observăm noi), l-a împiedicat să-i predea personal răspunsul adresat suveranului pontif⁸⁷.

Cu tot rezultatul negativ al notificării din 22 noiembrie, Curtea vieneză insistă mai departe nu numai pentru demisia lui Inochentie, ci – după cum am mai spus – și pentru revocarea de către el a excomunicării lui Aaron, act care, în intențiile cercurilor chezaro-crăiești, ar fi trebuit să aibă loc chiar înainte de demisie.

La 16 decembrie, Albani îi scria de la Roma lui Uhlfeld: „În ceea ce privește excomunicarea trimisă de el contra vicarului, Excelența voastră a făcut foarte bine că ați vorbit cu nunțul de acolo pentru a-l face [pe Inochentie!] s-o revoace și eu de asemenea voi face aici ce-i de datoria mea în acest scop, pentru a înlătura dezbinarea care stăpânește din atare motiv între acei catolici“⁸⁸.

În aceeași zi, nunțul de la Viena îi raporta lui Valenti că l-a informat pe Kolowrat despre cuprinsul depeșei din 25 noiembrie a cardinalului-secretar de stat, în care e vorba – precum am arătat – de slaba nădejde a demisiei, dar se și repeta cererea în legătură cu vicariatul apostolic și cu crearea unui fond pentru pensia lui Inochentie. Totodată, îi făcea cunoscut de a fi comunicat aceluiasi Kolowrat textul notificării din 22 noiembrie, transmis de Valenti. „El m-a asigurat – se spune în raport – că va face uz de [textul] acesta cu ceilalți miniștri în conferințe și-l va aduce la cunoștință Maiestății împărătesei-regine, împărtășindu-mi, în același timp, că s-au dat deja ordinele spre a se obține informație despre persoana cea mai potrivită a face față în zisa dieceză sarcinii de vicar apostolic și a o propune în acest scop Sanctității sale. Cu privire însă la pensia pentru susținerea aceluiasi monsenior episcop Klein, trebuie să

răspund Eminenței voastre că ea a fost oferită de către contele de Colowrat, din partea Maiestății sale, numai în cazul că sus-zisul monsenior se hotărăște a renunța la acea biserică a sa, cum m-am exprimat eu când am comunicat Eminenței voastre [pentru] prima [dată] propunerea, iar nu și în cazul că se numește un vicar apostolic pentru guvernarea aceleiași. Mai mult, spre a evita orice echivoc, vă mai spun că eu am cunoștință de a se fi ordonat să fie pedepsiți cei care îi vor furniza de acolo bani, aceasta pentru a-l stimula să facă sus-zisa renunțare, la care, dacă se decide monseniorul Klein, mi s-a promis că se va avea grijă a stabili modul în care el să poată încasa sigur pensia oferită.⁸⁹

Revenind, tot în aceeași zi, la această chestiune, Serbelloni îi scria destinatarului, într-un alt raport, într-o formă și mai lămurită, că dacă Inochentie „nu renunță și se numește un vicar apostolic pentru guvernarea acelei biserici, nu se va lăsa să curgă episcopului nimic ca pensie și, de fapt, acum se fac cercetări de către guvern, cu multă rigoare, [spre a afla] cine i-a trimis cinci sute de florini, pentru care se găsește în încurcătură un magistru de poștă, care i le-a expediat⁹⁰. Regina e tot supărată pe el la culme⁹¹, iar contele Uhlfeld n-ar vrea [ca el] să aibă vreodată un ban de la biserica sa, fie că renunță la ea, fie că o păstrează, socotind că a-i da pensia în acest caz ar fi să nu se decidă la altceva, iar în primul caz, ar fi a da ocazie altora să pricinuiască neliniște guvernului spre a-și îmbunătăți astfel condiția, întreținându-se la Roma pe spezele bisericii [lor], fără a-i mai aduce alt serviciu de sentimente [concepții, idei] mai moderate [?!]. Contele Colowrat însă și marele cancelar al Transilvaniei mă asigură că, dacă renunță, i se va fixa, cu știrea reginei, pensia care nu va putea să-i lipsească, dar [ei] ar vrea în mod absolut [ca el] să renunțe și au ajuns chiar să spună că aceasta [renunțarea] n-ar putea lipsi, dacă n-ar fi, acolo, asistat⁹² și poate [dacă ar fi] închis în Castello⁹³, numai cu pâine și apă. Eu am răspuns că șeful bisericii nu-i tratează așa pe episcopii care se adăpostesc în azil la el, nici nu pune pe cineva să îndure pedeapsa înainte de a-l fi judecat. Dar ei mi-au replicat că dieceza de Făgăraș e deosebit de vastă, în care poporul e în foarte mare număr și ignorant la culme⁹⁴, și că asupra lui un vicar apostolic nu poate să aibă autoritatea episcopului său pentru a-l menține în Unire...” Sfârșitul textului, în general greu descifrabil, cu ștersături și adăugiri, prezintă unele nesiguranțe de lectură. Totuși, se poate desprinde că cei doi interlocutori ai nunțului i-au arătat că din partea Curții veneze se insistă pentru demisia lui Inochentie, ca, în locul lui, să poată fi numit un alt episcop, socotindu-se că după aceea uniții nu ar mai rămâne atașați de el. Nunțul însă îi recomandă lui Valenti prudență, în sensul că, dacă ar izbuti Curia romană să obțină abdicarea exilatului, acest lucru să nu se divulge până când Curtea nu va satisface cererile prezentate acesteia cu privire la cuantumul și siguranța pensiei. Serbelloni propune atare precauție de teama unei eventuale păcăleli (*burla*: glumă, în înțelesul că după ce Curtea l-ar vedea înlăturat prin demisie pe vlădică, nu s-ar mai angaja să-i dea pensie și astfel sarcina întreținerii sale ar greva finanțele

pontificale). Își exprimă și preocuparea - în situația dată - pentru viitorul șubred al Unirii⁹⁵.

Peste o săptămână, Serbelloni comunica tot cardinalului-secretar de stat că Viena vrea să-l susțină pe Aaron ca vicar până când va putea să-i propună papei pe altul pentru această funcție, în cazul în care Inochentie nu renunță la episcopie; a-l înlocui pe Aaron cu alt vicar ar putea să atragă „consecințe și mai rele [...] dacă acest foc [marea confuzie dintre uniți] nu se stinge de această Curte“. Din partea ei, Kolowrat „insistă asupra necesității de a face ca episcopul să retragă mai întâi excomunicarea și suspendarea vicarului [...] și apoi să se facă renunțarea la episcopat, fiindcă se socotește foarte necesar pentru a reda liniștea acelui popor ca această retractare să se facă de același episcop și ca, după aceea, să aibă episcopul său propriu, dar care să nu fie cel de acum“. Vicarul apostolic, după părerea amintitului reprezentant al Curții, nu l-ar putea înlocui pe episcop, „ținând seama de marea ignoranță a acelui neam și de bănuiala că se vrea oprimarea ritului său“. „Eu văd - continuă nunțul - [că] acești domni, deși vorbesc cu mult curaj contra monseniorului episcop, [sunt totuși] într-o oarecare aprehensiune [soggezione], pe care n-ar vrea s-o facă cunoscută, și eu știu că trebuie să se întrunească miniștrii însărcinați pentru treburile Transilvaniei cu contele de Uhlfeld ca să vorbească în chip serios despre sus-zisa chestiune. Voi căuta să aflu rezultatul, despre care o voi înștiința pe Eminența voastră.“⁹⁶

Cu toată colaborarea Curții vieneze și a Curiei romane în cazul Inochentie, se iveau - cum am văzut - și suspiciuni ori alte neînțelegeri între ele, pe tema pretenției lui protejări de cea din urmă, a pensiei ce urma să i se plătească etc.

Astfel, Valenti răspundea, în ziua de 6 ianuarie 1748, la raportul de mai sus din 23 decembrie: „Nu e, așadar, cum se voia să se creadă acolo [la Viena] că monseniorul episcop de Făgăraș ar fi protejat și susținut de noi; a trebuit chiar el să ateste contrariul prin scrisorile sale⁹⁷. De aceea, domnia voastră ilustrisimă va putea reproșa toate acestea acelor miniștri, totdeauna gata a căuta să ne critice în orice afacere și să ne condamne, datorită obișnuitei prejudecăți ce o nutresc. Domnul nostru [papa] va consimți la tot ceea ce, cu respectarea legilor bisericii, va contribui la liniștea acelei dieceze; dar cel mai mult va trebui să se facă de acea Curte, care trebuie să se preocupe îndeaproape [de gândul] de a stinge focul, de care lor înșiși le e teamă că ar putea să izbucnească. Sanctitatea sa va aștepta să afle rezultatul conferinței, care, cum spuneți, trebuie să se țină între contele de Ulfeld și miniștrii însărcinați cu treburile Transilvaniei, pentru a lua apoi, de comun acord, acele hotărâri care vor fi judecate a fi oportune într-o afacere de asemenea natură“⁹⁸.

Despre conferința anunțată, Serbelloni arată într-un nou raport, din 13 ianuarie, către cardinalul-secretar de stat, că ea a avut loc la Kolowrat, cu participarea lui Gyulaffi și a altor miniștri însărcinați cu treburile privind Transilvania, luând însă parte și episcopul Olsavszky, precum și auditorul nunțiatului. La conferință, Kolowrat a precizat (din nou) că suverana nu va acorda pensia

oferită lui Inochentie decât în cazul demisiei sale (pe care vlădica o refuza acum în mod categoric), altfel interzice cu severitate să i se trimită ajutor material din statele ei. Dacă el refuză să-și revoce sancțiunea împotriva lui Aaron, după părerea lui Kolowrat s-ar face „suspect de a nu fi din rândul uniților cu sfânta biserică catolică și, ca urmare, [ar trebui să fie] privat de biserica [sa], la care Maiestatea sa va numi îndată un alt episcop”. Până atunci însă Curtea propune – și cere concursul Scaunului pontifical – ca Olsavszky să meargă (iarăși) în dieceza de Făgăraș, în calitate de vicar sau vizitator apostolic, să convoace acolo clerul în sinod într-un loc pe care, de acord cu guvernul (Transilvaniei), îl va socoti cel mai convenabil, pentru a-i asculta doleanțele, a le împăca și pentru a proceda contra neascultărilor și îndărătnicilor, recurgând chiar la aruncarea lor în închisoare (cum a mai fost vorba)⁹⁹ și la sancțiuni bisericești¹⁰⁰.

Într-un al doilea raport către același adresant și datat din aceeași zi de 13 ianuarie, la care însă nunțul, în conceptul său autograf, în care s-a păstrat acest act, menționează greșit, din obișnuință, cifra anului trecut, 1747, în loc de noul an, 1748, el mai arată următoarele: în seara precedentă, fiind la Curte, suverana, într-o convorbire pe care au avut-o, „m-a întrebat cum mai mergea la Roma cu treaba diecezei de Făgăraș, unde episcopul e foarte necesar, iar monseniorul Klein nu mai trebuie să fie [acolo episcop], calificându-l, în mod repetat, cu titlul de «om rău» și plângându-se că la Roma nici în această treabă, de atâta importanță, nu se voiește să se facă pentru dânsa ceva care să fie o favoare, pentru a o scăpa de un supus atât de rău al statelor ei, spre a putea fi înlocuit cu un alt episcop, ca religia să nu sufere din nou pierdere în acele părți¹⁰¹. La care vorbe eu am răspuns că tot ceea ce a făcut papa pentru a-l determina pe monseniorul Klein să renunțe la biserica de Făgăraș și fermitatea lui în a nu voi s-o facă și toate știrile care îmi veniseră de la cler le-am comunicat contelui Colowrat și marelui cancelar al Transilvaniei, la rugămintea cărora și a altor miniștri însărcinați am pregătit deja ceea ce scriu azi în depeșa către Eminența voastră pentru a fi raportat Domnului nostru [papa], în vederea remedierii necesare. Despre care i-am relatat [suveranei], spunându-i că nu se poate lua cu forța biserica unui episcop, fără acele juste și grave cauze pe care le prescriu canoanele, dar n-am reușit s-o fac să rămână mulțumită, deși i-am spus că, dacă ar binevoi să reflecteze la vorbele mele, ar găsi că Domnul nostru nu putea face mai mult și că, pentru a delega vicarul apostolic care să remedieze tulburarea acelei dieceze și s-o guverneze pe aceasta, așteaptă cu nerăbdare să i se propună [de Curtea veneză] persoana potrivită, care fiindu-mi dată mie numai ieri printr-o notă, voi comunica azi Eminenței voastre memoriul respectiv despre ea¹⁰². În sfârșit, mi-a spus că o torturează contele Colowrat pentru a o face să acorde o pensie monseniorului Klein asupra episcopiei de Făgăraș, dar ea nu vrea să încheie capitulații cu supușii ei și că, după ce [acesta] n-a vrut să renunțe, nu mai e cazul să se vorbească despre asta. Apoi m-a întrebat dacă și în chestiunea ridicării episcopiei de Gorizia¹⁰³ ar fi găsit puțin dispusă Curtea de la Roma să-i facă plăcere...”¹⁰⁴

Tot la 13 ianuarie, într-o audiență acordată lui Albani, Benedict XIV i-a declarat că dăduse ordin nunțului de a suspenda excomunicarea lui Aaron, lansată de vlădică, și că ar fi luat măsuri mai aspre contra acestuia, dacă nu l-ar fi reținut teama unei „sciziuni” în dieceză, unde, după informații, el are „o partidă foarte numeroasă”; papa a dispus a urma toate sugestiile Curții vieneze, dacă ele nu pricinuiesc o dezbinare și mai mare. Aceste știri sunt repetate de Albani, la 3 februarie, atât lui Uhlfeld, cât și Mariei Tereza; în același timp, el respinge bănuiala Curții că din partea Curiei s-ar încuraja îndărătnicia lui Micu în a nu abdica și arată că pensia acestuia n-ar putea fi plătită de Scaunul pontifical, mai precis de Propaganda, – cum a înțeles la un moment dat Uhlfeld –, ci va trebui asigurată, în întregime, din veniturile episcopale¹⁰⁵.

Inochentie, „din azilul în care se găsește, dându-și seama că a pierdut orice speranță de a se întoarce la biserica sa și de a se bucura de veniturile ei, de departe continuă să pună lemne pe foc pentru a face un incendiu cu scrisorile pe care le scrie din Roma în dieceza sa și le împrășteie printre rudele și adepții săi” – îi raporta la 10 februarie Serbelloni lui Valenti; „se crede” – desigur, din partea Curții – că abundă motivele spre a-l sili la revocarea sentinței împotriva lui Aaron, ceea ce ar provoca dezamăgirea uniților față de el¹⁰⁶.

Și totuși Micu nu voia să renunțe la „orice speranță”, căci, în aceeași zi, răspunzând procuratorului sau avocatului său Malevicz¹⁰⁷, la o scrisoare din 14 ianuarie de la Strasbourg (deci, din afara posesiunilor habsburgice, unde nu știm cu ce rost va fi ajuns acest), jurist îi scria, printre altele, că „ar trebui, dacă timpul, locul și ocazia s-ar oferi, să se acționeze” ca: să fie respectată prima Diplomă leopoldină în ceea ce privește clerul, precum și ca „poporul, care suportă atâtea sarcini și vexațiuni, să fie socotit ca membru între stări” (deci, aluzie la o prevedere înscrisă în cea de-a doua Diplomă leopoldină, pe care însă, dintr-un motiv tactic, pe care l-am arătat¹⁰⁸, n-o mai citează); să se „corecteze” actul fundațional al episcopiei, autorul scrisorii făcând aluzii vagi în această privință (de pildă, la „excluderea” din act a iezuiților, cu toate că nu-i numește formal). Ar trebui acționat însă „întâi de toate hic et nunc [aici și acum] ca eu să fiu pe deplin reintegrat sau măcar să mi se dea drumul de aici în chip liber”. Toate acestea le „încredințează agilității” corespondentului său... Din scrisoare se poate deduce că acesta a fost la Roma (prin urmare, Inochentie a putut să recurgă și prin viu grai la sfaturile sale juridice), probabil înainte de excomunicarea lui Aaron, „pus de preasfințitul Domn [papa] în dieceza mea ca vicar apostolic”, scrie el – așadar înainte de sfârșitul lui august 1747. În post-scriptum, vlădica se plânge că „am pus în zălog toate” (lucrurile) și „am primit răspuns că nu voi mai obține nimic, deoarece n-am vrut să primesc când și ce mi s-a oferit mai înainte”¹⁰⁹. (Aluzie la refuzul său de a demisiona în schimbul unei pensii.)

La 3 februarie, Valenti, răspunzându-i lui Serbelloni la știrile transmise de acesta cu data de 13 ianuarie, scria că „funesta, deplorabila situație a diecezei

de Făgăraș" „l-a întărit încă [și mai mult] pe Domnul nostru în hotărârea sa de a lua toate acele măsuri despre care va crede că pot și trebuie să fie luate pentru a restabili liniștea publică și uniunea între oamenii bisericii". În această ordine de idei, suveranul pontif nu socotește că trebuie întreprinse la Roma tratative cu Inochentie spre a obține de la el revocarea excomunicării lui Aaron, ci ar fi preferabil s-o anuleze însuși papa. Totodată, acesta se declară de acord cu trimiterea lui Olsavszky ca „vicar apostolic" în aceeași dieceză cu împuțernicirea dorită (de Curtea vieneză). „Dar fiindcă eu am crezut – continuă Valenti – să atrag atenția Sanctității sale asupra motivului care se pretinde [și *suppone*] că l-a făcut pe monseniorul Klein să-l excomunic pe părintele Aaron, și anume că a fost numit vicar apostolic și că a exercitat această funcție, de aceea Domnul nostru, care vrea să se pună în stare de a lua măsuri în această chestiune, vrea tot așa să aibă sub ochi acte autentice despre o atare cutezanță [*attentato*], din care acte trebuie să rezulte mai ales trei lucruri:

În primul rând, că monseniorul Klein a dat ordinul de a-l excomunica pe părintele Aaron; în al doilea, că acest ordin a fost determinat de însărcinarea aceluiași ca vicar apostolic și de a fi exercitat-o; în al treilea, că a fost efectiv excomunicat.

Ca urmare, dv. va trebui să vă îngrijiți ca [atare acte], în acest sens, să fie transmise aici.

Între timp, monseniorul Klein respectă întocmai porunca primită de a nu ieși prin porțile Romei, încât dieceza și cărmuirea ei spirituală nici n-au suferit, nici nu suferă vreunul din acele prejudicii pe care le-ar fi pricinuit întoarcerea la biserica sa.

Acesta e un avantaj ce merită să fie luat în seamă; având în vedere aceasta, [ca și] dreptul pe care monseniorul Klein îl are în chip sigur de a fi întreținut din veniturile bisericii sale, precum și tot ce vrea încă Domnul nostru să facă pentru liniștea publică stabilă și uniunea între oamenii bisericii, i s-a părut ciudat Sanctității sale că acolo [la Curtea de la Viena] nu se vrea să se adere la cererea de a i se asigura aceluiași monsenior episcop o pensie rezonabilă, cu asigurările ce vi s-au mai amintit dv. Va trebui deci domnia voastră ilustrisimă să faceți în această privință din nou insistențele cuvenite la domnul conte de Colowrat, căci nu se cade ca papa să rabde a vedea cu ochii săi că un episcop umblă cerșind pentru a trăi sau ca întreținerea lui să rămână în sarcina Sfântului Scaun." Printre altele, șeful diplomației pontificale mai cere nunțului ca, avându-se în vedere că în urma ordinelor riguroase ale Curții „episcopul rămâne lipsit de orice subzistență", să stăruie de a i se trimite un ajutor material la Roma¹¹⁰.

La 24 februarie, Valenti îi scrie iarăși lui Serbelloni, comunicându-i că i se pare cu neputință ca vlădica să poată fi înduplecat a-și retrage excomunicarea (cum insista Curtea) și că ar trebui să ajungă promulgarea anulării ei de către papă. „Dacă aceasta nu ajunge, n-ar ajunge, cu ființe îndărătnice în discordie, nici orice ordin al episcopului, [ordin] despre care ele ar pretinde că i s-a stors,

iar acest prelat de rea-credință ar ști pe sub mână să se dezică și eroarea a doua ar fi mai rea decât prima. Cât privește, apoi, strângerea acuzațiilor, punerea lor în rânduială în acte, pentru a face un proces valid și canonic prin care Domnul nostru [papa] să poată retrage episcopatul, e un lucru mai ușor de spus decât de executat. Aici e vorba de a desface o legătură tot atât de strânsă ca aceea a căsătoriei. Pentru aceasta e nevoie de probe clare și convingătoare. Să vadă acei domni miniștri de sunt în măsură să le aibă în mână și să le prezinte și, în afară de aceasta, dacă declarația pontificală n-ar face mai rău, întărâtând acele minți tulburate să se sustragă de la ascultarea oricărui alt episcop, care s-ar da acelei biserici, ceea ce ar pune acea dieceză într-o schismă ce ar putea să fie tot atât de dăunătoare religiei, ca și guvernării politice. Domnul cardinal Alessandro [Albani] spune că a scris asupra acestei chestiuni¹¹¹ cu atâta claritate, încât acei domni ar trebui să fie lămurii și să ia această treabă după felul ei și să meargă de comun acord cu noi, să nu clatine din cap ca semn că ne cred părtinitori ai acestui episcop, care nu are altceva bun decât calitatea de episcop plasată rău în persoana sa.¹¹² Cu ultima observație, șeful diplomației papale, fiind indispus de cerbicia cu care semețul vlădică înfrunta forurile cele mai înalte ale bisericii, probabil voia să dea a înțelege regretul său că acesta face parte din tagma episcopască.

La aceeași dată, Serbelloni îi raporta lui Valenti că i-a expus lui Uhlfeld, cum ceruse Valenti însuși în numele papei, necesitatea ca din partea Curții să se furnizeze acte autentice despre „delictul” lui Inochentie, care să fie transmise Scaunului pontifical, căci într-o „afacere de atâta importanță” papa nu poate proceda decât juridic, pe bază de dovezi neîndoielnice (cum subliniasse și cardinalul-secretar de stat). Nunțul scria că Uhlfeld „s-a arătat convins de acest adevăr, ca și de necesitatea de a se avea grijă de pensia pentru susținerea monseniorului Klein¹¹³, ca să nu rămână întreținerea sa în sarcina Domnului nostru [papa], căci nu se cuvine ca Sanctitatea sa să lase un episcop să cerșească sub ochii săi pentru a trăi. În acest scop, [Uhlfeld a spus că] va face tot posibilul să obțină consimțământul Maiestății sale împărăteasa-regină și, apoi, într-o conferință cu contele de Colowrat și cu marele cancelar al Transilvaniei, se va rezolva aceasta, atât cu privire la cantitate, cât și la titlu și siguranță, negându-mi însă – scrie mai departe nunțul – că nevoia acestui prelat ar fi reală și susținându-mi că Maiestatea sa e informată de Guvernul Transilvaniei că i se trimit, pe ascuns și sub alt nume, de corespondenții săi din aceeași dieceză de Făgăraș, variate sume de bani”. Serbelloni încheie arătând că a înfățișat aceleași lucruri și lui Kolowrat, care a promis că îi va răspunde după conferință¹¹⁴.

În depeșa sa din 2 martie către Uhlfeld, Albani, referindu-se la o nouă convorbire cu Valenti, spune și el – asemenea acestuia din urmă, precum am văzut, la 24 februarie – că papa a dat ordin pentru „revocarea și anularea excomunicării”, se înțelege a lui Aaron; că papa „e gata să facă totul” și cu privire la îndepărtarea lui Inochentie din demnitatea episcopală, dar, ca să-l poată „constrânge” pe acesta „cu dreptate și rațiune” la demisie, „dorește să

aibă în mână documente formale și autentice”; nu ajung „simple scrisori și informații, cu atât mai mult cu cât nunțul a scris aici că trebuie procedat asupra acestui punct cu prudență și maturitate pentru a nu suscita tulburări mai mari și tumulturi în dieceză, în care persistă încă o partidă favorabilă episcopului” (cum a mai atras atenția același cardinal). Roagă pe destinatar să ia măsuri pentru procurarea și furnizarea acestor probe, pe baza unei liste pe care i-o va trimite, după ce o va stabili cu vicegerentul Romei¹¹⁵. De altminteri, tot în aceeași zi, Serbelloni îi comunica de la Viena lui Valenti că din partea Curții se va căuta să se facă rost din Transilvania de documentele respective (deci încă înainte de a se ști de amintita listă) și indică el însuși mai multe acte pe care i le-a transmis la timpul lor¹¹⁶.

De asemenea, la 2 martie a avut loc la Viena și o nouă conferință ministerială, închinată tocmai dezbaterei situației tulburi a bisericii unite din Ardeal. În vederea reuniunii, s-a pregătit de către Deputația Aulică pentru treburile acestui principat (deputație care îl avea în frunte, încă din 1746, pe Kolowrat), în colaborare cu Cancelaria Aulică Transilvăneană, un lung „protocol” de informare și de propuneri. Și anume, se expune – sub formă de rezumate de acte – evoluția amintitei situații între septembrie și decembrie 1747, excomunicarea lui Aaron și înlocuirea sa prin Balomireanu, măsurile luate de Guvernul Transilvaniei, de Curtea vieneză, de nunțiatură, de Curia romană (pe care le-am înfățișat la locul lor). Propuneri: să se ceară concursul nunțiaturii pentru restaurarea calmului; să se obțină de către papă abdicarea, de bunăvoie sau prin constrângere, a lui Inochentie, precum și revocarea de către acesta a excomunicării sus-zise; dacă tergiversează, să se încerce a-l „muia” cu închisoarea sau alte mijloace severe; dacă nu folosesc nici acestea, papa să declare nevalabilă excomunicarea și să dezlege clerul de jurământul de supunere față de recalcitrant; această dezlegare să fie promulgată, de altfel, chiar dacă el va consimți să revoce excomunicarea; dacă papa însuși ar șovăi sau ar refuza să procedeze după amintitele sugestii, „ar ieși la iveală că alta e intenția pontificalului în această afacere” (insinuaie!). Se mai propune: papa să-i interzică lui Inochentie, sub sancțiuni, corespondența directă sau indirectă – se citează pilda lui Novac, servitorul său – cu Transilvania, căci din scrisorile interceptate rezultă că prin această corespondență nu numai „se exasperează tot mai mult starea perturbată a Unirii, ci chiar se atâță clerul și poporul la încăpățănare și sediciune”; fiindcă titlul de vicar apostolic e odios clerului și poporului român unit, Aaron să fie menținut numai cu titlul de vicar, dar cu autoritate de vicar apostolic, până la numirea unui nou episcop. Tot așa, clerul să trimită la Viena o delegație, compusă din călugării Caliani și Maior, precum și protopopul Balomireanu, – dacă acesta „se va supune poruncilor regești” –, care să prezinte suveranei doleanțele sale, așa cum și-a exprimat dorința, la începutul lui decembrie, la Alba-Iulia, după ce le va fi dezbătut și cuprins în scris. În sfârșit, episcopul de Muncaci, cunoscător al ritului românilor uniți și care nu e rău văzut în principat, să fie trimis – cerându-se împuternicire și de la Scaunul pontifical – în

Transilvania pentru restaurarea liniștii, la nevoie chiar pe cale silnică¹¹⁷. (Propunerea din urmă, referitoare la Olsavszky, nu era decât reluarea unei idei exprimate, după cum am văzut, încă în ianuarie¹¹⁸.)

Protocolul, elaborat probabil tot în ianuarie, căci nu face referințe la acte ulterioare lunii decembrie, a fost înaintat suveranei, din mandatul căreia a fost apoi discutat de conferința ministerială ținută la 2 martie, sub președinția feldmareșalului Königsegg (care prezidase și conferința din luna mai anul trecut), cu participarea lui Uhlfeld, Kolowrat, Gyulaffi și a altor câtorva, printre care Bartenstein și Kozma. Noua conferință, sprijinindu-se pe concluziile protocolului, propune, la rândul ei, să se comunice de către Cancelaria de Stat (șef: Uhlfeld) nunțiatului un extras din protocol, pentru ca nunțul să facă demersuri la Curia romană în vederea revocării excomunicării lui Aaron de către Inochentie. Dacă acesta refuză, Roma să-l considere „schismatic” și să-l constrângă la demisie. Se repetă, în fond, propunerile din protocol privind misiunea episcopului de Muncaci și delegația clerului care să vină la Viena. Maria Tereza aprobă propunerile conferinței – redactate de Kozma – cerând, într-o rezoluție autografă, ca episcopul de Muncaci „să-și îndrepte informațiile sale nemijlocit la mâinile noastre”¹¹⁹.

Abia peste trei săptămâni a aflat nunțiatul despre ținerea acestei conferințe, când Kolowrat afirma, într-o convorbire cu auditorul, că nu se îndoiește de faptul că nunțiatului i se va aduce la cunoștință „cât mai curând” rezultatul ei. Cu același prilej, el stăruia din nou asupra necesității amintitei revocări de către Inochentie. Fiind vorba – potrivit raționamentului lui Kolowrat – de diecezani ignoranți, catolici care cred mai mult în formele materiale (probabil: în practicile exterioare) decât în substanța religiei, pe cât „s-ar adapta” ei la revocarea de către episcopul lor, pe atât ar putea să interpreteze fals casarea excomunicării de către papă. La care „auditorul îi răspunse că nu se poate despărți acest fapt de episcop, al cărui fel de a gândi îi este bine cunoscut și, desigur, n-a devenit mai docil și maleabil la Roma decât cum fusese în Transilvania și la Viena. El ripostă că în acest caz Domnul nostru [papa] să-l declare schismatic și să-l priveze de biserică. La care propunere îi răspunse că o simplă neascultare n-avea nimic comun cu schisma, când nu e vorba despre dogmă de religie sau de autoritatea capului suprem al bisericii și s-ar putea ivi cu atât mai mult teama că, în acest caz, acei poporeni materiali și ignoranți, dând sus-zisa interpretare falsă [tocmai] declarării episcopului lor ca schismatic, s-ar îndepărta cu acesta de religia catolică și astfel de ascultarea față de Sfântul Scaun. În care caz, apoi, Curtea, probabil, n-ar putea să se opună, de vreme ce, în ciuda angajării ei contra episcopului, acesta nu e lipsit de adepți în dieceza de Făgăraș, ca număr și calitate, ceea ce trebuie să ne facă atenți, ca să procedăm cu precauție, cum vedem că face Curtea însăși, din cauza tristemelor consecințe care ar putea de aici să rezulte; Domnul nostru vrea să facă tot ce se poate face din punct de vedere canonic și să-l facă deplin, deoarece îl recunoaște pe episcop ca vătămător și că nu mai e util bisericii sale. Și pentru aceasta sunt necesare materialele, pe

care e nevoie ca ei [reprezentanții Curții] să ni le furnizeze, pe măsură ce li se vor cere de către Sfântul Scaun¹²⁰.

Serbelloni, care scria acestea la 23 martie lui Valenti, ajutându-ne indirect să înțelegem mai bine semnificația unora din hotărârile conferinței ministeriale din 2 a aceleiași luni, i-a raportat deja la 16 tot aceeași lună, deși cu referire la depeșa pomenită din 24 februarie a șefului său ierarhic, că în cazul când, în loc de revocarea de către Inochentie, ar dori într-adevăr papa să anuleze excomunicarea lui Aaron, ar fi nevoie de promulgarea în dieceză a unui decret pontifical în acest sens, decret pe care el (Serbelloni) nu l-a obținut până acum. „Care i-ar fi apoi efectul, n-aș îndrăzni să-l prezic, fiindcă e vorba de poporeni care țin superstițios la ritul lor și [sunt] ignoranți, încât, preocupați cu gelozie de autoritatea episcopului lor, ca ea să nu li se înlăture de Sfântul Scaun, cum în chip răutăcios îi țin în bănuială ecleziaștii lor, deși toți sau cea mai mare din ei ar da ascultare retractării din partea episcopului, [în schimb] sentinței papei ar putea să i se adapteze doar cei buni și aceștia ar putea să se reducă la puțini, iar guvernul nu va proceda [?] cu poporul cum face cu episcopul, din cauza consecințelor foarte rele care ar putea să rezulte de aici, din care motiv întoarce, cât poate mai mult, caracterul odios [al unor asemenea măsuri] asupra noastră și ar vrea să nu ne dăm seama de acest lucru, ca să ne imbarcăm orbește după cum insistă el.”¹²¹ Prin urmare, diplomația pontificală, precum reiese și din alte depeșele ale ei, se temea că guvernul chezaro-crăiesc de la Viena vrea – cum am zice azi – să scoată castanele din focul tulburării ce-i frământa pe românii uniți, solidari cu vlădica lor în exil, cu degetele ei și să atribuie apoi diplomației respective măsurile, „odioase” în ochii românilor, ce urmau a fi luate împotriva lui. Am mai dori să atragem atenția, în acest context, că miniștrii Curții vieneze nu voiau să creadă că cei doi reprezentanți în cauză ai aceleiași diplomații, Valenti și Serbelloni, ar stărui îndeajuns ca papa să rezolve cazul Inochentie¹²².

Nunțului i s-a făcut, în numele suveranei (de către Cancelaria de Stat), la 31 martie, comunicarea promisă a extrasului de protocol. Totodată, i s-a adus la cunoștință nemulțumirea împărătesei-regine pentru târăgănarea rezolvării cazului Inochentie, atribuită Scaunului pontifical, ceea ce a dus la agravarea situației tulburi din rândurile românilor uniți. Curtea considera „inadecvate” măsurile propuse de Valenti la 3 februarie, instruirea unui proces canonic vlădicăi la Roma pentru excomunicarea lui Aaron, cardinalul-secretar de stat cerând Curții să furnizeze probe autentice de culpabilitate în atare privință. Am văzut că a mai fost vorba de ele, dar în legătură cu cererea ca Micu să demisioneze¹²³, pe când în comunicarea de față, din 31 martie, a Curții, probele respective sunt puse în legătură numai cu excomunicarea și se exprimă mirarea că se pretind dovezi pentru acest fapt notoriu. Se subliniază că suverana nu dorește proces (desigur, din motivele arătate mai înainte, încă la conferința ministerială din 5 mai 1747). Comunicarea insistă iarăși (în spiritul conferinței recente, din 2 martie) ca nunțul să intervină la Curie pentru obținerea revocării

excomunicării de către vlădică, iar dacă acesta ar refuza, să fie pedepsit după canoane, pe calea cea mai scurtă. Suverana nu va „determina” pensia unui episcop „refractor cu atâta tenacitate”, pensie pentru care stăruia Scaunul papal, până când cererea ei nu va fi îndeplinită¹²⁴.

Aderenții din țară ai lui Inochentie nu se dădeau bătăuți nici în acest timp, ba mai mult, s-au adresat nemijlocit lui Valenti. Într-adevăr, protopopii uniți „din Transilvania”, într-un memoriu datat, din Jucul de Mijloc, la 14 martie 1748, după ce-i scriu despre devotamentul lor față de cauza Unirii, despre bănuielile neîntemeiate aruncate asupra lor din pricina adunărilor – considerate pe nedrept „conventicule”, adică întruniri clandestine, conspirative – pe care le-au ținut, neavând altă posibilitate, pentru a se consulta între ei spre binele credinței, despre imputarea ce li se făcea deoarece trimiseseră uneori scrisori și modeste ajutoare pentru trai episcopului lor, de care sunt legați prin jurământ, se opresc mai pe larg asupra lui Aaron. Arată anume – ceea ce am mai auzit și până acum¹²⁵ – că recunoașterea acestuia de către ei ca vicar apostolic ar însemna, poate, chiar „ultima ruină a Unirii”, din cauza aversiunii poporului față de el după promulgarea, tot de protopopii înșiși, a excomunicării din ordinul episcopului și din cauza suspiciunilor stârnite în popor – așa cum bine știm – de vicariatul apostolic. În încheiere, ei îl roagă pe cardinalul-secretar de stat să se interpună, atât pe lângă papă, cât și pe lângă împărăteasa-regină, pentru revenirea episcopului lor, ca „unicul și singurul remediu al acestei tulburări”; dacă i se va permite întoarcerea în dieceză – asigură suplicanții – el va putea fi totdeauna supravegheat de suverană ca să nu se abată de la funcția sa și, de altfel, numai în acest caz îi va da ascultare și clerul!¹²⁶...

Și Inochentie făcu în aceste zile o nouă încercare, deși indirectă, în scopul obținerii permisiunii Mariei Tereza pentru înapoierea în țară. Astfel, la 16 martie 1748, se îndreaptă către Gyulaffi și, folosind prilejul trimiterii, printr-un călugăr minorit, a unor moaște, pe care contele i le ceruse încă în 1746, „întărit de vechea încredere” în el (!), îl roagă să-l recomande în grația suveranei ca, după cei aproape patru ani de când a fost „îndepărtat de aviditate și invidie” (!) de la biserica sa, să fie „în sfârșit” restaurat în drepturile sale „sau măcar să binevoiască a se îngriji preamilostiv de cuvenita mea subzistență, să-mi îngăduie întoarcerea la ai mei”¹²⁷. Încercare, evident, nu mai puțin zadarnică decât cele anterioare. De altminteri, desigur, Gyulaffi nici n-ar fi făcut demersul cerut, dacă ținem seama de atitudinea efectiv nefavorabilă pe care o avusese și mai înainte față de acțiunile vlădicăi și, în general, de interesele românești, al căror exponent neobosit era acesta¹²⁸. Când va fi primit scrisoarea lui Inochentie, tocmai de puțin timp expediasc, din cancelaria în fruntea căreia se afla, actele regale privind noua misiune a episcopului Olsavszky în dieceza unită românească, contrare revenirii pribeagului de la Roma, după cum vom vedea.

Din motivele pe care le-am mai arătat¹²⁹, îndeosebi în urma atâtor presiuni ce s-au exercitat asupra sa și a grijilor materiale ce-l hărțuiau, Inochentie se va fi gândit iarăși că nu trebuie să respingă din principiu propunerea de demisie

în schimbul pensiei. De aceea, se pare pe la mijlocul lunii aprilie, și-a prezentat din nou condițiile în fața forurilor romane, schițând un plan de renunțare. În acesta spune, printre altele, că după ce a recurs în treburile diecezei sale la Roma, dar, „din pricina prepotenței părților adverse [a intereselor contrare lui?] și din pricina considerației față de ele, neobținând nimic“, ba chiar i s-a interzis să plece din Roma, dezgustat, aflându-se în sărăcie, fiind cu totul lipsit de mijloace de trai și frânt de alte necazuri, pe de o parte, iar pe de alta, ținând seama că „deținut astfel aici nu pot – scrie el – să fac nimic mai mult pentru scumpa mea biserică și nici fiind în stare s-o ajut și, ca urmare, devenind inutil“, demisionează. Pune însă următoarele condiții: cere o pensie anuală viageră de 800 de scuzi pe care s-o „anticipeze liber și totdeauna“ papa, precum și o treime din veniturile bunurilor episcopale „până în această zi“; de asemenea, pretinde posibilitatea de a se deplasa și a sta „oriunde și oricând și a se întoarce“ la Roma; în fine, precizează că această demisie nu trebuie să cauzeze în nici un chip prejudicii „drepturilor bisericii“ (sale, fără îndoială) „sau să constituie vreun drept părinților Societății lui Isus, ca să nu fie apăsată conștiința mea, ci să rămână tuturor neștirbite toate și să se înțeleagă că nimănui nu i se aduce favoare, ură și [sau] prejudiciu“¹³⁰.

Iată acum ce raporta la 4 mai 1748 nunțul către Valenti despre această chestiune: „Am vorbit contelui Uhlfeld despre renunțarea la biserica de Făgăraș pe care e înduplecat, în sfârșit, s-o facă monseniorul Klein, datorită repetatelor sugestii ce i-au fost făcute, din partea Sanctității sale, de monseniorul vicegerent“. L-a predat sus-zisului cancelar o copie după amintitul plan, pe care acela va urma să-l examineze, împreună cu miniștrii însărcinați cu treburile transilvănene, înainte de a putea împărtăși părerea sa nunțului. Acesta l-a prevenit să nu-l supere anumite expresii care ar putea fi găsite improprii, dacă asupra fondului e de acord, căci cu puțin timp și cu oarecare trudă ele vor putea fi făcute mai moderate. Uhlfeld l-a informat, cu aceeași ocazie, pe Serbelloni că „acum are gata toate scriptele“ cerute pentru a fi trimise la Roma în vederea procedurii legale a înlăturării lui Inochentie din biserica sa. Pe temeiul acestor dovezi, privind excomunicarea vicarului apostolic Aaron, Uhlfeld susținea (ca și conferința ministerială din 2 martie și personal Kolowrat¹³¹, adăugăm noi) că papa l-ar putea considera schismatic și, în consecință, să-l destituie. „Și fiindcă eu îi spusei că această cale e cu mult mai lungă și mai incertă pentru scop decât aceea a renunțării, el îmi răspunse că și atunci când trebuie să se urmărească aceasta, va fi totuși necesar ca mai întâi să urmeze sus-zisa retractare, dar eu neprimind în acel timp răspuns [de la Roma cu privire la aceasta], îl rugai să reflecteze asupra-i și s-o spună Maiestății sale, apoi să-mi spună ce rezoluție va fi luat ea, ca, pe baza acesteia, eu să scriu Eminenței voastre.“¹³²

În realitate, Maria Tereza i-a scris lui Albani cu câteva zile înainte de această convorbire dintre Serbelloni și cancelarul ei. Și anume, la 29 aprilie îi cerea să insiste și el, cum îi ceruse nunțului prin comunicarea din 31 martie, – pe care i-o trimitea în copie, împreună cu copia memoriului protopopilor către

Valenti din 14 a lunii din urmă –, pe lângă suveranul pontif pentru a-l obliga pe vlădică la revocarea cât mai grabnică a excomunicării, căci altfel nu ea, ci papa va purta răspunderea pentru grava tulburare a stării Unirii în rândurile românilor ardeleni¹³³.

La 10 mai 1748, Serbelloni îi transmitea lui Valenti – printr-un curier trimis la Roma de Carvalho, ambasadorul Portugaliei la Viena, faimosul marchiz de Pombal de mai târziu – o „reprezentare” a lui Uhlfeld din partea împărătesei-regine, precum și „documentele” comunicate de Kolowrat, și una și celelalte cu privire la culpabilitatea lui Inochentie prin afurisenia lansată împotriva lui Aaron, cu noi stăruințe pentru rezolvarea acestui caz în sensul dorinței Curții¹³⁴. Deși bătrânul Benedict XIV se pregătea să plece la Castel Gandolfo, bine cunoscutul loc de vilegiatură a papilor în regiunea Romei, totuși, ca „această treabă gravă” să nu mai sufere întârziere, l-a îndrumat pe Albani, care i s-a prezentat în aceeași problemă, să se adreseze lui Valenti, căruia îi va indica prelatul care să se ocupe de ea, spre a fi soluționată cât mai repede cu putință după dorința chezaro-crăiască, cum raportează Albani suveranei la 18 mai¹³⁵. În aceeași zi, Valenti, răspunzând la raportul din 10 mai al lui Serbelloni, îi arăta că suveranul pontif, în audiența din dimineața zilei răspunsului, a ordonat vicegerentului să-l cheme la sine pe Inochentie și să-i fixeze un termen de 10 zile pentru a retracta excomunicarea sau a declara că „nu e a lui, sub amenințarea indignării pontificale” în caz de refuz. Valenti cerea totodată nunțului să facă cunoscută Curții măsura luată de papă și că, oricare va fi „sfârșitul acestei afaceri, tot trebuie asigurată subzistența episcopului”, și anume în sarcina diecezei, nu a Scaunului papal, nici a Curții¹³⁶.

Inochentie, de această dată, a cedat somației. Într-adevăr, la 21 mai, vicegerentul Rossi emitea un document prin care adeverește declarația vlădicăi sub jurământ și semnătură, făcută în fața sa și a doi martori, prin care își retrage excomunicarea rostită împotriva lui Aaron și pusă de el să fie promulgată; și-o retrage ca „fără putere, nulă și desființată”, căci „n-a știut niciodată că sus-zisul reverendisim domn Petru Aron a fost ales ca vicar apostolic al diecezei de Făgăraș de către preasfântul domn al nostru papa, ci numai acum, în acest moment, a luat cunoștință despre aceasta de la ilustrisimul și reverendisimul domn vicegerent”¹³⁷. Știm bine că nu acesta era adevărul, deoarece Inochentie fusese încunoștințat de Propaganda încă la 3 februarie 1747 că dacă „l-ar depune pe Aaron din vicariat, pontificele suprem îl va face pe el [Aaron] vicar apostolic” și vlădica luase atunci act „cu supunerea ce se cuvine” de această dispoziție, de care totuși după aceea n-a ținut seama; în motivarea excomunicării îi imputa lui Aaron, printre altele, și primirea acestei calități, cum sublinia nunțul plin de indignare¹³⁸.

Supus la presiuni, ba și la amenințări, preocupat de griji materiale, vlădica a consimțit, deși „cu mare greutate” – cum îi va mărturisi însuși Rossi lui Albani – la revocarea pretinsă de Curtea vieneză prin Curia romană. Pasul acesta, oricât de silit, l-a costat mult sufletește, căci trebuie să fi însemnat în

ochii săi nu numai o grozavă umilire și o anihilare de fapt a jurisdicției sale episcopale, la care ținea cu încăpățănare, dar poate și trista perspectivă a dezamăgirii aderenților săi din țară – cler și popor – în frunte cu Balomireanu, dezamăgire pe care se conta la Viena¹³⁹. Mai mult, s-a văzut constrâns să-și justifice retractarea cu un neadevăr, întărit chiar prin jurământ. Socotea oare că cu această usturătoare concesie ar mai fi putut câștiga timp pentru a-și salva până la urmă episcopatul sau să-și asigure cel puțin o „subzistență”? În tot cazul, se va fi simțit zdruncinat ca stare de spirit, fiind și cu sănătatea precară, la ceea ce au contribuit, fără îndoială, și lipsurile.

După semnarea revocării, Inochentie a cerut, din motive de sănătate, voie de la papă, prin vicegerent, să plece la vestitele băi (pentru tratamentul reumatismului, artrismului etc.) de lângă Viterbo, oraș în Lazio, la 75 km nord de Roma, și a obținut-o pe o lună, îi raportează Albani Mariei Tereza la 1 iunie¹⁴⁰. Reamintim că încă în februarie 1745, deci curând după sosirea sa la Roma, el s-a plâns deja de o criză de podagră¹⁴¹.

Originalul declarației de revocare a fost trimis de Valenti nunțului la 25 mai 1748¹⁴², care l-a predat la 8 iunie lui Uhlfeld, ca acesta, la rândul său, să-l poată folosi, transmitându-l lui Olsavszky la Sibiu, unde se afla cel din urmă „pentru a pacifica” clerul unit¹⁴³. Era important ca originalul, iar nu o copie, să fie arătat aici, în scopul convingerii diecezanilor de autenticitatea retractării.

În același timp, Serbelloni i-a comunicat cancelarului de stat un plan de demisie schițat de Inochentie, la insistențele repetate ale vicegerentului, din ordinul papei (plan pe care îl putea considera, de fapt, doar ca o nouă copie a celui predat la 4 mai), nunțul rugându-l pe cancelar ca, obținând „participarea” suveranei, să propună schimbările pe care le va crede de cuviință. Serbelloni stăruia iarăși, la 8 iunie, în numele Scaunului pontifical, ca pensia, care va trebui să i se acorde lui Micu, să fie punctual plătită, printr-un bancher din Roma, trimestrial și anticipat, pentru ca papa să nu trebuiască să vadă un episcop constrâns să cerșească sub ochii săi sau să se vadă obligat a-l întreține pe cheltuiala sa, adică a Sfântului Scaun, după ce acela va fi demisionat la insistența pontificalului, renunțând la episcopia din veniturile căreia trăise onorabil¹⁴⁴. Valenti – în depeșa sa, tot din 8 iunie, către nunțiu – scria că, o dată cu revocarea ce avusese loc, „încetează toate dificultățile acelei Curți. Acum rămâne deci să se aibă grijă de nevoile acelei biserici fie cu un alt episcop, fie cu un vicar apostolic, dar, în același timp, se cuvine de gândit a-l întreține pe episcopul prezent, dacă se vrea fie să renunțe, fie să nu se întoarcă. Biserica [sa] nu e în stare de nici o pensie îndestulătoare celui ce renunță, iar bisericile din Ungaria, cum dv. știți, nu-și pot lua ca sarcină nici o pensie; de unde: în sarcina cui va trebui să rămână acest sărman om? La acest punct trebuie să răspundă acei domni și să ia o rezoluție”¹⁴⁵.

În amintitul său raport din 1 iunie către suverană, Albani stăruia, de asemenea, și asupra problemei pensiei, arătând că, după ce se va înapoia Inochentie de la Viterbo, se va trata cu el abdicarea, la care papa chiar îl va sili, după

dorința împărătesei-regine. Pontificele i-a dat însă a înțelege, prin vicegerent, că, împotriva canoanelor, episcopul nu va putea fi constrâns la atare pas decât în schimbul unei pensii, căci, altfel, însuși pontificele ar trebui pedepsit, răbdând ca acesta să-și cerșească hrana, în detrimentul demnității episcopale, sau Scaunul papal ar trebui să suporte întreținerea sa. Papa așteaptă ca Maria Tereza, în pietatea ei, să nu permită ca episcopul, „care se zbate în cea mai grea strâmtorare a unei nedemne sărăcii și e apăsător de datorii, să fie cu totul lipsit de cele ce sunt necesare traiului”¹⁴⁶.

În timpul pertractărilor de la Roma din luna mai, care i-au smuls lui Inochentie revocarea excomunicării lui Aaron, episcopul de Muncaci, Olsavszky, lucra în Transilvania la reabilitarea vicarului în fața clerului. Într-adevăr, în conformitate cu propunerile conferinței ministeriale din 2 martie, împărăteasa-regină l-a numit, la 28 a acestei luni, comisar regal, cu misiunea de a restaura liniștea în dieceza română unită din Transilvania, în cadrul unei „adunări” (*confluxus*) a clerului, convocată pe data de 15 mai la Sibiu. În instrucțiunile date lui Olsavszky de Maria Tereza, prin Cancelaria Aulică Transilvăneană (întocmite și contrasemnate de Gyulaffi și Kozma), i se atrage atenția, printre altele, de a-i „informa” pe Maior și pe ceilalți adepți ai lui Micu că dispoziția la adresa acestuia „de a nu pleca din Roma fără știrea și permisiunea pontifului” nu înseamnă „dispreț” pentru biserica (unită)¹⁴⁷, ci o măsură luată doar împotriva persoanei episcopului vinovat, care nu putea fi pedepsit altcum pentru împotrivirea sa încăpățânată¹⁴⁸. Iar în patenta suveranei – pregătită și trimisă tot la 28 martie, prin aceeași cancelarie – „vicarului [Aaron], protopopilor și preoților, nobililor, precum și celorlalți oameni de neam românesc, de orice stare și condiție, locuitori ai principatului ereditar al Transilvaniei și ai părților încorporate acestuia”, după ce li se expune scopul misiunii lui Olsavszky, li se pune în vedere (din nou) să nu corespundă cu Inochentie, „refractor și neascultător față de noi”¹⁴⁹.

Împuternicirea din partea Curiei romane, solicitată prin nunțiu de Curtea vieneză pentru sus-zisa misiune, nu sosise, deși între timp fuseseră trimise la Roma documentele care trebuiau să dovedească culpabilitatea lui Inochentie în ceea ce privește excomunicarea lui Aaron, documente cerute de papă ca o condiție prealabilă acordării acelei împuterniciri. Totuși, nunțul i-a scris la 24 aprilie episcopului de Muncaci, când acesta se afla deja în Transilvania, rugându-l să restabilească înțelegerea dintre cler și Aaron¹⁵⁰, pe care, de altminteri, trebuia s-o facă, în primul rând, în virtutea mandatului încredințat de suverană¹⁵¹. Serbelloni căuta să-l liniștească și personal pe vicar, printr-o scrisoare cu aceeași dată, că „nu i se va întâmpla nimic rău” prin misiunea pe care trebuie s-o întreprindă Olsavszky¹⁵². Scriindu-i din nou lui Aaron la 8 iunie, același nunțiu – care-i comunica totodată cealaltă veste bună, și anume că vlădica îi revocase, la înduplecarea papei, excomunicarea – îi împărtășea că a fost informat de episcopul de Muncaci și de miniștrii Curții în sensul că „în

sfârșit toți eclesiastici s-au subscris și te-au recunoscut ca vicar apostolic al acestei dieceze¹⁵³.

Cu prilejul acestei „adunări” (actele oficiale nu-i spun „sinod”), clerul și-a cuprins (cum i s-a cerut, de altfel, și din partea Curții) doleanțele într-un lung memoriu adresat suveranei¹⁵⁴. Aici se reproduc, în fond, revendicările bisericești și politice susținute de Inochentie, mai ales în întinsul său memoriu din 1741 (*Supplex libellus*)¹⁵⁵, reluând, între ele, și postulatul ca națiunea română să fie declarată „a patra națiune receptă în Transilvania”, exprimându-se nefavorabil și față de instituția teologului străin. E adevărat că întâlnim aici o mențiune – scurtă și rece – despre „vicarul general” Aaron, pe care clerul se vede că l-a recunoscut acum, referindu-se însă, cu o vădită silă în această privință, la ordinul suveranei, promulgat de episcopul de Muncaci, în calitate de comisar regal¹⁵⁶.

În schimb, se stăruie în memoriu cu dragoste asupra lui Inochentie: clerul, în situația gravă a bisericii unite, „a deplâns cu cea mai mare durere și mâhnire în suflet și deplânge mereu absența atât de îndelungată și deținerea [*detentionem*] la Roma a mult doritului său păstor, ilustrisimul episcop Klein”. În lipsa conducătorului său spiritual, poporul se îndepărtează de Unirea bisericească, se dedă la practici superstițioase, va ajunge în curând la idolatrie. „Clerul socotește ca cel mai folositor și cu totul necesar remediu întoarcerea ilustrisimului episcop Klein” și repetă cele ce a mai scris – precum am arătat¹⁵⁷ – și anume că, în cazul revenirii acestuia, toți făgăduiesc să i se supună, altfel poporul se va lepăda de Unire, va dispărea orice nădejde a înapoierii schismaticilor la Unire „și clerul ar suporta totdeauna cu inima tulburată ca păstorul său, pe care și l-a cunoscut tot timpul ca pe cel mai bun în toate privințele, să stea de-a pururi exilat la Roma”. Drept urmare, clerul își exprimă cea dintâi dintre rugămințile sale: „ca, din mila și clemența chezaro-crăiască, să se întoarcă episcopul Klein, avându-se în vedere nu eroarea unui om, ci mântuirea atâtor suflete...”¹⁵⁸ În memoriu lipsește însă orice referire nominală la cea de-a doua Diplomă leopoldină, „nelipsită din motivațiile lui Inochentie în sprijinul recunoașterii națiunii române ca națiune politică”¹⁵⁹. Reamintim că vlădica însuși a renunțat, de prin primăvara lui 1747, să mai invoce importanța acestei diplome, căci pe ea se baza și existența instituției teologului străin, pe care o combătea cu înverșunare, dar fără să renunțe la revendicările politice românești ancorate juridic în privilegiul respectiv¹⁶⁰, cum nu se renunță nici în prezentul memoriu.

Inițial – cum s-a cerut chiar de către autorități – memoriul ar fi trebuit dus la Viena de Caliani, Maior și Balomireanu, adepții cei mai activi ai lui Inochentie. Protopopul din Balomir însă, pe la mijlocul lui iunie, indispus fără îndoială de recunoașterea lui Aaron ca vicar apostolic de către clerul unit și indispus, tot așa, de faptul că el a fost silit, în legătură cu aceasta, să renunțe la vicariat¹⁶¹, precum indispus, desigur, și de vestea revocării la care consimțise vlădica la Roma, a fugit pe neașteptate „sub stăpânire turcească” (în Țara

Românească), rupând-o cu Unirea bisericească, ceea ce va pricinui noi agitații antiunioniste în popor, în loc să se readucă liniștea, pe care autoritățile și Aaron au sperat-o de la misiunea lui Olsavszky¹⁶². În urma acestei întorsături nefavorabile, Balomireanu (care va ajunge prin Moldova până în Rusia proteguitoare a ortodoxiei și va provoca, în toamna anului 1750, o intervenție diplomatică a țarinei Elisabeta la Viena în favoarea românilor neuniți din Transilvania)¹⁶³ a fost înlocuit în „deputația” celor trei, care au plecat în aceeași vară în capitala habsburgică, prin protopopul Gheorghe Pop de Dobra și, astfel, memoriul prezentat la Viena poartă semnătura acestuia, alături de ale celor doi basilieni. Dar solidarizarea clerului cu șeful său pribeag, oricât de stăruitor s-a exprimat și în acest memoriu, n-a fost luată în seamă la Curte, care nici nu voia să audă de reintegrarea lui, după cum continua să treacă cu vederea și celelalte doleanțe cuprinse în același act, doleanțe pentru care el s-a expus cu atâta îndrăzneală și risc pentru persoana sa.

Unele considerații și reflecții ce se desprind din acest capitol:

Promulgarea excomunicării lui Aaron în țară, din ordinul lui Inochentie, agravând situația și până atunci tulbure din rândurile românilor uniți cu Biserica Romei, a determinat cercurile oficiale, atât ale împărăției habsburgice, cât și ale papalității, să-și înteească eforturile pentru înlăturarea, prin demisie, a semetului vlădică.

Acesta continua, în general, să le opună bine cunoscuta sa rezistență intransigentă, sprijinit pe conștiința dreptății cauzei bisericești și naționale românești, al cărei protagonist era, și pe dovezile încrederii devotate a credincioșilor săi, cler și popor, care cereau cu tărie permiterea întoarcerii sale din surghiun, amenințând, în cazul contrar, chiar cu părăsirea Unirii.

Faptul din urmă preocupa Scaunul pontifical, îl reținea de la bruscarea lucrurilor, îl îndemna la o atitudine mai prudentă față de Inochentie, ceea ce dădea naștere la suspiciuni din partea Curții vieneze că acesta ar fi favorizat de Curia romană, care însă protesta, denunțându-le ca neîntemeiate, papa căutând să o convingă pe împărăteasa-regină că, în fond, era de acord cu ea ca vlădica să nu fie reintegrat.

Încolțit de presiuni din ce în ce mai insistente în sensul de a-și da demisia și de lipsuri materiale, ele înseși tot mai apăsătoare, Inochentie, se pare mai mult din motive tactice, în anumite momente nu putea refuza nici el această idee, a abdicării, cu care îl asaltau interlocutorii săi, cu toată repulsia ce o simțea pentru ea; în încercările disperate de a o îmbuna pe Maria Tereza a ajuns să-i promită, în septembrie 1747, chiar că va renunța la orice activitate politică în cazul reintegrării (promisiune pe care o va reînnoi, de altfel, în toamna lui 1750)...

La intervențiile repetate ale Vienei, somat de papă, Inochentie s-a văzut constrâns să revoce până la urmă excomunicarea lui Aaron, pentru ca acesta să fie reabilitat astfel în fața credincioșilor din țară, să conducă mai departe

dieceza, ca vicar apostolic, independent de episcopul din exil, iar el să se recunoască implicit despoiat de conducerea ei.

Dar nici cu prețul loviturii ce i s-a dat prin silirea la acest pas umilitor și grav pentru el, deși reparator pentru Aaron, liniștea n-a putut fi restaurată între românii uniți din Transilvania. Dimpotrivă, starea Unirii bisericești, din pricina încăpățănării privilegiaților în a nu satisface dreptele revendicări românești, printre care și revenirea proluptătorului lor prigonit din exil, s-a agravat și mai tare.

Note

¹ Cap. IV.

² Doc. 139 din 15-16 decembrie 1747; Doc. 143 din 17 decembrie 1747.

³ Parafrază a unei expresii din *Epistola către Galateni a Sfântului Apostol Pavel*, cap. I, vers. 8.

⁴ Evident, dacă revine.

⁵ Adică nu le mai trebuie teolog străin (iezuit).

⁶ P, *Coresp.*, p. 101-102, după ms. lat. 566 al BAFC, copie; altă copie, ASV, Germ., vol. 352 (a. 1748), f. 357-357v (ajunsă la nunțiu, fiindu-i trimisă, poate, chiar de Inochentie). Rezumat (după sus-zisul ms.) la B, Klein, p. 230-231, cu data greșită: 24 august. „Parens” din formula adresei trebuie neîndoios raportat la Dăianu, „cuscrul” destinatarului și, de bună seamă, cel care a întocmit actul. Episcopul confirmă lui Săcădate primirea prin răspunsul său din 30 septembrie 1747 (P, *Coresp.*, p. 109).

⁷ Doc. 105 din 29 septembrie 1747 (secția catolică din Guvernul Transilvaniei către Maria Tereza); Doc. 107 din 4 octombrie 1747. Secția catolică însă a declarat celor doi reprezentanți amintiți ai adunării de la Daia că revocarea din funcția de vicar a lui Aaron, hotărâtă de aceasta, e nevalabilă. (Doc. 168, înainte de 2 martie 1748.)

⁸ Doc. 101 din 12 septembrie 1747.

⁹ Doc. 139 din 15-16 decembrie 1747 (declarația lui Balomireanu la audierea din Sibiu).

¹⁰ Doc. 106 din 1 octombrie 1747.

¹¹ Doc. 108 din 5 octombrie 1747; Doc. 139 din 15-16 decembrie 1747.

¹² B, Klein, p. 141.

¹³ Doc. 139 din 15-16 decembrie 1747, n. 19.

¹⁴ Doc. 107 din 4 octombrie 1747.

¹⁵ Doc. 105 din 29 septembrie 1747 (secția catolică către Maria Tereza); cf. Doc. 106 din 1 octombrie 1747 (unde se menționează, tot de secție, „șiretenia acestei plebe” în întreținerea, în mod „meșteșugit”, a corespondenței cu Roma, iar complicitatea cu „schismaticii” e ilustrată printr-o dispoziție a lui Balomireanu).

¹⁶ Stăniloae, p. 1168 (după Rosenfeld, care era de părere că scrisoarea ar fi fost adresată vlădicăi tot din adunarea de la Daia; Stăniloae o socotește că ar data probabil din iulie

1747, vlădica, pare-se, răspunzând la ea, către Săcădate și Timandi, la 15 aceeași lună; poate Stăniloae se gândea la iunie; dar, ținând seama de comunicațiile epocii, nouă nu ni se pare probabilă nici această lună, ci luna mai; cf. P, *Coresp.*, p. 92, aluzia din scrisoarea de la 1 iulie 1747). Vezi și Doc. 139 din 15-16 decembrie 1747 (audierea lui Balomireanu, nr. 5).

¹⁷ Cap. IV.

¹⁸ Doc. 108 din 5 octombrie 1747.

¹⁹ Doc. 109 din 14 octombrie 1747 (Serbelloni către Aaron).

²⁰ Doc. 110 din 14 octombrie 1747 (Serbelloni către Valenti). Expresia „genio torbido” va fi folosită de același nunțiu, într-un memoriu din 1754 adresat lui Benedict XIV, chiar și la adresa lui Aaron, când, după ce va fi numit episcop în locul demisionarului Inochentie, va căuta, de asemenea, câtva timp să scape de instituția teologului iezuit (ASV, *Germ.*, vol. 361, f. 365v).

²¹ P, *Coresp.*, p. 106.

²² Doc. 168 (înainte de 2 martie 1748).

²³ Trecut la Unire numai în 1738 (B, Klein, p. 136; Idem, *Episcopii*, p. 57).

²⁴ Doc. 112 din 20 octombrie 1747; Nilles, II, p. 594-596; cf. B, Klein, p. 232-233 (autorul din urmă vorbește, la p. 231-233, greșit despre două sinoade, unul la 8, celălalt la 29 - în text prin eroare de lectură în loc de 19 - octombrie, neobservând că e unul și același sinod, menționat însă după calendare deosebite); Doc. 115 din 28 octombrie 1747 (Aaron către Serbelloni).

²⁵ Stăniloae, p. 1174 (după Rosenfeld). „Bistriensis” înseamnă: de Bistra (în Munții Apuseni), nu: de Bistrița!

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Doc. 139 din 15-16 decembrie 1747 (audierea lui Caliani, pct. 3).

²⁸ Stăniloae, p. 1174 (după Rosenfeld). Clerul, întrunit în sinod la 21 octombrie, la încheierea lucrărilor a scris guvernatorului, între altele, că ar fi un fapt mahnitor ca să fie oprit de a se aduna pentru a se îngriji de treburile sale, după ce perseverează în Unire și e persecutat din această pricină (se subînțelege: de neuniți) și ca, în loc de a mai putea răsufla, să fie suspectat, deși prin privilegiile sale e echivalat cu clerul de rit latin (romano-catolic) (Doc. 168, înainte de 2 martie 1748).

²⁹ Doc. 111 din 15-16 decembrie 1747 (audierea lui Balomireanu, pct. 3).

³⁰ Protopopul ar fi trebuit să fie însoțit, eventual, de Ionas Mone (nu: Ioan Moise, cum se află la Stăniloae, *ibid.*), un fost secretar al lui Inochentie (Doc. 139 din 15-16 decembrie 1747, aceeași audiere).

³¹ Doc. 111 din 19 octombrie 1747.

³² Cap. IV.

³³ Doc. 115 din 28 octombrie 1747 (Aaron către Serbelloni), comunicat în rezumat de Propaganda papei (Doc. 130, probabil sfârșitul lui noiembrie 1747).

³⁴ Cap. IV; Cap. V.

³⁵ Doc. 115 din 28 octombrie 1747 (Serbelloni către Valenti).

³⁶ Doc. 113 din 25 octombrie 1747.

³⁷ Doc. 117 din 11 noiembrie 1747 (Serbelloni către Aaron).

³⁸ Doc. 118 din 11 noiembrie 1747 (Serbelloni către Valenti).

³⁹ Doc. 114 din 27 octombrie 1747.

⁴⁰ Ultima ediție: Dumitriu-Snagov, p. 158-161.

⁴¹ Doc. 124 din 18 noiembrie 1747 (Serbelloni către Caliani, Maior și Cotore).

⁴² Doc. 127 din 23 noiembrie 1747. Cf. Doc. 143 din 17 decembrie 1747.

⁴³ Doc. 148 din 26 decembrie 1747.

⁴⁴ Doc. 137 din 9 decembrie 1747 (Aaron către Serbelloni).

⁴⁵ Doc. 121 din 17 noiembrie 1747.

⁴⁶ Doc. 122 din 18 noiembrie 1747 (Serbelloni către Aaron).

⁴⁷ Doc. 123 din 18 noiembrie 1747 (Serbelloni către Balomireanu).

⁴⁸ Doc. 144 din 18 decembrie 1747. Legătura jurământului invocată și în memoriul protopopilor către Valenti, 14 martie 1748 (B, Klein, p. 234-235, notă).

⁴⁹ Doc. 129 din 25 noiembrie 1747.

⁵⁰ Vezi rezumatele din Doc. 168 (Înainte de 2 martie 1748).

⁵¹ Același Doc. 168, n. 9.

⁵² Doc. 139 din 15-16 decembrie 1747 (Întrebarea citată, pct. 4).

⁵³ Doc. 134 din 2 decembrie 1747 (Aaron către Serbelloni).

⁵⁴ Doc. 143 din 17 decembrie 1747; cf. Doc. 146 din 20 decembrie 1747.

⁵⁵ Doc. 139 din 15-16 decembrie 1747. Vezi și Cap. IV, n. 110.

⁵⁶ Doc. 143 din 17 decembrie 1747.

⁵⁷ Cf. Doc. 143 din 17 decembrie și Doc. 146 din 20 decembrie 1747.

⁵⁸ Doc. 143 din 17 decembrie 1747.

⁵⁹ B, Klein, p. 231-232.

⁶⁰ Doc. 121 din 17 noiembrie 1747; Doc. 122 din 18 noiembrie 1747 (Serbelloni către Aaron); Doc. 123 cu aceeași dată (Serbelloni către Balomireanu).

⁶¹ Doc. 134 din 2 decembrie 1747 (Aaron către Serbelloni).

⁶² Doc. 143 din 17 decembrie 1747; cf. memoriul protopopilor către Valenti, 14 martie 1748 (B, Klein, p. 235, nota).

⁶³ Vezi mai sus, în acest cap.

⁶⁴ Cap. IV.

⁶⁵ B, Klein, p. 227 și n. 2.

⁶⁶ Doc. 98 din 9 septembrie 1747 (Serbelloni către Valenti).

⁶⁷ Doc. 104 din 23 septembrie 1747.

⁶⁸ B, Klein, p. 228, n. 1.

⁶⁹ P, *Coresp.*, p. 102-105, 108-109.

⁷⁰ Cf. Cap. I.

⁷¹ Cap. III; Cap. IV.

⁷² Doc. 103 din 19 septembrie 1747 (Inochentie către Maria Tereza). Despre acest act nu amintesc nici Bunea, nici Păclișanu, deși cunoșteau „protocolul” (registrul) respectiv al corespondenței lui Micu (azi ms. lat. 566 al BAFC) din care face parte!

⁷³ Introducere.

⁷⁴ Vezi expunerea documentată la B, Klein, p. 146-151.

⁷⁵ Doc. 119 din 11 noiembrie 1747 (Valenti către Serbelloni).

⁷⁶ Doc. 120 (Înainte de 13 noiembrie 1747). După o informație pe care am primit-o încă în 1936 din partea personalului APF, „nulla risulta del vescovato di Fogaras” în congregația generală ținută la această dată.

⁷⁷ Doc. 125 din 18 noiembrie 1747 (Valenti către Serbelloni). Cuprinsul repetat, în cea mai mare parte, la 25 noiembrie 1747 (Doc. 129). Serbelloni a comunicat actul din 18 noiembrie lui Kolowrat, precum raportează lui Valenti la 9 decembrie 1747 (Doc. 138). O parte din actul de la 18 noiembrie se află, în traducere parțial greșită, la Stăniloae, p. 1176-1177 (după Rosenfeld, care a înțeles eronat unele pasaje ale originalului italian).

⁷⁸ B, Klein, p. 226, n. 1; p. 228, n. 1 (rezultă însă inexact din informația lui Albani că papa ar fi acela care i-ar acorda o „congrua” de 600 de scuzi).

⁷⁹ Expresie a epocii.

⁸⁰ Doc. 126 din 22 noiembrie 1747. O copie trimisă de Valenti lui Serbelloni la 25 noiembrie același an (Doc. 129). Mai târziu Albani, în depeșa sa din 2 martie 1748 către Uhlfeld, va afirma că, la cererea sa, papa a dat ordin vicegerentului să notifice lui Inochentie de a nu părăsi Roma (Doc. 66). În realitate, suveranul dăduse o asemenea dispoziție încă din 1 septembrie (vezi Cap. IV).

⁸¹ Doc. 129 din 25 noiembrie 1747 (Valenti către Serbelloni).

⁸² Doc. 132 din 2 decembrie 1747 (Albani către Uhlfeld).

⁸³ Doc. 133 din 2 decembrie 1747 (Albani către Maria Tereza); cf. Doc. 140 din 16 decembrie 1747 (Albani către Uhlfeld).

⁸⁴ În acest cap.

⁸⁵ Doc. 131 (circa începutul lui decembrie 1747); cf. B, Klein, p. 230-231.

⁸⁶ Doc. 135 din 6 decembrie 1747.

⁸⁷ Doc. 136 din 7 decembrie 1747.

⁸⁸ Doc. 140 din 16 decembrie 1747 (Albani către Uhlfeld).

⁸⁹ Doc. 141 din 16 decembrie 1747 (Serbelloni către Valenti).

⁹⁰ E vorba de Ioan Dragoș „de Thurma” (Turmaș, în județul Hunedoara), magistrul de poștă din Alba-Iulia (*Carolinensis Postarum magister*), în corespondență cu Inochentie. La 30 septembrie 1747, acesta l-a rugat să ajute la transmiterea pe ascuns, prin călugări din ordinul romano-catolic al piariștilor, a banilor ce aștepta să i se colecteze de „vicarul” Balomireanu din dieceză (P, *Coresp.*, p. 108-109, nr. 66-67; *ibid.*, p. 109, r. 6, greșeală de tipar: „*Pastorum* magister”; corect, cum arată și ms. lat. 566 al BAFC, p. 202: *Postarum* m.). Dumitriu-Snagov, p. 157, neobservând greșeala, traduce, prin combinație: „magistrul preoților”. Pentru rolul magistrului de poștă din Alba-Iulia în trimiteri de ajutoare bănești lui Micu, vezi și Doc. 139 din 15-16 decembrie 1747 (audierea lui Balomireanu, pct. 3). Cu privire la asemenea expedieri din partea clerului cf. și memoriul protopopilor către Valenti, 14 martie 1748 (B, Klein, p. 234, nota).

⁹¹ Se vede, așadar, că petiția lui Micu din 19 septembrie 1747 (Doc. 103), chiar dacă va fi fost transmisă, n-a îmbunătățit deloc.

⁹² Adică sprijinit (de forurile din Roma)!

⁹³ Cast. Sant'Angelo, care servea ca închisoare.

⁹⁴ Vezi mai departe, în acest cap.

⁹⁵ Doc. 142 din 16 decembrie 1747 (Serbelloni către Valenti).

⁹⁶ Doc. 147 din 23 decembrie 1747; cf. Doc. 150 din 13 ianuarie 1748 (Serbelloni către Valenti).

⁹⁷ Aluzie în acest sens la începutul Doc. 147 din 23 decembrie 1747; cf. scrisorile adresate în țară la 9 și 30 septembrie 1747 (P, *Coresp.*, p. 105, 108-109).

⁹⁸ Doc. 149 din 6 ianuarie 1748.

⁹⁹ Vezi mai sus, în acest cap.

¹⁰⁰ Doc. 150 din 13 ianuarie 1748 (Serbelloni către Valenti). Cf. Doc. 153 din 20 ianuarie și Doc. 154 din 27 ianuarie 1748.

¹⁰¹ După tulburările provocate de apariția lui Visarion în 1744. Fără îndoială, la acestea s-a gândit Maria Tereza.

¹⁰² Nam aflat acest memoriu.

¹⁰³ Gorizia (Görz), pe atunci în sudul Austriei, limitrofă cu republica Veneției; azi în Italia, în apropierea graniței cu Croația.

¹⁰⁴ Doc. 151 din 13 ianuarie 1747 (1748) și n. 1 (Serbelloni către Valenti). Despre Kolowrat mai vezi, printre altele: Inochentie către Cotore, 9 aprilie 1747 (Doc. 65); Inochentie către „Kolobrad” (P, *Coresp.*, p. 88-89); Doc. 69 din 5 mai 1747, n. 1.

¹⁰⁵ Doc. 152 din 13 ianuarie 1748 (Albani către Uhlfeld); Doc. 155 din 27 ianuarie 1748; Doc. 158 din 3 februarie 1748 (Albani către Uhlfeld); Doc. 159 cu aceeași dată (Albani către Maria Tereza).

¹⁰⁶ Doc. 160 din 10 februarie 1748 (Serbelloni către Valenti).

¹⁰⁷ Cap. III.

¹⁰⁸ Cap. IV.

¹⁰⁹ Doc. 161 din 10 februarie 1748 (Inochentie către Malevicz) și Doc. 162 cu aceeași dată (Inochentie către contele Emanuel Josef de Arco). Cf. mai sus, declarația Mariei Tereza făcută nunțului în convorbirea din 12 ianuarie.

¹¹⁰ Doc. 157 din 3 februarie 1748.

¹¹¹ Doc. 152 din 13 ianuarie 1748 (Albani către Uhlfeld); Doc. 158 din 3 februarie 1748 (același, același).

¹¹² Doc. 164 din 24 februarie 1748 (Valenti către Serbelloni). Cf. Doc. 163 din 17 februarie 1748.

¹¹³ Deci, o schimbare față de atitudinea anterioară a lui Uhlfeld!

¹¹⁴ Doc. 165 din 24 februarie 1748 (Serbelloni către Valenti). Cf. Doc. 170 din 9 martie 1748.

¹¹⁵ Doc. 166 din 2 martie 1748 (Albani către Uhlfeld).

¹¹⁶ Doc. 167 din 2 martie 1748 (Serbelloni către Valenti).

¹¹⁷ Doc. 168 (înainte de 2 martie 1748).

¹¹⁸ Mai sus, în acest cap.

¹¹⁹ Doc. 169 din 2 martie 1748 (conferința ministerială către Maria Tereza).

¹²⁰ Doc. 173 din 23 martie 1748.

¹²¹ Guvernul; Doc. 172 din 16 martie 1748.

¹²² Doc. 163 din 17 februarie 1748.

¹²³ Vezi mai sus, în acest cap.

¹²⁴ B, Klein, p. 237, n. 2 (cu forma greșită a numelui: „Sarbelloni”). Despre „rechemarea” lui Inochentie în dieceză de Curtea Vienei nici într-un caz nu putea fi vorba ca de o eventuală recomandare făcută de Valenti la 3 februarie, cum se presupune *ibid.*, p. 240.

¹²⁵ Vezi mai sus, în acest cap.

¹²⁶ B, Klein, p. 233, n. 2.

¹²⁷ Doc. 171 din 16 martie 1748 (Inochentie către Gyulaffi). I se plânge, totodată: „Aflu cu durere că alor mei li s-a interzis chiar și corespondența cu mine. De ce, ignorez”. Ar fi putut s-o bănuiască!

¹²⁸ Cap. II; Cap. III, n. 33, 44; IV, n. 52.

¹²⁹ Cap. IV.

¹³⁰ Doc. 177 (circa mijlocul lui aprilie 1748).

¹³¹ Vezi mai sus, în acest cap.

¹³² Doc. 188 din 4 mai 1748; cf. Doc. 176 din 6 aprilie 1748 (în legătură cu furnizarea de dovezi spre a se proceda „legal” contra vlădicăi).

¹³³ B, Klein, p. 241.

¹³⁴ Doc. 181 din 10 mai 1748.

¹³⁵ Doc. 183 din 18 mai 1748 (Albani către Maria Tereza).

¹³⁶ Doc. 182 din 18 mai 1748 (Valenti către Serbelloni).

¹³⁷ Doc. 184 din 21 mai 1748.

¹³⁸ Vezi mai sus, Cap. III; Cap. IV; Cap. V. Cf. și Doc. 161 din 10 februarie 1748 (Inochentie către Malevicz).

¹³⁹ Doc. 160 din 10 februarie 1748 (Serbelloni către Valenti).

¹⁴⁰ Doc. 187 din 1 iunie 1748; cf. Doc. 204 (începutul lui octombrie 1748).

¹⁴¹ Vezi mai sus, Cap. II. Și Benedict XIV va suferi de această boală, de la vârsta de 75 de ani, din octombrie 1748 (Pastor, XVI/1, p. 426).

¹⁴² Doc. 184 din 21 mai 1748 (mențiunea din descrierea arhivistică).

¹⁴³ Doc. 188 din 8 iunie 1748 (Serbelloni către Valenti).

¹⁴⁴ Doc. 190 din 8 iunie 1748 (Serbelloni către Uhlfeld); Doc. 189 din 8 iunie 1748 (Serbelloni către Valenti).

¹⁴⁵ Doc. 192 din 8 iunie 1748 (Valenti către Serbelloni). Cf. Doc. 186 din 25 mai 1748 (același, aceluiși).

¹⁴⁶ Doc. 187 din 1 iunie 1748.

¹⁴⁷ Vezi mai sus, Cap. IV.

¹⁴⁸ MOL, Erd. kanc. lt, Acta gen., a. 1748, dos. 76, f. 37, fc. BAFC.

¹⁴⁹ Ibid., f. 10; fc. ibid.; cf. B, Klein, p. 246, n. 1.

¹⁵⁰ Doc. 178 din 24 aprilie 1748.

¹⁵¹ Doc. 185 din 25 mai 1748 (Serbelloni către Valenti). Uhlfeld, neaflând încă despre revocarea făcută de Inochentie la Roma, insista mai departe, prin nunțiu, ca papa să-l silească la acest pas (ibid.).

¹⁵² Doc. 179 (din 24 aprilie 1748). Pentru o observație, lapidară și bineînțeles nefavorabilă, a lui Inochentie, făcută mai târziu, la adresa misiunii episcopului de Muncaci, vezi mai la vale, Cap. VII.

¹⁵³ Doc. 191 din 8 iunie 1748 (Serbelloni către Aaron). Cf. Doc. 207 din 30 octombrie 1748.

¹⁵⁴ B, Klein, p. 275-287 (publicat „cu unele omisiuni necesare”, cf. p. 246).

¹⁵⁵ Cf. Prodan, p. 179.

¹⁵⁶ B, Klein, p. 283, 285; cf. Tóth, p. 163.

¹⁵⁷ Vezi mai sus, în acest cap.

¹⁵⁸ B, Klein, p. 275-276, 283.

¹⁵⁹ Prodan, p. 180.

¹⁶⁰ Vezi Cap. IV; Cap. V.

¹⁶¹ B, Klein, p. 248, n. 1.

¹⁶² Doc. 194 din 22 iunie 1748; Doc. 195 din 29 iunie 1748; cf. B, Klein, p. 289; Dragomir, I, p. 197; Tóth, p. 165.

¹⁶³ B, Klein, p. 252-253; Dragomir, I, p. 202-207.

Capitolul VI

Tratatativele și planurile de demisie din 1748-1750, trăgănarea negocierilor de către Inochentie și încercările sale din această perioadă de a-și obține reintegrarea, discuțiile pentru asigurarea unei pensii, demisia în 1751.

REVOCAREA EXCOMUNICĂRII VICARULUI APOSTOLIC Aaron de către Inochentie era, în intențiile forurilor superioare, doar prima etapă din „neutralizarea” acestuia, cum i-am mai putea spune astăzi înlăturării episcopului din fruntea bisericii românești unite din Transilvania. A doua și ultima etapă trebuia să fie demisia. Tratatativele pentru realizarea acesteia, reluate între Curtea vieneză, Curia romană și dârzul vlădică, au fost nespuse de laborioase, trăgănate, îndelungate, în cursul lor planul de demisie cunoscând variante, modificări și încercări de modificări.

O primă variantă, schițată de Inochentie însuși, a fost prezentată Curții de către Serbelloni – după cum am văzut¹ – pe la 4 mai și pe la 8 iunie 1748. La aceasta, Curtea a răspuns însă printr-o alta, întocmită de Kolowrat, de acord cu Uhlfeld, și predată nunțului la 6 iulie, cu rugămintea s-o transmită neîntârziat lui Valenti, pentru a fi definitivată la Roma în unele formulări, dar cu condiția de a nu i se aduce schimbări de fond².

În această din urmă variantă, redactată, ca și prima, tot în numele lui Inochentie, se propunea ca el să spună că, nemaiputând, din pricina stării proaste a sănătății, să facă față îndatoririlor legate de greaua și obositoare sa funcție episcopală într-o dieceză atât de vastă cum este cea de Făgăraș, în care poporul urmează religii diferite, a cerut Maiestății chezaro-crăiești voie, și aceasta i-a îngăduit, să abdice în schimbul unei pensii anuale viagere de 1.200 de florini renani și să trăiască la Roma; a cerut și a obținut consimțământul papei la această demisie; aduce la cunoștința tuturor, dar mai ales a diecezanilor săi, că și-a dat demisia pentru totdeauna, „după o judecată matură și deplină chibzuire a minții”, în așa fel ca să nu se mai amestece nicidecum, direct sau indirect, în treburile spirituale sau temporale ale diecezei; nu se va mai întoarce și cu atât mai puțin va sta în ea fără învoirea prealabilă a Maiestății chezaro-crăiești; îi îndeamnă pe diecezani să se supună noului episcop care va fi numit, iar până atunci „vicarului general” (Curtea evită deci termenul de „vicar apostolic”, atât de neplăcut diecezanilor), în sfârșit, să păstreze Unirea bisericească și fidelitatea către sus-zisa Maiestate³.

Ne mărginim să menționăm aici, doar în treacăt, câteva mari deosebiri între amintitele două variante, după cum poate să-și dea seama, prin compararea

acestora, și cititorul: deosebiri constau, în special, în motivarea demisiei propuse, în cuantumul pensiei, în problema locului unde va trăi demisionarul, respectiv, a posibilităților sale de deplasare după demisie. „Planul de renunțare” pe care urmărea să-l impună Curtea se înfățișa (cum era și de așteptat) mai dezavantajos decât cel prezentat, fie și sub constrângerea împrejurărilor, de Inochentie⁴. De altminteri, vom avea prilejul să revenim asupra peripețiilor „planului de renunțare”.

În aceeași vreme, continuau stăruințele Curiei, prin nunțiu⁵, pentru a obține din partea Curții, încă înainte de abdicare, deplina asigurare că se va plăti într-adevăr pensia și precizarea unei modalități lesnicioase de achitare. În raportul din 6 iulie, care însoțea „planul de renunțare” al Curții, Serbelloni îi scria lui Valenti, cu referire la Kolowrat: „A făcut să fiu asigurat în același timp [cu trimiterea planului ca să fie predat autorului acestor rânduri] de punctualitatea cu care va fi plătită pensia către monseniorul episcop, dar eu n-am putut să nu-i fac replica [și anume] că, înainte de a se învoi la actul renunțării, acest prelat va voi, cu drept cuvânt, să se stabilească siguranța pensiei, un mod prompt și ușor pentru încasarea ei, în care scop i-am sugerat [lui Kolowrat] să fie obligat față de el, pe durata vieții episcopului, unul din bancherii Romei, până acum însă nu m-am ales decât cu obișnuitele sale promisiuni verbale, însoțite de expresiile cele mai vii, pentru a mă asigura că el va avea toată grija ca plățile să se facă punctual, la timpul dinainte indicat”⁶.

Întorcându-se Inochentie, pe la începutul lui iulie, de la băile din Viterbo, vicegerentul a luat iar contact cu el, desigur tot în vederea abdicării. Rossi a reluat legătura și cu Albani, cu colaborarea căruia – ca reprezentant, acesta, al intereselor habsburgice – trebuia să trateze chestiunea demisiei, în virtutea mandatului papei⁷. Cardinalul raporta, tot cu data de 6 iulie, la Viena, că Inochentie „l-a asigurat din nou” pe vicegerent că „e gata să facă renunțare la biserica Transilvaniei”; același vicegerent, „mișcat” de extrema sărăcie în care a ajuns vlădica, „încât, pentru a-și cumpăra pâine, a fost nevoit să-și vândă îmbrăcămintea”, mai spunea că „nici legile omenești, nici cele divine nu permit ca episcopul să nu-și primească întreținerea de la biserica sa și să fie constrâns a se prăpădi lent de foame”, cuvinte de reproș abia deghizat adresate de-a dreptul suveranei, prin mijlocirea lui Albani, altfel foarte reverențios! Vicegerentul o ruga deci, prin același mijlocitor, pe suverană, apelând la clemența și mărinimia ei, să dispună a i se trimite episcopului strâmtorat banii necesari pentru trai. Într-un post-scriptum autograf – adevărată „labă a găștei”, aproape indescifrabil – la scrisoarea către Uhlfeld, cardinalul era de părere că, dacă suverana îi acordă lui Micu o „pensie cinstită”, din care să se poată susține în chip îndestulător, „totul se va sfârși”⁸.

La noile insistențe din august ale nunțului în problema pensiei, Curtea reafirma, din partea ei, prin Uhlfeld și Kolowrat, condiția ca plata pensiei, în cazul demisiei, să înceteze dacă Inochentie ar ieși din statul papal, căci „e foarte important ca să nu mai pună piciorul în Transilvania, sub nici un pretext”⁹.

Deci, „învoirea prealabilă“ a puterii suverane pentru o eventuală întoarcere în țară a vlădicăi, după demisie, era un simplu artificiu de stil în „planul de renunțare“ elaborat de Curte.

Notăm că tot în august sau în septembrie 1748 va fi înaintat Inochentie o suplică - nedatată - papei, în care îi arăta că, nemaigăsind în urbe creditori care să-i împrumute bani „pentru a se putea întreține în timpul cât va trebui să rămână acolo, ca și pentru a plăti unele datorii contractate până acum, se află în necesitatea de a merge personal la Recanati, unde speră să găsească niște negustori venețieni, duși acolo la bâlciul ce trebuie să se țină, cu care rugătorul va reuși să se învoiască asupra modului celui mai ușor de a obține ceva bani, care va putea să-i fie de folos, fiind cunoscut el de unii din sus-zișii negustori; din care motiv roagă pe Sanctitatea voastră să binevoiască a-i acorda cuvenita permisiune de a se putea duce în zisul loc Recanati în sus-zisul scop și de a-i concede să poată petrece câțva timp, puțin, la Viterbo, având nevoie sus-zisul rugător de aerul și apa de acolo, prescrisă lui de medic...“¹⁰ Vestita *fiera* de la Recanati, din regiunea Marche, făcând parte din statul papal, frecventată de negustori și din alte părți, avea loc în septembrie-octombrie¹¹. Poate în întoarcerea de la Recanati ar fi vrut suplicantul să se oprească pentru un nou tratament la Viterbo. Dar, spre deosebire de această din urmă localitate, făcând parte, de asemenea, din statul pontifical și care nu era prea departe de Roma, n-avem indicii că s-ar fi autorizat deplasarea sa până aproape de țărmul Adriaticii, în orașelul Recanati (unde se va naște, cu o jumătate de veac mai târziu, marele poet Giacomo Leopardi).

Într-adevăr, s-a păstrat copia unui bilet al vicegerentului către Inochentie, de la începutul lui octombrie, în care scrie: „Sanctitatea sa, Domnul nostru, a avut bunătatea să acorde domniei voastre ilustrisime permisiunea de a merge la Viterbo numai pentru a vă folosi aerul de acolo, în avantajul sănătății voastre, și de a sta acolo timp de 40 de zile, după trecerea căroră dorește să vă întoarceți la Roma, rămânând mai departe în vigoare pedepsele care vi s-au pus deja în vedere în caz de nerespectare, atunci când Sanctitatea sa v-a acordat o permisiune asemănătoare, în primăvara trecută“¹².

Rossi, înștiințându-l, la 2 octombrie, și pe Albani de acest lucru, îi arăta că suveranul pontif, „compătîmind starea cu adevărat deplorabilă a sus-zisului episcop, redus la cea mai cruntă mizerie, mi-a ordonat să reinnoiesc Eminenței voastre cumpănitele sale stăruințe ca să i se dea măcar o parte din veniturile diecezei sale, cu care să se poată întreține și să nu rămână această povară ca sarcină a Sanctității sale înseși, care a sprijinit până acum tot ceea ce a sugerat Eminența voastră pentru pacea și liniștea catolicilor din Transilvania; drept care, trebuie să fie și pentru Em. v. o îndatorire de a face în așa fel ca plângerile episcopului să nu mai aducă neliniști ulterioare și îngreunare Sanctității sale“¹³. Toate acestea au fost aduse de cardinal la cunoștința Mariei Tereza printr-un raport din 5 octombrie¹⁴.

Curtea însă nu se grăbea să vină în ajutorul material al episcopului pribeag atât de strâmtorat, care trebuia să trăiască cum putea (împreună cu servitorul

său Novac), de pildă, din stipendiul, fără îndoială sărăcăcios, al slujbelor pe care le ținea, începând din 7 iulie, – așadar, după întoarcerea sa din primul tratament balnear făcut la Viterbo –, chiar la biserica Madonna del Pascolo a basilienilor ruteni, de la reședința acestora, unde, după cum știm, locuia el însuși, probabil și acum. Aceste liturghii le făcea „pentru îndeplinirea slujbelor ocazionale [*messe avventizie*] ale bisericii S. Maria Liberatrice” (în Forul Roman), potrivit unei adeveriri eliberate la 29 iulie 1748 de *sacellanus* (*sacellarius*, *altarista*) primei biserici, Basilius Jagodzinski¹⁵, biserică pe adresa rectorului căreia vlădica îl ruga, la 9 septembrie 1747, pe Balomireanu, să-i scrie, pentru siguranța corespondenței¹⁶.

În orice caz, regina a rămas insensibilă la necazurile lui Inochentie și după bunele urări pe care i le-a adresat acesta, la 7 decembrie, prilejuite de sărbătoarea Crăciunului 1748, cu o aluzie la speranța că suverana îi va „restitui” protecția ei¹⁷.

Tot înainte de Crăciun, la 17 decembrie, el a folosit prilejul unor urări asemănătoare pentru a se plânge din nou papei, reamintindu-i că a trebuit, cu patru ani în urmă, să recurgă la protecția Scaunului apostolic, că i s-au sechestrat veniturile episcopale, că i s-a interzis să se întoarcă la biserica sa, că a fost despoiat de jurisdicția sa în favoarea unui vicar apostolic, că nu i se mai pot trimite nici „ajutoarele extraordinare” pe care le primea „din pietatea și caritatea supușilor săi”, că a ajuns cu totul lipsit de mijloace de trai, încât nu poate să ducă nici măcar viața unui simplu preot care își cerșește existența. „Au fost încercate, cum e cunoscut Sanctității voastre, toate căile pentru a înlănzi sufletul persecutorilor și răuvoitorilor săi, dar totul în zadar, căci se urmărește o străduință care n-are alt scop decât nimicirea rugătorului, care se încredințează pe sine și cauza sa în mâinile acelui cutremurător Judecător care va da cuvenita răsplată faptelor fiecăruia, fără ca să se poată ascunde patima sub mantia zelului și ruina propriului păstor sub pretextul liniștii publice a oițelor lui” (o săgeată trasă, încă și cu această ocazie, împotriva lui Aaron!). Apoi continuă: „Până acum, între atâtea nenorociri și necazuri, n-a avut altă consolare decât speranța de a fi sprijinit de puternicul braț al Sanctității voastre, dar, văzând închisă orice cale, rămâne [acum] lipsit și de acest sprijin. Sanctitatea voastră a recunoscut (!) inocența rugătorului, nedreapta persecuție pe care o suferă și imposibilitatea aproape de a o remedia fără a uza de acele măsuri ce nu vor fi socotite poate potrivite în cazul de care e vorba; dar, între timp, ce va trebui să facă bietul episcop rugător dacă de clemența Sanctității voastre nu i se oferă vreo măsură, prin care să poată fi, când se ivește posibilitatea, sau restaurat în episcopia sa, de care a fost despoiat în chip violent (!), sau să fie prevăzut cu acea congruă [pensie] care e necesară stării sale, sau să i se acorde binevoitoarea permisiune de a putea să facă ceea ce va socoti ca cel mai indicat pentru avantajul bisericii sale și al propriei sale persoane?”¹⁸

Deci, asistăm la o recapitulare, într-o formă vagă în acest moment oarecum protocolar, a unor cunoscute cereri ale vlădicăi: papa să se preocupe în primul

rând, dintr-o îndatorire morală față de el, fie de posibilitatea reintegrării sale în episcopie, fie măcar de acordarea întreținerii ce i se cuvine; sau, dacă n-ar putea să-i asigure nici una, nici cealaltă, să-i îngăduie libertatea de acțiune proprie. Această ultimă dorință trebuie înțeleasă, fără îndoială, în sensul de a nu mai fi obligat să rămână în exil la Roma, deși ne putem întreba dacă Inochentie însuși, deprimat și chiar bolnav cum era, avea o idee clară și mai ales realistă de ceea ce ar fi putut întreprinde în altă parte decât acasă, în Transilvania, unde însă nu i se permitea întoarcerea nici ca episcop, nici ca simplu particular.

Despre problema demisiei nu întâlnim nici o vorbă sau aluzie în jalba de mai sus, lucru care nu trebuie să ne mire, căci, personal, Micu nu dorea să abdice. E adevărat, după cum am văzut, că, presat fiind, deci sub constrângere, a trebuit să facă oferte pentru demisia sa „benevolă”, de exemplu, a înaintat, prin aprilie, un „plan de renunțare”, la care Curtea a răspuns în iulie prin alt plan, dar tratativele pentru definitivare au fost întrerupte, nu numai fiindcă el a lipsit din Roma în iunie și în octombrie, ba chiar într-o parte din noiembrie, fiind plecat la băile de la Viterbo, dar și pentru faptul că, între timp, precum vom arăta, s-a rătăcit la Roma „planul” Curții. Și, apoi, Curia tot n-a izbutit să se pună de acord cu aceasta din urmă în chestiunea pensiei.

Cu privire la aceeași problemă, probabil și sub impulsul ultimei jalbe a lui Inochentie, pe care am analizat-o, Valenti scria nunțului la 4 ianuarie 1749: „După ce Sanctitatea [sa], Domnul nostru, a uzat de toate concesiile, și de cele extreme, care vă sunt bine cunoscute domniei voastre ilustrisime, în cazul monseniorului Klein, episcop de Făgăraș, pentru a face pe deplin după placul Maiestății împărătesei-regine, nu poate să nu provoace în spiritul său de papă mirare și totodată nemulțumire să vadă că, acum, când s-a atins acolo [la Viena] ceea ce se intenționa cu obținerea demisiei de la [acea] biserică [ce trebuia!] făcută de același, nu se mai urmărește din partea Curții să se termine această afacere, nici să se execute promisiunea privitoare la atribuirea unei subzistențe onorabile. Aceasta e cauza pentru care sârmanul prelat nu numai că nu se poate întreține aici cu acea cinste pe care o cere demnitatea sa episcopască, dar e obligat să-și cerșească până și viptul ca să trăiască. Asta se întâmplă spre nemulțumirea, cum am spus, a Beatitudinii sale, spre uimirea orașului, ca și spre îngreunarea conștiinței celui [sau celei (*di chi*)] care îi este cauza. De aceea, domnia voastră ilustrisimă va trebui să faceți un demers serios la Maiestatea sa și la acei miniștri care au fost însărcinați să trateze aceasta cu dv., ca să se încredințeze și să se dea împuternicire domnului cardinal Millini de a termina aici această afacere și, mai presus de toate, să insistați pentru siguranța alocației [*assegnamento*] care trebuie dată prelatului, pentru ca acesta să nu aibă greutate și să nu încerce osteneți în încasarea ei...”¹⁹

În instrucțiunile de mai sus ale cardinalului-secretar de stat nu e greu de observat că se face confuzie între „demisia” lui Inochentie și revocarea excomunicării lui Aaron din partea sa, singura care a avut loc până la această dată;

revocarea a fost urgentată de Curte, înainte de demisie, din motivele pe care le-am văzut²⁰. O altă lămurire: Mario Millini (uneori: Mellini), originar dintr-o fruntașă familie nobilă romană, „creat” cardinal, la dorința de mult nutrită a Curții, în aprilie 1747, a fost numit peste un an de către Maria Tereza ministru al monarhiei habsburgice pe lângă Scaunul pontifical. Totuși, a rămas și cardinalul Albani reprezentant al intereselor suveranei, cu titlul de „comprotector al Germaniei”. Aducând aceste noutăți la cunoștința nunțiului, cu prilejul unei recepții, Uhlfeld, care de obicei se purta ca un om dificil, îi spuse „surâzând” că, dacă acești doi reprezentanți diplomatici ai Curții vieneze la Roma „nu vor merge de acord, să fie treaba lor”!²¹ Valenti sugera Curții, acum, la începutul anului 1749, prin același nunțiu, să-l însărcineze pe Millini cu continuarea tratativelor pentru abdicarea lui Micu, deoarece spera, probabil, că el se va interesa mai activ de aceste tratative și le va putea duce la bun sfârșit, mai degrabă decât uneori cam neglijentul mare senior Albani; probabil că pe Millini, fost auditor (judecător) la *Rota Romana*, tribunalul suprem al Curiei, devotat intereselor acesteia din urmă, îl socotea mult mai maleabil față de cererile ei. El se bucura de o considerație deosebită în fața lui Benedict XIV și, în general, la Curie; chiar și adversarii săi nu puteau să-i tăgăduiască abilitatea, zelul și lipsa de egoism²².

Serbelloni i-a răspuns lui Valenti, la 25 ianuarie 1749, chiar cu două rapoarte, arătându-i că la Curte, mai precis de către Kolowrat, „se face zgomot” tocmai din pricina „împotmolirii” cazului Inochentie la Roma, căci, după ce i s-a înmănat (lui Serbelloni) planul de renunțare, transmis (de acesta) – cum s-a văzut – la 6 iulie cardinalului-secretar de stat, nu numai că n-a avut loc demisia, dar nu s-a dat nici un răspuns cu privire la acest plan. La demersul ce i s-a ordonat lui Serbelloni, Kolowrat a comunicat auditorului nunțiaturii, trimis la el, că i se cere Curții socoteală pe nedrept și repetă „obișnuitul discurs”: mai întâi demisia, potrivit planului propus de Curte și primirea de aceasta a actului autentic al demisiei; apoi începerea achitării pensiei convenite. Numai în acest chip – a conclud contele – ar putea Millini să încheie (din partea Curții) cazul în discuție²³. Informațiile acestea despre poziția Curții au fost reîntărite peste câteva zile de către Kolowrat, după ce s-a întreținut cu Uhlfeld, care i-a spus că n-are nici o știre că Inochentie și-ar fi dat deja demisia²⁴.

Replica lui Valenti, la 22 februarie, către nunțiu: „Nu s-a întâmplat și nu se întâmplă din vina noastră că până acum nu s-a terminat afacerea renunțării la biserica de Făgăraș, care trebuie făcută de monseniorul episcop de Klein, potrivit noului plan întocmit de miniștrii de acolo [a doua variantă a planului de demisie, adică cea elaborată de Curte], ce mi s-a transmis de domnia voastră ilustrisimă cu depeșa sa din 6 iulie anul trecut, deoarece, comunicându-l eu domnului cardinal Alessandro Albani, care se ocupa atunci de suveranele interese ale Maiestății împărătesei-regine, pentru ca, după ce îl va fi cercetat, să putem trata împreună chestiunea, Eminența sa nici nu mi l-a mai restituit, nici nu mi-a mai vorbit de el; mai mult, cerându-i-l, printr-un bilet de-al meu,

mi-a răspuns că nu-l găsea și că bănuia de a-l fi tăcăt printre multe sale hârtii. De aceea, e necesar ca domnul conte de Colowrat, care, atunci când va auzi ceea ce s-a întâmplat, nu va putea să nu simtă părere de rău pentru plângerile tari făcute dv., ca și cum întârzierea ar fi din vina noastră, fie să predea domniei voastre ilustrisime o copie a zisului nou plan de renunțare, fie s-o transmită aici, domnului cardinal Millini. Dar cum, în același timp în care se încheie afacerea renunțării, trebuie să se încheie și cealaltă, aceea a pensiei pentru episcopul demisionar, dv. va trebui să aveți grijă și să insistați ca fie să se dea dv., acolo la Viena, cuvenitele garanții pentru plata sigură și punctuală a pensiei, fie să se dea împuternicire domnului cardinal Millini să le dea la Roma, fiind un lucru foarte în conformitate cu echitatea și cu rațiunea ca un contract să se facă cu egală siguranță pentru ambele părți²⁵.

Deci, cardinalul-secretar de stat propunea simultaneitatea demisiei și a începerii achitării pensiei, cum ar fi fost și firesc și cum se va face până la urmă (nu mai întâi demisia, apoi asigurarea pensiei, cum cerea Curtea, sau invers, cum ceruse până acum Curia). Iar planul de renunțare „s-a regăsit apoi, în aceste zile“, cum îl va informa, peste o lună, tot șeful diplomației papale pe Serbelloni²⁶.

Între timp, la 14 martie 1749, s-a ținut în capitala împărătească iarăși o conferință ministerială, prezidată de feldmareșalul Königsegg, dedicată treburilor Transilvaniei, la care au luat parte, între alții, Uhlfeld, Kolowrat, Gyulaffi, Kaunitz, consilierii Bartenstein, Schmidlin, Csató. S-a dezbătut aici, în primul rând, din mandatul suveranei, raportul care-i fusese înaintat acesteia, încă la 2 februarie, de Kolowrat și Gyulaffi despre situația tulbure a bisericii unite, mai precis despre chestiunea abdicării lui Micu. În conformitate cu amintitul raport, după discutarea lui, conferința propunea Mariei Tereza ca această demisie să se efectueze în sfârșit, „căci până atunci nu e speranță de a se putea întări starea Unirii în Transilvania, orice mijloace politice s-ar aplica fără încetare, până când nu se are grijă de un cap spiritual potrivit pentru necioplită și de la natură nestatornică plebe românească de acolo, care nu numai s-o învețe în doctrina adevăratei credințe, ci, prin dovedirea zelului său pios și prin exemplul său, s-o și mențină în aceeași Unire“. (Formulări, neîndoios, ale lui Csató, care, ca referent al lucrărilor conferinței, e și cel care le-a redactat.) Se reamintea, în continuare, cuantumul pensiei aprobate de suverană în cazul abdicării și, în ceea ce privește asigurarea ei (a pensiei), asupra căreia insista Curia, insistență care întârzia până acum încheierea acestei chestiuni, se propunea (din nou) ca ea să se facă din veniturile episcopiei. Prima jumătate a pensiei urma să i se plătească lui Inochentie de către reprezentantul diplomatic al monarhiei la Roma, contra chitanță, îndată după predarea de către acesta a actului oficial de demisie, întocmit pe baza formulei de abdicare impuse de Curte, iar originalul actului respectiv, împreună cu chitanța, să fie transmis suveranei. Millini și Albani trebuiau să informeze în acest sens Curia și să procedeze la înfăptuirea soluției propuse. Conferința s-a ocupat și de alte probleme privind

Transilvania, astfel – în treacăt – și de aceea a unei delegații a românilor la Curte, care se recomanda a fi fost trimisă de cei ce renunță la Unire, printre membrii delegației, care încă nu și-a expus petiția, fiind și unii „corifei” ai mișcării antiunioniste recente. Maria Tereza a aprobat în rezoluția ei, propunerile referitoare la demisie, cerând ca lui „Maligni să i se impună să acționeze ca renunțarea lui Klein să sosească aici cât mai curând”²⁷.

Totuși, celor doi cardinali – Millini și Albani – suverana le va scrie abia peste două luni și mai bine în legătură cu executarea acestor hotărâri. Întârzierea rescriptului se datora, în parte cel puțin, unor discuții care vor interveni între Curie și Curte cu privire la condițiile cuprinse în „planul de renunțare”, potrivit variantei preconizate de cea din urmă. Căci, la 22 martie, când Valenti îi vestea nunțului regăsirea acestui plan, îi aducea totodată la cunoștință că acesta a fost comunicat de Curie, „cum era de cuviință”, și lui Inochentie, care „a întâlnit în el două dificultăți, ce au fost găsite și de Domnul nostru [papa] destul de întemeiate, după cum nu e îndoială că vor fi găsite la fel și de miniștrii de acolo, dacă vor voi să le examineze numai în lumina echității și a dreptății. Prima e că noul plan, cerând ca episcopul să trebuiască a trăi și a sta totdeauna la Roma, onoarea sa, crede el, ar fi prejudiciată de o astfel de restricție, putând, în acest caz, ca șederea sa forțată să fie socotită o adevărată relegare; de aceea, dorește ca acest articol să fie îndreptat și să i se lase libertatea sau să rămână la Roma, sau să stea în altă parte, care să fie după placul și spre folosul său. A doua e că i se rezervă, adevărat, în corelație cu renunțarea, de a i se da pensia anuală de o mie două sute de florini din trimestru în trimestru, dar nu i se dă nici o asigurare pentru plată, cum se obișnuiește să se facă totdeauna în renunțări similare; de aceea, episcopul, pentru a fi sigur că n-are să-și cerșească viptul, în restul vieții, pe care îi va plăcea Domnului [Dumnezeu] să-i conceadă, cum e constrâns să facă în derâdere publică a demnității episcopicești, precum și spre neplăcerea Domnului nostru [papa], care îl vede în starea aceasta mizerabilă, obligându-l deja de atâta timp să stea la Roma, dorește, cu drept cuvânt, nu numai să știe cine va trebui să facă plata zișilor 1.200 de florini din trimestru în trimestru, ci să primească și cuvenita ei asigurare. Înfațișând deci dv., domnului conte de Kollowrat, cele două dificultăți menționate, după cum ele au fost prezentate și aici domnului cardinal Alessandro Albani, căruia i-a fost încredințată această afacere, va trebui să-l faceți să cumpănească atât rezonabilitatea uneia, cât și a celeilalte și să aibă grijă ca monseniorul Klein să fie satisfăcut mai ales cu privire la cea de-a doua, căci, obținându-se aceasta, se va putea duce acțiunea [demisia] la bun sfârșit, cu demnitatea papei, cu satisfacția reginei, cu onoarea episcopului, precum și cu pacea diecezei”²⁸.

Pomenitele obiecții ale lui Inochentie au fost comunicate de către Serbelloni nu numai lui Kolowrat, ci și lui Uhlfeld. „Cu privire la prima – raporta nunțul la 12 aprilie lui Valenti – mi-au răspuns că, din motive de prudență, sus-zisul monsenior trebuie să stea departe de acea dieceză”²⁹, totuși, în noul plan care se va trimite în locul celui alt, se va corecta restricția de a trebui să locuiască

la Roma, prin a declara în el [în plan] ca să-i rămână libertatea de a putea locui în orice altă parte a Italiei. Cât privește a doua, se va avea grijă, în mod cuvenit, de asigurarea pensiei pentru întreținerea sa.”³⁰ Fiindcă Serbelloni, în numele Curiei, stăruia, peste puțin, iarăși la cei doi miniștri, aceștia – scria tot el șefului său, la 26 aceeași lună – „mi-au răspuns că, din cauza multiplicității afacerilor, nu s-a putut întocmi încă noul plan al ei [al renunțării], dar că se va face cu ocazia unei conferințe ce trebuie ținută de miniștrii însărcinați cu afacerile Transilvaniei. Când mi se va comunica zisul plan, va fi transmis de mine Eminenței voastre, iar în cazul că îl vor trimite domnului cardinal Mellini, eu voi căuta să am cunoștință precisă despre cuprinsul său, spre a-l înainta numai decât Eminenței voastre”³¹.

Instrucțiunile Mariei Tereza către Millini, respectiv Albani, pentru obținerea abdicării lui Inochentie, potrivit planului căruia i s-au adus modificări, sunt cuprinse în rescriptul suveranei din 17 mai 1749. În acest act – cum era de așteptat – se folosesc, din indignare, cuvinte aspre la adresa lui Inochentie: e învinuit, mai mult sau mai puțin prin repetarea unor reproșuri anterioare, de compromiterea stării Unirii, înjghebată cu atâtea osteneli, el urmărind mai degrabă interesele particulare decât îndeplinirea îndatoririlor sale păstorești; fusese în legături tainice cu dușmanii Unirii; a agitat împotriva acesteia la sinodul (din 1744); a fugit în secret la Roma, după ce, chemat la Curte spre a fi anchetat, și-a dat seama că „înșelăciunile sale” au fost descoperite; la Roma, a început să joace rolul unui alt personaj, „prefăcându-se plin de fervoare pentru apărarea Unirii”, în același timp însă, prin scrisori către aderenții săi, silindu-se a provoca tulburări în Transilvania spre greaua pagubă a Unirii, aceasta ajungând să fie amenințată cu prăbușirea în rândurile „neamului românesc”. Suverana spune mai departe că ar însemna ca ea să nu-și facă datoria dacă nu s-ar îngriji de „sistarea răului, sprijinită de speranța că Sacerdoțiul va colabora cu Imperiul pentru a atinge un scop atât de salutar, mergând împreună și de acord în râvnă, mai ales după ce experiența a arătat, mai mult decât abundent, că răul se întinde, dacă se întârzie”. Apoi: „Fără îndoială, ne-ar fi fost îngăduit și ne este și acum să hotărâm cuvenitele pedepse împotriva nesupunului îndărătnic, ațâțătorului și tulburătorului liniștii publice, totuși, preferând rigorii justiției clemența”³², am vrut mai bine să mergem pe calea pe care să se evite prilejul oricărui scandal”. Ca urmare, a declarat că s-ar mulțumi cu abdicarea acestui „păstor atât de pervers”, oferindu-i, în schimb, o pensie (în cuantumul știut, preconizat de Curte), ce i s-ar plăti trimestrial și anticipat de ministrul habsburgic din Roma. „Dar spiritul încăpățânat și neliniștit al prelatului a făcut mai dificilă chiar și această cale, care părea netedă. De aceea, s-a cheltuit mult prea mult timp, nu fără dauna gravă a religiei și a liniștii publice, deopotrivă, în vederea perfectării acțiunii de renunțare. Pentru ca, așadar, să i se taie, în sfârșit odată, orice tergiversare ulterioară, mișcată [noi] nu de rugămințile sale, ci de reverență filială față de Sanctitatea sa [papa], am stabilit că satisfacem dorințele ce ne-au fost cu ultimul prilej expuse, cu acel

considerent pe care îl va înțelege paternitatea voastră reverendisimă din copia anexată, potrivit căruia va trebui să se predea de baronul Klein instrumentul [actul scris] de renunțare. Întrucât veniturile episcopiei de Făgăraș se ridică la circa nouă mii de florini renani, ele ajung mai mult decât abundent atât pentru întreținerea [unui] nou episcop, cât și pentru plata sus-zisei pensii anuale, iar modul de asigurare ce-l propunem e conform atât sfintelor canoane, cât și obiceiului..." Suverana își exprimă nădejdea că afacerea aceasta, care i-a pus la încercare deja îndestul răbdarea, va fi dusă de acum repede la sfârșitul dorit. Dacă totuși s-ar întâmpla altfel, ea își va îndrepta sollicitudinea numai spre apărarea liniștii publice în Transilvania, socotind că grija pentru starea Unirii va îngreuna conștiința acelor care vor trăgăna lucrurile (aluzie la cei de la Curie)³³.

Planul modificat al demisiei, anexat acestor instrucțiuni, a fost transmis, într-o altă copie, de către Uhlfeld nunțului abia la 24 mai, explicându-i-se cu acest prilej că s-a avut grijă ca noua formă să fie cu totul pe placul lui Inochentie (!), deoarece s-a ținut seama „îndestul” de amintitele sale obiecții, în sensul că va putea el însuși să-și aleagă locul de ședere: Roma sau în altă parte din statul pontifical, iar pentru o „mai mare siguranță” a pensiei, viitorul episcop de Făgăraș va fi obligat, înainte de a i se înmâna la Viena bula papală de confirmare, să-și ia angajamentul de a-i transmite punctual la Curte pensia predecesorului său, de unde i se va face apoi transferul către ministrul habsburgic la Roma, de la care va urma s-o încaseze pensionarul³⁴.

În realitate, era multă exagerare în explicația comunicată la 24 mai de către Uhlfeld lui Serbelloni în legătură cu chestiunea locului de ședere prevăzut în planul modificat, în contradicție cu ceea ce promisese, împreună cu Kolowrat, în aprilie, și anume – după cum am văzut – că Inochentie va avea libertatea să stea „în orice altă parte a Italiei”, adică, specificăm noi: nu numai în statul papal, ci și în posesiunile austriece (Lombardia, Toscana etc.), în cele bourbone (Parma, Neapole, Sicilia), în regatul Sardiniei, la Veneția, la Genova etc. Ultima schimbare în plan a fost făcută de miniștri, probabil la ordinul ulterior al suveranei. Și în ceea ce privește modalitatea achitării pensiei se oferea un procedeu destul de complicat, care nu putea garanta „punctualitatea” ei.

Când Albani și Millini au primit la Roma instrucțiunile din 17 mai 1749 ale Mariei Tereza, papa nu se afla acolo, fiind plecat în vilegiatură. În absența lui Benedict XIV, Albani i-a făcut cunoscută lui Valenti misiunea primită de la împărăteasa-regină, iar acela l-a însărcinat din nou, la 30 mai, din partea Scaunului pontifical, pe vicegerentul Rossi cu reluarea tratativelor de demisie a lui Inochentie, care nu se găsea pe atunci nici el în urbe, ci la băile de la Viterbo (pentru a treia oară). Cardinalul-protector însă n-a putut atunci să stea de vorbă cu vicegerentul, acesta scuzându-se că, fiind foarte ocupat deocamdată cu alte treburile oficiale, era împiedicat să vină la el³⁵. La 31 mai, același cardinal, răspunzând suveranei și lui Uhlfeld, îi asigură că își va da întreaga silință ca, împreună cu Rossi („voi presa lucrurile cu același cât voi putea de

mult"...), să obțină abdicarea surghiunitului, în pofida „indocilității” acestuia, și că Millini a intrat în contact cu el (Albani) în problema primului vărsământ al pensiei³⁶. Știrea din urmă e confirmată de scrisoarea din aceeași zi a lui Millini adresată suveranei, pe care acesta o mai informează că i-a scris papei despre „condescendența” ei față de vlădică, ceea ce o va comunica și cardinalului-secretar de stat și, firește, va face tot ce îi va fi cu putință pentru îndeplinirea solicitărilor imperiale³⁷.

Primind de la nunțiu planul modificat, pe care Curtea voia să i-l impună lui Inochentie, Valenti, după lectură, socotea că n-ar mai fi putut nimic „să întârzie încheierea acestei afaceri”, adică a demisiei, după ce vlădica se va fi întors la Roma; de aceea, la 7 iunie 1749, îndruma nunțul să-l prevină pe Uhlfeld „ca acest mic interval de timp”, necesar perfectării, „să nu fie atribuit vinei noastre”³⁸. La 11 iunie, Rossi îl înștiința pe Albani că Valenti i-a pus în vedere, în această zi, să trateze cu Micu abdicarea „îndată ce se va înapoia” de la Viterbo; totodată, același vicegerent îi promitea lui Albani că-l va ține la curent „cu tot ce se va întâmpla”³⁹. La 14 iunie, cel din urmă îi raporta lui Uhlfeld că n-a putut să ducă la îndeplinire ordinele primite, de la Viena cu privire la demisia lui Inochentie, acesta nefiind încă revenit în urbe. Dacă vlădica, cu „pușina lui docilitate” și cu intenția de a trăgăna lucrurile, ar obiecta împotriva obligației ce i-o impunea o clauză a sus-zisului plan, aceea de a rămâne în statul pontifical, obligația, potrivit sugestiei unuia dintre „miniștrii” Curiei (desigur Rossi, cum va reieși din documente ulterioare), să fie omisă din actul de demisie, urmând ca restricția respectivă să fie impusă printr-un ordin special emis de papă⁴⁰.

În sfârșit, Inochentie întorcându-se la Roma, Rossi a putut să reia dialogul în ultima săptămână din iunie. Tot cardinalul-protector, într-un nou raport către pomenitul cancelar, din 27 a aceleiași luni, arăta, pe baza celor ce i le-a comunicat vicegerentul, că nu vrea să-l plictisească prin a-i spune „toate șicanele” făcute de vlădică „asupra fiecărui cuvânt al demisiei sale”; Rossi li s-a opus cu vigoare. Totuși, acesta găsea întemeiate din obiecțiile episcopului următoarele trei puncte:

1) nu e menționată calitatea sa de episcop al Făgărașului, la care ar trebui tocmai să renunțe;

2) restricția de a rămâne în statul pontifical, ceea ce ar însemna un fel de relegare (la această întâmpinare, precum am văzut, Rossi se aștepta încă înainte de reluarea tratativelor și propunea remediul amintit; de altminteri, vlădica făcuse obiecție asupra clauzei locului de ședere din planul vienez încă din primăvară, de când i-a fost adus la cunoștință);

3) problema datoriilor pe care le-a făcut în Transilvania ca episcop al diecezei, el cerând ca pensia să fie la adăpost de orice pretenții în contul acestor datorii, căci le-a făcut în interesul episcopiei. Albani socotește că ele vor putea fi plătite din venitul bunurilor episcopale, puse sub sechestru.

Cardinalul-protector propunea, în consecință, Vienei ca planul să fie supus unor (noi) schimbări pentru înlăturarea acestor obiecții⁴¹.

La 13 septembrie 1748, Albani îi scria iarăși lui Uhlfeld, spunându-i că n-a primit încă răspuns la raportul de mai sus, făcându-se și ecoul plângerilor lui Micu, anume că „aici moare de foame, deoarece e lipsit de orice alocație [assegnamento] și i-au încetat ajutoarele care i s-au trimis de un oarecare bine-făcător, căci acum îl crede în posesia menționatei pensii”⁴².

Despre lipsurile care îl încolțeau și în acest an, întâlnim o aluzie și în scrisoarea din 29 august, adresată lui Toussaint⁴³, în care îl ruga să intervină pe lângă „Maiestățile lor” pentru a fi lăsați să se întoarcă acasă, la familiile lor, fără să aibă parte de supărări (ca dezertori), un mare număr de ostași români, ajunși în Italia, fără îndoială, cu ocazia războaielor purtate de monarhia habsburgică mai ales pe teritoriul peninsulei, și refugiați acum la Roma. Cităm: „Și fiindcă aceștia, românii, desigur nu știu altă limbă în afară de cea nativă a lor, toți se îndreaptă la noi, care, cum nu putem să-i ajutăm altfel (căci noi înșine trăim din cerșit și din stipendii pentru sfintele slujbe), scoțând pentru unii pașapoartele de aici-de acolo, îi retrimitem și îi trimitem nemijlocit la regimentele lor sau în patrie”. Cu unii a ținut benevol astă-vară, aproape zilnic, școală și instrucție religioasă; la toamnă, vor mai veni alții, „foarte mulți”⁴⁴.

La 19 septembrie, se plângea din nou papei, arătându-i că se găsea „din suprema poruncă a Sanctității voastre deja cam de cinci ani la această curte din Roma [...], fără ca de atâta timp să se fi luat vreo hotărâre cu privire la prea dreapta și prea grava sa cauză”; îi cerea „o măsură onestă” pentru întreținerea sa, nemaivând posibilitatea de a trăi nu numai ca episcop, dar nici măcar ca un simplu preot, „din motivul că nu poate primi nici un ajutor de la mensa sa [din bunurile sale episcopale], al cărei venit rămâne absorbit, în întregime, de acel vicar apostolic”. (Aluzie nedreaptă la adresa lui Aaron, care, în realitate, nu mai dispunea decât de „censul catedralic”, adică de un florin de la fiecare preot, de când bunurile episcopale, în 1747, au fost puse sub sechestru!)⁴⁵ În schimbul măsurii solicitate de la papă, suplicantul promitea că, în anul viitor (1750), „an solemn al jubileului”, se va putea ocupa, „în serviciul Sfântului Scaun apostolic”, de grija duhovnicească a pelerinilor de „națiune română”, care deja au venit și care vor veni la Roma. De altminteri, în prezenta suplică mai arăta că „aproape în fiecare zi” avea asemenea îndeletniciri duhovnicești (desigur, se gândea, spunând acest lucru, și la ostașii români amintiți în documentul anterior), „cum e bine cunoscut sacrosanctei Inchiziții a Sfântului Oficiu”⁴⁶.

Revenind la problema tratativelor de demisie, observăm că, într-unul din protocoalele corespondenței din exil a lui Inochentie (ms. lat. 566 al BAFC), se află transcris planul modificat al Curții, urmat de un text care cuprinde și adaosuri sau alte schimbări propuse de el. Dintr-o însemnare făcută în protocol deasupra planului rezultă că acesta a fost trimis de la Viena și comunicat vlădicăi de vicegerent „în anul 1749 circa sfârșitul lui august”. Nu știm în ce

măsură putem acorda încredere, în ceea ce privește luna, acestei indicații cronologice, care putea să fi fost formulată ulterior, nu imediat după primirea planului și, cum am mai atras atenția, pe Inochentie îl înșela destul de des memoria când era vorba de localizări în timp⁴⁷. În orice caz, el trebuia să fi cunoscut versiunea respectivă a planului vienez încă din ultima săptămână a lui iunie, când vicegerentul, după cum am arătat, a început cu el negocieri pe baza acestei versiuni, pe care ar fi fost logic să i-o fi comunicat deja atunci, chiar textual, sub forma unei copii, care a fost apoi transcrisă în protocol. De aceea, indicația privind sfârșitul lui august o menținem numai sub semnul întrebării. Dacă totuși această indicație ar fi exactă, textul nedatat ce-i urmează, cu schimbările lui Inochentie, ca răspuns al său, se poate data din septembrie.

Iată acum acest text în elementele sale mai importante:

Printre cauzele demisiei, în afară de starea șubredă a sănătății sale (singura care figurează în versiunea vieneză a planului), la care el adaugă în treacăt și „vârsta înaintată”, propune și subliniază mai mult absența sa din dieceză de „aproape șase ani”; lipsirea de venituri sale episcopale în urma hotărârii luate de împărăteasa-regină, „informată de anumiți din anumite considerente și motive”, care, „până acum”, în ciuda tuturor intervențiilor și rugămintelor, nu l-a reintegrat și aceasta ar fi o pricină a demisiei dacă ea nu revine asupra acestei hotărâri, care hotărâre – crede el – îl va fi determinat și pe papă să-l îndemne, prin mijlocirea, îndeosebi, a vicegerentului Romei, la demisionare, în schimbul unei pensii, după ce i-a interzis plecarea din urbe. Creditorii să fie achitați din veniturile episcopale realizate până la data abdicării. Pensia sa anuală să fie de „cel puțin” 1600 de florini renani și să fie socotită de la data sechestrării surselor venituri. Să aibă voie „a merge și a se întoarce în orice loc...” Papa să-i garanteze îndeplinirea condițiilor pe care le pretinde⁴⁸. E semnificativ că omite din versiunea vieneză mențiunea tactică referitoare la „vicarul general” (dovadă, și aceasta, a stăruinței resentimentelor sale față de vicarul apostolic de atunci, Aaron, după actul impus al „revocării” din mai 1748), precum și repetarea afirmației de la începutul planului cum că „singură biserica romano-catolică deschide calea spre dobândirea mântuirii veșnice”⁴⁹.

În legătură cu acest text al planului, schimbat de Inochentie, ca o replică indirectă pare a fi biletul ce i l-a adresat vicegerentul Rossi la 21 octombrie 1749, trimițându-i anexat și un scurt punctaj. În acest bilet, îi cerea, foarte sumar și într-un ton ultimativ, să răspundă deschis la punctele respective, afirmativ sau negativ, fiindcă, în cazul din urmă, se va pune capăt „îndată oricăror tratative și vorbe ulterioare, care i-au istovit deja pe toți, fără vreun folos”. În punctajul anexat se arată că demisia va fi prezentată ca „absolută” și în formă „simplă” (adică, adăugăm noi, fără a fi legată de prea multe condiții și circumlocuțiuni mai mult sau mai puțin subtil sau chiar vag formulate, cum proceda vlădica). Se va menționa, ca motivare a ei, numai starea proastă a sănătății (adică la fel ca în planul vienez). Pensia va urma să fie stabilită de suverană. Așa ar fi trebuit să fie, în esență, cuprinsul actului de demisie. Pe o

foaie separată, Inochentie să roage suverana a-i stabili pensia la mai mult de 1.200 fl. (cât îi oferise, precum știm); să ceară calcularea plății începând cu ziua plecării din dieceză (deci o sugestie mai favorabilă decât condiția pusă de demisionarul însuși) și ca ea să fie scutită de orice scădere, sechestru etc., ceea ce, de altminteri, era prevăzut și de canoane. Dacă răspunsul lui Inochentie va fi favorabil, atât actul de demisie, cât și cererea către suverană vor fi redactate, prin grija vicegerentului, în formă corespunzătoare, și ele vor fi numai semnate de demisionar, se preciza în bilet⁵⁰.

Abia peste aproape patru săptămâni, la 16 noiembrie, i-a răspuns Inochentie lui Rossi la cele de mai sus. În introducerea la anexa, articulată tot pe puncte, ce-i urmează, caută să dea așteptatul „răspuns categoric”, scria el; totuși, pentru liniștea sa sufletească, ar vrea „să explice mai pe larg” sincerele lui sentimente. Și anume, arată, deși cam întortocheat, că, la drept vorbind, îi repugna „din adâncul inimii” demisia. În ipoteza depunerii sale (abilitate stilistică, deoarece știa că papa n-ar face-o, căci nu erau motive grave pentru a i se intenta un proces canonic!), el n-ar mai trebui să dea nici o declarație, care să-i aducă lui rușine, iar bisericii sale pagubă. Reamintește, în termeni generali, uneori nebuloși, uneltirile și prigoanele de care el, „inocent”, avea parte apărându-și „catolicii săi”; face, în această privință, vădite aluzii la iezuiți, cu toate că nu-i numește, la prejudicierea de către ei a veniturilor episcopale, la refuzul jurământului de supunere față de el etc. (Rezultă și din această introducere, ca și din alte acte ale lui Inochentie, că el îi socotea pe iezuiți ca pricinuitori ai nenorocirilor sale și ale „poporului” său.) La început, în acțiunile întreprinse, pentru a-și îndeplini funcția, potrivit jurământului său propriu prestat Scaunului pontifical, „a recurs” la suverană, apoi, „după ce a primit de la ea răspuns negativ” (!), a venit la Roma, informându-l sincer pe papă și implorându-l să-l apere de dușmanii săi. Originea „crimelor” sale e tocmai acest „preacurat și sacrosanct recurs” la pontificele roman, de aici și-a tras „ura reginei”. Își recomandă cauza vicegerentului și, prin el, tuturor celor competenți, pentru ca dreptatea să învingă și el să poată sluji bisericii sale în „libertate asigurată”!

În anexă, răspunzând la punctaj, arată că starea proastă a sănătății nu poate fi cauza decisivă a renunțării la episcopie, după tot ce a înfățișat până acum despre cazul său; de aceea, propune o formulare generală, care să aibă un înțeles nehotărât, „ambiguer”. Stabilirea pensiei nu poate fi lăsată la discreția suveranei, căci ar fi nedreaptă renunțarea la un drept câștigat (adică la episcopie) pentru un drept de câștigat în viitor (pensia). Consimte ca „rugămințile” sale către suverană să fie adresate pe o foaie separată; dacă rescriptul ei va corespunde dorințelor lui, să fie emis în același timp cu renunțarea și nedeșpărțit de aceasta. Este de acord cu propunerile vicegerentului referitor la cererea stabilirii cuantumului pensiei, a datei socotirii, a scutirii ei. Adaugă însă și alte condiții, de exemplu șederea lui (în exil) să nu fie limitată la statul pontifical, ca loc de ispășire a unei presupuse culpe (condiție pe care știm că a exprimat-o, în fond, și mai înainte, dar pentru eludarea căreia Rossi se gândea la un

expedient pe care l-am arătat)⁵¹, deși cere ca plata pensiei să fie garantată a se face la Roma. De asemenea, se declară de acord să nu se poată întoarce pe teritoriul diecezei fără învoirea autorității suverane, dar, prin actul de demisie, să se curme definitiv, de o parte și de alta, orice eventuală acțiune viitoare de a relua litigiul; o asemenea acțiune să echivaleze cu anularea demisiei și deci cu posibilitatea pentru vlădică de a fi reintegrat în drepturile sale și de a se înapoia „îndată” în dieceză⁵². În ansamblu, acest răspuns la cererile din 21 octombrie ale vicegerentului poate și va fi considerat negativ.

Între timp, Uhlfeld la Viena – la fel ca Valenti la Roma, cel din urmă, după cum am arătat, încă în iunie – „spera să vadă în fiecare zi sfârșitul afacerii episcopului Klein, fără să creadă că ar mai fi ceva de făcut de acolo”, precum îi scria lui Albani la 27 septembrie, care i-a repetat apoi, la 11 octombrie, cu alte cuvinte, și mai explicit, conținutul raportului său din 28 iunie, la care nu primise încă răspuns. Albani, care nu trata direct cu Micu, era cam optimist, socotind că acesta „s-a hotărât, în sfârșit”, să abdice, dacă i se satisfac cele trei obiecții, comunicate la Viena prin acel raport⁵³. În ceea ce-l privește pe Valenti, el credea (eronat)⁵⁴ că vlădica își amână abdicarea sub motivul pretenției de a i se achita datoriile contractate la Roma pentru a putea trăi, căci, dacă ar trebui să le plătească din pensia promisă, nu i-ar mai rămâne din ce să se întrețină mai departe. Tot la 11 octombrie, nunțul făcea cunoscut aceluiași cardinal-secretar de stat că Uhlfeld i-a spus că nu vede nici o greutate pentru admiterea primelor două obiecții ale lui Inochentie din cele raportate de Albani, dar, pentru a răspunde la cea de-a treia, e nevoie mai înainte de specificarea datoriilor⁵⁵.

Prin rescriptul din 18 octombrie, Maria Tereza a împărtășit totuși cardinalului-protector că acceptă cele trei obiecții și, ca urmare, el a avut, în ultima zi a lunii, o lungă convorbire cu vicegerentul, rediscutându-le în lumina acestui rescript. Rossi era de părere ca, după demisie, să i se dea lui Inochentie titlul de episcop al unei alte biserici, și anume *in partibus*, „care îi va servi pentru a-l ține mai liniștit și le va servi diecezanilor (dacă vor mai rămâne dintre ei atașați partidei sale) ca motiv de a deduce că, luându-și un alt titlu, au fost cu totul abandonati și, în consecință, se vor înstrăina de el și, la rândul lor, îl vor abandona”. Reiese că în rescript era vorba (în sensul comunicării lui Uhlfeld către nunțiu) să i se ceară lui Micu o notă cu numele creditorilor pe care îi avea în dieceză, cu sumele datorate, cu destinația fiecăreia din ele în folosul bisericii. În legătură cu această chestiune, tot Albani remarcă – în răspunsul său din 1 noiembrie la rescript – că „cererea baronului Klein nu e aceea de a i se plăti datoriile ce le are în dieceză, ci, de fapt, aceea ca pensia să nu fie supusă sechestrului în contul acestor datorii [...]. De altminteri, a pretinde de la el aceste note atât despre creditorii, cât și despre sumele datorate și despre întrebuințarea ce le-a dat, înseamnă a încălci afacerea într-un chip de a pune la încercare răbdarea [Maiestății] sale împărătești, oricât de neostenită [ar fi] în a o vedea cât mai repede terminată, căci baronul Klein, om șicanator

din fire, cum e bine cunoscut Maiestății voastre, și care se înduplecă de silă la demisie, pentru a nu ajunge niciodată la punctul de a și-o da, va prezenta note false și despre creditori și despre datorii și va prezenta, în notă, astfel de partide de îmbunătățiri făcute bisericii, că ele vor absorbi nu numai datoriile ce le are în dieceză, ci și pe acelea pe care le-a contractat ulterior, în afara ei. Pentru a-i da, apoi, posibilitatea de a-și justifica aserțiunile, ar trebui să i se acorde permisiunea de a scrie foștilor săi slujitori și meseriași care l-au servit în dieceză și el ar abuza de această permisiune și s-ar servi de această permisiune pentru a-și continua corespondența cu sprijinatorii și aderenții săi". Dacă el ar aduce noi dificultăți, Rossi promite că papa „va uza de toată puterea sa pentru ca demisia să urmeze fără altă târăgăneală și pentru ca baronului Klein să-i rămână închise toate căile de a stimula în dieceza de Făgăraș dezbinarea pe care a atârnat-o acolo". Albani cere instrucțiuni cu privire la „reflecțiile" (considerațiunile) de mai sus, ca să se poată încheia, cât mai curând posibil, acest caz, așa cum dorește suverana⁵⁶.

Aceasta îi răspunde favorabil, la 22 noiembrie, cardinalului-protector cu privire la pomenitele „reflecții", ceea ce prilejuiește, la 5 decembrie, o nouă întrevedere între Albani și Rossi, în cursul căreia vicegerentul își asumă sarcina de a comunica cuprinsul răspunsului nu numai lui Inochentie, „pentru a-l dispune să dea odată pace acelei oropsite dieceze, ci și Sanctității sale, ca să întindă, cu autoritatea sa, o ultimă mână pentru terminarea acestei grave afaceri". Rossi i-a mai promis lui Albani, cu aceeași ocazie, că îl va informa exact „asupra a ceea ce va reuși să conchidă atât cu Sanctitatea sa, cât și cu amintitul baron Klein". Albani se scuză, în raportul său din 6 aceeași lună către suverană, că până acum nu s-a izbutit încheierea cazului în discuție: s-ar fi putut face, „dacă ar trebui să se trateze cu un om de bună-credință, dar firea șicanatoare a acestuia și aversiunea pe care a manifestat-o totdeauna la această demisie nu permit să se avanseze nimic sigur..."⁵⁷

Într-un alt raport, și anume în acela al nunțului adresat lui Valenti, la fel cu data de 6 decembrie, se spune că Inochentie, „în prezenta sa stare nefericită", suferă urmarea faptului că tot își amână abdicarea, cu „condițiile și dificultățile" pe care continuă să le susțină, cum ar fi și problema datoriilor pe care le-a lăsat în dieceză. „La plățirea lor nefiind firesc să se supună Curtea, nici chiar cu veniturile acelei biserici, fără să știe la cât se ridică ele, trebuie să se aștepte acum ca de acolo să fie informată despre ele și, fiind vorba despre o țară îndepărtată și tulburată, nu se primesc răspunsurile așa de repede și regulat – îndeosebi când trebuie să se ia acolo măsuri cu grijă înainte de a fi date – cum [s-ar primi] din părțile mai culte..."⁵⁸ Reiese deci din această depeșă că la Viena, în ciuda unei sugestii a lui Albani, nu s-a renunțat la gândul de a verifica situația datoriilor lăsate de vlădică în dieceză. Peste puțin timp, Uhlfeld – precum va rezulta din răspunsul său de mai târziu, de pe la începutul anului 1750, la o solicitare a nunțului – a scris la Roma (desigur lui Albani) că datoriile lăsate de Micu în dieceză „nefiind făcute pentru serviciul și în folosul

acelei biserici", nu se admite pretenția sa de a-i fi achitate înainte ca el să-și dea demisia; dar deja sunt în urbe (în mâinile lui Millini) banii (pentru primele două trimestre) ce i se vor plăti în contul pensiei (oferită de Curte), după ce va fi demisionat⁵⁹.

La apropierea Crăciunului 1749, Inochentie caută din nou să-și înlăture dizgrația, folosind iarăși pretextul felicitărilor de sărbători. Într-un stil pe cât de retoric, pe atât de plin de umilință, scriind, așadar, la 13 decembrie suveranei, își mărturisește „adevărata supunere și inalterabila fidelitate” față de ea. Mai spicuim: „Dacă fie fatalele împrejurări ale vremurilor, fie reprezentările meșteșugite [uneltitoare], strâmbe, au fost în stare să umbrească, în parte, candoarea sincerelor mele acțiuni, trebuie să pun vina numai pe prea îndărătnicul meu nenoroc, în timp ce nu pot descoperi în mine însumi nici măcar un singur gând că vreodată m-aș fi încumetat să mă abat de la supremele porunci ale Maiestății voastre"! Încearcă să obțină (acesta e rostul principal al scrisorii) „o generoasă iertare a acelor involuntare vini, deși eu încă tot nu-mi dau seama de ele” și de ce îi sunt „fatale”, cum le judecă suverana. Își exprimă nădejdea că „ploaia de nesfârșite milostiviri” ce va inunda toată biserica romano-catolică în anul următor, al jubileului din 1750, nu-l va lăsa „nemângâiat” nici pe el, că va putea scăpa dintr-o „mare de strâmțorări și mizerii, în care mă aflu aproape înecat acum, și va aduce deplină mângâiere văduvei spirituale, soției mele” (metaforă a dorinței vădite de a-și recăpăta dieceza, prin reconcilierea suveranei)⁶⁰. Maria Tereza a rămas însă neînduplecată și de astă dată.

Paralel, continuau schimburile de planuri între vicegerent, din inițiativa acestuia, și vlădică, în vederea demisiei. În urma obiecțiilor din 16 noiembrie ale acestuia și, neîndoios, a întrevederii avute cu Albani la 5 decembrie, Rossi a propus un proiect, potrivit căruia, ca elemente noi, cauzele abdicării ar fi trebuit formulate cu o expresie foarte generală, anume că Inochentie și-ar da demisia – în mâinile papei și ale suveranei – „în mod liber”, din motivele „cunoscute” papei și „aprobate” de suverană; pensia ar urma să fie de 1.400 de fl., plățibili retroactiv de la data părăsirii Vienei (spre a se refugia la Roma)⁶¹. La acest plan, a cărui dată exactă n-o cunoaștem, candidatul sortit demisiei a răspuns la 19 decembrie, propunând iar modificări. Cu această nouă formă, pe care o comunica lui Rossi în anexă, „i se pare că ar putea să se termine tratativele care au ținut până acum...” În anexă, planul vicegerentului e supus deci la noi schimbări, printre care: cauzele renunțării au fost sugerate de suveranul pontif; un număr mai mare de prevederi pentru garantarea pensiei, astfel și angajamentul (pentru achitarea ratelor) al unui bancher la Roma; plata anuităților pensiei pentru cei cinci ani trecuți să se facă înainte de semnarea actului de renunțare; să fie achitate, prin grija autorității chezaro-crăiești, datoriile demisionarului dinainte de plecarea din dieceză⁶²; să i se „restituie libertatea de mai înainte” (formulă dinadins vagă, elastică). Prin urmare, noi obiecții

și pretenții, pentru trăgănarea la nesfârșit a negocierilor, căci, de fapt, nu dorea să demisioneze, cum recunoștea el însuși⁶³.

Nici o mirare deci dacă Albani se plângea din nou, la 10 ianuarie 1750, lui Uhlfeld, ca răspuns la scrisoarea acestuia din 27 decembrie, de „subterfugiile și șicanele” pe care Inochentie le găsea „spre a eluda” eforturile lui Rossi, „revenind uneori și asupra a ceea ce a promis, punând mereu noi obstacole la încheierea afacerii”. Totuși, vicegerentul nu contenea să-l hărțuiască și „să-l strângă” mai departe spre a-l aduce „la datorie”, îl asigura cardinalul-protector pe cancelar, făgăduind că nu va lipsi să-i raporteze desfășurarea ulterioară a lucrurilor⁶⁴. La aceeași dată de 10 ianuarie, Serbelloni îi scria lui Valenti că Uhlfeld socotește „terminat [...] pe cât depinde de aici”, adică de Curte, cazul Inochentie și nunțul adăuga: „așa că dacă sus-zisul prelat nu-și râde de noi toți, făcându-ne să credem că vrea să facă renunțarea deplină, fără să fi avut vreodată această intenție, ar trebui, în sfârșit, s-o ducă la îndeplinire”⁶⁵.

Tot din ianuarie 1750 trebuie să dateze o nouă versiune a planului de demisie propusă de vicegerent lui Micu (drept replică la modificările preconizate de acesta la 19 decembrie 1749). Aceasta îi este mai nefavorabilă decât toate cele precedente, îndeosebi prin lipsa oricărei mențiuni despre autoritatea suverană chezaro-crăiască, despre vreun angajament al ei, prevederile despre plata pensiei fiind reduse la achitarea acesteia de către un „negustor public” (bancher), ca unic garant⁶⁶.

Vlădica îi răspunde lui Rossi, probabil pe la începutul lui februarie, printr-un memoriu, întocmit desigur cu consultarea unui sau unor juriști, dacă luăm în considerare argumentarea juridică pătrunzătoare și terminologia – italiană – întrebuințată. În memoriu, face critica noii versiuni, de altfel într-un ton cumpătat, arătând că aceasta intervine tocmai când el credea tratativele aproape încheiate pentru un acord în problema demisiei ce se caută a i se impune și la care el ar fi consimțit doar pentru a-și recâștiga „acea libertate și liniște pe care intervalul de cinci ani [de când e refugiat] l-a făcut să-și dea seama că prin alt mijloc nu le poate obține”. Șubrezenia ei o argumentează pe larg, mai ales din punct de vedere juridic. Printre altele, admitând această versiune, subliniază el, n-ar putea fi obligat un negustor (bancher) ca parte principală într-un contract de reciprocitate (cum ar trebui să fie actul de renunțare). În ce fel ar putea, de pildă, negustorul ca persoană particulară să garanteze o pensie de stabilit în sarcina unei episcopii (cum ar fi în cazul dat), dacă autoritatea suverană ar împiedica plata din veniturile acelei episcopii? Or, noua versiune nu prevede nici o obligație din partea puterii suverane cu privire la pensie. Apoi, e trecută sub tăcere „stăruința fierbinte” de a-și redobândi libertatea, prezentată aici de Inochentie ca o condiție prealabilă renunțării; dacă suverana poate să-i interzică intrarea în statele ei, el nu înțelege cum ar putea să-i interzică de „a merge unde i-ar place mai mult și că se vrea să i se prescrie locul șederii sale, cu punerea în prinsoare a voinței ce i-a fost lăsată lui liberă de Domnul cel preainalt...” A cerut să i se facă proces pentru a se supune de

bunăvoie la orice pedeapsă, dacă ar fi găsit „vinovat câtuși de puțin“, dar nu vrea să apară „în fața lumii întregi vinovat de acțiunea sa nevinovată“ (fără a i se intenta proces). „Și de aceea vrea să fie condamnat dacă e vinovat, iar dacă e nevinovat, să i se redea libertatea de mai înainte“, în sensul ultimului său plan (din 19 decembrie), din cuprinsul căruia nu cedează nimic⁶⁷.

Astfel stând lucrurile, vicegerentul îi comunică la 7 februarie lui Albani „imposibilitatea“ de a-l abate pe Inochentie de la „obstinația sa de a nu voi să se demită decât în forma pe care el însuși a întocmit-o și pe care eu“ – raportează cardinalul în aceeași zi lui Uhlfeld – „am reprobato în întregime“. E vorba de planul din 19 decembrie, anexat în copie raportului. „E zadarnică orice speranță de a-l mai putea duce pe căile rezonabile, la care părea înclinat atunci când dinainte i s-a propus din partea Maiestății sale imperiale formula de renunțare, pe care poate ar fi și semnat-o dacă, precum se bănuiește, n-ar fi fost reîntărit în încăpățănarea sa de un oarecare transilvănean venit la Roma. Încerc cea mai mare amărăciune că trebuie să o încunoștințez pe Excelența voastră că această negociere e ca și ruptă, dar, în definitiv, mi se pare că avem două avantaje, și [acestea] sunt că i s-a dat ordinul de a nu ieși din statul pontifical și că dieceza e prevăzută cu un vicar apostolic, așa că nu suferă nici o daună din lipsa legiuitului păstor. Răul va fi că el nu va înceta niciodată să insiste, cum s-a și exprimat, pe lângă Sanctitatea sa, ca să i se facă procesul pentru a fi depus, dacă din acesta va rezulta că e vinovat, sau pentru a fi absolvit și reșezat în scaunul său, dacă nu se vor proba în mod concludent vinile ce i se impută. Între timp, se jalește neîncetat că aici moare de foame din lipsa cuvenitei întrețineri și jeluirile sale continuă să-l îngrijoreze pe papă.“ În încheiere, Albani îl roagă pe cancelar să fie convins că n-a fost o deficiență a vicegerentului faptul că „n-a reușit mai bine în această treabă, ci un pur rezultat al obstinației sus-zisului baron“⁶⁸, pe care același cardinal, într-un raport anterior, din 24 ianuarie, la fel către Uhlfeld, îl prezenta ca pe „o minte [fire?] foarte refractară, nestatornică și uneltitoare“ (*cervello durissimo, instabile e macchinatore*)⁶⁹. La 7 martie va aminti din nou aceluiasi corespondent despre „cunoscuta fire nestatornică, șicanatoare a episcopului Klein“ și despre „îndărătnicia“ sa ca pricini ale neizbutirii negocierilor îndelungate purtate de Rossi, în ciuda „aparențelor celor mai favorabile“ și a „tuturor înlesnirilor“ ce i s-au consimțit, potrivit chiar cererilor sale (!); lui Albani îi va părea rău doar – cel puțin așa va scrie el, cu aceeași ocazie, la Viena – că Micu întâlnește compătimire la cei care, necunoscând „toate circumstanțele nenorocirii sale“, îi aud „jeluirile că se află în exil de la biserica sa și e constrâns să moară de mizerie, fără să i se facă nici proces, nici să fie depus“⁷⁰.

Întorcându-ne pentru un moment la raportul din 7 februarie 1750: oare era vorba într-adevăr de „un oarecare transilvănean“ venit la Roma, care l-ar fi reîntărit pe vlădică în „încăpățănarea“ cu care își apăra drepturile? S-ar putea, mai degrabă, să fie vorba de noua vizită și ședere în urbe a lui Malevicz, împuternicit juridic al lui Inochentie, după cum știm, împuternicit care însă nu pare

să fi fost transilvănean, cum, desigur, printr-o confuzie se spune în raport, ținând seama că și vlădica era din Transilvania. În tot cazul, despre fostul profesor de drept de la Universitatea din Tirnavia se știe că a petrecut câțva timp din nou la Roma, poate încă din această perioadă, înainte de sfârșitul lui februarie al anului următor⁷¹. În legătură cu o altă mențiune din raport: „răul” pe care l-ar prezenta (Curții) un eventual proces, pe care îl reclama vlădica (de la Curie), ar fi însemnat un proces în care acesta știa că n-ar putea fi condamnat și deci pe care – cum am mai văzut – Curtea nu-l dorea din cauza dezavantajelor ce ar fi rezultat pentru ea⁷².

Cu plângerile sale, Inochentie s-a îndreptat și către decanul Sacrului Colegiu printr-o suplică nedată, care, în temeiul cuprinsului ei, pare a fi din prima jumătate a anului 1750. Șeful colegiului cardinalilor era în acea vreme Tommaso Ruffo, un „purpurat” foarte bătrân, de mare prestigiu⁷³. Micu îi arăta că „se află în această parte de cinci ani și mai mult, departe de propria episcopie, recurgând la Sfântul Scaun” în căutarea dreptății „pentru cauzele expuse pe larg” acestuia și în speranța „elucidării falselor reprezentări care îl făceau suspect propriei suverane”. A încercat „mai bine de o mie de ori” să se dezvinovățească, dar în zadar. În urma sechestrării veniturilor episcopale, fără nici un ajutor la Roma, îl roagă să se interpună în favoarea sa la papă pentru ca „unul din primii episcopi ai Transilvaniei” să nu fie silit a cerși „spre publică uimire” pentru faptul de a fi recurs la el „spre a înfățișa justele motive care îl obligă să susțină dreptul catolicilor săi”, care sunt în pragul „întoarcerii la vechile lor erori”. Cere, deși cu un simțământ de rușine, și „un oarecare subsidiu caritativ” de la Ruffo⁷⁴.

Probabil cam în aceeași vreme a înaintat și papei, prin cardinalul-secretar de stat, adică prin Valenti, o suplică tot fără dată. În ea spune că „se află de șase ani și mai mult departe de dieceza sa”, deci ar rezulta, la prima vedere, că această petiție către suveranul pontif e ulterioară cu un an celei către decanul Sacrului Colegiu, dar formulările cronologice ale lui Inochentie în aceste două cazuri sunt vagi și discutabile. În cererea către Ruffo, expresia „cinci ani și mai mult” e raportată neclar în același timp la intervalul scurs de la plecarea din dieceză (începutul lui august 1744) și la cel de la recursul, adică refugiarea, la Roma (ianuarie 1745), două momente despărțite de o jumătate de an. Am mai arătat că indicațiile cronologice ale vlădicăi adeseori sunt inexacte⁷⁵. Presupunem că acesta e cazul și cu mențiunea de „șase ani și mai mult” din prezenta suplică adresată papei, în loc de „cinci ani și mai mult”, cum scrie lui Ruffo. Așadar, cele două acte ni se par, cum am spus, din aceeași vreme (sau aproape). De altminteri, cele două acte, înrudite și prin conținut, sunt transcrise unul imediat după celălalt în protocolul amintit al corespondenței lui Inochentie, care ni le-a păstrat, și provin din aceeași mână, și anume a patra din protocolul respectiv, nefiind însă nici una a lui Inochentie!

În această suplică, redactată destul de confuz, solicitantul își zugrăvește iarăși situația în culori negre: e lipsit de orice ajutor, neavând nici hrana de toate

zilele, e plin de datorii contractate pentru a evita spectacolul scandalos ca un episcop, care recurge la Scaunul papal, să fie constrâns la cerșit; înfățișează lui Benedict XIV, „pentru ultima oară”, greutățile sale, găsindu-se „în marea atâtor necazuri, deoarece a dat deplină ascultare ordinelor supreme” ale papei, îndeosebi aceluia de a nu pleca din Roma – specifică el. Nu e ușor să se împace cu împrejurarea de a se ști părăsit într-o totală abandonare, când „n-are nici cea mai mică vină”, ci „e îmbrăcat în candidul veșmânt al inocenței”. Amărăciunea îi e agravată de „strigătul general al diecezei sale, care amenință să se întoarcă la erorile eretice (!) de mai înainte, dacă el nu se hotărăște să meargă la diecezenii săi spre a-i mângâia sufletește”. În „asemenea inaccesibil labirint, în care se află pus”, cere sprijinul pontifului în vederea rezolvării „intereselor sale”, iar până atunci îl roagă a-i acorda cuvenitul ajutor pentru întreținerea sa; „să-i permită cel puțin să poată merge în altă parte” ca să-și procure într-o formă mai demnă întreținerea și ca să scape din pragul disperării în care se găsește, „ținând seamă de amăgelile iluzorii și de unelirile certe care se urzesc zilnic” împotriva sa!⁷⁶ Despre demisie nu pomeneste nimic, ignorează voit această problemă. În pofida realităților, tot gândul întoarcerii în țară, ca episcop al diecezei sale, îl stăpânește, îl obsedează.

Cu toate că ultimele rapoarte ale lui Albani erau foarte pesimiste, Curtea nu renunța la ideea continuării și chiar accentuării eforturilor pentru înlăturarea prin demisie a încăpățânatului vlădică pribeag. Maria Tereza – care l-a întrebat și personal în mai multe rânduri pe nunțiu de stadiul în care se găsea la Curie cazul Inochentie, într-o vreme când reprezentantul diplomatic al papei nu mai era ținut însă la curent cu evoluția acestui caz⁷⁷ – s-a hotărât, prin aprilie 1750, să-i încredințeze exclusiv lui Millini urmărirea mai departe la Roma a rezolvării lui, probabil în nădejdea că acesta va avea mai mult succes decât Albani.

În rescriptul din 25 a pomenitei luni, suverana îi recapitula lui Millini o parte din componentele cazului, văzute bineînțeles prin prisma, câteodată deformată, a Curții, pentru a fi împărtășite suveranului pontif. Elemente ale acestei recapitulări au fost scoase (de Cancelaria de Stat, care a redactat rescriptul în numele suveranei) din documente anterioare, citate de noi mai sus: rescriptele din 17 mai și din 22 noiembrie 1749, rapoartele lui Albani din 7 februarie și 7 martie 1750⁷⁸. Inochentie e înfățișat, din nou, ca un tulburător al Unirii bisericești și al ordinii publice, care, în încăpățânarea sa, caută mereu „noi șicane” pentru a nu-și da demisia, abuzând de răbdarea papei și a suveranei, în pofida concesiilor ce i s-au făcut cu privire la condițiile abdicării, asupra căreia „s-a convenit, în sfârșit, pe deplin”! (Afirmatie cel puțin exagerată, precum s-a văzut.) „Și, ceea ce e mai mult, a îndrăznit temerar să apeleze ca să i se facă judecată, pe care i-am fi și decretat-o de mult, rezervându-i pedepsele pentru instigatori și tulburători ai liniștii publice, cum mărturisesc actele comunicate odinioară Scaunului pontifical prin mijlocirea nunțului rezident la curtea noastră, dacă n-am fi amânat-o milostiv până acum pentru evitarea

scandalului și din respect față de Scaunul pontifical.” (Altă afirmație ce îndreptățește îndoiala, în ceea ce privește dedesubturile acestei „milostiviri”, după cum, de asemenea, am arătat-o.) Relativ la înrăutățirea crescândă a situației Unirii, rescriptul reamintește cazul protopopului Balomireanu, „care era omul de cea mai mare încredere al episcopului cât timp acesta a fost în țară, iar în absența lui a devenit instrumentul pentru ațâțarea dezbinării în cler”. Lepădându-se de Unire și fugind în Țara Românească, el a pricinuit, prin exemplul său, „noi tulburări în popor”, pe care vicarul apostolic Aaron degeaba se silește să le domolească, după ce „e de mirare cât i s-a micșorat considerația și încrederea în fața poporului necioplit” prin excomunicarea lui „nelegiuită” de către Inochentie, promulgată în țară de același Balomireanu. În urma absenței vlădicăi, a scăzut mult numărul preoților uniți, căci nu e cine să hirotonească pe alții în locul celor decedați în cursul acestor ani; și din acest punct de vedere se simte nevoia numirii unui nou și bun episcop. Millini să descrie deci lămurit papei starea tot mai șubredă a Unirii și să-l roage cu toată stăruința, în numele suveranei, „ca să-l constrângă, în sfârșit, cu eficacitate pe episcopul rezistent la semnarea formulei de renunțare, ratificate milostiv de noi, potrivit intențiilor [ad mentem] Sanctității sale, cu autoritatea apostolică cu care e înzestrat; făcându-se aceasta, nu va mai rămâne nici o dificultate pentru plata pensiei promise, la a cărei achitare, dacă nu se împlinește condiția, nu putem nicidecum consimți, deoarece nu e vrednic în nici un chip de hrană trupească acela pentru încăpățânarea căruia atâția muritori sunt lipsiți de nutriment spiritual”⁷⁹.

Și dintr-un raport al nunțului către Valenti, din 18 iulie 1750, ar reieși că de la o vreme Curtea negocia la Roma cazul lui Inochentie numai prin Millini, căci iată ce scria Serbelloni: „Afacerea monseniorului episcop de Făgăraș nu poate avea de la mine nici un fel de impuls care s-o facă să avanseze, fiind, de câțva timp, în mâna contelui de Uhlfeld, care trebuie să fi tratat despre ea cu domnul cardinal Mellini. Dacă deci prin mijlocirea acestui eminentisim nu se află o cale pentru a o face să avanseze între ei, mie îmi lipsește absolut modul de a o face, cum văd că îi lipsește și contelui Colowrath, care ar vrea s-o vadă terminată, potrivit înțelegerii [dintre Curte și Curie], socotind că ar conveni religiei, țării și Curții; totuși, n-a putut să obțină nimic, cu toate insistențele sale și cu amplul aviz pe care el mi-a spus că l-a dat asupra acestei afaceri contelui de Uhlfeld”⁸⁰.

Nu știm de ce, în realitate, Millini abia în toamnă a început să se ocupe de reluarea tratativelor cu Micu, spre a da urmare rescriptului din 25 aprilie. E adevărat că, la începutul raportului său către Uhlfeld, din 23 septembrie, el îi scrie că: „s-a reluat de către mine rescriptul Maiestății sale din 25 aprilie proxim trecut, care conține ordinele împărătesei cu privire la renunțarea baronului Klein, episcop de Făgăraș”, dar din cuprins sau din altă parte nu rezultă că ar fi întreprins anterior vreo acțiune care, logic, ar îndreptăți această expresie de „reluare a rescriptului” de către el. Rezultă doar că, „înainte de a intra în tratarea [negocierea] materiei”, el face, tocmai în acest lung raport, o serie de

considerații și unele propuneri Curții în legătură cu problema demisiei ce i se cerea lui Inochentie.

Astfel, socotește că dacă vicarul apostolic (Aaron) sau altul, pe care l-ar dori uniții, ar fi promovat episcop în *partibus* (în cazul dat, se pare episcop auxiliar), pentru conducerea diecezei, ei s-ar liniști și o asemenea promovare ar putea să-l determine indirect pe Micu să nu se mai opună demisiei. Analizează condițiile puse de acesta (în planul său din 19 decembrie 1749) pentru demisie și formulează câteva sugestii, prezentate, în general, cu multă îndemânare, pentru „evacuarea”, cum spune, a „exagerărilor” episcopului. De exemplu, s-ar putea admite expresia din acel plan că abdicarea s-ar face „pentru cauzele cunoscute Sanctității sale” (adică papei); de asemenea, pretenția ca pensia să fie scutită de urmărire pentru plata datoriilor, căci această cerere e rezonabilă și conformă canoanelor; s-ar putea reduce problema asigurării pentru plata pensiei la obligația achitării ei de un negustor (bancher), căruia i s-ar transmite banii de administratorul veniturilor episcopale, fără ca în actul de demisie să figureze și vreun angajament al autorității suverane (deci o sugestie, în parte, similară unei clauze din planul supus de vicegerent lui Inochentie prin ianuarie 1750, clauză respinsă argumentat, precum am văzut, de cel din urmă); n-ar trebui refuzată condiția de „a fi lăsat liber să meargă unde el judecă spre mai marele lui folos”, dar cu restricția „să nu poată merge pentru a sta acolo unde e biserica de la care demisionează sau în statele Maiestății sale învecinate acelui loc” (așadar, șederea să nu-i fie limitată la statul pontifical!). Aflăm și din acest raport despre „vaietele toată ziua” ale vlădicăi și anume că se caută să i se impună arbitrar și prin constrângere demisia, împotriva canoanelor, dându-se ascultare dușmanilor săi, că e lipsit de atâția ani de întreținerea ce i se cuvine etc., care toate „nu încetează să neliniștească” papa și întreaga Curie; vlădica reclama și judecarea sa legală, în care să se poată apăra.

Raportul se încheie cu o interesantă observație critică la adresa lui Albani, în sensul că acesta, deși „în depeșa sa [din 7 februarie?], după care mi-a transmis o copie, el” – scrie Millini – „arată că pune pe episcop toată vina și exagerează [spunând] că s-a exprimat așa, prin mijlocirea monseniorului vicegerent, către Sanctitatea sa și către episcop, totuși aici a tratat altfel și a făcut să se înțeleagă că nici (!) episcopul n-avea toată vina fie în aversiunea față de renunțare, fie cel puțin în condițiile pe care le cerea”⁸¹. Cu alte cuvinte, Millini arunca o umbră de suspiciune asupra lui Albani, celălalt reprezentant diplomatic, mai vechi, al intereselor habsburgice la Roma, sugerând că rapoartele sale în problema demisiei lui Inochentie nu erau sincere, punându-le chiar într-o lumină de duplicitate, adică: în timp ce în fața Curții Albani îl înnegrea pe episcopul român, la Roma prezenta cazul său cu oarecare comprehensiune, dând a înțelege că, în unele privințe, acesta avea dreptate! Vom vedea că peste două luni Millini își va exprima același reproș într-o formă și mai hotărâtă⁸². Încă o remarcă: prin sugestiile din raportul analizat, adresat Vienei, autorul său se dovedește mai mlădios decât Rossi și Albani față de planul de demisie din 19

decembrie 1749, propunând, precum am văzut, admiterea unor cereri ale lui Inochentie la care se opunea Curtea. El sugera chiar „să i se acorde o oarecare liberalitate, în suma cea mai mică posibilă”⁸³.

Millini s-a apucat, după 23 septembrie 1750, de tratativele în privința cărora îl prevenise pe Uhlfeld la această dată. Spre deosebire de Albani, el negocia direct cu Inochentie, fără mijlocirea vicegerentului. Prin silința, suplețea și abilitatea sa a izbutit, până la 8 octombrie, să-l înduplece a se declara, în sfârșit, – într-un „bilet” ce i l-a adresat în această zi, pregătit foarte probabil ca text chiar prin grija cardinalului interlocutor, dar semnat de el –, „cu totul gata” (*prontissimo*) să iscălească formula de demisie în varianta pretinsă de Curte (versiunea din mai 1749). Prin aceeași declarație, Micu cerea ca pensia acordată de suverană, drept urmare a demisiei, să fie socotită de la 14 mai 1749, așa cum i s-a promis; de asemenea, dorea să i se dea din partea suveranei, printr-un act separat, asigurarea achitării pensiei și ca aceasta să fie scutită de orice sechestru pentru datorii făcute de el fie la Roma, fie în „Germania” (prin aceasta se înțelege aici monarhia habsburgică, așadar și Transilvania) înainte de „stabilirea” pensiei. Această declarație fu anexată în original de Millini raportului său din 10 octombrie către Uhlfeld, pe care îl înștiința cu o vădită satisfacție despre acest prim și mare succes, cum îl considera, al tratativelor sale, notând, în legătură cu anexarea declarației, că în felul acesta „dacă apoi el [Inochentie] și-ar schimba părerea, să fie la mână un document contra sa, căci, în șase ani și în ciuda atâtor străduințe, nu s-a întâmplat niciodată să se obțină de la el ceea ce admite acum”⁸⁴.

Într-adevăr, Inochentie și-a schimbat repede atitudinea⁸⁵, regretând, se pare, că a dat declarația scrisă din 8 octombrie 1750, precum va rezulta din raportul lui Millini cu data de 18 noiembrie, analizat mai la vale, care arată că vlădica primea îndemnuri nu numai din țară, ci și de la unii din Roma, ca să nu abdice.

Astfel stând lucrurile, căuta din nou s-o împace pe împărăteasa-regină, cerându-și reșezarea în episcopie. În petiția ce i-o adresa, probabil, curând după 8 octombrie, în orice caz în cursul acestei luni, fără a aminti de declarația făcută în vederea demisiei, îi scria ceremonios, dar și cu multă simțire, despre sine: „Lipsind acum aproape de șapte ani, asemenea unui exilat, din propria dieceză⁸⁶, am dus o viață foarte nefericită, agitată între mii de nevoi [...] și, deși în intervalul atâtor ani a scrutat zilnic tot ce a făcut până acum, totuși nu i-a fost dat să descopere, în nici un fel, cauza adevărată pentru care să se poată recunoaște vinovat de o culpă oarecare, ca să fie motiv de a-și cere iertare pentru vreo pretinsă culpabilitate. Deoarece își dă seama, din adâncul inimii, că e nevinovat atât înaintea lui Dumnezeu, cât și în fața oamenilor, de aceea se măgulește să poată apărea înaintea preamiloștivei voastre Maiestăți fără nici o pată și să implore sfârșitul atâtor lucruri rușinoase”, rugând-o „să redea turmei păstorul de mult, cu ardoare, dorit”. Mai departe: „Dacă dușmanii săi, cerând garanții, ar căuta să murmure încă împotriva sa și, din resentimente

posibile, l-ar face vinovat în treburi lumești, rugătorul promite bucuros și hotărât Maiestății voastre că are de gând să corespundă în viitor numai bisericii sale, respingând cu desăvârșire tot ceea ce s-ar putea interpreta ca fiind străin de cele spirituale⁸⁷! Mai mult, afirmă că se obligă să renunțe în favoarea suveranei (adică a statului) la toate veniturile episcopiei sale de la plecarea din dieceză și până acum, cerând (cum știm că a mai făcut-o) doar să se plătească datoriile sale de dinainte de plecare și cele contractate în ultimii șapte ani pentru întreținerea sa⁸⁷.

Această nouă încercare a lui Inochentie – asemănătoare, în fond, cu suplica din 19 septembrie 1747⁸⁸ – de a o convinge pe Maria Tereza că, în cazul reintegrării sale, el ar renunța să se mai ocupe de „treburi lumești” și s-ar dedica numai celor „spirituale”, evident că nu putea să aibă mai multe sorți de izbândă decât cea întreprinsă cu trei ani mai devreme. Se pune întrebarea și în legătură cu această nouă încercare (tactică, desigur): oare care ar fi fost, după concepția dânsului, linia de despărțire între „lumesc” (social-politic) și „spiritual” (bisericesc) și cum ar fi putut el, cu temperamentul său combativ și cu trecutul său de luptă în slujba emancipării naționale a românilor din Ardeal, să renunțe definitiv la reluarea aceleiași lupte, dacă i s-ar fi dat posibilitatea întoarcerii în țară? Curtea vieneză, neîncrezătoare, având în spate „națiunile privilegiate” ale principatului și sub presiunea lor, era decisă a nu îngădui o astfel de revenire. În consecință, suverana rămânea intransigentă în a nu lua în considerare rugămințile marelui pribeag și de a nu se lăsa abătută de la gândul înlăturării sale definitive prin demisie de pe scena vieții publice, cu ajutorul papei, precum și al izolării în exil, departe de poporul său.

Foarte curând, la 4 noiembrie 1750, probabil încă înainte de a fi ajuns la destinație petiția de mai sus, vlădica i-a adresat iarăși o suplică reginei, de astă dată trimițând-o șefului Cancelariei Aulice Ungare (contele Leopold Florian Nádasdy), pe care-l ruga să-i susțină cererea și s-o întrebe pe suverană ce i se impută lui, care i-a fost totdeauna credincios, pentru ca el „să-și poată dovedi credința și dreptatea”. În petiția către Maria Tereza, anexată scrisorii, o imploră ca, în temeiul decretelor Conciliului din Trento și al legilor Ungariei, valabile și pentru Transilvania (la care face trimiteri), dieceza sa fiind, de altfel, subordonată arhiepiscopiei de Strigoni, deci supusă și Cancelariei ungare, – „o mare parte a episcopiei mele se întinde între limitele Ungariei”, observă el –, să dispună respectarea jurisdicției acesteia din urmă în cauza sa și să-i îngăduie înapoierea la dieceză. Motivarea: nu i s-a făcut nici un proces legal (pe baza canoanelor), n-a fost condamnat și totuși e lipsit de drepturile și veniturile sale episcopale; în sprijinul cererii aduce și „afirmația publică [!] a pontificalui suprem că nu se găsește nici o culpă împotriva mea”, zice el, pentru a fi privat de episcopie ori pentru a fi destituit; și starea diecezei, amenințată de schismă și de alte prejudicii, reclamă prezența sa acolo⁸⁹. Reamintim că scaunul metropolitan de la Strigoni era încă vacant în acest timp. La aceeași dată, petiționarul îi scria și lui Vigilius de Firmian, episcop de Lavant (1744-1753)⁹⁰, despre

care a fost informat că îi era favorabil lui și bisericii sale „până la limitele dreptății”, cerându-i să intervină la șeful Cancelariei ungare în sprijinul său; „să i se facă judecată dreaptă”; se plânge și în această scrisoare că e lipsit de bunurile sale și i se caută omorârea prin foame⁹¹.

Și cele două suplici din urmă pentru îmbunarea suveranei au fost zadarnice, din pricinile bine cunoscute. Vlădica însă s-a îndreptat, cam în același timp (probabil octombrie-noiembrie 1750), încă o dată și către Benedict XIV, cu amărăciune amestecată cu o indignare abia stăpânită, amenințând să plece din urbea papală, pe care a ajuns să și-o considere mașteră. În memoriul înaintat, arăta că, după ce, potrivit canoanelor și legilor Ungariei și Transilvaniei, din care citează, a avut tot dreptul și chiar obligația să recurgă la Roma⁹², dar, deoarece în decursul celor șase ani, de când e aici, nu i s-a făcut dreptate, ba e reținut ca un captiv și expus mizeriei, „a trebuit să renunțe la Roma, ca să se ferească de supliciul foamei, să implore mila creștinilor și să caute a i se face cuvenita dreptate”. În consecință, „spune rămas bun” papei, „revocă toate câte s-au făcut la Roma de nenorocitul rugător [adică de el însuși] contra îndemnul conștiinței sale și adevărului faptelor, ca fiind stoarse cu sila și prin teamă, deci nule de drept și de fapt, și le declară nule și fără vigoare”. Mărturisește solemn că va căuta mai departe dreptatea „pentru sine și biserica sa” până la sfârșitul vieții, „la toate stările [stati!?] bisericii creștine”⁹³.

Declarația de revocare din prezentul memoriu înseamnă, fără îndoială, în primul rând, că el socotea acum ca nulă și neavenită retragerea excomunicării lui Aaron prin actul din 21 mai 1748, deci înseamnă reconfirmarea refuzului său de a-l recunoaște ca vicar apostolic și cărmuitor, în această calitate, al diecezei⁹⁴; de asemenea, considera, desigur, lipsite de valabilitate și concesiile sale de până acum în tratativele de demisie. Bineînțeles, amenințările, pe cât de vagi și disperate, pe atât de neputincioase, cuprinse în memoriu, n-au fost și nici nu puteau fi realizate. Știm că îi era interzisă lui Inochentie, prin ordinul suveranului pontif, părăsirea urbei; chiar și pentru a-și vedea de sănătate la băile de la Viterbo avusese nevoie de aprobare. De altminteri, n-avem nici un indiciu că ar fi încercat să-și pună în aplicare aceste amenințări. Poate ele erau doar încă o tentativă – nereușită, în orice caz – de a-l determina pe papă să intervină la regină pentru salvarea episcopiei sale.

Evident, nici Benedict XIV, nici Maria Tereza nu se mai gândeau de multă vreme la o altă rezolvare a cazului Inochentie decât prin demisie. Informată prin raportul lui Millini, din 10 octombrie 1750, crezând că, în sfârșit, vlădica a putut fi înduplecat să abdice, suverana (care, pesemne, nu primise încă ultimele suplici ale acestuia și, chiar după ce le va fi primit, nu era deloc dispusă a ține seama de ele), la 31 a lunii scria aceluiasi cardinal-ministru că își dă aprobarea ca demisia, „cerută stăruitor” de Micu, să aibă loc pe baza formulei Curții și cardinalul-ministru să aibă grijă ca ea să se execute cât mai repede prin semnarea actului de rigoare de către demisionar. După ce acesta îi va preda actul, Millini să-l asigure, în numele suveranei, nu numai că i se va plăti pensia

viageră, 1.200 de fl. r., stabilită de dânsa, cu începere de la 14 mai 1749, ci că ea i-o și garantează, ca să fie scutită de sechestru pentru datorii făcute anterior acestui termen „la Roma sau în altă parte” și că această pensie îi va fi achitată trimestrial de ministrul austriac rezident la Roma. Totodată, îi comunica lui Millini că îi trimite 750 de fl., care, adăugați la acei 600, care i-au fost deja expediați „odinioară” (în luna mai 1749)⁹⁵, să fie plătiți de el, contra chitanță, demisionarului, după subscrierea demisiei, în contul pensiei ce i se cuvine de la sus-zisa dată de 14 mai 1749 până la sfârșitul lunii decembrie a anului curent” (deci 1750)⁹⁶.

Acest mandat va fi sosit de la Viena la Roma pe la 15 noiembrie (căci corespondența diplomatică între cele două capitale făcea, de obicei, cam două săptămâni). Raportul din 18 noiembrie al lui Millini către Uhlfeld, care, în calitate de șef al Cancelariei de Stat, contrasemnase mandatul suveranei, poate fi considerat ca un răspuns la acest ordin, deși nu-l amintește anume. Cardinalul îl înștiința pe cancelar că „baronul Klein, episcop de Făgăraș, a revenit la obișnuitele sale călcări de cuvânt” și că, deși „n-a îndrăznit până acum să nege a observa ceea ce a scris” (la 8 octombrie), totuși „a negat [refuzat] să facă actul formal de renunțare până când nu va avea o mai mare asigurare a achitării fixe și certe [a pensiei], care să i se facă aici de un negustor sigur și pe care el să-l poată chema în judecată pentru a i se face prompt plata, spunând că orice altă asigurare nu ajunge, ca una care nu e supusă chemării înaintea judecătorilor...” Mai afirmă – arăta în substanță raportul – că garanția suveranei pentru el nu e suficientă, căci pe ea n-o putea cita, în caz de nevoie, în fața justiției și fiindcă i se interzice întoarcerea în țară, el n-ar avea cum să-l oblige pe administratorul sau noul titular al episcopiei la plata fără amânare a pensiei. Se scuză de această pretenție, reluată, remarcăm noi, din planul său propriu cu data de 19 decembrie 1749, pe care o abandonase în negocierile din septembrie-octombrie 1750⁹⁷, zicând că ea nu trebuie considerată ca ireverențioasă, „de vreme ce nu e el cel care cere demisia din episcopie, ci se caută să i se impună demisia [...] pe baza unor învinuiri, în fața cărora protestează că e inocent și gata să se justifice deplin”.

Millini scrie apoi: „Toate aceste rațiuni aparente (la care eu am răspuns tot ce se putea, dar fără nici un rezultat) mă fac să bănuiesc că îi pare rău de a fi scris foaia pe care am trimis-o [la 10 octombrie] Excelenței voastre și că, rușinându-se să apară prea fățiș lipsit de cuvânt, caută, când cu un pretext, când cu altul, ca să revoce consimțământul dat, căci eu știu că din dieceza sa e mereu presat să nu consimtă niciodată la o asemenea renunțare”. În continuare: „Aceasta a fost prima noastră întâlnire [după primirea mandatului din 31 octombrie?]. Dar fiindcă a fost tare strâmtorat de mine să răspundă, și-a rezervat să se gândească mai bine la această problemă și să-mi aducă un nou răspuns; care, asupra acestui punct, n-am speranța că ar putea fi diferit de cel deja dat, pot doar bănuî că va fi și mai rău, având suspiciunea, nu fără temei, că și de aici i se fac insinuări ca să nu facă nici o renunțare de către acela care în trecut

nici n-a vrut, nici nu s-a gândit să-l strângă în această privință, în pofida a ceea ce s-a raportat acolo" (adică la Viena, aluzie la Albani). Millini reamintește corespondentului său, în legătură cu aceeași aluzie, propriul său raport din 23 septembrie⁹⁸. Regretă că uniții n-ar putea fi împăciuiți, precum i-a răspuns Uhlfeld la 12 octombrie, prin declararea vicarului apostolic ca episcop *in partibus*, căci altfel aceasta „ar fi fost cel mai potrivit remediu“, care l-ar fi putut determina pe Inochentie la abdicare, – credea el –, ca să caute un aranjament pentru a primi o pensie; și chiar dacă nu s-ar fi reușit să se ajungă la o învoială, „deoarece cineva poate îi da ajutoare secrete, nici n-ar mai fi fost nevoie ca el să fie luat în seamă“. Toată această problemă – arăta Millini în încheiere – comportă dificultatea că, dacă s-ar cere, nu s-ar putea obține înlăturarea vlădicăi fără proces și fără a i se acorda dreptul de a se apăra, „după ce el a venit aici anume și insistă că vrea să se justifice“⁹⁹. Or, Curtea voia să evite un proces, după cum prea bine știm din cele expuse mai sus.

În negocierile ce au urmat, Inochentie ridică noi pretenții: să-și poată recupera din Transilvania bunurile de uz personal, banii de la debitorii săi proprii și restanțele de „cens catedralic“, care i se mai cuveneau. Aceste cereri au fost cuprinse de el, la sugestia lui Millini, într-un „al doilea bilet“ (primul a fost cel din 8 octombrie), anexat de cardinalul-ministru raportului său din 19 decembrie 1750 către Uhlfeld¹⁰⁰. Curtea, desigur indispusă de noua întorsătură a lucrurilor, nu va răspunde mult timp.

La 27 februarie 1751, Millini îi scrie cancelarului că Micu, drept urmare a acestui bilet, era în așteptarea „actelor de clemență și pietate ale Maiestății sale, căroră se încredințează, căci lânchezește în cea mai mare mizerie, care uimește pe toți și-l face să fie compătimit de fiecare în parte, și cu atât mai mult pentru bolile grele de care a suferit în ultimul timp, care erau să-l coste viața, ceea ce se atribuie dureroaselor circumstanțe, în care se află în joc calitatea sa episcopală“. Totodată, pe lângă informații privind cazul dezacordului politic dintre Roma și Viena în jurul unui comitat din Toscana, cardinalul îi dădea de știre lui Uhlfeld că Malevicz a plecat din urbe, sustrăgându-se arestării de către autoritățile papale (nu se arată aici de ce era urmărit de ele). „Potrivit știrilor pe care le dețin eu – raportează mai departe Millini – în timpul cât a stat el aici, e adevărat că monseniorul de Făgăraș s-a folosit, la început, de ajutorul său, dar nu multă vreme, deoarece și-a dat seama ce fel de om e [!]. Din altă parte¹⁰¹ va fi primit episcopul sfaturile care l-au menținut în acea încăpățănare ce a arătat-o timp destul de îndelungat, cu toate bunele îndemnuri care i se dădeau. Cu ale mele s-a reușit să fie învins și înduplecat a se supune și a scrie acel al doilea bilet...“¹⁰² (amintit mai sus).

La 17 martie, cardinalul-ministru se adresa iar cancelarului în cazul Inochentie, referindu-se la raportul de mai sus: „Acum sunt constrâns a vă scrie din nou despre el, căci tot mai de plâns se face starea acestui sărman prelat și prea mare scădere rezultă de aici pentru demnitatea sa episcopală. Excelență, el se află în ochii Romei întregi, care, văzându-l că lânchezește într-o extremă

mizerie, deplânge tare nenorocirea lui. Compătimirea față de el e universală, stârnită chiar și la aceia care mai înainte îi reprobau încăpățânarea, care știu că bolile periculoase, de care a suferit în ultimul timp, proveneau din faptul că a îndurat prea multă mizerie. Eu știu că aceasta a devenit de un asemenea grad că el a ajuns aproape într-o stare de disperare, deoarece nu mai are unde să se îndrepte pentru a primi ajutor, după ce a făcut atâtea datorii pentru întreținerea lui, slabă de tot în timp de șapte ani¹⁰³, de când se găsește sechestrat aici fără nici o alocație [*assegnamento*], lipsit cu totul de veniturile bisericii sale; și, fiindcă așa n-o mai poate duce și prestigiul Maiestății sale nu permite ca el să mai rămână în această prea nefericită situație, mă măgulesc cu [speranța] că Excelența voastră veți avea grijă să fie scos din ea, deoarece aveți deja în mână documentele legale despre supunerea sa voinței Maiestății sale¹⁰⁴.

Chiar și după aceste două rapoarte, îndeosebi după cel din urmă, cu accente de vie compătimire, adresate Curții de ministrul și negociatorul ei, cardinalul Millini, abia la 14 aprilie 1751 a răspuns Maria Tereza. Referindu-se formal numai la depeșa acestuia din 19 decembrie anul trecut către Uhlfeld, își exprimă, mai întâi, supărarea că Inochentie pune noi condiții, despre care nici nu făcuse măcar o mențiune în declarația lui anterioară (din 8 octombrie 1750). „Nu e de mirare că, prin atâtea subterfugii, tergiversări și contrarietăți, la urma urmei, suntem la capătul răbdării. Mult prea mult ne-am plecat [urechea], binevoitoare¹⁰⁵ până acum, unui om atât de nevrednic și mult prea mult a fost îngăduitoare până în prezent Curia romană îndărătniciei acestuia, nu fără dauna foarte gravă a Unirii și religiei în Transilvania, deoarece e mai mult decât sigur că toate relele care s-au revărsat timp de câțiva ani asupra amândurora au provenit de la el ca autor și promotor și ca ațâțător al tulburărilor din această provincie, nu fără cea mai mare provocare la scandal a acelora care se dezbină în domeniul credinței. De unde e ușor de tras concluzia: ce părere o fi având despre protecție înșiși aceia care totuși i-o acordă la Roma.”

Suverana declară, în continuare, că dacă în termen de trei luni, socotite de la data primirii rescriptului de față, nu se va încheia complet problema demisiei, ea se va considera eliberată cu totul de obligația ce și-a asumat-o cu privire la pensia pe care a oferit-o și nu va mai consimți la aceasta niciodată.

„Pentru ca totuși acest om încăpățânat să nu se poată plânge câtuși de puțin că i s-ar fi refuzat orice având asemănarea echității, consimțim să i se predea atât mobilele, cât și numele creditelor, dacă acestea i-au rămas în Transilvania, precum și censurile catedratice, dacă i se datorează și acum din acelea care au rămas¹⁰⁶ în Transilvania, sub următoarele condiții: ca, în primul rând, să prezinte specificarea, semnată de propria-i mână, a mobilelor, a numelui debitorilor și a restanțelor de cens catedralic; în al doilea rând, să-și constituie în Transilvania un mandatar, întărit cu împuternicire îndestulătoare, care să strângă toate acestea; și, în sfârșit, în al treilea rând, ca din această masă strânsă să fie plătite, prioritar, datoriile contractate în această provincie.

Am hotărât să nu i se cedeze nimic altceva peste cele ce am amintit acum, punând în sarcina conștiinței tuturor acelor care ar favoriza de acum înainte, în orice chip, încăpățânarea sa, dacă Unirea sau religia ar mai suferi în Transilvania vreo vătămare din această pricină." În fine, suverana îi ordonă lui Millini să-i comunice cât mai grabnic lui Inochentie „această ultimă și serioasă voință” a ei¹⁰⁷.

După primirea rescriptului, firește, cardinalul-ministru n-a întârziat să aducă la cunoștința lui Micu rânduielile ce-l priveau. Ca urmare, la 1 mai, îi raporta lui Uhlfeld că vlădica „se menține gata să renunțe”, așa cum i-a arătat vorbindu-i în prezența unui „amic al său, care totdeauna l-a sfătuit bine”. Millini adaugă: „Cu toate acestea, eu nu pot să mă pun garant pentru el. În această bună dispoziție a lui, în care se află acum, eu voi solicita cât mai repede posibil actul formal de demisie și aş fi căutat să-l am îndată, dacă s-ar fi putut face imediat, dar nu mi-a fost îngăduit din cauza formalităților necesare, la îndeplinirea cărora nu s-a putut ajunge, timpul fiind prea scurt”¹⁰⁸. La cererea lui Inochentie, i-a împărțit, la 30 aprilie, și sub formă de extras, partea din rescript privitoare la aprobarea ultimelor sale pretenții¹⁰⁹. De asemenea, a transmis cancelarului o scrisoare, tot de la 1 mai, în care Micu, adresându-se nemijlocit acestuia din urmă, promitea lista cerută prin rescript și spunea că, având încredere în „nestrămutata angajare” a suveranei cu privire la plata punctuală a pensiei, roagă să se ordone măsurile de rigoare, declarând că va „face toate actele necesare pentru viitoarea-i renunțare”. Își manifesta speranța că prin „săvârșirea efectivă” a demisiei va dovedi neclintita lui supunere de totdeauna față de suverană¹¹⁰. La 5 a aceleiași luni, Millini îi scria din nou lui Uhlfeld că Inochentie „persistă în dispoziția raportată de a renunța” la biserica sa, dar el, Millini, încă nici acum nu poate fi (absolut) asigurat în această privință. „Întârzierea actului nu derivă din nici o dificultate, ci numai din timpul ce se cere pentru acesta, căci trebuie să se vorbească despre asta papei”; și iarăși pomeneste despre formalitățile de făcut, „ceea ce nu se poate executa așa de repede”¹¹¹.

La 6 a aceleiași luni mai, Inochentie semnează un act de procură, prin care îl numește ca împuternicit al său pe „reverendul domn Francesco Ginnesi, preot din Fano” (de pe coasta Adriaticii, mai sus de Ancona), care să apară înaintea papei sau a autorizatului acestuia și să-i prezinte demisia sa de la episcopia de Făgăraș, îndeplinind, pe baza unei declarații scrise și iscălite de mandant, formalitățile necesare în acest scop, „pe care le-aș putea face eu însumi dacă aş fi personal de față”¹¹². În amintita declarație, datată din aceeași zi, el arată că, „ținând seama de cauzele și rugămințile înaintate” de dânsul papei Benedict XIV, renunță sub jurământ în mâinile acestuia, „spontan și liber”, la menționata sa biserică, pe care a păstrat-o timp de circa 18 ani (socoțiți, observăm noi, de la instalarea lui în scaun, în 1732). Dar își rezervă din veniturile zisei biserici, pentru întreținerea sa, o pensie anuală viageră de 1.200 de florini renani, corespunzând cam la 600 de scuzi romani, scutită de orice

sarcină sau sechestru, plătibilă în două rate: la sărbătoarea nașterii Sf. Ioan Botezătorul (24 iunie) și la sărbătoarea Sf. Ioan Apostolul și Evanghelistul (27 decembrie) „aici la Roma sau în alt loc”. Îl roagă pe papă să-i primească demisia și să-i concedă pensia¹¹³.

După un adevărat „război al nervilor”, cum l-am putea numi cu o expresie folosită în zilele noastre, în sfârșit, la 7 mai 1751, s-a săvârșit actul râvnit și urmărit cu atâta stăruință de Curtea vieneză, ajutată de Curia romană, deși cu oarecare reținere, spre nemulțumirea uneori chiar expresă a celei dintâi. În dimineața acelei zile¹¹⁴, Ginnesi, procuratorul lui Inochentie, i-a prezentat demisia, în mâinile lui Clement Argenvilliers, auditorul papei (prelat care îl sfătuia în chestiuni juridice) și a fost acceptată în numele acestuia. Demisia a fost cerută de episcop „din cauze cunoscute preasfântului nostru Domn și aprobate” de el (papa). Procuratorul a întărit în fața auditorului și a doi martori, anume chemați, și prin jurământul său propriu declarația de demisie a mandantului. Firește, s-a redactat un protocol, potrivit formularului tipic în asemenea ocazii al birocrăției curiale, de către notarul Angelo Spada, prezent și el la ceremonie, care a avut loc în palatul pontifical de la Quirinal, la locuința pomenitului auditor¹¹⁵.

Din scrisori de mai târziu – din 1762 și 1764, cum vom vedea¹¹⁶ – ale demisionarului reiese că, în vederea și în preajma abdicării, a primit și niște bule papale, prin care i s-a rezervat anume plata pensiei din veniturile episcopiei la care trebuia să renunțe. Cu ocazia demisiei, Inochentie și-a putut încasa, pentru întâia oară, pensia, pe care Millini, în calitate de ministru al suveranei, în temeiul rescriptului acesteia din 31 octombrie 1750, a achitat-o, contra chitanță, demisionarului, cu începere de la 14 mai 1749, pe primii doi ani, deci retroactiv, în valoare de 1.200 de scuzi¹¹⁷.

La 8 mai 1751, cardinalul raporta, cu un sentiment de ușurare, dar și de mândrie, ca un mare succes personal, știrea despre abdicarea înfăptuită în ziua precedentă, nu numai lui Uhlfeld („în fine, am reușit după atâtea [eforturi] să termin afacerea baronului Klein...”)¹¹⁸, ci și Mariei Tereza înseși („au fost aduse la îndeplinire de mine ordinele pe care Maiestatea voastră imperialo-regală a binevoit să mi le transmită cu referire la baronul Klein, [...], înduplecându-l eu [...] să renunțe...”) ¹¹⁹. De altfel, suverana, într-o audiență acordată nunțului, – arăta acesta într-o depeșă, tot din 8 mai, către Valenti –, încă îl întreba, printre altele, „dacă trebuia să se sfârșească odată cu afacerea renunțării monseniorului episcop de Făgăraș, prin trăgănarea săvârșirii căreia religia suferă atât de mult...”¹²⁰

Millini a anexat raportului său amintit, din 8 mai, către cancelar o scrisoare cu aceeași dată și o notă-inventar, pe care le adresa Inochentie destinatarului. Exilatul, vestindu-și demisia, o prezenta ca o dovadă că declarațiile sale din trecut erau „fice adevărate ale acelei inalterabile supuneri” pe care și-a propus-o mereu față de suverană. Îi trimitea lui Uhlfeld specificarea cerută despre „mobile” (lucruri de folosință și podoabă în locuința sa din Blaj și în cea din

Sibiu), debitori și restanțele de cens catedratic pe care le avea în Transilvania, inclusiv o „mică bibliotecă” cu cărți proprii, cumpărate pentru uzul său, lăsată la reședința episcopală din Blaj¹²¹; dacă adunăm indicațiile de preț din listă, rezultă că pretențiile lui Inochentie în legătură cu aceste recuperări se ridicau la vreo opt mii de florini; el însă își rezerva posibilitatea să facă unele completări și îndreptări, dacă își va aduce aminte, căci de șapte ani puteau să-i fi scăpat unele lucruri. Deocamdată nu putea să comunice numele împuternicitului pe care trebuia să și-l numească în țară pentru a se ocupa de atare recuperări, fiindcă pentru alegerea lui avea nevoie de „o reflecție mai matură”¹²².

Actul autentic al demisiei a fost trimis de Millini lui Uhlfeld numai la 12 mai, căci a fost reținut câteva zile la Curie (probabil pentru unele formalități: de înregistrare etc.). Tot atunci i-a expediat și celelalte hârtii care interesau chestiunea, dintre care menționăm aici: mandatul de procură (dat de Inochentie pentru împuternicirea despre care era vorba) și copia actului de garanție cu privire la pensie, dat de cardinal demisionarului în virtutea ordinului din 31 octombrie 1750 al suveranei¹²³. Dintr-o scrisoare a vlădicăi către Millini însuși, din 21 mai, aflăm că el și-a constituit chiar doi procuratori în țară: pe protopopul Avram Dăianu („cuscru” și încercat om de încredere al său, precum știm), notar al clerului, pentru treburile de jurisdicție bisericească, și pe Demețriu Muntiu, nepot al său din Blaj, pentru cele de jurisdicție civilă (de „for extern”). Pe cardinal îl ruga să intervină la Curte ca de acolo să se dea dispoziții „reverendisimului părinte Aron, vicar apostolic și aulic” (!), și altora, ca aceștia să fie în ajutorul amintirilor procuratori în culegerea mai lesnicioasă și mai sigură a ceea ce era de recuperat, „pentru ca să se poată plăti cât mai repede datoriile, atât acolo, cât și aici, iar conștiința mea și a celor interesați să fie liniștită”¹²⁴. Referitor la debitorii săi, cu restanțe ale „catedraticului”, el a scris – după cum va arăta într-un „bilet” către Millini din 5 august – în repetate rânduri nemijlocit și lui Avram Dăianu, solicitând întocmirea listei lor și comunicarea ei celor în drept, în dorința de a-și vedea grabnic strâns acest venit¹²⁵. La 22 mai, Valenti, la rândul său, scriind nunțiuului că, „cu privire la episcopul de Făgăraș s-a sfârșit totul”, amintea (desigur, prematur) că „datoriile au fost plătite” (probabil în parte cele de la Roma), cum presupunea că Millini va fi și informat Curtea¹²⁶.

Între timp, Cancelaria de Stat, primind de la același cardinal actele în legătură cu demisia, a raportat vestea mult așteptată suveranei, care se găsea la Bratislava, unde avea loc sesiunea dietei ungare. De aici, Maria Tereza, prin rescriptul ei din 27 iunie, exprimându-și satisfacția către cardinal, îi cerea, în același timp, să-l înduplece pe Inochentie ca acesta însuși să aducă la cunoștința clerului și poporului din fosta lui dieceză, sub forma unei circulare, renunțarea sa la episcopie și să-i îndemne la supunere față de noul episcop, care le va fi numit, iar până atunci față de vicarul general (de fapt: apostolic), precum firește ca ei să țină mai departe Unirea cu Biserica Romei și credința către Maiestatea chezaro-crăiască¹²⁷.

Căzând din nou bolnav, surghiunitul a întocmit cu întârziere circulara cerută prin pomenitul rescript adresat lui Millini, care i-a comunicat dorința suveranei numai după ce el „se restabilise întrucâtva”. Auzind despre ce e vorba, fostul episcop căuta să-l asigure pe interlocutorul său că, îndată după abdicare, s-a gândit și singur, „fără alt impuls decât acela ce i-l dădea zelul viu de a vedea conservată dorita Unire”, să se adreseze în acest sens clerului și poporului, prin mijlocirea unuia dintre „membrii principali” ai fostei sale biserici. A conceput scrisoarea „chiar în termenii pe care i-a prescris Maiestatea sa”, dar a făcut-o numai în latinește, scuzându-se față de Millini, căruia a predat-o spre a fi trimisă Curții, că n-a însoțit-o cu o traducere în limba română, cum i s-a cerut. Motivarea: „atât pentru că i-a fost imposibil, din cauza îndărătnicei dureri de cap care-l muncește și nu-i permite nici cel mai mic efort de concentrare, cât și pentru că, și în cazul în care n-ar suferi de această împiedicare fizică, găsește că nu e în stare să scrie în această limbă, pe care mărturisește că n-o posedă îndeajuns în atare scop și zice că nu se află aici” – raporta cardinalul la 11 august de la Roma cancelarului – „persoană potrivită de care s-ar putea folosi pentru a o pune să redacteze o scrisoare în românește. Ținând seama de această neputință și de lipsa respectivă, a crezut că și-ar putea dovedi mai bine supunerea față de Maiestatea sa cu o redactare latină, această limbă putând fi înțeleasă îndeobște și excluzându-se riscul vreunei tălmăciri strâmbe a sensului, de care se teme că ar putea, eventual, să rezulte dintr-o traducere făcută cu nepricepere în românește, considerând forma coruptă în care afirmă că se vorbește în acele părți această limbă de poporul de rând. Din care motiv, adaugă el, în tot timpul cât a cărmuit biserica de Făgăraș n-a folosit niciodată altă limbă decât latina, când scria în orice împrejurare diecezanilor săi, fie clerici, fie mireni, și că în același fel se face de acea Curte regală în actele pe care le trimite acolo, conchizând el că, dacă acea Curte ar socoti, cu toate acestea, că o traducere în limba română ar contribui mai mult la scopul dorit, aceeași Curte ar putea, pe baza originalului latin, să ordone celui pe care îl privește s-o facă, în locurile respective, conformă termenilor populari ce se folosesc în fiecare din aceste [locuri]”¹²⁸.

Deputația (Comisia) Aulică pentru Treburile Transilvănene, căreia Cancelaria de Stat îi comunicase, în copie, actele transmise de Millini despre demisie¹²⁹, și-a exprimat nedumerirea că, printre acestea, documentul de abdicare (din 7 mai) era deosebit (ca redactare) de textul propus de Curte. Cardinalul răspunde, în același raport din 11 august, acestei obiecții, formulate într-o anexă a rescriptului din 27 iunie, că era doar o deosebire de formă, impusă de „stilul imutabil al tuturor renunțărilor episcopale”, nu și de substanță; deși ar fi putut să ceară ca Inochentie să semneze mai întâi textul propus de Curte și apoi pe cel reclamat de practica observată la Curie, Millini arată că pentru el conta ca intenția suveranei să fie „integral îndeplinită prin simpla renunțare a episcopului, pe care alții [Rossi și Albani] nu putuseră s-o obțină și, astfel, numai la aceasta s-au îndreptat gândul și acțiunea” sa. Anexează raportului sus-

zisa scrisoare („bilet“) din 5 august a lui Micu și recomandă insistent cererea cuprinsă în ea cu privire la restanțele de „catedratic“, precum anexează și circulara către dieceză¹³⁰.

Acest act, purtând tot data de 5 august 1751, elaborat în forma „prescrisă“ prin rescriptul din 27 iunie, se înfățișează ca un compromis între textul planului de demisie al Curții (pe care-l reproduce în mare parte) și declarația de abdicare din 6 mai (menționată rezumativ). Esența cuprinsului acestei circulare e cea arătată mai sus, în legătură cu pomenitul rescript. În orice caz, trebuia să rezulte pentru foștii diecezani că Inochentie a renunțat la episcopia sa „în mod spontan și liber“, din pricina „șubredei stări a sănătății“ sale (în actul din 6 mai, după cum am văzut, nu se specifica asta, ci era vorba, vag, de „cauze și rugăminți înaintate“ papei); de asemenea, că el îi îndeamnă la ascultare față de vicar și, apoi, față de noul episcop, la stăruință în Unirea bisericească și în credință către stăpânirea habsburgică¹³¹.

Această circulară și actul de demisie vor fi trimise, anexate în original decretelor Mariei Tereza din 30 august, adresate – prin Cancelaria Aulică Transilvăneană – guvernului din Sibiu, pentru a fi arătate și explicate clerului român unit¹³² nu numai ca dovezi de netăgăduit ale abdicării „de bunăvoie“ a marelui exilat de la conducerea bisericii blăjene, ci ele trebuiau, în intențiile stăpânirii, să servească și ca probe indirecte ale încetării definitive a luptei sale pentru emanciparea politică românească din Transilvania. Clerul și poporul erau însă adânc nemulțumiți de abdicarea sa, pe care, în ciuda formelor oficiale, o știau forțată și conștiința acestui fapt nu putea să contribuie la consolidarea Unirii bisericești; dimpotrivă, se va ajunge, și din acest motiv, la noi agitații antiunioniste¹³³.

Din datele, în bună parte inedite, cuprinse și în acest capitol, sperăm că reiese cu prisosință sfortșarea disperată a lui Inochentie de a căuta, până în preajma demisiei ce i se impunea, să dovedească, în pofida tuturor greutăților pe care trebuia să le înfrunte, dreptatea cauzei sale, proclamându-și nevinovăția și declarându-se gata să se justifice în cadrul unui proces legal, pe care însă forurile supreme ale epocii nu erau dispuse să i-l acorde.

Încăpățânarea cu care urmărea să-și obțină reintegrarea în episcopie – și cu aceasta scăparea din exil, întoarcerea în țară, dorită neîncetat de credincioșii săi – îl făcea să trăgăneze cât putea mai mult tratativele de abdicare, la care fusese constrâns, purtate cu reprezentanții Curiei romane și ai Curții vieneze. Îi exaspera cu invocarea a mereu noi obiecții și pretenții, pe care aceștia le calificau ca semne de nestatornicie, șicane, subterfugii, chiar călcări de promisiune sau de cuvânt, deși, despre unele măcar, se vedeau nevoiți să recunoască ei înșiși că sunt cereri juste.

Curia, în frunte chiar cu papa Benedict XIV, arăta o oarecare înțelegere față de situația grea a vlădicăi, dar această înțelegere nu depășea limitele compătimirii pentru crunta mizerie în care ajunsese el prin sechestrarea nelegală a

veniturilor sale episcopale de către Curte și nici limitele insistențelor pentru asigurarea unei pensii, de aceeași Curte, în schimbul demisiei, pe care și ea, Curia, o considera inevitabilă.

De pe la sfârșitul anului 1750, Inochentie a trebuit să-și dea definitiv seama că nu-i mai poate folosi la nimic tactica dilatorie urmată până atunci; pus, printr-un adevărat ultimatum al Mariei Tereza, în fața riscului de a rămâne în mijlocul străinilor fără nici o pensie, deci fără o puțință cât de cât decentă de existență pentru restul vieții, a acceptat, în sfârșit, să-și dea demisia și a abdicat în mai 1751. „... Ajuns în situațiunea generalului, care, închis în fortăreață, și-a consumat și munițiunea și proviantul, și înfrânt de boală și foame...” (pentru a cita sugestivele cuvinte ale lui Bunea)¹³⁴, n-a mai văzut posibilă o altă soluție.

Note

¹ Cap. V.

² Doc. 196 din 6 iulie 1748 (Serbelloni către Valenti); cf. Doc. 195 din 29 iunie 1748.

³ Doc. 197 (începutul lui iulie 1748).

⁴ Cap. V.

⁵ Cf. Cap. V.

⁶ Doc. 196 din 6 iulie 1748 (Serbelloni către Valenti); cf. Doc. 195 din 29 iunie 1748.

⁷ Doc. 187 din 1 iunie 1748, anexa.

⁸ Doc. 199 din 6 iulie 1748 (Albani către Maria Tereza); Doc. 198 cu aceeași dată (același către Uhlfeld).

⁹ Doc. 202 din 10 august 1748.

¹⁰ Doc. 203 (circa august-septembrie 1748).

¹¹ *Dizionario Enciclopedico Italiano*, X, Roma (Treccani), 1959, sub cuvântul: *Recanati*.

¹² Doc. 204 (începutul lui octombrie 1748). Cf. Cap. V.

¹³ Doc. 205 din 2 octombrie 1748.

¹⁴ Doc. 206 din 5 octombrie 1748.

¹⁵ Doc. 201 din 29 iulie 1748. S. Maria Liberatrice se ridica pe ruinele bisericii S. Maria Antiqua. Acest rector și, totodată, procurator general al basilienilor ruteni la Roma era pe atunci Januarius Znojovskyj, 1747-1752 (*Monumenta Ucrainae historica*, VI, indicele).

¹⁶ P, *Coresp.*, p. 103.

¹⁷ Doc. 208 din 7 decembrie 1748 (a). Felicitări asemănătoare, în aceeași zi, împăratului (ms. lat. 566 al BAFC, p. 231-232 – numerotație greșită pentru 131-132) și lui Serbelloni (Doc. 209 din 7 decembrie 1748, (b)).

- ¹⁸ Doc. 210 din 17 decembrie 1748.
- ¹⁹ Doc. 211 din 4 ianuarie 1749.
- ²⁰ Vezi Cap. V.
- ²¹ Doc. 176 din 6 aprilie 1748.
- ²² Pastor, XVI/1, p. 90 și n. 5.
- ²³ Doc. 212 și 213 din 25 ianuarie 1749.
- ²⁴ Doc. 214 din 1 februarie 1749.
- ²⁵ Doc. 216 din 22 februarie 1749.
- ²⁶ Doc. 219 din 22 martie 1749.
- ²⁷ Doc. 218 din 14 martie 1749.
- ²⁸ Doc. 219 din 22 martie 1749. Cf. Albani către Uhlfeld, 19 aprilie 1749 (Doc. 221).
- ²⁹ Vezi mai sus, în acest cap.
- ³⁰ Doc. 220 din 12 aprilie 1749. Prin răspunsul său din 26 aceeași lună, cardinalul-secretar de stat ia cunoștință cu satisfacție de aceste promisiuni (Doc. 223, Valenti către Serbelloni).
- ³¹ Doc. 222 din 26 aprilie 1749 (Serbelloni către Valenti).
- ³² Cf. pentru dedesubturile realiste ale acestei „preferințe” Cap. IV, V.
- ³³ Doc. 224 din 17 mai 1749.
- ³⁴ Doc. 225 și 226 din 24 mai 1749 (Serbelloni către Valenti), precum și 227, anexa ultimei din aceste două depeșe.
- ³⁵ Doc. 228 din 30 mai 1749.
- ³⁶ Doc. 229 din 31 mai 1749 (Albani către Uhlfeld); Doc. 230 cu aceeași dată (Albani către Maria Tereza).
- ³⁷ Doc. 231 din 31 mai 1749 (Millini către Maria Tereza). Cf. Doc. 240 din 20 septembrie 1749 (același către Uhlfeld).
- ³⁸ Doc. 232 din 7 iunie 1749. Serbelloni răspunde la 28 iunie că n-a îndeplinit încă ordinul, fiindcă Uhlfeld a fost la țară, dar va căuta un prilej potrivit în acest scop (Doc. 236).
- ³⁹ Doc. 233 din 11 iunie 1749.
- ⁴⁰ Doc. 234 din 14 iunie 1749.
- ⁴¹ Doc. 235 din 28 iunie 1749 (Albani către Uhlfeld); cf. Doc. 242 din 11 octombrie 1749 (Serbelloni către Valenti, unde întâlnim și informația greșită, pe baza celor ce i s-au împărtășit chiar de cel din urmă, că Inochentie ar fi pretins să i se achite, în cazul demisiei, și datoriile pe care le-a făcut la Roma).
- ⁴² Doc. 238 din 13 septembrie 1749.

⁴³ Vezi mai sus, Cap. III.

⁴⁴ P, *Coresp.*, p. 109-110 (simplă mențiune la B, Klein, p. 257, n. 3, cu afirmația greșită că e „fără dată”).

⁴⁵ B, Klein, p. 186, cf. 138; Idem, *Episcopii*, p. 27, n. 1. Cf. Cămara transilvăneană (sub semnătura lui Bornemisza și Dietterich) către „vicarul general” (Aaron), Sibiu, 10 octombrie 1751 (ASC, Col. doc. Blaj, nr. 131); Aaron către guvernatorul (Haller), Blaj, 25 octombrie 1751 (*ibid.*, nr. 129).

⁴⁶ Doc. 239 din 19 septembrie 1749. Cf. Doc. 242 din 30 decembrie 1749, prin care dăruiește niște moaște unui negustor armean din Transilvania (probabil în schimbul unui ajutor material). Desigur, e vorba de un negustor venit la Roma ca pelerin în vederea „anului sfânt” 1750, când Cetatea Eternă a fost vizitată și de numeroși armeni și greci. Deja până la sfârșitul anului 1749 s-au adunat la Roma 30 de mii de străini ca pelerini pentru jubileu (Pastor, XVI/1, p. 234).

⁴⁷ Cap. I.

⁴⁸ Doc. 237 (din septembrie (?) 1749).

⁴⁹ Totuși, mențiunea, respectiv afirmația vor figura, desigur la insistența Curții și a Curiei, în scrisoarea pe care Inochentie va trebui să o adreseze foștilor săi diecezani, după demisie, la 5 august 1751 (B, Klein, p. 296).

⁵⁰ Doc. 243 din 21 octombrie 1749.

⁵¹ Vezi mai sus, în acest cap.

⁵² Doc. 246 din 16 noiembrie 1749.

⁵³ Doc. 241 din 11 octombrie 1749 (Albani către Uhlfeld).

⁵⁴ Cf. și pasajul: „Relativ, apoi, la datorii, ținând seama că, în afară de acelea pe care le are în dieceză, a contractat aici [la Roma] multe altele pentru a se întreține, care cu siguranță vor trebui plătite în contul pensiei [din pensie], cum el însuși [Inochentie] a recunoscut...”, cum îi scrie tot Albani lui Uhlfeld, în raportul citat (în nota precedentă)!

⁵⁵ Doc. 242 din 11 octombrie 1749 (Serbelloni către Valenti). Cf. Doc. 245 din 15 noiembrie 1749 (același, aceluiași).

⁵⁶ Doc. 244 din 1 noiembrie 1749.

⁵⁷ Doc. 247 din 6 decembrie 1749 (Albani către Maria Tereza).

⁵⁸ Doc. 248 din 6 decembrie 1749 (Serbelloni către Valenti).

⁵⁹ Doc. 256 din 3 [I] 1750. Cf. Doc. 240 din 20 septembrie 1749. Cf. mai sus, în acest cap. (de unde se poate deduce că Maria Tereza, prin rescriptul ei din 18 octombrie 1749, ar fi acceptat – cel puțin în principiu – și această cerere a lui Inochentie, considerată justă de vicegerent).

⁶⁰ Doc. 249 din 13 decembrie 1749.

⁶¹ Doc. 250 (înainte de 19 decembrie 1749).

⁶² Cf. mai sus, cap. IV. Vezi și în acest cap.

- ⁶³ Doc. 246 din 16 noiembrie 1749; Doc. 270 din 18 noiembrie 1750.
- ⁶⁴ B, Klein, p. 260, n. 1.
- ⁶⁵ Doc. 257 din 10 [ianuarie] 1750.
- ⁶⁶ Doc. 255 (circa ianuarie 1750).
- ⁶⁷ Doc. 258 (circa începutul lui februarie 1750).
- ⁶⁸ Doc. 260 din 7 februarie 1750.
- ⁶⁹ B, Klein, p. 260.
- ⁷⁰ Doc. 261 din martie 1750 și n. 3.
- ⁷¹ Doc. 260 din 7 februarie 1750, n. 3. Cf. mai sus, Cap. V.
- ⁷² Vezi mai sus, în acest cap., n. 32.
- ⁷³ Gams, p. VII; Pastor, XVI/1, p. 9-11, 238 (unde e menționat greșit ca Antonio R.); XVI/3, p. 18.
- ⁷⁴ Doc. 253 (circa prima jumătate a anului 1750, Inochentie către Ruffo).
- ⁷⁵ Vezi mai sus, Cap. I; prezentul cap.; Doc. 3 din 22 decembrie 1744, n. 14.
- ⁷⁶ Doc. 254 (circa prima jumătate a anului 1750, Inochentie către Benedict XIV). Cf. mai sus, în acest cap.
- ⁷⁷ Doc. 259 din 4 februarie 1750.
- ⁷⁸ Vezi mai sus, în acest cap.
- ⁷⁹ B, Klein, p. 288-290, cf. 260-261. Tot la 25 aprilie 1750, Maria Tereza i-a adresat un rescript și lui Albani, dar într-o altă problemă: în aceea a comitatului Carpegna din Toscana, a cărei suzeranitate era în litigiu între Scaunul pontifical și Florența (aceasta din urmă avându-l ca suveran, după cum se știe, pe soțul Mariei Tereza, împăratul Francisc I, în calitate de mare duce al Toscanei), litigiu în anii 1749-1754, motiv de tensiune între papalitate și Curtea vieneză (Pastor, XVI/1, p. 403-408).
- ⁸⁰ Doc. 262 din 18 iulie 1750.
- ⁸¹ Doc. 264 din 23 septembrie 1750. Răspunsul lui Uhlfeld din 12 octombrie îl cunoaștem (numai asupra unui punct) din mențiunea pe care o face Millini în raportul său din 18 noiembrie 1750.
- ⁸² Doc. 270 din 18 noiembrie 1750.
- ⁸³ Doc. 264 din 23 septembrie 1750.
- ⁸⁴ B, Klein, p. 290-291, cf. 261.
- ⁸⁵ Pentru atitudinea oscilantă a vlădicăi vezi și Doc. 265 (circa octombrie 1750).
- ⁸⁶ În realitate, de 6 ani și vreo trei luni. Reamintim, în legătură cu indicația cronologică aproximativă din acest act, observația făcută mai sus, în acest cap. Adăugăm că Inochentie pare uneori să jongleze cu atare indicații, ca și cu alți termeni, pe care nu-i cumpănește

îndestul, adeseori îi potențează, luându-și, probabil fără să vrea, o oarecare libertate față de realitatea exactă, pentru a face, prin unele exagerări (de altfel în spiritul barocului), o impresie cât mai puternică asupra destinatarului. (Cf. Cap. VII, n. 198.)

⁸⁷ Doc. 266 din „luna octombrie 1750”. Bunea și Pâclișanu nu citează nici acest act, cum nu-l pomenesc pe cel din 19 septembrie 1747 (Doc. 103), deși, repetăm, cunoșteau „protocolul” corespondenței lui Inochentie, în care se păstrează (vezi mai sus, Cap. V, n. 72)!

⁸⁸ Vezi mai sus, Cap. V.

⁸⁹ Doc. 268 și 269 din 4 noiembrie 1750 (mențiune B, Klein, p. 260, unde se spune greșit că e din 1749).

⁹⁰ Gams, p. 285.

⁹¹ P, *Coresp.*, p. 111.

⁹² Vezi mai sus, Cap. III.

⁹³ Doc. 267 (circa octombrie-noiembrie 1750).

⁹⁴ Vezi mai sus, Cap. V.

⁹⁵ Doc. 231 din 31 mai 1749 (Millini către Maria Tereza). Cf. Doc. 218 din 14 martie 1749.

⁹⁶ B, Klein, p. 292-293 (textul mandatului i-a fost comunicat și lui Inochentie de Millini, cf. Doc. 285 din 12 mai 1751; exilatul se referă uneori la acest act, în ultimii ani ai vieții: P, *Coresp.*, p. 145, nr. 115; p. 148, nr. 117). Socoteala arătată în mandatul suveranei ni se pare inexactă, căci pe răstimpul menționat (1 mai 1749-31 decembrie 1750), lui Inochentie nu i s-ar fi cuvenit numai $600+750=1.350$ fl., ci 1.950 fl.!

⁹⁷ Cf. B, Klein, p. 290 (doc. din 10 octombrie 1750).

⁹⁸ Vezi mai sus, în acest cap.

⁹⁹ Doc. 270 din 18 noiembrie 1750.

¹⁰⁰ Mențiune în Doc. 271 din 27 februarie 1751.

¹⁰¹ Aluzie cumva și aici la Albani?

¹⁰² Doc. 271 din 27 februarie 1751.

¹⁰³ De fapt, 6 ani și 3 luni.

¹⁰⁴ B, Klein, p. 263, n. 1 (traducerea de la p. 262-263 cuprinde câteva mici inexactități).

¹⁰⁵ În textul latin publicat de Bunea (Klein, p. 293, r. 10 de jos) reiese din context că lipsește cuvântul „aures” (după „benignas”).

¹⁰⁶ Ibid., p. 294, r. 17 greșit „rem gesserunt (?)”, în loc de „remanserant” (cf. Doc. 272 din 30 aprilie 1751 și n. 4).

¹⁰⁷ B, Klein, p. 293-294.

¹⁰⁸ Doc. 273 din 1 mai 1751 (Millini către Uhlfeld).

¹⁰⁹ Doc. 272 din 30 aprilie 1751.

¹¹⁰ Doc. 274 din 1 mai 1751 (Inochentie către Uhlfeld).

¹¹¹ Doc. 275 din 5 mai 1751.

¹¹² Doc. 276 din 6 mai 1751 (procură eliberată de Inochentie).

¹¹³ Doc. 277 din 6 mai 1751 (declarația de demisie a lui Inochentie). Cf. B, Klein, p. 294-295. Așadar, termenele și ratele erau diferite de cele din planul Curții; nici expresia vagă: „în alt loc” ca eventual loc de plată nu se acorda cu acel plan. Schimbări impuse de practica urmată de Curie în asemenea cazuri. Cf. mai jos, Doc. 292 din 11 august 1751; scris. lui Inochentie către Uhlfeld, 25 ianuarie 1766 (P, *Coresp.*, p. 146).

¹¹⁴ Doc. 280 din 8 mai 1751 (Inochentie către Uhlfeld); Doc. 282 din 8 mai 1751 (Millini către Uhlfeld); Doc. 283 din 8 mai 1751 (Millini către Maria Tereza).

¹¹⁵ Doc. 278 din 7 mai 1751 (protocol despre demisia lui Inochentie).

¹¹⁶ Vezi Cap. VII.

¹¹⁷ Doc. 279 din 7 mai 1751. Duplicatul chitanței a fost trimis de Millini lui Uhlfeld (vezi doc. citat în nota următoare).

¹¹⁸ Doc. 282 din 8 mai 1751 (Millini către Uhlfeld). Tot aici se arată că Malevicz a adresat, datată din Roma, „o scrisoare scandalooasă” către magnați ai „regatului” (Ungariei) și rezultă că autoritățile papale, la cererea celor habsburgice, căutau după el. Millini adaugă că datarea scrisorii incriminate din Roma se crede că ar fi fost doar un „artificiu” al autorului ei pentru a deruta, în realitate el aflându-se în altă parte; potrivit informațiilor lui Valenti, el s-ar găsi la Genova (Doc. 285 din 12 mai 1751).

¹¹⁹ Doc. 283 din 8 mai 1751 (Millini către Maria Tereza).

¹²⁰ Doc. 284 din 8 mai 1751 (Serbelloni către Valenti).

¹²¹ Aceste cărți (vreo 70) au fost înregistrate deja în primul inventar al bibliotecii de la Blaj, datând din 14 iunie 1747, întocmit de Petru Dăianu, sameș în acest timp al domeniului episcopal, și revăzut de vicarul Aaron, inventar de care se ocupă Magdalena Tampa, bibliotecară principală la BAFC, într-un studiu din vol. *Lucrările sesiunii științifice din 24-25 noiembrie 1978* a acestei instituții (după cum a avut amabilitatea să ne informeze). Despre inventarul în chestiune vezi și *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 486. Cu privire la cărțile sale rămase la Blaj, exilatul scrie și notarului sinodului (Avram Dăianu, împuternicitul său), la 5 februarie 1765 (P, *Coresp.*, p. 143).

¹²² Doc. 280 din 8 mai 1751 (Inochentie către Uhlfeld); Doc. 281 din 8 mai 1751 (anexă la scrisoarea lui Inochentie către Uhlfeld).

¹²³ Doc. 285 din 12 mai 1751.

¹²⁴ Doc. 286 din 21 mai 1751.

¹²⁵ După cum reiese din Doc. 291 din 5 august 1751.

¹²⁶ Doc. 287 din 22 mai 1751.

¹²⁷ B, Klein, p. 264.

¹²⁸ Doc. 292 din 11 august 1751. Traducerea circularei va cădea în sarcina vicarului Aaron (*ibid.*, n. 5).

¹²⁹ Doc. 288 din 24 mai 1751; Doc. 289 din 26 iunie 1751.

¹³⁰ Doc. 292 din 11 august 1751. Cf. Doc. 293 din 24 august 1751 și n. 3 la acest doc.

¹³¹ B, Klein, p. 295-297.

¹³² *Ibid.*, p. 297-302, cf. 264-266. Într-unul din aceste decrete se arată drept cauze ale demisiei, în afară de „starea sănătății” lui Inochentie, „și alte motive legitime” (p. 297) și se ordonă să se ia măsuri de satisfacere a pretențiilor sale în ceea ce privește „catedraticul” și lucrurile sale mobile (*ibid.*). Se vede că acest decret a fost adus sau a ajuns și la cunoștința sa, deoarece s-au păstrat chiar două copii ale lui într-unul din protocoalele corespondenței episcopului (BAFC, ms. lat. 393, p. 25-28 și 30-39). Cf. Doc. 300 din 18 august 1752.

¹³³ B, Episcopii, p. 60-61.

¹³⁴ B, Klein, p. 264.

Capitolul VII

Peripețiile pensiei și unele recuperări de venituri, intenția de întoarcere în patrie în 1757 și 1762, eșuarea încercării de redobândire a episcopiei în 1764, date răzlețe din perioada de după demisie, sfârșitul lui Inochentie în 1768.

LUI INOCHENTIE I S-A SMULS demisia, după cum am arătat, mai ales sub presiunea lipsurilor materiale, în schimbul unei modeste pensii. Cu toate acestea, el n-a scăpat decât trecător de aceste apăsătoare lipsuri, cel puțin de cele mai apăsătoare, și anume în timpul cât a mai fost ministru al monarhiei habsburgice la Roma cardinalul Millini (mort la 14 iulie 1756)¹, când i se plătea destul de regulat pensia, deși uneori cu oarecare întârziere, și în ultimii trei ani ai vieții exilatului însuși, după introducerea unor modificări în procedeul achitării.

Într-adevăr, multă vreme acest procedeu era prea complicat și nu putea asigura nici pe departe punctualitatea plății anticipate în două rate semestriale (la 14 februarie și 14 august), la care de obicei a fost redusă, în practică, achitarea încă din a doua jumătate a anului 1751, în loc de patru trimestriale², cum se prevăzuse inițial. Noul episcop al diecezei trebuia să verse suma pensiei, din veniturile „mensei” sale, Cămării din Sibiu; aceasta o transmitea, sub forma unei cambii, Colegiului Monetar și Montanistic de la Curtea vieneză, iar de la colegiu trecea succesiv la Cancelaria Aulică Transilvăneană și la Cancelaria de Stat, de aici era transmisă ambasadei austriece din Roma, care, în sfârșit, după această îndelungată și greoaie peregrinare birocratică, ce trebuia să fi ținut, de obicei, mai mult de o lună, o achita în numerar bietului pensionar. În 1753 și 1754, Millini, desigur în urma plângerii acestuia, a fost silit să intervină insistent la Cancelaria de Stat în urma unei întârzieri a sosirii pensiei, arătând că Inochentie, „afară de aceasta, nu mai dispune de nici un alt mijloc de trai”³. Din 1756, vreme de un deceniu, surghiunitul a schimbat, mai ales pe tema întârzierilor suferite de pensia sa, numeroase scrisori cu vestitul cancelar de stat Kaunitz, un eminent cap politic (care luase, în mai 1753, prin voința de mult cumpănită a Mariei Tereza, locul – insuficientiv – al lui Uhlfeld). Rata semestrială, ce trebuia anticipată în luna mai 1756, a fost transmisă, din ordinul său, de la Viena abia în octombrie lui Brunati, agent diplomatic habsburgic la Roma; dar acesta îi răspundea, la 13 noiembrie, că n-a reușit să-l găsească pe destinatar, încât, la 6 decembrie, cancelarul îi comunica această încurcătură, aducându-i totodată la cunoștință, în urma recla-

mației pe care i-o făcuse Micu la 3 septembrie, că „acum nu depinde decât de domnia voastră” să intre în posesia ratei respective (căutându-l, bineînțeles, el pe agent...)⁴

Și în anii următori, Inochentie se plângea mereu din pricina aceluiași întârzieri ale „pensioarei” sale⁵: la 19 mai 1759 îi scria lui Kaunitz că nu i-a sosit încă rata scadentă a pensiei la 14 februarie și că, dacă nu i se trimite, n-are ce să zălogească pentru a-și susține viața⁶. În decembrie 1762 s-a împlinit aproape un an de când nu și-a primit pensia, în pofida mai multor reclamații adresate cancelarului (de exemplu, la 1 mai, 22 septembrie, 13 noiembrie); îi amintea că suverana, atunci când el își dăduse demisia, îl asigurase, prin ministrul ei de la Roma, pe „cuvântul regesc”, de pensie viageră, că e plin de datorii, că nu se mai poate întreține, că nu mai găsește împrumut⁷. La 4 decembrie, s-a îndreptat și către arhiepiscopul primat de Strigoniu (Franciscus Barkóczi), zugrăvindu-i starea critică în care a ajuns, pomenind și cu această ocazie de „cuvântul regesc”, dar și de bulele papale, pe care i le trimite în copii, bule primite cu prilejul abdicării, și prin care i se rezervase plata pensiei din veniturile episcopiei de la care își dăduse demisia; îl ruga deci pe arhiepiscop să impună noului vlădică (lui Aaron) ca acesta să-i facă plata⁸. De altminteri, la 8 decembrie, i-a scris și acestuia, cerându-i să se respecte prevederea aceluiași acte pontificale, „pentru ca eu” – spunea el – „deja sleit de bătrânețe, îngreuiat de boli, să nu sufăr de acum și de lipsă, cum am îndurat în acest an”; altfel, necesitatea îl va constrânge să caute apărarea „dreptului” său la forurile mai înalte⁹. Avram Dăianu, care, ca împuternicit, ar fi trebuit să dea personal, în mână, această scrisoare lui Aaron, îi va răspunde însă lui Inochentie, spre mirarea acestuia, că a refuzat s-o preia (fără îndoială, din precauție, deoarece în 1757 s-a interzis iarăși, după cum vom vedea, corespondența cu marele exilat)¹⁰. La rândul său, Inochentie îi va răspunde, la 26 februarie 1763, lui Dăianu că scrisoarea nu conține nici un secret, s-o deschidă el, să-i explice lui Aaron cuprinsul și să i-o predea deschisă¹¹.

Între timp, Micu și-a putut încasa, în sfârșit, pensia la finele anului 1762, când a primit și o scurtă, dar amabilă, scrisoare de la Kaunitz, care, la 20 decembrie, îi explica grava întârziere prin schimbările intervenite în organizarea forurilor financiare, datorită unei reforme instituite de suverană chiar în acel an. Îl înștiința că va avea grijă ca plata să se facă, „de acum începând, fără întârziere sau neplăceri, precum se obișnuia mai înainte”; cancelarul (în contrast cu bine cunoscuta sa fire rece, foarte rezervată, extravagantă) îi dorea să fie „sănătos și teafăr cât mai mult timp” și-l încredința că „dacă pot să vă servesc în vreo chestiune, nu voi lipsi câtuși de puțin de la datoria mea”¹².

Totuși, promisiunea cancelarului nu s-a realizat, cel puțin în cei patru ani care au urmat, când ex-vlădica de Făgăraș trebuia să se plângă iarăși. La 22 octombrie 1763, îi arăta lui Kaunitz, după o primă sesizare zadarnică din 4 iunie, că au trecut nouă luni peste termen, că prețurile alimentelor au crescut și cresc mereu, așa că în unele locuri (din statul pontifical, dar și din alte părți

ale Italiei)¹³ au izbucnit răscoale populare; spunea că lasă în seama cancelarului să se gândească ce viață plină de mizerie e silit să ducă. La 9 iunie 1764, reamintindu-i de pensie, vorbea iarăși de „marea scumpete” din Roma, ca și din aproape toată Italia, și de aceea îl ruga ca dispozițiile de plată să se ia mai repede și mai bine decât în anul precedent¹⁴. În legătură cu aceasta, cancelarul îi răspunse, la 20 iulie, ca de aici încolo pentru „plata exactă [punctuală] a pensiei să se transmită mai întâi de la Roma, prin Brunati, la Viena chitanța de primire”¹⁵. La care survine replica plină de demnitate și observația de bunăsimț din 18 august ale lui Inochentie: „Cât privește pensioara mea, spun că nu se putea stabili nimic despre mine fără mine, împotriva a ceea ce s-a stabilit odată și s-a întărit prin sacrosanctul cuvânt regesc; și anume, că pensia mea va fi liberă totdeauna și scutită de orișice fel de sarcină, că va trebui plătită, potrivit voinței și asigurării regești, aici la Roma; sau, potrivit bulelor ce mi-au fost date de Sfântul scaun apostolic cu privire la rezervarea pensiei, acolo unde mi s-ar întâmpla să stau. Negreșit, eu am dat totdeauna cu cea mai mare acuratețe chitanță unde și când am primit banii și de aceea rog preaplecător pe Excelența voastră să nu se schimbe procedeul; căci în ce fel aș putea eu să transmit chitanța la Viena și să spun da pentru nu și să afirm că am primit ceea ce n-am primit? Las prealuminatei înțelepciuni a Excelenței voastre să considere aceasta. Drept aceea, rog iarăși stăruitor să nu se introducă alt mod sau, cel puțin, să binevoiască Excelența voastră a lua măsuri, dispunând grațios ca zisa mea pensie, dacă nu se poate anticipat, precum s-a tratat și s-a promis cu tărie în scris, să fie [achitată] cât mai repede măcar posticipat”¹⁶. În răspunsul său din 23 octombrie, – prin care îi mulțumea totodată pentru felicitările prilejuite de ridicarea sa de la rangul de conte la cel de principe –, Kaunitz arăta că e de acord ca modul de plată să nu fie schimbat, ci să rămână ca până acum, adică cel decretat (cu ocazia demisiei). Din tonul deosebit de politicoș al scrișorii, am putea deduce că acum lucrurile vor intra definitiv în normal, cum am spune astăzi¹⁷.

Cu toate acestea, nu mai târziu decât în anul următor, 1765, trimiterea pensiei întârzia din nou, în ciuda a nu mai puțin de trei reclamații ale surghiunitului adresate cancelarului. Astfel, la 17 august i se plângea că n-a primit-o de șapte luni; la 2 noiembrie și la 25 ianuarie 1766, alte sesizări insistente, tot fără rezultat, cu aluzii la lipsurile care îl strâmtorau, la creșterea enormă și continuă a prețurilor, la împrumuturi ca să se poată susține¹⁸. La data din urmă, se îndreaptă și către Uhlfeld (care din 1753 ocupa demnitatea de Obersthofmeister, majordom suprem al Curții), reamintindu-i împrejurările demisiei sale, în care jucase și acesta un rol, deci le cunoștea bine; îi descrie peripețiile pensiei, pe care n-a mai putut-o încasa de 15 luni, și menționează mizeria în care trebuie să se zbată „la această vârstă decrepită”. Îl roagă să intervină pentru trimiterea cât mai grabnică a „acestei pensioare”, care, „deși mi se cuvine după tot dreptul și acordul încheiat, am primit-o și o primesc totdeauna ca un fel de elemozină sau pomană”, observă el cu amărăciune¹⁹.

La 1 februarie, se adresează cu aceeași rugămintă până și celui pe care-l credea confesorul Mariei Tereza, iezuitului Anton Höller²⁰. Se scuză la începutul epistolei: „Să nu se mire preacucernicia voastră că eu, ca persoană care poate nu [vă] e cunoscută și fără să fi câștigat de mai înainte nici un merit [față de dvs.], îndrăznesc să recurg la preacucernicia voastră”. Mai spicuim: „... nu ignor că și eu și biserica mea de mai înainte, a Făgărașului în Transilvania, în nevoile și plânsorile sale, chiar ajunsă în situații extreme, ne-am găsit apărarea adeseori și aproape totdeauna în călugării Societății lui Isus și, în special, în confesorii Maiestăților lor”. Socotind despre Höller că de „preaînțeleptele sfaturi și preaprudentele sufragii” ale sale Curtea vieneză „depinde mult”, îl roagă ca să se interpună în problema „pensioarei” (folosește, în această privință, termeni asemănători aceloră din cererea către Uhlfeld) sau ca să i se dea „permisiunea de a se întoarce în patrie”, și anume „fie la mănăstire [Sf. Treime din Blaj], fie la vreo casă [«rezidență»] a Societății lui Isus, în care am fost educat din copilărie, fie în alt loc din patrie, unde să pot avea cuvenita mea întreținere [...] fără atâtea cheltuieli, unde și eu aș putea trăi ușor din această pensioară”²¹. Acestea le scria acum, în 1766, Inochentie, aprigul adversar al teologilor săi iezuiți din anii de demult, adresându-se unui confrate al lor de la Curte, pe care îl considera influent și la al cărui ajutor se simțea nevoit să facă apel în situația sa foarte grea! Chiar dacă strecoară, cum am văzut, un timid „aproape” înaintea lui „totdeauna”, relativ la sprijinul avut pe vremuri...

În lumina documentelor cunoscute, reapăru în viața sa, tocmai în legătură cu această nouă și gravă întârziere a pensiei, figura lui Albani, care, într-un raport din 22 noiembrie 1752 către Maria Tereza, socotise că pensia de 1.200 de fl., „atribuită” de împărăteasa-regină episcopului demisionar din veniturile fostei sale episcopii, se datora, nici mai mult, nici mai puțin, „eroicei [sublimei] pietăți a Maiestății voastre”²². Acum, la 7 februarie 1766, deci la o săptămână după scrisoarea adresată lui Höller, Inochentie predă cardinalului-protector – care continua să reprezinte interesele habsburgice la Scaunul papal, cu toate că mai mult Brunati se ocupa efectiv de rezolvarea lor – un scurt memoriu, arătând că nu i s-a mai trimis de un an pensia și rugându-l (și pe el) să insiste la Curte, ținând seama de „indigența groaznică în care se află, lipsindu-i cele necesare traiului, la vârsta sa grea de șaptezeci și cinci de ani, chinuit de podagră și de alte indispoziții corporale”. Cu data din a doua zi, Albani îi recomandă lui Kaunitz cererea cuprinsă în memoriu, pe care îl anexează scrisorii sale proprii, în care pomenea, de asemenea, de „lipsurile foarte grave” în care trebuia să se zbată fostul episcop de Făgăraș din pricina „prea marii întârzieri” a „subsidiului” acordat de suverană în schimbul renunțării la dieceza sa²³.

În sfârșit, problema acestei ultime întârzieri s-a lămurit și s-a rezolvat. Scriindu-i lui Brunati la 20 februarie, cancelarul îi împărtășea că intervenise încă în septembrie și, apoi, în noiembrie anul precedent (deci în urma fiecăreia din primele două reclamații făcute de Micu în 1765) la forul financiar respectiv. Cămara Aulică de Conturi (*Hofrechnkammer*)²⁴, „replicând – se spune în scri-

soarea lui Kaunitz - la nota mea asupra acestei chestiuni, la 7 decembrie, m-a încunoștințat despre un acord stabilit între ea și acest bancher, domnul Johann Fries", în virtutea căruia pensia trebuia achitată, de atunci înainte, de corespondentul din Roma al acestuia (Francesco Belloni, cunoscut din altă parte), fără ca prelatul român să mai aibă de sesizat Curtea la scadența fiecărei rate. Cancelarul informându-se de la Fries cu privire la executarea acordului, acest mare bancher vienez, de origine elvețiană, afirma că a dat cuvenitul ordin. „Dar ultima scrisoare a domnului baron Klein - scrie Kaunitz - mă face să bănuiesc că boala gravă de care a suferit domnul Fries ar fi putut, eventual, să amâne un astfel de ordin către corespondentul său din Roma; cred însă ca fiind ceva sigur că el a făcut-o de acum și că de aici înainte lucrurile vor merge cu mai multă regularitate." Termină prin a-l ruga pe agent să-i comunice lui Inochentie cele de mai sus și să-l îndrume „de a se ține în viitor numai de zisul corespondent, ceea ce trebuie să-i apară lui însuși mai convenabil, procedeul stabilit fiind calea cea mai ușoară și sigură"²⁵. La 27 februarie repeta, în esență, aceleași informații în răspunsul său către Albani²⁶. La 15 martie, Micu scria cu satisfacție cancelarului că a luat cunoștință, datorită lui Brunati și, apoi, cardinalului, de noul procedeu, dar rezultă că era încă doar în așteptarea efectului acestuia; își exprima, în același timp, părerea de rău de a-l fi deranjat pe destinatar, dar a fost forțat de lipsurile provocate de întârziere, agravate „de indispozițiile mele aproape continue", mărturisirea el²⁷.

Dintr-o scrisoare a sa de mai târziu, din 7 februarie 1767, către Ignatie Darabant, vicar general al episcopiei de Făgăraș, precum, în parte, și din aceea a lui Kaunitz adresată lui Brunati la 13 octombrie 1768, câteva săptămâni după moartea bietului exilat, reiese că, în sfârșit, el își primea pensia în chip regulat, fiindu-i transmisă prin amintita modalitate casei bancare Belloni și achitată în numerar de același agent diplomatic, trentinul Brunati (ca garant din partea suveranei)²⁸. De altfel, ideea acestei modalități a fost formulată, în fond, și de Inochentie, încă în cursul tratativelor de la finele anului 1749, așa cum am arătat²⁹, după ce ea nu fusese străină nici Curiei romane, fiind exprimată de nunțul Serbelloni, în iunie 1748³⁰, în numele ei, Curții vieneze.

Exilatul căuta să-și completeze modesta pensie prin recuperarea, cu ajutorul lui Avram Dăianu, împuternicit al său, a unor venituri și altor valori ce i se mai cuveneau din țară, precum am văzut³¹. De ele va fi simțit cu atât mai mult nevoie, cu cât, prin venirea nepotului său mirean de frate Ioan („Ianoș"), fiu al lui Toma Micu-Klein, ca să stea permanent cu el la Roma, în 1752³², poate în primăvara acestui an, avea încă o persoană de întreținut³³, în afară de valetul („inașul") său, Alexandru Novac. E adevărat că cel din urmă ar fi trebuit, după dorința sa proprie, să se întoarcă acasă, se pare pe la sfârșitul lunii mai 1752, stăpânul său dându-i, cu data de 24 aceeași lună, o călduroasă scrisoare de recomandare pentru drum, un fel de pașaport, pe pergament, cu frumos aspect de diplomă³⁴. Totuși, el n-a mai apucat să plece, desigur din pricina îmbolnăvirii sale, căci va muri peste un an, la 27 mai 1753, tot în slujba lui Ino-

chentie, care, la 1 iulie următor, îl va ruga pe A. Dăianu, între altele, să dea tatălui său, „jupânului Stan Novac“, 40 de fl., „pentru cele ce au rămas de dânsul aici“³⁵. În locul său, prelatul își va angaja – deși nu știm când – un alt servitor, pe Ambrosio Pocciti (cum se va arăta mai la vale).

La 18 august 1752, Inochentie, referindu-se la ordinul adresat la 30 august anul precedent de către regină secției catolice din guvernul ardelean, îl ruga pe Millini să intervină ca suverana să dea și o poruncă directă Cămarii regești (din Sibiu), cum pretinde aceasta că e obiceiul, spre a se preda (împuternicitului A. Dăianu, care, fără îndoială, îi scrisese în atare privință), pe lângă (restanțele de) „catedratic“, și „toate acele lucruri mobile și obiecte domestice“ ce i se cuveneau. Cardinalul-ministru a înaintat, la 26 august, cererea la Viena, recomandând-o lui Uhlfeld³⁶.

O parte cel puțin din valoarea deosebitelor recuperări, în special din restanțele de „catedratic“³⁷, a putut fi trimisă de protopop lui Inochentie prin mijlocirea lui Serbelloni încă în 1752-1753. Astfel, la 1 decembrie 1752, Micu a încasat contravaloarea sumei de 1.000 fl. (fără 24 fl., scădere datorită schimbului), sumă corespunzând la 240 de galbeni, vărsați nunțului de „jupânul Nicolae din Bălgrad“, identic cu negustorul „Nicolaus Ivask (Ivașcu) din Alba Carolina“. La 7 decembrie, confirmându-i lui Dăianu primirea acelor bani, îi scria în românește că așteaptă să-i vină din partea sa, pe aceeași cale, „și ceialaltă cât mai curând, ca să mă pot plăti, ca să nu să mai înmulțească camăta și să ne stea cinstea la loc, precum ne-am fost făgăduit“³⁸. Fără îndoială, pe acești bani îi aștepta și în primăvara anului următor; era vorba de 200 de galbeni (peste 800 de fl.) predați lui Serbelloni, împreună cu o scrisoare din 15 aceeași lună a lui Dăianu, de către Ivașcu, bani pe care agentul din Roma al nunțului trebuia să-i achite lui Micu³⁹. Acesta se afla, tot primăvara, în așteptarea și a unei alte sume: 600 de fl.⁴⁰, iar în scrisoarea sa din 1 iulie pomenea protopopului și despre „cei șaizăci de galbini trimiși prin Prentea Criștof“ pe care, de asemenea, nu-i primise încă⁴¹.

În aceiași ani, cuscrul „plenipotențiar“ trebuia să facă demersuri și pentru ca unii debitori, arătați de Inochentie în această vreme cu numele, să-și plătească datoriile. Cetățeanul sibian Georg Repser („Repeser“), în casa căruia fostul vlădică stătuse în calitate de chiriaș în timpul dietelor și căruia îi dăduse în 1740 un împrumut ce depășea pensia lui de acum, – indicându-l o dată ca fiind de 1.245, apoi de 1.500 de fl. –, mereu amâna, sub „motive sau scuze frivole“, cum le califică exilatul, să i-l restituie. În legătură cu acest litigiu, Inochentie a purtat corespondență și cu „vicejudele“ Sibiului. Arată că a primit o scrisoare, datată din 30 octombrie 1752, de la cel din urmă, la 4 noiembrie, tocmai când (precizează el) se întorcea „la această metropolă [Roma] dintr-o excursie“. Dăianu trebuia să se ocupe în continuare de acest caz⁴², după cum mandatul său, la data amintită de 7 decembrie, îi cerea să recupereze și banii cu care a mai rămas dator, în contul unor venituri episcopale, protopopul Gabor din Suarăș (sat în părțile Dejului): 550 de fl., din care surghiunitul era

dispus să-i ierte 100 de fl., „de va plăti lesne și bucuros“, „iară aimintrilea să plătească tot“, în temeiul „contractușului său“, anexat scrisorii (contract din 1741, păstrat de Micu până acum la sine, ca și multe alte acte și documente privind episcopia, pe care le luase cu el în ultimul drum la Viena și de acolo în refugiul roman)⁴³.

Nunțatura din capitala danubiană era totdeauna dispusă a mijloci trimiteri de bani din Transilvania la Roma pe seama lui Inochentie, nu numai înainte, dar și după demisie. La 3 mai 1753, când Serbelloni îi confirma lui Dăianu primirea celor 200 de galbeni pomeniți pentru a-i expedia fostului vlădică de Făgăraș, îl asigură pe același împluternicit: „Și ori de câte ori, preacinstite domn, dorești să transmiți alte sume sus-zisului domn episcop, voi face totdeauna cu plăcere și în chip sigur ca să-i fie achitate“⁴⁴. Într-adevăr, știm că nunțul a scris protopopului și la 16 noiembrie despre un serviciu asemănător, cu suma de 151 de galbeni (corespunzând tocmai celor 600 de fl. așteptați de Micu, cum am văzut, încă din primăvară, aduși nunțaturii tot de Ivașcu)⁴⁵. Cunoaștem, apoi, un izvor care arată că și succesorul lui Serbelloni în postul diplomatic de la Viena (Ignazio Crivelli) i-a urmat pilda: surghiunitul îi mulțumea pentru transmiterea – desigur din partea împluternicitului său din țară, spre sfârșitul toamnei anului 1759 – a unei sume ce corespundea la 480 de scuzi (așadar echivalând cu mai mult de trei pătrimi din pensia sa anuală), pe care i-a primit, pe baza ordinului dat de nunțu, la Roma „prin mâna domnului Massimiliano Rolla“. Acesta era una și aceeași persoană cu „l'abbate Massimiliano Rolli“, amintit de Serbelloni însuși ca agent al său la Roma, prin care transmisese bani în 1750⁴⁶.

Și la începutul lui februarie 1767 bătrânul arhieru proscris aștepta să-i sosească niște bani din țară, anunțați de Dărăbant printr-o scrisoare din 12 ianuarie; împiedicat de boală, și-a trimis îndată nepotul la „banca designată“, tot a lui Belloni, unde însă i s-a răspuns că nu s-a primit, de la „domnul de Sagala“ (cine era?), nici o dispoziție relativ la această afacere⁴⁷.

Inochentie s-a străduit mai bine de zece ani, dar, se pare, fără nici un succes, să recupereze venituri și mai importante – decât cele pomenite – mai ales din prețul grâului și vinului produse pe domeniul episcopesc până în timpul demisiei și pe care le revendica, de prin 1752, ca aparținându-i. În răspunsul său, de pe la sfârșitul lui martie 1753, la o scrisoare a lui A. Dăianu din 16 ianuarie, îi scria în românește: „Pretenția noastră la cele din iosag [domeniu] nu-i numai din ziua săcvestrației, ci mai vârtos și la cele ce s-au aflat la Blaj în vremea săcvestrației, strânsă și rămasă dintr-alți ani de mai nainte. Că grâu era de vreo doi ani de mai nainte și vinul iproci [etc.]. Și în decretul [din 30 august 1751] înălțatii crăesii îi chiar spus *res mobiles et suppellectilia*, precum bine știi, și grâul, vinul, banii iproci *esse res mobiles quis negabit?*“ Fiindcă, după cum se poate deduce, Cămara transilvăneană, care administra bunurile sechestrate și căreia se adresase împluternicitul, făcea dificultăți în această chestiune, Inochentie arăta, în continuare, că se va adresa la Viena, deși îi venea greu, neavând acolo

nici un agent. Dăianu îi va trimite răspunsul scris al baronului Ignatius Bornemisza, șeful Cămării și care (reamintim) a fost unul dintre protectorii oficiali ai Unirii, la demersul pe care l-a întreprins. Bornemisza răspundea (nu cunoaștem data) că în dispozițiile chezaro-crăiești de până acum „nu se face nici o mențiune despre restituirea veniturilor domeniului din Blaj, percepute din ziua sechestrării până în ziua renunțării” la vladicie a lui Micu și „dacă se speră să se obțină ceva în această privință, să se solicite la augusta Curte”. „Pentru care am mai scris la Beciu”, comunică Inochentie lui Dăianu la 1 iulie 1753⁴⁸.

El își constituie, apoi, un procurator (agent) în persoana lui Lodovico Losques Iselpach, căruia, la 3 octombrie același an, îi eliberează un mandat ca să înainteze reginei o suplică. În aceasta, Micu „imploră, vărsând lacrimi”, suverana să ordone Cămării din Transilvania să predea împuternicitului său din acea țară vinul și grâul despre care era vorba sau valoarea lor în bani, căci și aceste produse se cuprind în „lucrurile mobile” pe care ea a consimțit să i le acorde, prin decretul din 30 august 1751, după care anexează o copie. Se afirmă în aceeași cerere că, după „cunoștința” suplicantului, suverana a dat deja și un ordin direct Cămării în chestiunea bunurilor mobile (ordin solicitat la 18 august 1752, precum am văzut). Totuși, Cămara n-a predat până acum „plenipotențiarului” decât ceea ce rămăsese neînstrăinat din obiectele casnice. „La cererile repetate” ale acestuia, Cămara „a dat în scris că, deși sub numele generic de lucruri [bunuri] mobile se cuprind vinul și grâul, totuși nu e mai puțin [adevărat] că, deoarece amândouă rezultau din veniturile episcopale, care nu erau cuprinse în chip expres în decretul chezaro-crăiesc, era necesar să se obțină o explicație mai clară de la preaaugusta Curte asupra acestei predări, după cum [scrie] mai pe larg în epistola de răspuns, care se anexează de asemenea, pe o foaie separată”. Solicitantul își exprimă speranța că suverana, „făcându-i-se milă de strâmtorările fără număr” ale acestuia, va furniza dorita explicație și va porunci Cămării ca, ținând seama de neîndoielnică încadrare a produselor de mai sus în „lucrurile mobile” menționate în decret, să remită, „fără nici o ezitare ulterioară”, împuternicitului veniturile respective⁴⁹.

Se pare că în urma acestei suplici, deși cu mare întârziere, regina a cerut Cămării să-i trimită o evidență a veniturilor episcopale din perioada sechestrului, precum reiese din scrisorile lui A. Dăianu adresate mandantului său la 2 și 18 iulie 1755, precum și la 3 ianuarie, 22 martie și 29 august 1756. Dintr-o primă socoteală însă, funcționarii Cămării au exclus chiar „roadele” în discuție. Unul dintre ei, Berecki, pe care „plenipotențiarul” îl prezintă ca pe un „bun și adevărat prieten”, pus să pregătească un „extras” de sămi, îl asigură că, în total, veniturile care au stat sub sechestrul s-ar ridica la 9.000 de fl. sau chiar ar depăși această sumă⁵⁰. Dar o altă socoteală, cu care mandatarul și, mai cu seamă, mandantul nu erau de acord, dădea doar 5.422 de fl.; chiar și din aceștia, după scăderea a fel și fel de plăți, lui Inochentie ar fi trebuit să-i mai rămână doar 563 de fl.⁵¹

Răspunzând lui Dăianu, la 7 ianuarie 1756, în legătură cu această socoteală, Micu arăta, printre altele, că bunurile episcopale, în cei patru ani de sechestru, trebuiau să producă – chiar și prin scăderea tuturor cheltuielilor – „ad minimum” 8.000-9.000 de fl. Contesta legitimitatea unora dintre plățile făcute de „tezaurariat” (Cămară), de exemplu 1.100 de fl. episcopului de Muncaci (pentru misiunea lui din 1748 în dieceză); „eu nu datoram nimic ilustrisimului și reverendisimului episcop de Mungacs [!], nu-l chemasem în dieceza mea și nici o necesitate nu zorea venirea lui; cine l-a chemat, să-l plătească”! (Ignora oare că din mandatul suveranei a fost Olsavszky în Transilvania?!) Nu contesta însă unele trimiteri ce i s-au făcut la Roma. Cu privire la cei aproape 1.600 (sau chiar 2.000) de fl., indicați ca fiind cheltuiți pentru mănăstirea din Blaj, observa că acești bani trebuiau administrați din partea de venituri prevăzute separat pentru ea în actul de fundație a episcopiei, care n-aveau nimic comun cu veniturile episcopului. Spunea că nu poate să înțeleagă de unde și-au tras originea asemenea dispoziții „pentru distragerea banilor noștri. Într-adevăr, n-ar fi echitabil a se gândi că Maiestatea sa preaevlavioasă, care singură ordonă, foarte conștientă de interdicțiile canonice de care sunt pasibili de drept laicii, ori de câte ori numai s-ar gândi să pună mâna pe [ceea ce e al lui] Hristos Domnul, potrivit avertismentului dat de Mântuitor: Cezarului cele ce sunt ale Cezarului, lui Dumnezeu cele ale lui Dumnezeu, ar fi vrut, după placul ei, să întoarcă în folosințe străine, spre paguba mea, veniturile destinate întreținerii episcopului...” Așadar, Dăianu „iarăși și iarăși să insiste, să roage, să suplice” la Cămară pentru „despăgubire”, căci, altfel, el va trebui să se adreseze din nou suveranei „pentru expedierea acestei cauze, deja decisă în favoarea noastră prin două decrete”. Dar despre pretinsul al doilea decret Inochentie știa numai din scrisorile plenipotențiarului său; de aceea îi cerea acum o copie autenticată pentru orientarea sa⁵².

Protopopul însă va răspunde la 22 martie că n-a putut s-o obțină „în nici un chip” de la Cămară și era necăjit că a așteptat trei săptămâni degeaba la Sibiu ca să se satisfacă pretenția mandantului său din exil. Căci, observându-se la Cămară că „extrasele” n-au fost bine făcute, cei de acolo au început să le „vânture”, după ce s-a crezut că se renunțase la ele și „fiecare cum a putut, așa a băgat mâna în punga” lui Micu. Totuși, i s-au făcut foarte bune promisiuni, dacă ele erau sincere⁵³. Într-o altă scrisoare, din 29 august, Dăianu va arăta că după câțva timp a fost din nou la Sibiu, atât pentru treburi proprii, cât și pentru aceea a mandantului, pe care „n-am conținut s-o zoresc și, văzând că iarăși mă poartă în procesiune, m-am dus cu domnul protopop Nicolae de Sadu⁵⁴, după sfatul domniei voastre ilustrisime, la domnul Vincler⁵⁵, promițându-i, pentru intervenție, o răsplată de 100 de fl. și astfel toate cele ce erau ascunse până acum au fost date la iveală de el și a chiar citit în fața mea un decret care venise înainte pentru domnia voastră ilustrisimă, în care, în fine, stă că deși d. v. il. ați fi păcătit contra Maiestății sale regești [și] n-ați fi vrednic să vi se dea cele sechestrate din domeniu, totuși Maiestatea sa, mișcată de

milostivire și clemență, poruncește ca, după ce se va termina aici lucrarea, să i se notifice Maiestății sale care e suma, apoi va veni un alt ordin, de unde să se dea sau să se plătească..." Socoteala (cu data de 9 octombrie 1755), expediată de Dăianu cu titlu informativ episcopului la Roma, nu era – potrivit spuselor lui Winkler – decât o parte a evidenței globale, pe care tot el a și făcut-o, a înaintat-o spre semnare șefului Cămării (Bornemisza) și „o trimit la Viena”, urmând ca Dăianu să fie înștiințat când va sosi de acolo noul ordin (cel de plată). Winkler i-a recomandat că ar fi bine dacă s-ar solicita în capitala imperiului, prin „vreun pătron”, grăbirea acestui ordin⁵⁶.

Probabil că, în ciuda bacșișului făgăduit, Dăianu era purtat cu vorbe goale, căci se pare că de la Cămara transilvăneană n-a plecat la Viena nici o hârtie în favoarea pretenției lui Micu. Bornemisza va fi refuzat până la urmă să iscălească ceea ce i-a propus Winkler, subalternul său? În orice caz, la Curte nu s-a rezolvat nimic în atare direcție, deși cuscrul împuternicit i-a comunicat lui Inochentie, la 21 august 1757, că „agentul” (nu știm sigur dacă e vorba încă de Iselpach!) i-a scris de la Viena că „are ferma speranță că în curând trebuie să se dea mandatul; acum – adăuga el – l-am îndemnat iarăși cu o epistolă și deci, dacă pentru aceasta ar putea domnia voastră ilustrisimă să lucreze [intervină] prin cineva ca [banii] să se trimită de Cămara vieneză, ar fi foarte bine, dar dacă nu, totuși îi trimitem chiar de aici, numai să se dea”⁵⁷. Primind cenzurată (la Viena) și abia la 9 februarie 1758 această scrisoare, Inochentie va răspunde la 4 martie asupra punctului respectiv: „Despre pretenția (!) noastră înțeleg că-ți scrie aghentul că are bună nădejde și că l-ai mai deșteptat frăția ta cu o carte, îmi pare bine de dragostea cea frățească că-i sânguitoare. Banii de s-are da numai, iară că se vor da den (!) Beciu o din Ardeal puțin face, că până îi vom scoate din mâinurile celor care îi țin în nevoie, iar când vor fi pe mâinurile frăției tale, va fi lesne a face dispoziție. Deși știi numele aghentului, l-aș recomandă și eu la cineva în Beciu”⁵⁸.

Între timp s-au complicat lucrurile și datorită faptului că în primăvara lui 1757, printr-un decret regal, s-a interzis (din nou, ca și cu un deceniu mai înainte) corespondența, „sub orice motiv” și fără termen, cu Inochentie. Interdicția va fi fost prilejuită – pe lângă recrudescența tulburărilor împotriva Unirii⁵⁹ – de intenția exprimată de el, încă din toamna anului precedent, de a cere permisiunea forurilor superioare ca în anul următor, după Paști, să se întoarcă, prin Viena, acasă! Precum scria la 27 noiembrie 1756 – după o întrerupere epistolară de zece ani – urmașului său din episcopat, lui Aaron, pensia i se trimitea „chiar cu greutate și totdeauna târziu”. „Din aceste și alte motive” voia să se înapoieze în țară, cuprins și de nostalgie, cum spune la începutul scrisorii: „Nu știu prin ce dulcime [ne] atrage pământul natal pe toți și nu îngăduie a nu [ne] aminti de el. Zilele mele sunt tot mai spre asfințit și aș vrea ca sufletul meu, în timpul când se va despărți de corp, să fie recomandat Creatorului meu, prin preasmeritele rugăciuni și sfintele voastre slujbe și ca osemintele mele să aștepte obșteasca înviere în venerabila mănăstire din Blaj”, pe care a întemeiat-o

în vremea păstoririi sale. Întreabă pe destinatar cu ce ar putea el „să fie mai mult pe placul” acestui sfânt lăcaș: „oare are cuviincioase clopote și orologiu”, căci se va întoarce prin Viena, unde speră să obțină de la puterea suverană ceva (desigur și pentru acest așezământ)⁶⁰.

„Alte motive”, pentru care ar fi vrut să meargă în vara anului 1757 la Viena și de acolo să se întoarcă în țară, le aflăm din alte scrisori. Spera – rezultă din acestea – să obțină la Curte banii revendicați din grâu și vin, iar revenit acasă „să-mi pot duce restul vieții, potrivit cerinței demnității mele [de episcop] nu numai mai lesne, ci și mai folositor, cu această mică pensie viageră a mea”. Dar apoi, în urma izbucnirii Războiului de 7 Ani, „temându-mă – îi scria lui Kaunitz la 12 octombrie – ca prezența mea în aceste împrejurări la augusta Curte, ocupată și apăsată de războiul atât de funest, ar părea inoportună și supărătoare și că, în loc de milostivirea sperată, aș găsi mai degrabă neplăcere, mi-am amânat până acum urcarea [la Viena]”. Drept aceea, solicita interpușarea cancelarului (pentru satisfacerea pretenției sale bănești) și-l întreba dacă ar fi timpul indicat să vină acolo⁶¹. Kaunitz i-a răspuns la 17 noiembrie: „... Cu privire la plecarea la care vă gândiți domnia ilustrisimă și măria [voastră] din acea sublimă urbe, unde v-ați ales șederea, ați făcut mai bine că v-ați amânat-o, deoarece nu e timpul și, dimpotrivă, ar fi de temut că singură această intenție de a pleca ar fi contrară neclintitei [*rectissimae*] voințe a preasacrelor lor Maiestăți chezaro-crăiești⁶². În afară de aceasta, vreau să atrag atenția domniei voastre ilustrisime și reverendisime ca să nu uitați a restitui și a trimite înapoi aici îndată cele ce întâmplător sunt reținute la dv. și se referă la episcopie și succesorii dv. În sfârșit, dacă, din întâmplare, ar mai fi până acum restanțe de bani din lucrurile ce s-au găsit în timpul renunțării [la episcopie] și s-au vândut, în astfel de caz să poștiți a avea grijă ca un asemenea depozit să vi se adjucece mai degrabă prin mijlocirea vreunui agent sau prieten care stă aici”⁶³.

Din replica lui Inochentie, la 10 decembrie⁶⁴: „Cu privire la venirea mea de aici acolo, pe care o meditam mai înainte, așa cum vi se pare Excelenței voastre că e mai corespunzător neclintitei voințe a preasacrelor lor Maiestăți, m-am silit totdeauna și până acum, după puterile mele, să mă acomodez, tot așa acomodându-mă întru totul [și] în viitor preaînțeleptului sfat al Excelenței voastre, cerut cu râvnă, și voinței preasacrelor lor Maiestăți, am de gând să aștept vremuri mai bune (după care suspin)⁶⁵.

În legătură cu cele ce se află în mâinile [mele], dacă aș fi avut ocazia sigură, le-aș fi trimis înapoi demult, dar, cu știrea⁶⁶ mea, rari sunt aceia care vin de aici acolo și nu vreau să le primească din pricina greutății, căci sunt tomuri și fascicule; cu toate acestea, voi veghea și voi încerca să le trimit înapoi, cât mai repede voi putea. Dacă ilustrisimul și reverendisimul domn episcop, succesorul meu, împreună cu călugării venerabilei mănăstiri, ar găsi mai repede pe cineva, în care ar putea avea încredere, numai să fie prevăzut de ei cu plenipotență sau scrisoare de încredințare, eu aș preda imediat cele ce sunt de predat⁶⁷, contra recipisă și cuvenitele chitanțe, căci pentru mine nu sunt decât povară și grijă.

Relativ la restanțele de bani scoși din grâu, respectiv din vin etc., care se aflau în timpul renunțării la episcopie și s-au vândut, deoarece înțeleg din scrisoarea Excelenței voastre că acum încă trebuie să mă îngrijesc să mi se adjuceze zișii bani și eu, după atâtea schimbări, care au urmat de când stau aici, nu sunt în stare să găsesc *hic et nunc* [aici și acum] pe nimeni căruia aș putea să încredințez aceasta și care, întâmplător, ar vrea s-o primească, iar pe de altă parte, neîndoindu-mă că un singur cuvânt al Excelenței voastre poate mai mult, pe lângă preasacrele lor Maiestăți, decât douăzeci de agenți pe care mi i-aș constitui, recurg preaumil la înăscuta bunătate a Excelenței voastre ca să vă interpuceți patronajul pe lângă preasacrele lor Maiestăți și unde s-ar cuveni sau ar fi nevoie; căci tare îmi lipsesc acei bănișori⁶⁸, fiindcă foarte des mă chinuie podagra și nu rareori chiar chiragra, încât nu sunt în stare să merg nici la biserici și devoțiuni publice și nu sunt capabil să-mi țin la bătrânețea mea, pentru mângâierea și necesitatea mea, doi cai sau catârce⁶⁹.

Despre nădejdea acestei recuperări i-a scris exilatul și lui S. Caliani la 28 iunie 1757, când i-a răspuns la rândurile adresate de el, la 24 mai, din Viena. Și Caliani, și Gr. Maior, devotați alumni romani ai săi de pe vremuri, apoi călugări la mănăstirea din Blaj, nu erau în relații bune cu Aaron nici după ce cel din urmă ajunsese episcop, demnitate la care râvniseră și ei. Socotindu-se chiar nedreptățiți de acesta, îndeosebi prin rigorismul lui, ei plecară în februarie în capitala habsburgică, pentru a-și căuta dreptatea⁷⁰. Aaron se întreba dacă n-au făcut cumva acest lucru ca să se grăbească spre a-l întâmpina la Viena pe Inochentie, care anunțase – precum am văzut – că va căuta să se înapoieze pe acolo în țară⁷¹. Surghiunitul îi răspundea deci lui Caliani: „Am înțeles cu mare mirare, și cu durere și mai mare, pătimirile, săcăielile, nedreptățile și, precum scrii, persecuțiile [îndurate] de voi; mă mângâie doar un lucru: acela de a pricepe că cele ce vi se reproșează cuvioșiilor voastre sunt false și mai degrabă născocite din invidie”. Îi îndeamnă la răbdare creștinească, totuși fără ca prin asta să-i împiedice a-și revendica drepturile. „Dar vreau să știți cuvioșiile voastre că eu nu mă pot amesteca, fără permisiunea expresă a preasacrei sale Maiestăți și mandatul Scaunului apostolic, în această cauză, mai ales de regim și disciplinare [a vieții mănăstirești]. Iar aici [la Roma] nu se va obține nimic peste voința preaaugusteii Curți și a informării date de Înălțata Nunțatură, în consecință doleanțele voastre trebuie prezentate și remediate la început acolo. De aceea, ca bun și adevărat prieten ce sunt, vă sfătuiesc să vă dați osteneala de a vă împăca cu reverendisimul domn episcop local, cât mai repede cu putință, și, rânduindu-vă bine lucrurile, să vă întoarceți la mănăstire” – unde să-și vadă de viața lor cucernică⁷². Apoi le dă de știre și lor: „Eu îmi propusesem ca în anul acesta să mă întorc la Viena, sperând să pot primi acei pușini bani rămași, strânși din vânzarea grâului care se găsea la Blaj în timpul renunțării și, de altfel, dacă nu mă înșel, [în privința lor] Maiestatea sa a dat o rezoluție și, în sfârșit, după ce voi fi primit permisiune de la preasacrele lor Maiestăți [!], să vă vizitez și pe frățiile voastre în Transilvania, ca să mai pot aduce ceva din

partea mea acelei venerabile mănăstiri. Dar în aceste împrejurări nu îndrăznesc să mai supăr și eu preaaugusta Curte, ocupată și apăsată de atâta război și de cheltuieli, așteptând din zi în zi să auzim [lucruri] mai bune la rugămințile noastre⁷³.

Interzicerea corespondenței a fost comunicată de Cămara transilvăneană lui Aaron, pentru el și cler. De la Aaron a aflat, pe neașteptate, de această măsură oficială Dăianu, când, în timpul păresimilor din 1757, se întorceau împreună de la Sibiu, unde avuseseră „diferite treburi” (reamintim că protopopul nostru era și „notar al clerului” sau, cu un alt termen, „al săborului”). „Plenipotențiarul”, se adresa în luna mai, în scris, tezaurarului, întrebându-l ce va trebui el de acum să facă spre a-și putea îndeplini împuternicirea⁷⁴. Borne-misza, în răspunsul său, arăta că va trebui și el, petiționarul, să se supună opreliștii până la sosirea unei rezoluții referitoare la cazul său special, pentru care a intervenit la Curte⁷⁵. Abia prin august a primit Dăianu autorizația, dar cu condiția ca scrisorile să fie prezentate tezaurarului, acesta să le trimită „înălțatei Cancelarii vieneze”, iar de acolo să fie expediate destinatarului⁷⁶. S-a propus, într-o dezbateră, din 20 iunie, la Curte, a amintitei intervenții, că în felul acesta se poate preveni orice abuz al corespondenței, recunoscându-se mai departe împuternicirea lui Dăianu, pentru ca Inochentie să nu se plângă la Curie că i s-ar închide calea de a solicita recuperarea „debitelor sale active și lucruri asemenea⁷⁷”. Așadar, corespondența nemijlocită cu Micu rămânea interzisă chiar și pentru împuternicitul său oficial din Transilvania. „De ce? Ignorez!”, observa Dăianu în scrisoarea din 21 august, dându-i de știre această interdicție.

Nedorita știre i-a ajuns la cunoștință, prin aceeași scrisoare cenzurată și foarte întârziată, la 9 februarie anul următor, fiindu-i predată de Brunati, din ordinul lui Kaunitz. Confirmând acestuia primirea, printr-o scrisoare redactată la 25 din aceeași lună, dar expediată numai la 1 martie, vlădica își exprima mirarea asupra măsurii luate și întreba, la rîndul său: „pentru ce aceasta?” Protestează vehement că nu admite ca cineva să fi fost un supus mai credincios al „preasacrelor lor Măiestăți” decât el; unii „mizerabili”, lingușindu-le, defăimează pe alții, „caută nod în papură și fir de păr în ou, și niciodată nu găsesc”. Roagă să i se permită corespondența „măcar cu cei legați prin sânge” cu el și cu „plenipotențiarul”, care i s-a aprobat cu ocazia demisiei și care încă îi este necesar. Reamintește, în treacăt, și de cererile sale „de mai înainte” (deci pentru intervenție în chestiunea bine cunoscutei sale pretenții asupra veniturilor domeniiale de la Blaj)⁷⁸. La 4 martie, răspunzând lui Dăianu, îi împărtășește și lui neplăcuta sa surpriză că s-a impus celor din țară „să nu correspondeiți cu mine. De care lucru nu mă poci mira destul: pentru ce aceasta? că eu de ce am făcut sau am scris nu mă tem, nice mă rușinez de s-ar publică lui în mijlocul țării. Acest lucru va fi fapta pismașilor, cari, vrînd să să lingușască pe lângă chezarocrăeasa, nu găsesc alt în prilej mișăi, fără cu stricarea vestiei altuia. Însă, cu toate acestea, poruncile celor mari trebuie ascultate, păzite și cinștite. Pentru

aceea bine ai făcut că ai căutat întâi slobozanie, apoi ai scris, că n-aș vrea să cază cineva în urgie pentru mine⁷⁹.

După toate probabilitățile, Kaunitz nefăcând intervenția solicitată cu privire la recuperarea veniturilor revendicate, Inochentie a pregătit, cu data de 1 iulie 1758, o nouă suplică adresată Mariei Tereza. În aceasta, reluând în parte elemente din cererea mult anterioară (înaintată prin Iselpach, în octombrie 1753) și din scrisorile lui Dăianu, stăruie din nou ca suverana să ordone, de această dată printr-un „decret definitiv”, Cămarii transilvănene predarea, fără altă zăbavă, a veniturilor ce i se cuvin. Ele „se ridică la circa 9.000 de florini”, cum a fost informat, „prin viu grai”, de slujbașii aceleiași Cămări, împuternicitul său. Face aluzii și acum la greaua sa stare materială, împovărat fiind de datorii; cu ajutorul acestor bani, doriți de mulți ani, ar putea să le plătească creditorilor care îl presează în urbe și să-și trăiască aici liniștit restul vieții⁸⁰.

Suplica n-a fost trimisă de solicitant direct împărătesei-regine sau Curții; el n-a încredințat-o spre transmitere nici reprezentanței diplomatice a ei din Roma, ci a expediat-o, se pare în urma sfatului unui prieten din Roma, Carlo Ancarani, unui agent din Viena, Gianfortunato Molinari. Ni s-au păstrat niște instrucțiuni – pe alocuri confuze – purtând data de 11 noiembrie 1758, în care se arată că această suplică (uneori i se spune în instrucțiuni *istanza* sau *memoriale*) trebuie predată de agent, „printr-un oarecare mijloc cu autoritate”, suveranei, mijloc sau „canal corespunzător” pe care agentul trebuia să-l găsească. Se susține (și aici), chiar foarte insistent, că pretenția privind veniturile respective ar fi fost aprobată și ordonată de suverană spre executare prin două decrete⁸¹, deci nu mai trebuie să treacă în prealabil – cum rezultă că a crezut și, în consecință, chiar a încercat să acționeze Molinari în lunile precedente – prin dezbateră vreunui for de la Curte. Precum se subliniază, dar nebulos, trebuie dobândit de la împărăteasa-regină un ordin nou și definitiv de aducere la îndeplinire a unei decizii căreia nu i s-a dat până acum urmare⁸².

La 13 decembrie, Molinari primește instrucțiuni suplimentare, care, de fapt, constau, în bună parte, în repetarea celor din 11 noiembrie. Totodată, Inochentie refuză cererea sa de a-i trimite „transumptul decretelor Maiestății sale”, cu motivarea că ar fi „superfluu, deoarece în memoriul care s-a transmis, spre a fi prezentat Maiestății sale, sunt indicate decretul ce se cer și, în special, primul” (adică, observăm noi, cel din 30 august 1751, singurul după care vlădica însuși avea copie); „toate celelalte decrete succesive, deoarece nu sunt decât o simplă explicație a celui dintâi pentru respectiva executare a sus-zisului [a celui dintâi], la Cancelaria regească [Aulică Transilvăneană], unde se află cel dintâi cu data de zi și de an, la nevoie se vor găsi ușor cele două succesive...” Dacă Molinari crede că n-ar putea să îndeplinească misiunea încredințată în forma ce i s-a cerut, „fără alte probe și reflecții”, să renunțe de a se mai ocupa de această chestiune, urmând ca Micu, în înțelegere cu Ancarani, să caute pe altcineva care s-o ducă la capăt⁸³.

Molinari va fi renunțat într-adevăr, căci la 28 mai 1760 vlădica își constituie ca procurator pe Giovanni Pietro nobile de Soresina, „agent jurat de Curte și de stat pentru afacerile Italiei”, ca să înainteze reginei o suplică relativă la aceeași recuperare. Mandatul de procură a fost legalizat, în fața a doi martori, de Giuseppe Niccolò Venere, notar public acreditat la colegiul curiei Capitolului din Roma⁸⁴. La 4 iunie, Inochentie, înștiințându-l pe Dăianu despre această numire, îl ruga ca, dacă noul agent i-ar cere informații cu privire la chestiunea respectivă, să i le dea și dacă acela ar obține de la suverană ordinul de plată către Cămara ardeleană, el (protopopul) va putea să-i trimită bani la Viena, de unde îi vor fi aduși lui personal sau transmiși de același la Roma⁸⁵. Dar treceau anii fără ca Soresina să dea semne de viață. Scriindu-i la 14 decembrie 1763, Inochentie îi împărtășește că, cu prilejul unei călătorii a principelui Ruspoli la Viena, l-a rugat pe Andrea Petrelli, secretarul acestuia, să înainteze un memoriu al său (iarăși!) suveranei în problema pe care o știm, dar secretarul, stând puțină vreme în capitala habsburgică, s-a întors în urbe fără a-i fi îndeplinit rugămintea. De aceea, vlădica îi recomandă lui Soresina să se ocupe de memoriu, spunându-i că în anii de război nu l-a mai incomodat, în cunoștința faptului că în asemenea împrejurări cu greu se rezolvă astfel de cereri. Dar acum, după restabilirea păcii, terminându-se Războiul de 7 Ani (încă în februarie), îl întreabă dacă a întreprins vreun demers și dacă are de gând în continuare să se intereseze de problemă, ca să știe și dânsul ce să facă și să ia măsurile ce se impun⁸⁶.

Nu cunoaștem alte demersuri în legătură cu soarta acestei importante pretenții bănești a episcopului exilat; fără îndoială, eforturile sale atât de îndelungate pentru satisfacerea ei au rămas zadarnice.

Evident, nu numai situația sa materială și sănătatea adeseori șubredă îl preocupau mult pe vlădică în surghiunul său roman, după demisie. De asemenea, nu numai explicabilul său dor de țară – episcopul stând de atâta amar de vreme printre străini – îi întrista zilele, desigur și mai mult după eșuarea intenției de a se putea întoarce acasă în 1757 sau în 1762. Fire energică, dinamică, întreprinzătoare, plină de neastâmpăr, trebuie să-l fi muncit tare și lipsa posibilității de a mai conduce, de a comanda în slujba bisericii și poporului său, de a-și continua lupta, chiar și la o vârstă mai înaintată, pentru interesele și drepturile lor. Cu alte cuvinte, lipsirea de exercitarea autorității episcopale, care în situația de atunci a românilor din Transilvania oferea această posibilitate!

Dar iată că s-a ivit o împrejurare care îi trezește speranța de a putea nu numai să revină în țară, ci chiar să ajungă din nou în fruntea bisericii sale, să-și redobândească vlădicia, să-și reia lupta. Urmașul său în episcopie, Aaron, murind la 28 februarie st. v. (10 martie st. n.) 1764⁸⁷, scaunul episcopal de la Blaj a rămas vacant. A. Dăianu și alți adepți credincioși ai lui Inochentie, clerici (printre ei, Grigore Maior) și laici, socoteau că se înfățișa astfel un prilej neașteptat spre a încerca readucerea acestuia din exil în țară, ca episcop, a doua

oară. La 10 (st. v.; 21 st. n.) martie, același protopop-cuscru, dar și notar al clerului, i-a scris, după cum rezultă indirect din cele de mai jos, despre gândul amintit și vlădica abia a primit la 20 aprilie (poate st. n.) scrisoarea, că i-a și răspuns în ziua următoare. Credem că acest răspuns (dat într-o frumoasă limbă românească și, ca de obicei, cu alfabetul chirilic) merită să fie reprodus aici, aproape în întregime:

„... Pentru smerenia mea bine știți frățiile voastre că eu când am primit această sarcină grea a vlădiciei, nu o am priimit ca să părăsesc apoi turma cea încrezută grijii mele, ci ca să o pasc, să o păzesc și să o îndreptez, în ce chip am și făcut, cât am putut, precum știți. De o am lăsat, o am lăsat, că n-am putut aimitirea face.

Și iarăși de va vrea Dumnezeu să mă chieme, măcar îngreuiat cu bătrânețele, pentru binele de obște nu voi fugi de munca și osteneala, ci iarăși voi încinge arma mea pe coapsa mea; însă de vi voia să mă aveți iarăși, trebuie să aveți inimă tare, voile tuturor unite împreună, să deschideți ochii și să înălțați cuvântul, să lăpădați toată frica pentru dreptate. Și așa să vă rugați la înălțata împărăteasă: Săltează și să veselește dimpreună cu supușii împărăției sale toată Europa pentru înălțarea fiului său în craiul cel nou al romanilor⁸⁸ iproci, să se îndure milostivirea împărăției sale să vă îmbucure pe frățiile voastre și cu trimiterea mea iară la ipiscopie punând dinpreună și oca [motivul]: cât rău s-au făcut în s. unie pentru lăsarea mea de vlădicie iproci și ce bine s-are face de m-aș întoarce și ce va fi de nu mă voi întoarce iproci. Pentru care oci așijderea să vă rugați cu mare umilință la preaosfințitul papa, cât mai curând, ca să pue pentru cinstitul cler la înălțata crăiasă și să mă trimită iară la ipiscopie, ca să nu să facă pagubă în s. unie mai multă, ci și câtă s-au făcut și câtă încă iaste, să se lecuiască. Așijderea să vă rugați înălției sale arhiepiscopului nostru de la Strigon⁸⁹ ca să vă fie întrajutoriu ca un bun protector al s. unii din Ardeal. Și de veți socoti că vă sunt de lipsă, și exăltenților sale ipiscopului cel latinesc⁹⁰ și gheneralesului⁹¹, că aceiia pe mult vă pot ajuta. Să poate pune țara punctum, să alegeți cine veți vrea afară de mine⁹², dară nu tremurați, că fiind nevinovați precum sunteți, nimica nu vă pot face.

Lângă instanția carea o veți trimite la preaosfințitul papa, scrieți o carte la acest bun preot și călugăr (a cui vom da și titlușul)⁹³, recomandându-vă să mă îndemne pe mine la întoarcere și să vă dea instanția la papa, că noao nu ni se cuvine să o dăm. De va viți (!) teme cumva că nu vor putea veni cărțile supt numele meu, le închideți supt numele nepotului meu Ianoș, și carea veți scrie acestui mai sus adus înainte preot și instanția la preasfințitul papa, că el le va purta unde se va cuveni. Nu tământați vremea, ci lucrați până aveți lumină, ca să nu vă cuprinză întunerecul⁹⁴. Cartea preac[institutului] j[lupân] poștameșter de la Bălgrad văz că au venit și supt numele meu, cui i-am și răspuns, cu carele vă puteți înțelegi; însă eu crez că nu să vor împiedica cărțile. În instanție (!) carea veți trimite la papa, trebue să vă iscăliți cu (!) numele a tot clerului vicareșul și frăția ta notareșul clerului și protonotareșul apostolicesc și altul care veți socoti. Înștiințează-ne îndată despre luarea acestii cărți⁹⁵.

Aceleași date le repetă, în parte, la 28 aprilie în epistola, tot românească, prin care răspunde la scrisoarea din „21 de zile ale lui Marți“ (!) ce i-a fost trimisă de un alt aderent, „vechi prieten“, cum îl numește, mirean, precum reiese din felul cum i se adresează Inochentie, dar pe al cărui nume nu-l cunoaștem. Vlădica își exprimă, la începutul epistolei, pe de o parte bucuria că destinatarul era acum pe cale de însănătoșire după o boală îndelungată, iar pe de alta regretul pentru moartea lui Aaron, „înțelegând strădania cea multă și libovul cel mare și pofta cea bună ce avea spre binele de obște și mai ales spăsăniia sufletelor sieși încrezute...”

Apoi arată, în plus față de reluări uneori textuale din scrisoarea către Dăianu, că în timpul păstoririi sale n-a căutat „hazna [folosul] mea, ci a neamului până ce am căzut și în urgia pizmașilor, carii neputând răbda până ce m-au săpat și pârât cu minciuni pe supt ascuns, până ce m-au scos de acolo scriind pe supt ascuns la înălțata Curte că de nu să va rândui alt vlădică acolo, pe scurtă vreme nice pomană va fi în Ardeal de s. unie⁹⁶; iar a lor grijă, precum se vede, n-au fost întărirea s. unii, ci ca să se strice de tot și să mă împiedece, să mă urnească de la cererile noastre cele pe dreptate, de lipsă și de folos neamului nostru; pentru care lucru văzând eu la înălțata curte însă vândut și să crede mai mult informațiilor și scrisorilor celor de pe ascuns ale pizmașilor și plânsorile noastre pentru care eram chemat la Beciu nu să lua în sus, ci altele începea, am alergat și aicea la preaosfințitul papa, ca la capul legii și cel mai mare păstoriu, care zicând că am făcut bine și că va munci, numai să fim o țiră pentru vremi cu așteptare; și știu că au și muncit, și biruind informațiile pizmașilor și neputând ajuta, zicând că clerul nu mă ține, și eu zăbovind și fiind de toți părăsit aici și lipsit, și a mă întoarce la turma mea oprit, mi-au (!) căutat a face precum am făcut, însă cu temei și făgăduință bună să strice. Că știind că ce s-au făcut acolo bine până acum, prin strădania mea, munca și rugăciunile mele s-au făcut⁹⁷.

Deci avînd Dumneavoastră nădejde că întoarcerea mea iarăși la ipiscopie are fi de folos și s-are așăza răzvlătirea⁹⁸ cu venirea mea“, în continuare repetă că, în ciuda vârstei sale, el nu s-ar da înapoi de la muncă și luptă, „însă a mă întoarce iarăși, nu stă în puterea mea, ci după Dumnezeu, stă în voia înălțatei împărătese și în unirea voilor dumnilor voastre“. Cere și aici, dar cu mai puține amănunte, să se facă demersuri în favoarea lui la suverană, la papă, la episcopul de rit latin, la generalul (comandant și totodată președinte al Guvernului din Transilvania), la arhiepiscopul de Strigoni. În sfârșit, să mai dăm un citat: „Mulțămesc dumnitale de Țai adus aminte de mine al său smerit prietin și nu te-ai îngreuiat a mă înștiința de lucrul întâmplat, mă rog să nu-ți fie cu greu și de cele viitoare a mă înștiința“⁹⁹.

Așadar, Inochentie, răspunzând adepților săi din țară, în aprilie 1764 căuta să le sugereze un program de acțiune în vederea reintegrării sale, spre a deveni vlădică a doua oară.

Principala piedică în calea realizării acestui program era atitudinea Mariei Tereza. Surghiunitul s-a hotărât să contribuie el însuși la încercarea de a o

împăca, prin mijlocirea lui Kaunitz. Drept urmare, la 9 iunie scrie puternicului cancelar și despre această chestiune, mai bine zis în primul rând despre această chestiune, rugându-l stăruitor, deși în termeni nebuloși, – întrețesuți cu figuri de stil despre „slăbănogul” și „sutașul” biblici, cu care se compară în nevoia lui de ajutor –, să intervină cu „o vorbă” pentru îmbunarea „maiestăților lor” față de el, ca să i se permite contemplarea „preadoritelor fețe” ale acestora, într-o vreme când „toată Europa se bucură și exultă, dar înaintea tuturor ne bucurăm și exultăm noi, preacredincioșii supuși”, cu prilejul alegerii și încoronării lui Iosif al II-lea ca rege al romanilor (motiv recomandat și în scrisoarea către Dăianu spre a fi invocat), prilej pentru mulți să obțină milostiviri; rezultă că dintre ei n-ar vrea să lipsească nici solicitantul nostru, sub forma „reconcilierii”¹⁰⁰. Despre voința sa de întoarcere chiar în țară, prin favoarea suveranei, ca episcop a doua oară în fruntea diecezei Făgărașului, el nu amintește aici formal, fără îndoială fiindcă socotea că „nu se cuvine” s-o facă personal, iar revenirea în patrie și în calitate râvnită nici nu s-ar fi putut concepe fără o prealabilă îmbunare a suveranei.

De fapt, și cu doi ani mai înainte – ca să nu mai vorbim de bine cunoscutele tentative anterioare – a încercat, în parte, acest lucru, rugând, deși cu variațiuni contradictorii, la 14 iulie 1762, pe arhiepiscopul-primat Barkóczi să pună „o vorbă” pe lângă suverană de a îngădui „să mă întorc la mănăstirea mea sau acolo unde – fiind deja aproape sleit de bătrânețe, frânt de osteneli, chinuit mult de podagră – aș putea să-mi trăiesc puținul timp ce-mi mai rămâne din viață și să-mi las oasele”. Ar vrea, fiind „îngreuiat de vârstă”, înainte de moarte să mulțumească suveranei, „în persoană” (chiar), dacă n-ar supăra-o, „pentru toate binefacerile ce mi s-au acordat și mi se vor acorda. Căci eu, preaînălțate principe, deoarece nu mai sunt în stare să fac față ostenelilor, n-aș vrea să mă amestec în nici un lucru, decât dacă cumva Măiestatea sa preasacră mi-ar impune în chip serios să îndeplinesc vreo treabă, dar cu pensia ce mi s-a atribuit voi fi mulțumit în acele părți...”¹⁰¹ Desigur, arhiepiscopul n-a intervenit; chiar dacă ar fi făcut-o, Maria Tereza nu l-ar fi ascultat în atare privință.

Grigore Maior, adresându-se, probabil în mai sau la începutul lui iunie, nu direct lui Inochentie, de bună seamă ca o precauție din pricina amintitei opreliști a corespondenței cu surghiunitul, ci lui Ioan Micu-Klein, s-a făcut și el purtător de cuvânt al celor care doreau ocuparea pentru a doua oară a scaunului vlădicesc din Blaj de ilustrul unchi al acestuia. În răspunsul său din 24 iulie 1764, cel din urmă transmite bucuria resimțită de Inochentie pentru „filiala propensiune și intenția sfinției voastre și a acelora care doresc binele întregii obști”. Dar „oricine va fi chemat [în vlădicie], fie ilustritatea sa [deci Inochentie], fie un altul, dintre sfințiile voastre, să nu aibă altă grijă decât mărirea lui Dumnezeu, mântuirea sufletelor și cinstea neamului”. În acest răspuns cu metafore biblice, sugerat de exilat nepotului său, se repetă aproape declarația sa proprie din aprilie același an, comunicată altor aderenți din țară (expusă de noi în paginile precedente), și anume că „deși e îngreuiat de bătrâ-

nețe, totuși, pentru binele obștesc și spre mai marea tărie a sfinților voastre, [precum] și pentru pacea poporului, nu s-ar feri de osteneli, dacă ar plăcea și celor de sus și ar porunci Maiestatea sa...”

Reținem din același răspuns și aluzia vagă că „sunt tot acolo [se subînțelege: în țară, la Blaj] unele lucruri neîmplinite care fuseseră promise ilustrității sale”, dar a căror ducere la îndeplinire, și chiar un răspuns (oficial) cu privire la ele, au fost împiedicate de uneltiri răuvoitoare¹⁰². Evident, e vorba de nereușita recuperării de către Inochentie a celor restante din veniturile sale episcopale, despre care am relatat pe larg în paginile de mai înainte, chiar în acest capitol.

Sinodul electoral pentru designarea a trei candidați, dintre care suverana ar fi trebuit să-l numească pe noul episcop, a fost convocat la Blaj pe data de 29 iunie st. v. (10 iulie st. n.) 1764¹⁰³. Rezultatul votării, care a avut loc a doua zi: Gr. Maior 87, Inochentie 70, S. Caliani 7 voturi. Cifrele acestea (care sunt de preferat celor oferite mai târziu de S. Micu: Maior 90, Inochentie 72, Caliani 16)¹⁰⁴ vor fi comunicate de însuși Maior protectorului său de odinioară, exilatului din Roma¹⁰⁵, printr-o scrisoare adresată nepotului acestuia¹⁰⁶. Nepotul Ioan Micu, în scrisoarea sa din 27 iulie către Maior, îi spunea că unchiul surghiunit se bucură că „va vedea înălțat în scaunul său pe unul din fiii săi iubiți”; totodată, i-a tălmăcit dorința acestuia de a putea reveni în țară și a-și petrece acolo „puținele zile ce-i mai rămăneau [de trăit]” și, ca oasele lui să poată fi înmormântate în mănăstirea unde a muncit el, se arăta gata să se înapoieze acasă, „socotind că astfel ar putea veni în ajutor poporului ca acesta să se convertească spre bine”¹⁰⁷. Vom vedea însă că până la toamnă lucrurile se vor petrece altfel.

Deocamdată constatăm că răspunsul lui Kaunitz, din 20 iulie, la pomenita epistolă din 9 iunie a lui Inochentie, era nefavorabil: „Deși nu mă îndoiesc cătuși de puțin că s-a potolit deja indignarea preaauguste [suverane], sufletul ei fiind înclinat spre clemență și reconciliere, totuși plecarea din Roma și întoarcerea în patrie mi se par acum puțin oportune și mi-e teamă că cererea acestei îngăduințe ar putea fi mai degrabă împotriva decât în folosul intereselor domniei voastre ilustrisime și reverendisime”¹⁰⁸.

La 18 august, deci la mai multe săptămâni după ce aflate rezultatul votării săborului blăjean, Inochentie dădea cancelarului riposta: „Am primit cu o adâncă venerație preaînțeleptul sfat pe care ați binevoit să mi-l dați Excelența voastră, căreia mă supun foarte bucuros [libentissime], ca și până acum, cu toate că nu cerusem întoarcerea în patrie (chiar dacă pentru aceasta ar milita temeieri și motive nu de mică importanță și nici de neluat în seamă), ci pentru acum doar la preaaugusta Curte. Excelența voastră spune că timpul nu e oportun; dacă acum nu, atunci când?! Mie însă timpul mi se părea mai potrivit acum” și repetă motivul prilejului oferit de „înălțarea” lui Iosif al II-lea. Crede că refuzul se datorește uneltirilor urzite de cei ce continuă să-l defăimeze, urii lor nedrepte, dar el se mângâie cu gândul că „cel care se bucură de căderea altuia nu va rămâne nepedepsit”¹⁰⁹.

Între timp, A. Dăianu căuta să acționeze în vederea revenirii lui Inochentie la episcopie, conform programului sugerat de acesta în aprilie. Cunoaștem numai în parte atare acțiune, din scrisoarea adresată de protopop, din Daia, la 2 august, procuratorului general al congregației basiliene rutene din Roma, Ignatius Wolodzko¹¹⁰, superior al mănăstirii unde stătea, probabil, încă și acum Inochentie, superior, în orice caz, identic cu „acest bun preot și călugăr”, menționat de vlădică la 21 aprilie. Dăianu, care se iscălește ca „notar al clerului unit din Transilvania și protonotar apostolic” (titlul din urmă fiind doar onorific), îl informează pe destinatar că Inochentie a fost ales de cler, cu 70 de voturi (așadar aceeași cifră ca și cea dată de Gr. Maior), între cei 3 candidați de prezentat pentru numirea dintre ei a succesorului lui Aaron. Poporul, de asemenea, îl dorește cu ardoare și nu pe nedrept, căci, prin readucerea lui în scaunul episcopal, „s-ar ivi și lumina convertirii poporului recalcitrant la sfânta Unire și a restituirii vechii liniști a bisericii. De altfel, se pare că numai atât lipsește ca cei care au căzut în schismă să revină mai degrabă, decât să se lepede cei care mai persistă în Unire. Lucrul acesta se dovedește prin cele întâmplătoare după plecarea din patrie a sus-numitului domn baron Klein. Evlaviosul și, fără îndoială, zelosul și cu toate virtuțile împodobitul, pios defunctul domn episcop a guvernat această biserică; totuși sfânta Unire suferea din zi în zi pagubă, poporul cerând sus și tare întoarcerea numitului baron Klein, sub care promitea să se îndrepte. De aceea, aș ruga stăruitor pe preacinstita voastră frăție, al cărei zel și pricepere de a lucra pentru Unire a pătruns și aici, să binevoiască în chip osebit a-l dispune pe sus-amintitul baron Klein să-și reia scaunul său de mai înainte și [...] să lucrezi cu sârguință în locurile convenite pentru readucerea lui în episcopia Făgărașului”¹¹¹.

Această scrisoare a lui Dăianu către Wolodzko însoțea probabil – potrivit sugestiei lui Inochentie – o cerere către papă, pe care același eclesiastic rutean trebuia s-o înainteze la „locul convenit”.

Pe tronul papal se afla pe atunci Clement XIII (1758-1769), ca urmaș al lui Benedict XIV. Era de moravuri austere, blând, amabil și foarte accesibil; modest și de o capacitate mediocră, neîncrezător în propriile sale puteri, deosebit de influențabil, sprijinul Austriei a contribuit mult la alegerea sa¹¹². În audiența la noul suveran pontif, în ziua de 21 iulie 1758 (două săptămâni după alegerea acestuia), Micu făcându-i bunele urări de rigoare, s-a recomandat milostivirii și protecției lui pentru restul vieții, fără a uita de a-și rezerva, în treacăt, posibilitatea de a i se adresa mai târziu în alte chestiuni (desigur personale)¹¹³.

Papa va fi trimis suplica, sosită din Transilvania probabil pe la începutul lui septembrie 1764, Propagandei, pentru un referat despre Inochentie. Wolodzko a înfățișat aceleași instituții și pomenita epistolă ce i-o scrisese Dăianu, căci ea e cunoscută tocmai din arhiva Propagandei. Secretarul de atunci al acesteia – adică Mario Marefoschi (1759-1770) – a întocmit sau a pus pe un subaltern să întocmească (pe baza raportului din 1746 al lui Lercari¹¹⁴ și a

câtorva alte acte ulterioare din arhivă), foarte pe scurt, referatul cerut, în care se arată împrejurările refugierii vlădicăi la Roma, doleanțele ce le-a prezentat aici, indignarea Mariei Tereza împotriva sa, excomunicarea teologului iezuit și a lui Aaron de către el, nerespectarea de dânsul a dispoziției pontificelui precedent cu privire la numirea lui Aaron ca vicar apostolic, alegerea acestuia ca episcop, „poate” în urma abdicării lui Inochentie¹¹⁵.

Într-aceea însă, în toamna aceluiași an 1764, regina a luat o hotărâre surprinzătoare, numind ca nou episcop pe vicarul general al episcopiei, At. Rednic, care nu figura între cei trei candidați propuși de cler, neprimind decât doar câteva voturi. Așadar, și acum, ca și în alte dăți, Curtea și, în general, cercurile conducătoare ale monarhiei nu erau dispuse să respecte Diploma a doua leopoldină, când nu le convenea. Căci nici unul din candidați nu era agreat de ele. Nu numai de o revenire din exil a lui Inochentie, care le pricinuisese atâtea dificultăți cu revendicările sale naționale și în care n-aveau nici acum încredere, nu voiau să știe, dar nu le erau pe plac nici cei doi învățați devotați ai săi, Gr. Maior și S. Caliani, căci și cu ei avuseră destule neazuri (în 1747, 1757-1758). Rednic, deși fost învățacel și el al surghiunitului, împărtășea concepția ascetică de viață călugărească a lui Aaron, care îl și favorizase față de ceilalți doi și-l făcuse, cu puțină vreme înainte de a muri, vicarul general al episcopiei¹¹⁶. El nu se bucura de popularitate, dar era bine văzut de reprezentantul puterii centrale în Transilvania, prestigiosul general Andreas Hadik (care se distinse în Războiul de 7 Ani) și de arhiepiscopul Barkóczi, după cum reiese din corespondența sa cu acesta¹¹⁷.

Protopopii Avram Pop de Daia (deci A. Dăianu) și Ioan Săcădate de Biia, aleși de cler „plenipotențari” ai săi încă cu prilejul sinodului electoral, au protestat, în octombrie, împotriva numirii lui Rednic la generalul Hadik, președinte al guvernului transilvănean, precum și la Curte și la papă, afirmând că nu-l acceptă ca episcop¹¹⁸. Memoriul lor către Clement XIII, dat din Blaj la 15 octombrie st. v. (26 octombrie st. n.) a fost redactat de Gr. Maior, în caracteristicul său stil retoric, prolix, dar fără ca el să figureze printre semnatori, actul fiind iscălit, în afară de cei doi „plenipotențari”, de Vasile Caliani, ca secretar al clerului. În memoriu se vorbește despre pierderile suferite de biserica unită după demisia lui Inochentie, pierderi atribuite „indeobște” (*communiter*) lui Rednic, „faimosul client al defunctului episcop Aaron”, mulți părăsind Unirea din aversiunea ce se pricepe să inspire. Aflându-se că el ar intenționa, împotriva propunerii canonice de candidatură făcute de cler, propunere întemeiată pe Diploma leopoldină din 1701, să se impună ca episcop, „clerul și poporul romano-valah” roagă pe papă să se respecte amintita propunere, prin care au fost designați cei trei candidați, și anume Inochentie, Gr. Maior și S. Caliani (aceasta e ordinea de înșirare!) și „să fie declarat și binecuvântat ca episcop unul din aceștia”. Dacă se va proceda astfel, se va restaura buna înțelegere în biserica dezbinată, în timp ce „prin călugărul Athanasie” nu e nici o nădejde în această privință. „Din zisele motive nici noi nu-l putem și mai puțin

vrem să-l primim ca episcop, ci ne pronunțăm solemn contra lui acum, ca și mai înainte.”¹¹⁹

Contestarea numirii lui Rednic ajungând la cunoștința lui Inochentie, i-a deșteptat din nou speranța revenirii în scaunul vlădicesc, după ce, la sfârșitul lui iulie, crezuse, pe temeiul voturilor exprimate de sinodul electoral, că poate să-l felicite (desigur, cu un regret tainic pentru sine) pe Maior, pe care îl și vedea devenit aproape episcop.

Nouă speranță inspiră scrisoarea, de astă dată în italienește, a lui Ioan Micu-Klein către Maior, din 10 noiembrie 1764, din care cităm: „Calea cea mai bună pentru a aduce liniștea în treburile amărâtului cler și ale poporului deviat ar fi, nu numai după slaba mea părere, dar după însuși sfatul celor mai buni înțelegători, ca paternitățile voastre reverendisime, ca alumni ai Propagandei, împreună cu reverendisimul domn notar, ca oficial al clerului, să scrie o scrisoare eminentisimului domn cardinal-prefect al Sacrei Congregații [a Propagandei], expunându-i starea trecută, cea prezentă și (dacă nu se remediază în această conjunctură), de asemenea, cea viitoare a necăjitei noastre biserici, rugându-l ca să binevoiască Eminența sa să intervină, cu demersurile pline de autoritate ale sale și ale Sacrei Congregații, pe lângă preaaugusta noastră Curte, existând teama că dacă acum nu se va remedia, poate să cadă în nenorociri mai mari această biserică, mai ales dacă, spre nenorocul nostru, ar ajunge să fie guvernată de postitorul părinte Atanasie, cele ulterioare ar fi mai rele decât cele anterioare. Care ar face mai bine să-și bage de seamă la insuficiența sa și să nu pună în tulburare un cler și un neam, pentru care el n-a făcut bine nici de o lețcaie [...]. Prin a scrie despre aceste treburi unuia ca rev. părinte rector al Propagandei și altor particulari nu se va face nimic, deoarece aceștia nu pot face să înainteze afacerea, după cum același rev. părinte mi-a spus. Cât privește, apoi, pe monseniorul unchi, precum v-am scris, vă scriu din nou, că el nu avea nici să vorbească, nici să facă demersuri în această chestiune, decât să se roage stăruitor lui Dumnezeu ca să se facă voia sa divină; lasă să facă paternitățile voastre reverendisime cum vor socoti mai bine, cum veți vedea că ar putea să rezulte un mai mare folos pentru binele obștesc. Că dacă apoi ar plăcea Celui preainalt și la cei mai mari să-l recheme, el, încurajat de acela «care dă tărie celui obosit», n-ar cruța nici osteneala, nici chiar propria lui viață pentru binele obștesc, atât spiritual, cât și temporal, al sărmanului nostru neam, cum a făcut și în trecut și aş spera foarte tare că ar fi de mare folos atât clerului, cât și poporului. Zisul părinte Atanasie își dă aparența că imită felul de viață al sihaștrilor, de ce nu imită și faptele acelorași, care nu iubeau măririle, demnitățile, sarcinele, ci fugeau de ele din răspuțeri?” (Se înșiră o serie de exemple.)¹²⁰

Dar, contrar asigurării insistente din această scrisoare a nepotului, că unchiul său și-a impus de a nu interveni personal pentru reobținerea episcopiei, Inochentie, peste trei săptămâni, la 1 decembrie, se adresa lui Barkóczi, rugându-l să se interpună ca, dintre candidații propuși pentru episcopie, „să fie numit cel mai vrednic”, chiar dacă acesta „nu umblă după ea, ci mai degrabă

fuge de ea", dar arhiepiscopul știe că „uneori cei mai puțin vrednici și mai puțin capabili sunt primii aspiranți". Scriind în metafore împrumutate din Biblie, spune că n-ar vrea ca ceea ce „a zidit el" și „pentru care heterodocșii au ascuțit limba lor, ca a șarpelui, împotriva mea, s-o distrugă alții, neprevăzători"¹²¹. Nu e greu de observat, cum a și făcut, de altfel, Bunea, că „indirecte se recomandă pe sine"¹²². Dar și această nouă încercare a lui Inochentie fu zadarnică, arhiepiscopul sprijinindu-l pe Rednic, alesul Curții.

Suverana s-a supărat pentru îndrăzneala de a se contesta de niște supuși ai ei numirea ce o făcuse și se pare cu atât mai mult pentru memoriul de protest înaintat papei, care l-a și transmis Curții vieneze și, până la urmă, în mai 1765, îl va și confirma pe Rednic. Regina a ordonat o anchetă, din care a reieșit că principalul instigator contra noului episcop a fost Maior, ceea ce era și explicabil, căci lui i se dăduse cel mai mare număr de voturi pentru a fi propus vlădică (corespondența sa cu nepotul lui Inochentie de la Roma era controlată de Cancelaria Aulică Transilvăneană), dar printre opoziționiști se aflau și confracții săi S. Caliani și Gh. Cotore, precum, firește, și pomeniți „plenipotențieri" ai clerului. Nepotul lui Inochentie, S. Micu, tânăr „călugăraș" în această vreme la Blaj, va scrie pe la sfârșitul secolului că Maria Tereza a poruncit să fie întrebați protopopii dacă știu de amintitul memoriu către papă și dacă îl recunosc pe Rednic ca episcop. „Deci întrebându-se vreo trei protopopi, aceia au răspuns că nici de scrisoarea aceia nimica nu știu, nici să împotrivesc numirii lui Athanasie, ci ei îl primesc. Atunci au venit poruncă [pentru] ca protopop Avram, notarășul, și Ioan Săcădate să fie în arest în închisoare la Sibiu până la venirea în scaun a vlădicului Athanasie¹²³, de la carele apoi cerându-și ertăciuni și făgăduindu-să că vor fi ascultători, să rămâe în cinstea sa."¹²⁴ Bineînțeles, fu arestat și Maior, interogat din ordinul lui Hadik și, după ce a stat deținut mai multe luni tot la Sibiu, a fost scos din Transilvania, sub motivul ca noul episcop să nu mai fie tulburat de el, și transferat pentru pocăință pe viață la mănăstirea de la Muncaci, de unde însă va fi eliberat, în 1770, de Iosif al II-lea, fiul și coregentul Mariei Tereza, și va deveni urmașul lui Rednic, când acesta va muri în 1772. Cât privește pe Caliani și Cotore, au fost sancționați și ei, dar relativ mai ușor¹²⁵.

Eșuarea stăruitoarelor încercări ale lui Inochentie de a reobține episcopia în 1764 era de prevăzut, suverana, ca și, în subordine, cercurile conducătoare ale monarhiei habsburgice, mai ales cele din Transilvania, rămânând neînduplecate, din motivele prea bine cunoscute ca să le mai repetăm. Dar rezultatul votului de candidatură la vlădicie din același an putea să dovedească și acestor „pizmași" că marele exilat dispunea, încă și după două decenii de la plecarea sa forțată din țară, de o deosebit de numeroasă partidă de aderenți în sânul clerului și, în spatele acestuia, în mijlocul poporului român din Ardeal, care n-au uitat să prețuiască pe neînfricatul luptător pentru drepturile lor, silit tocmai din această pricină să tânjească în surghiun. Ba mai mult, acești devotați ai săi credeau, împreună cu el, în posibilitățile sale de a relua și a duce

la izbândă lupta pe care, din cauza împrejurărilor vitrege, fusese constrâns s-o întrerupă. Și de acest lucru se temeau „pizmașii“...

■

După tristul epilog al eșecului suferit de Inochentie și de credincioșii săi, prin nerecăpătarea scaunului episcopal în 1764, consemnăm câteva date, mai mult răzlețe, din ultima perioadă a exilului.

Aflăm că dintre nepoții săi se interesa și de Samuil Micu-Clain, fiul mai mic, cu prenumele de miren timer Maniu, al protopopului (probabil Nicolae) Stoia de Sadu. Născut fiind în septembrie 1745¹²⁶, el n-a avut prilejul să-l cunoască personal pe vestitul său unchi (din partea mamei). După o instrucție elementară, făcută probabil acasă, el și-a urmat studiile mai departe la școlile deschise la Blaj în 1754 de episcopul Aaron și, apoi, la seminarul diecezan al Bunei-Vestiri, întemeiat de același arhipăstor în 1760. Precum va arăta el însuși, „scrisese vlădicul Clain de la Roma, cum că bucuros ar avea, dacă vreunul din nepoții lui, și anume, au frate-meu cel mai mare, au eu, s-ar face călugăr. Deci vlădicul Aaron, înțelegând aceasta, m-au luat în seminar, și nu numai mâncare [îmi dădea], ci și haine îmi făcea și toată lipsa-mi plinea. Că m-au chemat la sine părintele Atanasie și me-au spus, cum vlădicul Clain au scris pentru mine vlădicului Aaron, și pururea mă îndemna la viață călugărească. Iar vlădicul Aaron me-au zis, să știu că eu sunt fiul lui, și să mă port bine“¹²⁷. Citând aceste cuvinte, Bunea observă că ele sunt „o splendidă dovadă despre sufletul nobil al [l]ui Aron, care știu să uite toate afuriseniile lui Klein din Roma“. După un stagiul de doi ani la acest seminar, la 14 octombrie (st. v.) 1762, Maniu se face deci călugăr basilian, schimbându-și prenumele în Samuil, care – împreună cu numele de Klein (Clain), adoptat în cinstea unchiului său – îl va consacra și în istoria culturii¹²⁸.

În activitatea sa, printre altele, de istoric, el va scrie, mai târziu, cu admirație și pietate despre „vlădicul, bunul și iubitul păstoriu și părinte al neamului românesc“, pentru care „s-au ostenit“ atât de mult, „că foarte mare dragoste și râvnă avea, cât mai pre urmă și episcopia și țara și moșia pentru binele neamului românesc le-a pierdut, cât niciodată după cuviință neamul românesc din Ardeal mulțumire nu poate să-i dea...“¹²⁹ Desigur, îi va fi scris, măcar din când în când, și scrisori la Roma. În orice caz, Inochentie, la 5 februarie 1765, adresându-se notarului sinodului (care era încă tot A. Dăianu), îi arăta că „nepotul nostru, feciorul cel mai mic al răposatului protopop Stoia de la Sad“¹³⁰, carele s-au îmbrăcat călugăr, s-au rugat mie să le dau lor acele unelte ale mele ce se mai află acolo [la Blaj] în casa vlădicească adecă: almare [dulapuri], cărți, scaune, mese“. Apoi, imediat, pomenește de nepotul de lângă el (mult mai în vârstă decât Samuil, fiind amintit încă din 1735): „Însă eu căutând la slujba care îmi face nepotu-mieu Ianoș aicea în Roma, am socotit să-i dau mai nainte lui ceva, că-i pot fi de lipsă vrodată. Dirept aceea frăția ta să știi că nepotului meu Ianoș Klain îi dau, îi dăruiesc și zic, ca după cartea aceasta de mine iscălită

să fie ale lui adecă ale nepotu-mieu Ianoș aceste mai jos numite unelte“ și înșiră mai multe piese de mobilier și vase, care vor fi rămas nevândute sau nestricate. „Cele ce rămân apoi după acestea, după ce vei lua frăția ta seama pusu-s eu în pomelnic într-amândau bisericile [cea catedrală și cea a mănăstirii], și de sunt pus, le dă la amândau biserecile scaune, mese, almariumuri, cărți sau ce să va afla nevândut sau nedăruit mai dinainte altora. În cărți, în care nu va fi scris numele mieu, frăția ta îl scrie în toate, să să știe apoi că cu această tocmeală le dau toate acestea, ca de m-aș întoarce eu vrodată în Ardeal, să fiu slobod a mă sluji de mi-ar fi lipsă de toate acelea. Cele patru icoane mari de tample, care era în casa mea, de vor lipsi în bisereca cea noau, frăția ta le pune acolo, scriind în dos numele mieu.“¹³¹

După cum se vede, nu rezultă ce anume a lăsat lui Samuil sau, mai degrabă, comunității călugărești din care făcea parte acesta din toate „uneltele“ menționate mai sus! De reținut însă îndatorirea ce o simțea față de Ioan, care împărțea obida surghiunului cu dânsul și îi îngrijea decrepitudinea bătrânețelor amărâte, făcând și pe secretarul, și care, spre deosebire de Samuil, nu se călugărise, deși odinioară, ca adolescent, îl preocupa, la un moment dat, acest gând. Căci la 9 septembrie 1747, unchiul său, răspunzând la o scrisoare a acestui „tânăr nobil“, cum îi zicea (ca aluzie la mica noblete de „armalist“ a tatălui acestuia, Toma, obținută cu un deceniu mai devreme, prin intervenția sa), îi scrisese că nu vrea să-l influențeze, ci să cumpănească el singur dacă are sau nu vocație pentru viața călugărească; nepotul fusese pe atunci în grija familiei Timandi din Juc¹³². De reținut, de asemenea, din scrisoarea cu data 5 februarie 1765, că lui Inochentie, nici după încercările zadarnice din 1756 și 1764, nu i-a trecut dorul de a se înapoia „vrodată în Ardeal“. Dorul acesta nestins, ca și interesul pentru cele ce se petreceau în fosta lui dieceză, trebuiau să-l fi stăpânit până la capătul vieții. La 5 ianuarie 1767, răspunzând protopopului de Făgăraș (Vasile Baran), fostul vlădică îi scria: „Că măcară am lăsat administrația ipiscopiei, iară [dară?] dragostea cătră frățiile voastre și cătră oile cele cuvântătoare, oarecând încrezute grijii mele, nu s-au stâns, nice se va stânga în cele ce-s în putința noastră“¹³³.

Constatăm și după demisie legături între marele exilat și tinerii care veneau din țară pentru studii la Colegiul Urban al Propagandei, unde chiar el îi trimisese – precum știm – pe primii studenți bursieri de la Blaj, care au fost S. Caliani, Gr. Maior și P.P. Aaron¹³⁴. Cel dintâi „alumn“ trimis apoi de episcopul P.P. Aaron însuși, în 1753, Francisc László, de fel din Odorhei, înapoindu-se după isprăvirea studiilor, în 1756, la Blaj, a trecut prin Viena, unde l-a salutat din partea lui Inochentie pe urmașul lui Gyulaffi în postul de cancelar aulic al Transilvaniei, și anume pe contele Gabriel Bethlen (1754-1765), care s-ar fi interesat, cu acel prilej, „în chip serios“ de el. Ni se pare sigur că „alumnul care s-a întors de aici, din Colegiul Urban la Propaganda Fide, la mănăstirea noastră blăjeană“, menționat într-o scrisoare adresată la 5 decembrie 1759 de Inochentie noului sus-zis cancelar, se referă la acest cleric, care,

întors la Blaj, și-a schimbat prenumele în Filoteiu (Philoteeus), a devenit profesor, iar mai târziu, printre altele, chiar vicar general al diecezei¹³⁵.

După aceea a urmat, tot în timpul vlădiciei lui Aaron, un grup de alumni, compus din Savatie Mătu (Sabbatius Metz, din Rășinari), Alexie Mureșan și Iacob Aaron (nepot al episcopului), deja călugări basilieni de la mănăstirea Sf. Treimi din Blaj, grup pentru care se eliberează, cu data de 13 octombrie 1761, la Viena, în numele suveranei, un pașaport (*litterae passuales*) comun ca să meargă pentru completarea studiilor la colegiul amintit¹³⁶. Într-o scrisoare, tot comună și latinească (din mâna lui Metz, care, împreună cu Mureșan, înainte de călugărie studiasse la colegiul iezuit din Cluj), îl înștiințează pe episcopul lor, la 26 noiembrie același an, de sosirea lor la colegiul roman, după ce au străbătut itinerarul Viena, Triest, Ancona și Roma¹³⁷. Peste aproape trei ani, la 17 septembrie 1763, și acum într-o scrisoare comună (din aceeași mână), anunță aceluiși destinatar, între altele, că „timpul e aproape de plecare“, adică să se întoarcă în țară, și „atunci când, acum câțva timp, ne-am dus să-l vedem pe ilustrisimul domn episcop Klain, ne-a spus acestea: și anume că el ar plăti bucuros acei șapte galbeni, pe care îi luasem cu împrumut încă la începutul intrării noastre la colegiu, dacă acolo [în țară], se restituie tot atâta protopopului de Sadu. Despre același lucru scrisesem ilustrisimului domn¹³⁸. Dar am aflat că banii au fost deja plătiți și transmiși la Viena...“¹³⁹ Trebuie să fie vorba de o sumă mică (echivalentă cam cu 30 de fl.), pe care Inochentie ar fi vrut deci, la un moment dat, în 1763, s-o transmită indirect, fără să știm cu ce titlu, protopopului din localitatea lui de naștere. Oare să fi fost tot protopopul Stoia, tatăl nepotului Samuil, tatăl despre care Inochentie va scrie, la începutul lui februarie 1765, precum am văzut, că nu mai era în viață la data din urmă? În orice caz, se poate deduce că, pe lângă propriile sale griji de pensionar în exil, îl preocupau pe exilat și problemele, inclusiv cele materiale, pe care le aveau rudele de acasă.

Cei trei bursieri ai lui Aaron, în ciuda aluziei de mai sus, s-au înapoiat în țară numai în 1765, prin urmare sub vlădicia lui Rednic, după ce, curând după 12 februarie acest an, fuseseră hirotoniți preoți încă la Roma¹⁴⁰. În anul precedent, la 8 octombrie 1764, într-o scrisoare adresată din vilegiatura lor la Albano (așadar din împrejurimile de miazăzi ale Romei) către Grigore Maior, în urma sugestiei lui Ioan Micu-Klein (care le vorbise, firește, în numele lui Inochentie, în cadrul încercării acestuia de a reobține în acel an episcopia, așa cum am văzut), și acești tineri alumni insistau asupra faptului că exilatul „nu vrea să se retragă“ de a se supune dorinței exprimate atât în scrisorile clericilor, cât și ale altora, și anume că „poporul nostru deviat pretinde întoarcerea ilustrității sale, dar – se sugerează și în această scrisoare – clerul din țară să propună papei și Propagandei intervenție la regină pentru îngăduirea revenirii în țară. Căci ilustritatea sa crede că, dacă preasfântul domn ar ști de dorința poporului, că ei [acesta] s-ar uni bucuros cu vechea biserică, nu s-ar abține nicidecum să exopereze de la Maiestatea sa [permisiunea] de a i se da [lui Inochentie] dru-

mul¹⁴¹. Prin urmare, el n-a renunțat la presiunea cu vechea sperietoare a eventualei părăsiri a Unirii de către poporul din fosta sa dieceză! Probabil că, cu prilejul înapoierii lor în țară, cei trei tineri au adus la Blaj de la Inochentie și de la nepotul său Ioan cărți cu dedicații din aprilie 1765, de exemplu pentru S. Caliani și mănăstirea Sf. Treimi, pe care o ctitorise tocmai marele surghiunit¹⁴². Locul lor la Colegiul Urban va fi ocupat de alți trei tineri trimiși de la Blaj: Vasile Keresztesy, „român transilvănean din scaunul Odorhei” (potrivit înregistrării sale la colegiu), Ambrozie Sadi și Ieronim Kálnoki, și acesta „român transilvănean”, dar „din târgul Odorhei” (conform aceluiași izvor). La 29 ianuarie 1767, tustrei depun obișnuitul jurământ de credință față de biserica catolică și că vor raporta Propagandei, după ce se vor fi întors în patrie, despre activitatea lor¹⁴³. Deși nu cunoaștem dovezi despre relațiile acestora cu Inochentie, fostul vlădică al diecezei lor, silit pentru lupta sa națională să lăncezească în izolarea surghiunului, presupunem că și ei trebuiau să se fi simțit datorii să-l viziteze din când în când, că el discuta cu ei păsurile sale, îi întreba de știrile primite de acasă, mai ales că unul – judecând după nume – va fi fost de origine chiar din satul său natal.

Ca față bisericească, Inochentie trebuia să-și petreacă o parte însemnată din timp – și în perioada exilului – cu celebrarea de liturghii și cu alte devoțiuni. El îi asigură adesea pe destinatarii scrisorilor sale, îndeosebi când le adresează cereri sau bune urări, că îi pomenește în „sfintele sacrificii” și în rugăciunile sale¹⁴⁴. Pentru asemenea acțiuni evlavioase avea nevoie, bineînțeles, de cărți liturgice și alte tipărituri religioase, mai ales de cele folosite în biserica unită.

Se cunoaște o listă de 12 „cărți sacre românești” ce au aparținut „răposatului monsenior Inochentie Klein, fost episcop al românilor din Transilvania”, care după moartea sa, prin achiziție de la „moștenitorii” săi (prin care, ținând seama de testamentul său, despre care va fi vorba, nu putem înțelege decât pe nepotul Ioan), au ajuns în Biblioteca Vaticană, când aceasta avea în fruntea ei, începând din 1761, pe cardinalul Alessandro Albani, bine cunoscut din cele expuse mai sus pentru contactele lui cu vlădica. În această listă se amintesc, în traducerea latină a titlurilor, între altele: *Liturghierul*, *Octoihul*, *Evangheliia*, *Ritualul*, *Trio-dul*, *Psaltirea*, *Ceaslovul*, *Molitvelnicul*, *Învățătura creștinească*, *Floarea adevărului*¹⁴⁵. Deși nu se precizează în listă, se știe că unele apăruseră în Țara Românească sau în Moldova¹⁴⁶; altele se publicaseră și în Transilvania, la Alba-Iulia sau, sub vlădicia lui Aaron, la Blaj. Într-adevăr, aici văzuseră lumina tiparului *Liturghierul*, în 1752 sau 1753 (ed. a II-a, 1756), *Învățătura creștinească*, în 1755 (ed. a II-a, 1756). Cât privește *Floarea adevărului*, ea nu era o traducere, ci o lucrare independentă, colectivă, a lui Aaron și a mai multor călugări din Blaj, probabil Maior, Caliani, Cotore, Rednic, întocmită în 1750, tipărită tot la Blaj, în același an. Ea se ocupa de punctele dogmatice ale Unirii cu Biserica Romei, căutând să le dovedească cu texte bisericești apărute în țările române. În 1753, Aaron, după ce a stat mult timp, peste doi ani, la Viena și a tradus-o în latinește sub titlul de *Flosculus veritatis*, a tipărit acolo această traducere. A trimis-o, în

același an sau în cel următor, lui Benedict XIV, care i-a lăudat-o într-o scrisoare. Un alt exemplar a ajuns la mănăstirea Grottaferrata din apropierea Romei¹⁴⁷. Inochentie va fi primit exemplarul său din *Floarea adevărului* prin bursieri blăjeni veniți să studieze la Colegiul Urban.

El, Inochentie, care rostise odinioară legămintele sale de călugăr basilian la mănăstirea ruteană de la Muncaci și, apoi, stătea, în cea mai mare parte a exilului său, la mănăstirea tot ruteană de la Roma, săvârșea uneori slujba după ritul rutean la biserica de alături, Madonna del Pascolo. „Dar aceasta o făcea ocazional, ceea ce – cum susține, credem, pe bună dreptate canonicul Tăutu – nu îndreptățește pe nimeni să afirme că el ar fi fost de rit rutean, pe care l-ar fi urmat până la ultima suflare a vieții sale”, după cum se spune într-un document nedatat (din context rezultă însă că e din 22 septembrie 1768), invocat, mai nou, în chip tendențios din partea ruteno-ucraineană¹⁴⁸. În lumina acestei, desigur juste, îndreptări de interpretare, putem situa și scrisoarea lui Inochentie cu data 3 octombrie 1765 către Hypatius Bilynskyj, protoarhimandrit rutean din părțile „vastei Sarmății” (Polonia), căruia îi confirmă cu mulțumiri primirea unui Liturghier rutean, „care pe cât îmi este necesar, atât era greu de găsit aici”, precum îi scrie, și pentru procurarea căruia rugase să intervină procuratorul general și superior al pomenitei biserici, „intim prieten” al său (adică Wolodsko)¹⁴⁹.

Dar în surghiun el făcea lecturi și din poeții clasici. Să nu uităm că în învățământul iezuit, căruia își datora formația școlară, li se acorda acestora o importanță deosebită în vederea pregătirii unor buni mănuitori ai stilului. Dascălii iezuiți alegeau însă din clasici – nu numai din poeți, ci și din prozatori – ceea ce se putea împăca cu spiritul creștinismului, mai exact cu scopurile bisericii catolice. La colegiul iezuit din Cluj, urmat de Inochentie, exista o clasă a „poetilor” (potrivit disciplinei poeticii, adică a versificației), clasă frecventată de el în 1719, ca poet¹⁵⁰. Acum, în răgazul și plictiseala exilului, el a strâns și selectat, începând din 1753, scurte versuri din poeți latini iluștri, le-a pus în ordine sub formă de „locuri comune” (principii generale) și le-a copiat într-un manuscris, având format in-octavo, de circa 300 de pagini. După moartea sa, această culegere a fost „oferită”, cu data Roma, 20 martie 1765, de „preavrednicul nepot al său, ilustrisimul domn Ioan baron Klein de Szad, procuratorului general al ordinului Sf. Vasile cel Mare al rutenilor, părintele Ignatius Wolodsko”¹⁵¹.

Din bogata corespondență întreținută de Inochentie în perioada surghiunului s-a păstrat o parte transcrisă în „protocoale”, adică în registre (de copii). Din cercetarea lor rezultă că, în marea majoritate a cazurilor, e vorba de scrisori și acte trimise de el, al căror text voia să și-l conserve pentru evidența treburilor sale oficiale; găsim, uneori, în vederea aceluiași scop, și scurte rezumate sau chiar extrase textuale de corespondență.

Avem trei asemenea protocoale, care s-au păstrat până azi, dar cu unele pierderi. De altminteri, aceste protocoale n-au acoperit nici în forma lor inițială, completă, întreaga sus-zisă perioadă, cel puțin în ceea ce privește piesele emana-te de la vlădică. Astfel, înregistrarea acestora din urmă în protocolul I (azi ms. lat. 565 al BAFC) începe abia cu scrisori purtând data de 2 iulie 1746, în timp ce extrase din corespondența primită găsim pornind încă de la 13 februarie 1745¹⁵². Lacune cronologice mari se constată, apoi, în protocolul II (ms. lat. 566, tot acolo) pentru anul 1750, pierzându-se și unele pagini de la sfârșit. În cazul protocolului III (ms. lat. 393, de asemenea acolo), lipsesc, în forma lui actuală, atât începutul, adică primele 24 de pagini, corespunzând, probabil, la cea mai mare parte a anului 1751, cât și câteva pagini de la sfârșit, manuscrisul întrerupându-se (la p. 128) cu o parte dintr-o piesă ce urmează după ultima scrisoare întreagă, purtând data de 7 februarie 1767 (după ce acest manuscris cuprindea, în vremea lui Petru Maior, documente de la 12 septembrie 1750 până la 12 decembrie 1767)¹⁵³.

S-a afirmat, pe bună dreptate, că protocolul I e „scris de o mână necunoscută”, dar se pretinde, fără temei, după opinia noastră, că o parte, primele aproape o sută de pagini, din protocolul II, iar protocolul III în întregime, ar fi fost scrise de mâna lui Inochentie însuși¹⁵⁴. În realitate, în aceste două cazuri nu poate fi vorba de o mână identică și cu atât mai puțin de a lui Inochentie, al cărui scris, așa cum îl cunoaștem din câteva specimene autografe – chitanțe, semnături etc.¹⁵⁵, cu literele sale mari, foarte rotunde, trasate cam nesigur, e deosebit. La prima vedere, ce-i drept, găsim o aparență de asemănare între acesta din urmă și scrisul din protocolul III¹⁵⁶, dar, dintr-o cercetare mai atentă, rezultă grafii divergente. De fapt, acest ultim protocol provine din mâna nepotului Ioan¹⁵⁷, cum a și figurat în titlul său mai vechi (azi pierdut cu filele lipsă), care arăta că a fost „scris [*conscriptum*] de Ioan Klein de Szad, nepot de frate al aceluiași episcop [adică: al domnului Inocențiu liber baron de Szad] în decursul celor 16 ani cât a trăit împreună cu acela la Roma”¹⁵⁸. De altminteri, aceeași concluzie se desprinde dintr-o comparație de scriere între protocolul respectiv și dedicația pusă de nepot, la 12 aprilie 1765, pe o carte, despre care am amintit mai sus¹⁵⁹.

Cele trei protocoale au fost aduse în țară, după moartea lui Inochentie, fără îndoială, de nepotul Ioan, care a devenit protopop la Veneția de Jos, în Țara Făgărașului¹⁶⁰, ceea ce înseamnă că, revenit acasă, se preoțise. După mărturia de la începutul sec. XIX a lui P. Maior, aceste registre de copii se aflau, pe atunci, în posesia lui Efrem Klain de Muntiu, strănepot al vlădicăi¹⁶¹.

Inochentie se plângea des, precum am văzut, de sănătatea sa șubredă în perioada exilului, fapt despre care vorbesc și interlocutorii săi în timpul tratativelor pentru demisie (Rossi, Millini). Suferea de artrită, uneori crize de podagră (cum scrie încă din februarie 1745) și chiar de chiragră (deci cu dureri

mari în degetele picioarelor și ale mâinilor), se plângea câteodată și de violente dureri de cap. A căutat, în 1748-1749, alinare la băile de la Viterbo¹⁶². În 1752, a cerut să i se dea voie să meargă, tot pentru cură balneară, în Austria, dar Millini, ținând seamă de ordinele suveranei, i-a refuzat cererea¹⁶³.

În vara anului 1768, fiind și înaintat în vîrstă, i s-a agravat starea, căzând la pat¹⁶⁴. Atunci însă nu mai stătea la mănăstirea basilienilor ruteni de la Madonna del Pascolo, de unde s-a mutat – ni se pare, de câțiva ani, poate din 1765 – într-o locuință particulară, în casa Paciucchelli din Via San Lorenzo în Panisperna, în cartierul (rione) Monti¹⁶⁵ (aproape de forul și Columna lui Traian). Probabil că în anul 1764 Micu stătuse încă la zisa mănăstire, căci indicația răvașului său amintit din 21 aprilie același an către A. Dăianu de a scrie „la acest bun preot și călugăr”, adică lui Wolodzko, precum am văzut, superior al mănăstirii, permite – credem – concluzia că locuia la aceeași adresă cu cel din urmă¹⁶⁶.

La 22 august 1768 și-a făcut testamentul, predându-l, închis și sigilat, notarului public capitolin Giovanni Antonio Pica¹⁶⁷. După ce a zăcut trei luni neîntrerupt în pat¹⁶⁸ și a primit „ultimele sacramente ale bisericii”, la 22 septembrie a intrat în agonie și și-a dat obștescul sfârșit la ora 21¹⁶⁹ (socotită după sistemul italian al epocii; această indicație cronologică corespunde, conform computului nostru de azi, cam cu ora patru a după-amiezii aceleiași zile¹⁷⁰). Din procesul-verbal, întocmit în formule tipice consacrate, de numitul notar, în seara aceleiași zile, rezultă că acesta, la cererea „ilustrisimului domn Ioan Klein, fiul ilustrisimului domn Toma de Szad”, venind la locuința decedatului, care zăcea „în a doua” din încăperi, a deschis, în fața martorilor, testamentul și, tot în fața lor, precum și a altor prezenți, i-a dat citire, promulgându-l. Cât privește pe cei doi martori: unul, Bernard Stephanopoli, se știe din altă parte, de ascendență îndepărtată peloponesiană, era un preot încă tânăr, unit de rit grec, profesor de limba greacă la Colegiul „Sf. Atanasie” din Roma; celălalt, „domnul Anton Utrich”, locuind tot la Roma, trebuia să fi fost, judecând după nume, de origine germană. Amândoi au fost cunoscuți ai lui Inochentie, ceea ce tocmai îndreptățește însușirea lor de martori, cum reiese din procesul-verbal¹⁷¹.

În testamentul său (în care se recunoaște, de asemenea, măcar în parte, frazeologia stereotipă a acestui gen de acte, datorită, evident, colaborării aceleiași notar public), fostul episcop de Făgăraș arată că, deși a „ajuns la vârsta bătrânețelor, de puteri slab și bolnav cu trupul”, totuși e „cu sufletul, mintea, simțurile, văzul, auzul, vorba și înțelegerea deplin sănătos”, dând, prin urmare, să se priceapă că își ia dispozițiile de ultimă voință în mod lucid. Își îndreaptă, firește, gândurile către Dumnezeu, detestă toate păcatele pe care le-a săvârșit în viață „din slăbiciune omenească”, cere iertare pentru ele de la Isus Hristos, rugându-se ca după moarte să-i primească sufletul între aleșii săi, invocă ajutorul Fecioarei Maria, al îngerului său păzitor, al tuturor sfinților și, mai ales, al Sfântului Ioan Evanghelistul, „pe care din copilărie mi l-am ales ca patron

special", ca să fie asistat de ei în moarte și ca ei „de la nespusa milă (a lui Dumnezeu) să-mi obțină ca ultimul răstimp al vieții mele să-l sfârșesc în mărturisirea credinței catolice și în unire cu sfânta Biserică Romană, pe care totdeauna am avut-o la inimă și cât am putut n-am conținut a o promova”.

În ceea ce privește dispozițiile testamentare, spune: „vreau ca trupul meu să fie transportat la biserica Sflor Sergiu și Bach a călugărilor ordinului Sf. Vasile cel Mare al rutenilor, – în care ordin, când eram în grade mai mici, am îmbrăcat haina călugărească –, făcându-se acea cheltuială ce se cade pentru un episcop sărac și care va fi hotărâtă de moștenitorul meu; iar după prohodul săvârșit potrivit obiceiului bisericii catolice, să fiu îngropat tot acolo și să se pună de același moștenitor al meu, pe care îl voi numi mai jos, piatră și o inscripție”.

Cere, apoi, ca, pentru odihna sufletului său, să se slujească, până în a opta zi după înmormântare, 200 de liturghii, marea majoritate la aceeași biserică, restul la biserica parohială San Francesco di Paola (din amintitul cartier, pe teritoriul căruia se găsea locuința sa). Face o fundație permanentă de 200 de scuzi (echivalând cu o treime din pensia sa anuală) în același scop, ca din dobânzile ei să se celebreze, tot la biserica Santi Sergio e Bacco, două liturghii în fiecare lună pentru el și consăngenii săi și una în fiecare an la aniversarea morții sale. „Și pentru ca să nu piară niciodată amintirea acestei fundații, doresc ca pe piatra ce o va așeza pe mormântul meu să se facă despre ea o specială și osebită mențiune” (ceea ce, adăugăm noi, totuși nu se va face). Parohului numitei biserici San Francesco di Paola lasă 12 scuzi pentru a-i împărți ca pomană săracilor parohiei. Nu uită nici de servitorul său, Ambrosio Pocciti, despre care spune că „m-a slujit mai mulți ani cu credință și hărnicie” și care „dacă în timpul morții mele va fi încă în acest serviciu, să i se plătească douăsprezece monede de aur, zise zecchini romani¹⁷² și să i se predea fibula de aur ce obișnuiesc a o purta pe brațul stâng; afară de acestea, toate vasele care se vor găsi în folosința bucătăriei, fie de aramă, fie de fier, fie de lut, precum și întregul culcuș ce-l folosește acum și hainele cumpărate pentru folosința lui”.

Și acum dispoziția referitoare la nepotul său, a cărui prezență și grijă familială putea să-i mai ușureze, întrucâtva, izolarea de țară în tristețea exilului, mai ales în apăsătorul amurg al vieții: „institui și numesc moștenitor al meu universal în toate și în singuraticile mele bunuri mobile, bani, dacă vor mai rămânea, obiecte de argint, credite, haine, orice se va găsi că e de dreptul meu, pe Ioan Klain, nepotul meu de frate, care, după ce va fi îndeplinit cele ce i-am încredințat verbal și pe care nu mă îndoiesc deloc că dânsul le va îndeplini, dacă va mai rămânea ceva, să fie liber a le lua și a le avea, ca semn al recunoștinței mele față de dânsul, precum și ca parte de răsplată ce, de altfel, i se cuvine, pentru că, începând de la anul 1752, m-a servit cu dăruire și sârguință¹⁷³”.

Canonicul Tăutu, care a descoperit și publicat testamentul lui Inochentie, notează, pe bună dreptate, că sumele testate sunt considerabile, că ele impre-

sionează, ca, de altminteri, generozitatea față de nepotul și față de servitorul său. „Din toate acestea – scrie același autor – se deduce că Inocențiu Klain nu era tocmai așa de sărac și lipsit cum se credea până acum.” Vlădica însuși dădea a înțelege, printr-o expresie din partea de început a testamentului, că era în măsură să facă legatele sale, ele provenind din „rămășițele pe care, trăind destul de modest, le-am strâns” din ceea ce i s-a stabilit ca întreținere, cu alte cuvinte ca pensie, pentru renunțarea la episcopie¹⁷⁴.

În legătură cu funeraliile, s-a ivit o controversă de competență între călugării ruteni de la biserica Santi Sergio e Bacco (Madonna del Pascolo), pe de o parte, și parohul de la San Francesco di Paola, pe de alta. Wolodzko, prevăzând un amestec al acestuia prin faptul că locuința defunctului se găsea pe teritoriul parohiei respective și dând o interpretare tendențioasă dispozițiilor testamentare, pe care probabil le cunoștea încă dinainte de deschiderea testamentului, fiindcă vor fi fost stabilite, în parte, de comun acord cu el de către testator sau, în orice caz, putându-le cunoaște îndată după deschidere, deoarece se afla printre cei prezenți la promulgare, pe care o ceruse chiar, s-a adresat numai-decât vicariatului Romei și cardinalului-protector al ordinului din care făceau parte călugării sus-numiți (e vorba de card. Niccolò Pirelli)¹⁷⁵. De vreme ce Inochentie își alesese în testament ca loc de înmormântare biserica Madonna del Pascolo a basilienilor ruteni (ceea ce era adevărat) și ar fi cerut prin același act de ultimă voință să i se facă tot aici prohodul, după ritul rutean (ceea ce nu era adevărat), suplicantul adăugând, pentru a da și mai multă greutate cererii sale, neadevărurile că defunctul ar fi fost „episcop greco-rutean de Făgăraș”, că ar fi fost „de rit rutean, pe care l-a păstrat până în ultimul moment al vieții sale”, același suplicant, Wolodzko, ruga să nu se admită pretenția parohului de a face „dezlegarea” (de păcate) și nici prohodul (după ritul latin) la sus-zisa biserică, situată și ea pe teritoriul pomenitei parohii¹⁷⁶.

Cardinalul-protector a recomandat cererea lui Wolodzko vicegerentului din acea vreme al vicariatului Romei¹⁷⁷, care, la 23 septembrie (deci în ziua următoare decesului), a luat o hotărâre de compromis, în sensul ca monahii ruteni să transporte, împreună cu parohul – Giuseppe Pulci¹⁷⁸ – pe defunct de la locuință la biserica lor, însă parohul să nu intre (ceremonia prohodului urmând să fie săvârșită, se înțelege, de aceiași monahi în biserica lor, cum s-a și făcut apoi)¹⁷⁹.

Agentul diplomatic al Austriei, Brunati, înștiințat, desigur, de nepotul decedatului, i-a raportat lui Kaunitz, încă la 24 septembrie, vestea morții bietului arhieru exilat. În răspunsul său, din 13 a lunii următoare, cancelarul se mulțumea să constate foarte prozaic: „cu aceasta încetează deranjul [l'incomodo] suportat de domnia voastră ilustrisimă de atâția ani pentru siguranța pensiei”, adăugând în același ton: „dar încă nu știu dacă această Cămară de conturi, informată asupra cazului, va pretinde sau nu de la moștenitorii săi” să restituie avansul asupra ultimei rate semestriale (care începuse abia la 14 august și pentru care Inochentie dăduse chitanță de pe patul de suferință). „În acest

caz va fi necesar să se afle ziua precisă când a avut loc moartea.¹⁸⁰ Se vedea deci că Brunati n-a comunicat-o în amintitul raport.

Lespedea, cerută prin testament, pusă pe mormânt prin grija și cheltuiala nepotului, purta epitaful următor:

D. O. M.
IOANNI INNOCENTIO LIB. BAR. KLEIN
VALACHORVM GRAEC. RVTH. RASC.
EPISCOPO FOGARASIENSI
QVI
A CAROL VI. ET M. THERESIA ROMM. IMPP.
PRO SVA ECCLESIA PRO SVOQVE POPVLO
PLVRIMIS IMPETRATIS BENEFICIIS
PROVINCIA SANCTE PIEQVE ADMINISTRATA
DE ECCLESIA DE PRINCIPE DE PATRIA O.M.
TANDEM AETATE VIRIBVSQVE CONFECTVS
CESSIT EPISCOPATV
VIXIT ANNOS LXXVI
OBIIT IX KAL. OCT. MDCCLXVIII
IOANNES KLEIN
FRATRIS F. AMORIS DOLORISQVE
M.P.¹⁸¹

Să-l traducem: „Către preabunul și atotputernicul Dumnezeu. Lui Ioan Inocențiu liber baron Klein, episcop de Făgăraș al românilor, grecilor, rutenilor [și] sârbilor¹⁸², care, după ce a dobândit foarte multe binefaceri pentru biserica și pentru poporul său de la împărații romanilor Carol al VI-lea și Maria Tereza [și] a guvernat provincia [dieceza sa] în chip sfânt și cucernic, binemeritând de la biserică, de la principe, de la patrie, în sfârșit, sleit de vârstă și de puteri, a renunțat la episcopie. A trăit 76 de ani. A murit la 23 septembrie 1768. Ioan Klein, fiul fratelui, i-a pus [acest] monument, în semn de iubire și de durere“.

Precum se vede, nici o aluzie la exil, care a durat totuși 24 de ani, ci doar la demisie. Pentru cel ce cunoaște mai ales amărăciunea acestei ultime și îndelungate perioade din viața vlădicăi, sună cinică mențiunea că „a dobândit foarte multe binefaceri“ și de la Maria Tereza (cu toate că, formal, din motive tactice, am întâlnit și la el o expresie asemănătoare)¹⁸³, în fața indignării căreia s-a refugiat în străinătate și care suverană a rămas implacabilă la cererile lui, desperate și de atâtea ori repetate, de a-i îngădui întoarcerea din surghiun în țară. Relevăm și data diferită a morții (23, în loc de 22 septembrie)¹⁸⁴, explicabilă, desigur, printr-o mică eroare strecurată în stabilirea raportului dintre calendarul nostru modern și cel roman, acesta din urmă fiind destul de complicat.

La apariția monografiei lui Bunea despre Inochentie - în 1900 - lespeda cu epitaful se găsea încă în amintita bisericuță, la intrarea în altar¹⁸⁵, mormântul era însă în cripta ei subterană. Mai târziu, „acum câțiva ani” - se spune, în 1968, într-o revistă românească ce apare la Roma - „părinții baziliani (ucraineni), cumpărându-și o mănăstire mai mare și într-un loc mai potrivit, pe Aventin, au vândut mănăstirea și biserica, rezervându-și dreptul, prin contract, să ridice mormintele morților așezați în subsolul bisericii, împreună cu lespezile respective. Complexul a ajuns acum în a treia mână; noii proprietari intenționează să transforme clădirea într-un hotel. Așa că, independent de aniversarul de 200 de ani de la moartea marelui nostru Inocențiu, transferarea osemintelor lui într-alt loc se impunea ca o necesitate inevitabilă”¹⁸⁶.

După unele mărturii, bietul pribeag ar fi murit la vârsta de 76 de ani. Indicație ce se află, precum am văzut, nu numai în inscripția pietrei de pe mormântul său, ci ea figurează și în matricola bisericii parohiale S. Francesco di Paola. Evident, această indicație provenea, în amândouă cazurile, de la nepotul său Ioan, căruia i se datora epitaful și care trebuia să fi declarat decesul la parohie. Și nepotul cărturar, S. Micu, va da în operele sale istorice aceeași informație¹⁸⁷. Ea apare confirmată, deși cu oarecare aproximație, de Inochentie însuși, în amintitul său memoriu înaintat lui Albani la 7 februarie 1766, în care scria că avea, în acea vreme, 75 de ani¹⁸⁸.

Cu această informație, de temeinicia căreia la prima vedere n-ar trebui să ne îndoim și din care s-a dedus în istoriografie că marele exilat s-a născut în 1692, sunt însă în dezacord alte știri mai vechi, nefolosite până acum. Și anume, la 20 decembrie 1726, când Micu a intrat în noviciat la iezuiți, a declarat, printre datele sale personale, că se născuse la 24 iunie 1700¹⁸⁹, ceea ce înseamnă că ar fi fost mai tânăr cu nu mai puțin de 8 ani și că la moarte ar fi avut vârsta de 68, iar nu de 76 de ani.

În ceea ce privește certitudinea datei de naștere înregistrate în matricola noviciatului iezuit din Trencín, unii s-ar putea întreba dacă nu s-a strecurat cumva o greșeală de descifrare sau de tipar în forma ei publicată. O asemenea presupunere e improbabilă, deoarece ediția se prezintă ca deosebit de îngrijită, cu extrem de puține și neînsemnate erori de tipar, acestea din urmă reducându-se doar la câte o greșeală de litere, ușor de recunoscut. Ar putea să se mai pună întrebarea dacă Inochentie însuși n-a declarat intenționat o dată inexactă, ca să fie mai ușor de primit ca novice, înfățișându-se mai tânăr decât era în realitate. Răspunsul nostru e că n-ar fi avut nevoie de un astfel de subterfugiu, fiindcă nu exista o limită de vârstă pentru candidații la noviciat. Dacă el s-ar fi născut într-adevăr în 1692, atunci ar fi avut în 1726, deci la primirea în noviciat, 34 de ani. Or, chiar dacă etatea majorității candidaților din Trencín oscila între 16 și 25 de ani, au fost primiți acolo ca novici și oameni mai în vârstă decât Inochentie, de pildă, în 1713, unul de 40 de ani, altul de 42 de ani, în 1733; unul de 38 de ani, în 1738, iar unul de 40 de ani¹⁹⁰.

Data de naștere declarată de el în 1726, la „casa de probă” din Trenčín, se confirmă, cu o mică și explicabilă diferență, prin depoziția de martori făcută trei ani mai târziu. Și anume, Inochentie, după ce în februarie 1729 a fost numit episcop de către împărat, – așa cum am arătat –, trebuia să obțină întărirea din partea papei. În vederea acesteia, la cererea sa, Geronimo Grimaldi, nunțiu de atunci la Viena, trebuia să-i facă așa-zisul proces informativ, adică să-i întocmească – precum am văzut¹⁹¹ – un dosar cu actele necesare, în primul rând să ia mărturii în secret de la persoane care îl cunoșteau bine pe candidat, fără a-i fi rude sau a fi în legătură prea familiară cu el ori emuli ai săi sau cu sentimente dușmănoase față de el. În acest scop, nunțul a convocat, în octombrie același an, pe iezuiții Emericus Görgei și Nicolaus Jánosi, precum și pe mireanul Stephanus Boér (acesta prezentându-se ceva mai târziu), pe care i-a audiat sub jurământ, pe baza unui formular tradițional, asupra persoanei candidatului și a stării diecezei. Probabil că numele celor trei martori au fost sugerate nunțului chiar de candidat. Din răspunsurile lor, până acum inedite, ne referim aici doar la acelea privind indicațiile despre timpul de când și împrejurările în care l-au cunoscut pe candidat și, mai cu seamă, acelea despre vârsta sa, în formular figurând ca punctul 4 întrebarea: „Dacă [martorul] știe de ce etate e [candidatul], mai ales dacă a împlinit al treizecilea an și de unde știe aceasta?”¹⁹² (Căci printre condițiile pe care un candidat la episcopie trebuia să le îndeplinească era și aceea să aibă cel puțin vârsta de 30 de ani.)

Martorul Görgei (numit Gorger, formă germană, în depoziția sa), doctor în teologie, el însuși în etate de 49 de ani când, la 25 octombrie 1729, a fost audiat, declară că îl cunoaște pe Inochentie cam de la 10 ani, și anume de când acesta a frecventat colegiul din Cluj, al cărui rector era el (martorul) pe atunci, și apoi din timpul studiilor de teologie făcute de candidat la Universitatea din Tirnavia, unde martorul predă Sf. Scriptură. (Adăugăm că Görgei, între sfârșitul anului 1729 și anul 1731, era tocmai „teologul” diecezei candidatului.) Declară că i-a cunoscut și familia (fără să dea însă numele părinților sau ale altor membri ai ei). Cu privire la vârsta candidatului spune: „A împlinit, după cum am auzit, de opt luni al treizecilea an” (*Complevit, ut audivi, ab octo mensibus, annum 30*)¹⁹³.

Celelalte două depoziții sunt mai vagi despre problema ce ne preocupă aici. Jánosi, „auditor al preasfintei teologii în al doilea an”, în etate de 29 de ani (mai târziu, din 1738 până în martie 1741, când va muri, el însuși „teolog” al diecezei), declară, în aceeași zi, că îl cunoaște pe Inochentie de 3 ani, de la Tirnavia, unde acela studia teologia, iar el predă la universitate gramatica și poetica. Despre vârsta aceluiași: „Am înțeles [mi-am dat seama] că a împlinit deja al treizecilea an” (*Intellexi quod iam explevit annum trigesimum*)¹⁹⁴. Boér, „scrib și notar jurat” la Cancelaria Aulică Transilvăneană, în etate de 26 de ani, mărturisește la 7 noiembrie 1729: „Lam cunoscut pe reverendul părinte Ioan Klein de mai mulți ani, când eram ambii în cămin [*convictus*] la reverenții părinți ai Societății [lui Isus] la Cluj în Transilvania”. La punctul despre vârsta

aceluiasi: „Ținând seama de timpul de când îl cunosc, trebuie să fi trecut de al treizecilea an“ (*Habita ratione temporis a quo illum nosco, debet excessisse annum trigesimum*)¹⁹⁵.

Cea mai importantă din cele trei depoziții, pentru chestiunea ce ne interesează aici, e fără îndoială a lui Görgei, din care ar rezulta că Inochentie s-ar fi născut către sfârșitul lui februarie 1699. Credem că e vorba aici de un mic artificiu diplomatic (ca să spunem așa), pentru a face față sus-zisei condiții de vârstă a candidatului la episcopie; afirmând, la 25 octombrie 1729, că Inochentie, după auzite, ar fi împlinit de 8 luni etatea de 30 de ani, Görgei, teologul iezuit – deocamdată, se pare, numai substitut – al diecezei românești, voia să arate, cu o exactitate cam naivă, că același Inochentie, la 25 februarie, tot 1729, când a avut loc, precum se știe, numirea sa ca episcop de către împărat, ar fi și împlinit întocmai acea etate, satisfăcând deci, oarecum la zi, prevederea legală. În realitate, dacă admitem – și credem că nu există motiv întemeiat pentru a nu admite – exactitatea propriei sale declarații, făcută aproape cu trei ani mai înainte, potrivit căreia se născuse la 24 iunie 1700, înseamnă că, în momentul numirii împărătești, el n-avea decât 28 de ani și 8 luni. Abia atunci când, pe baza acestui dosar întocmit de nunțiu, va fi propus de cardinalul Cienfuegos, tot iezuit, la 11 septembrie 1730, pentru confirmare papei¹⁹⁶, putem să considerăm că va fi împlinit vârsta legală. În acel moment, el a depășit-o chiar cu câteva luni, aflându-se în al 31-lea an¹⁹⁷.

Așa cum am mai atras luarea-aminte, pe Inochentie îl înșela adeseori memoria în materie de date cronologice, câteodată chiar și cu privire la persoana sa¹⁹⁸. E adevărat, n-am întâlnit la el alte scăpări atât de grave ca aceasta, făcută la o vârstă înaintată, referitoare la propria-i biografie. Totuși, între declarația din 1726, potrivit căreia s-a născut, repetăm încă o dată, la 24 iunie 1700 (dată completă pe care o furnizează în floarea vârstei) și declarația sa târzie, din 1766, când (scriind nu numai la bătrânețe, ci voind să inspire și compasiune), în stilul său, nu totdeauna cumpănit, din amărăciunea exilului, face o aluzie, în treacăt, că ar avea acum 75 de ani (cifra rotundă sau rotunjită, cel puțin față de cea pe care o vor da nepoții săi), credem că e de preferat declarația dintâi. Așadar, socotim că el a trăit 68, iar nu 76 de ani.

Am dori să se rețină din acest ultim capitol următoarele constatări mai de seamă:

În cea mai mare parte a perioadei ce a urmat demisiei, în schimbul căreia i se dădea lui Inochentie o modestă pensie spre a-și putea susține zilele în exil, aceasta i se plătea cu foarte grave întârzieri, de la Curtea vieneză, parcă ar fi fost vorba – cum s-a plâns la un moment dat – de o milostenie, nu de un drept al său, stabilit prin încheierea unui acord. E adevărat că s-a străduit să-și completeze această „pensioară“ prin recuperarea unor venituri ce i se mai cuveneau din țară și din care i s-au și transmis unele pe calea nunțiatului de la Viena, totdeauna dispusă a-i face asemenea servicii. Dar principala lui revendicare

privind produsele domeniului episcopal până la demisie, deși urmărită peste un deceniu, a rămas nesatisfăcută.

Muncit de dorul de țară în tot timpul exilului, – pe care l-a împărtășit, împreună cu el, de bunăvoie, și devotatul său nepot Ioan –, a sondat, în 1756, posibilitatea, pentru anul următor, a întoarcerii la Viena, bineînțeles spre a obține de acolo permisiunea revenirii acasă; la sfatul cancelarului Kaunitz, care interpreta, firește, nestrămutata determinare contrară a împărătesei-regine, a trebuit însă să renunțe atunci. În 1762, l-a rugat pe arhiepiscopul de Strigoniu să intervină în aceeași chestiune. Apoi, în 1764, răspunzând și dorinței numeroșilor aderenți pe care continua să-i aibă în cler și popor, a încercat chiar să ajungă din nou în fruntea bisericii sale, ca vlădică, a doua oară, și să-și reia lupta sau, ca să repetăm felul – nu s-ar putea mai nimerit – cum s-a exprimat el însuși: „măcar îngreuiat cu bătrânețele, pentru binele de obște nu voi fugi de munca și osteneala, ci iarăși voi încinge arma mea pe coapsa mea“. Dar încercarea a fost zădărnicită de aceeași ostilitate a suveranei, a cercurilor în subordine ale Imperiului Habsburgic, îndeosebi din Ardeal, căci nu puteau uita și ierta revendicările naționale românești ale lui Inochentie, pe care le considerau, în mentalitatea lor de privilegiați exclusiviști, de neconciliat cu propriile interese.

Cu toată obida surghiunului în care trebuia să lăncezească, el urmărea mai departe, cu atenție, evenimentele din fosta-i episcopie, din țară, după cum se afla – și după demisie – în permanentă legătură cu „alumnii“ veniți de la Blaj pentru studii la Roma. Aceștia se simțeau datori să-l viziteze, desigur, cu respectul cuvenit, pe neînfricatul fost vlădică al diecezei din care erau trimiși, conștiinți, fără îndoială, că el trebuia să ispășească tocmai în Roma, cu care era unită biserica lor, vina de a fi îndrăznit să ceară aceleași drepturi pentru neamul său, pe glia strămoșească, cu popoarele conlocuitoare.

Testamentul lui Inochentie, făcut cu o lună înainte de a-și da, în exil, obștescul sfârșit, – deci când stătea deja, cum s-ar zice, cu un picior în groapă –, e o dovadă răspicată a atașamentului său de totdeauna la Unirea cu Biserica Romei, în ciuda dezamăgirilor pricinuite de neîndeplinirea unor promisiuni solemne, mai ales social-politice, legate de Unirea bisericească. Mărturisirea acestui atașament în pragul morții dezmente suspiciunile adversarilor săi și, poate sub influența lor, ale altora, care nu i-au fost chiar adversari (Czernin, Bartenstein), din epoca sa, așa cum dezmente și unele speculațiuni din zilele noastre, după care semețul vlădică ar fi vrut să părăsească Unirea cu Biserica Romană.

Note

¹ Arneth, IX, Viena, 1879, p. 4; Heeckeren, p. 517. Papa îl socotea pe Millini om de mare fermitate față de Curtea pe care o reprezenta, când cererile acesteia nu erau juste (*ibid.*, cf. și p. 479). Vezi și jurnalul lui Khevenhüller, vol. [IV], 1756-1757, p. 34; Ritzler-Seftin, p. 15.

² Doc. 294 din 12 septembrie 1751, cf. Doc. 290 din 1 iulie același an, ambele autogr. ale lui Inochentie (facs. VIII și VII). Vezi și Doc. 295 din 15 septembrie 1751; Doc. 297 din 12 aprilie 1752 (Königsegg-Erps către Cancelaria de Stat) etc.

³ Doc. 307 din 23 noiembrie 1753 și Doc. 313 din 27 septembrie 1754.

⁴ Doc. 319 din 18 octombrie 1756, Doc. 320 din 6 decembrie 1756.

⁵ Ea (1.200 de fl.) nu făcea nici jumătate din pensia unui consilier aulic, cum era J.G. Mannagetta, menționat în 1749 cu 2.500 de fl. (Kallbrunner-Winkler, p. 278). Cei mai modești funcționari (canceliștii) ai Cancelariei de Stat din Viena aveau, în 1766, un salariu anual de 1.200 fl. (Khevenhüller, vol. [VI], 1764-1767, p. 457). Alt termen, deși relativ, de comparație: în 1756 Francesco Vettero e numit director al Museo Cristiano din Roma cu un salariu lunar de 100 de scuzi (Pastor, XVI/1, p. 157-158), ceea ce echivala cu îndoitul pensiei episcopului Inochentie.

⁶ Doc. 328 din 19 mai 1759. În același an, într-o scrisoare către Rossi, după ce face aluzie la „cauzele, de altfel, cunoscute” acestuia, pentru care trebuie să-și petreacă, împreună cu nepotul său, restul vieții „în aceste părți”, exilatul spunea că pensia sa e atât de mică, încât nu-i ajunge să trăiască, potrivit demnității sale de episcop, nici să-și țină „doi căluți sau catări” cu o trăsură care să-l ducă, bătrân fiind, la devoțiunile publice și la slujbele la care asista papa, nici să-și procure odăjdiile convenite rangului său și îi cerea sfatul cum să procedeze pentru a solicita un „ajutor” de la suveranul pontif (P, *Coresp.*, p. 125-126, cu data lacunară „1759”; editorul o pune în răstimpul 3 martie-5 decembrie; notăm că scrisoarea trebuie să fie anterioară zilei de 24 septembrie, când Rossi a devenit cardinal — Pastor, XVI/1, p. 948 — și după această dată emitentul ar fi trebuit să i se adreseze cu: „Eminentissime...”, iar nu cu „Excellentissime...”, cum face). La Blaj, Inochentie își lăsase, la plecarea din dieceză, nu mai puțin de 12 cai cu harnașament și trăsură, pe care îi estimează în total la 450 de florini (anexă la Doc. 281 din 8 mai 1751, citat în nota 122 la Cap. VI)!

⁷ P, *Coresp.*, p. 131, 133.

⁸ *Ibid.*, p. 134.

⁹ *Ibid.*, p. 135.

¹⁰ *Ibid.*, p. 136 (scrisoarea lui Inochentie către A. Dăianu, tot în limba română, din 8 decembrie 1762).

¹¹ *Ibid.*, p. 136-137 (regeștele editorului sunt în parte greșite: în text nu este vorba de „copia” scrisorii respective, ci de copiile bulei papale, pe care le-a trimis în anexă).

¹² Doc. 331 din 20 decembrie 1762. Afirmția lui Albu (p. 215), după care cancelarul Kaunitz s-ar fi purtat „față de el [Inochentie] în modul cel mai inuman”, este exagerată.

¹³ Pastor, XVI/1, p. 461.

¹⁴ P, *Coresp.*, p. 140-141.

¹⁵ H-H-StA, Hung., F. 364, fol. 129.

¹⁶ P, *Coresp.*, p. 141-142.

¹⁷ Kaunitz către Inochentie, 29 octombrie 1764 (H-H-StA, Hung., F. 364, fol. 136, concept); vezi și Inochentie către Kaunitz, 12 septembrie, același an (ibid., fol. 134; BAFC, ms. lat. 393, f. 108-109, copie. Parțial, facsimilele IX și X).

¹⁸ P, *Coresp.*, p. 143-145.

¹⁹ Ibid., p. 145-147.

²⁰ Anton Höller va fi amintit între 1746 și 1770 în calitate de confesor al fiului Mariei Tereza, viitorul Iosif al II-lea (Dühr, IV/2, p. 440-441). Confesorul ei în anii 1735-1767 a fost iezuitul Ignaz Kampmiller (ibid., p. 438; Guglia, II, p. 240, 335; Walter, p. 234, nota 1; ultimii doi autori îl amintesc sub numele de Kampmüller).

²¹ BAFC, ms. lat. 393, f. 119-122, copie deteriorată, publicată în P, *Coresp.*, p. 147. Inochentie nu s-a adresat „confesorului împărătesei” cu cererea de sprijin pentru lupta sa de emancipare națională, după cum reiese eronat din context la Prodan (ediția germană, p. 193).

²² B, *Episcopii*, p. 17, nota 1.

²³ P, *Coresp.*, p. 148-149, după originalul din arhivele vieneze; copie (de mână nepotului său Ioan, care a îndeplinit și funcția de secretar) în BAFC, ms. lat. 393, f. 123-124, cu mențiunea: „Fu consegnata all'Em[inen]za Sua li 7 Febbrajo 1766, che promise di spedirla alla Corte accompagnata dalle sue raccomandazioni”.

²⁴ Intemeiată în 1762.

²⁵ P, *Coresp.*, p. 149 (cu indicația greșită în regestele editorului că Fries ar fi fost un bancher din Roma).

²⁶ Ibid., p. 149-150. De aici reiese că Fries i-a motivat lui Kaunitz întârzierea plății către Inochentie prin „îndelungata și periculoasa sa boală” și i-a promis cancelarului să emită „fără nici o altă întârziere” un ordin general de plată.

²⁷ Doc. 342 din 15 martie 1766.

²⁸ P, *Coresp.*, p. 152-154. În cele din urmă, Camera Aulică Exactorală a încercat să rețină, prin Cancelaria Aulică Transilvăneană, cuantumul pensiei din veniturile diecezei unite, după cum reiese din scrisorile episcopului Atanasie Rednic, urmașul lui Aaron, datate 24 martie și 1 octombrie 1766. În scrisoarea a doua, noul episcop mărturisește în orice caz că nu a reușit să afle dacă Aaron a plătit această pensie efectiv din veniturile diecezei sau ea a fost plătită de un „binefăcător” (ibid., p. 150-151).

²⁹ Mai sus, în Cap. VI.

³⁰ Cap. V.

³¹ Cap. VI.

³² P, *Coresp.*, p. 114; Tăutu, *Testamentul*, p. 63; vezi și p. 66.

³³ Mai amintim și comunicarea, cuprinsă într-un raport din 1 martie 1755, a călugărului bazilitan Basilius Bosičković (Bosichkovich), agent al lui Aaron la Roma și ulterior episcop titular, către Aaron: „Illustrissimus [et] reverendissimus dominus de Klein cum suo nepote Joanne valent bene” (ASC, Col. doc. Blaj, nr. 187).

³⁴ *Ibid.*, nr. 143 (publicat de Cipariu, în *Archiv pentru filol. și ist.*, 1870, nr. 34, p. 703).

³⁵ P, *Coresp.*, p. 115.

³⁶ Inochentie către (Millini), 18 august 1752 (BAFC, ms. lat. 393, f. 28-29); Millini către Uhlfeld, 26 august 1752 (H-H-StA, Hung., F. 364, fol. 71).

³⁷ Și în două însemnări latine ale lui Aaron din 30 decembrie 1751 și 19 ianuarie 1752 sunt amintite mai multe sume, în total peste 2.000 de florini, pe care el i-a predat „plenipotențiarului” (A. Dăianu) în parte în numerar, în parte sub formă de chitanțe pe care le-a obținut de la „deputații” trimiși la Viena (ASC, Col. doc. Blaj, nr. 129, fol. 2v). Ca și „deputați” se înțeleg aici S. Caliani și Gr. Major, care au dus la Viena cererile formulate de cler la sinodul din noiembrie 1751. Bineînțeles, ei călătoriseră deja în 1752 sau poate chiar mai devreme în metropola habsburgică și nu abia în 1753, cum credea Bunea (Episcopii, p. 7; vezi și p. 28 și nota 2; adresantul scrisorii lor din 24 octombrie 1753 nu era nunțul vienez, ci secretarul Propagandei Fide, după cum reiese limpede din scrisoare). Sprijinul lui Aaron la adunarea censului catedratic încă restant s-a prevăzut prin decretul din 30 august 1751 (B, Klein, p. 298).

³⁸ BAFC, ms. lat. 393, f. 32-34 (publicată greșit în P, *Coresp.*, p. 113-114).

³⁹ Doc. 303 din 3 mai 1753.

⁴⁰ P, *Coresp.*, p. 115, nr. 74 (scrisoare nedată a lui Inochentie către A. Dăianu; noi presupunem că datează de la sfârșitul lui martie sau începutul lui aprilie 1753, deoarece autorul exprimă urări de Paști; Paștele cădeau în acel an în 11 aprilie stil vechi, respectiv 22 aprilie stil nou).

⁴¹ P, *Coresp.*, p. 115.

⁴² *Ibid.*, p. 111-113.

⁴³ Și spre sfârșitul vieții sale, Inochentie a fost întrebat dacă unele acte referitoare la dieceză se află la el sau nu (P, *Coresp.*, p. 152-153).

⁴⁴ Mai sus, nota 39.

⁴⁵ ASV, Germ., vol. 364-365, fol. 631v.

⁴⁶ BAFC, ms. lat. 393, f. 75-76; Serbelloni către Valenti, 7 noiembrie 1750 (ASV, Germ., vol. 364-365, fol. 331v-332).

⁴⁷ P, *Coresp.*, p. 152 (scrisoarea lui Inochentie către Darabant, 7 februarie 1767), unde la fila 3 se va citi „protinus” (ca în BAFC, ms. lat. 393, p. 127) în loc de „proximus” și în filele următoare „designatum banchum” în loc de „designatam bancham”.

⁴⁸ P, *Coresp.*, p. 115-116. Dar din scrisoarea sa din 5 august 1751 (către Millini) reiese că el, „din cea mai profundă stimă și supunere” față de împărăteasă, renunță la „pretenția ulterioară asupra veniturilor episcopale restante” (*arretrati*), adică la cele neîncasate de el, deși nu precizează în această privință perioada la care se referă, dacă e vorba de veniturile anterioare sau ulterioare sechestrului (H-H-StA, Hung., F. 364, fol. 81)!

⁴⁹ Inochentie către Iselpach, 3 octombrie 1753, și cu aceeași dată către Maria Tereza (BAFC, ms. lat. 393, f. 36, 37-38). Răspunsul Cămarii nu a fost formulat în felul în care îl redă suplicantul în fraza citată de noi; el îl interpretează liber, mai cuprinzător, incluzând

tacit și veniturile înglobate în „res mobiles”. Această interpretare este repetată și în petiția sa din 1 iulie 1758 (BAFC, ms. lat. 393, f. 59-61).

⁵⁰ Extrase din scrisorile lui Dăianu din 2 și 18 iulie 1755 către Inochentie (BAFC, ms. lat. 393, f. 56-57), din 3 ianuarie și 22 martie 1756 (ibid., f. 57-58), din 29 august 1756 (ibid., f. 58-59).

⁵¹ Nota lui Anton Wilhelm Maritaller, contabil al Cămării ardelene, Sibiu, 9 octombrie 1755 (ibid., f. 40-42).

⁵² Ibid., f. 42-44, fragment nedat; data reiese totuși dintr-o observație cuprinsă în rezumatul din 22 martie 1756, citat mai sus sub nota 50.

⁵³ Ibid., f. 57-58.

⁵⁴ Acest protopop Nicolae este probabil identic cu Stoia, tatăl lui Samuil Micu. Cu siguranță, el este același „protopop de Sadu” amintit de A. Dăianu ca martor în actele prezentate de el la 9 septembrie 1752 (Iorga, *Studii și documente*, XII, p. 63-64).

⁵⁵ Secretar al Cămării ardelene.

⁵⁶ BAFC, ms. lat. 393, f. 58-59.

⁵⁷ Ibid., f. 59 (publicată sub data greșită de 27 august 1757, în P, *Coresp.*, p. 118-119; vezi și p. 123, nota 1. La p. 119, nr. 2 se va citi „mandatum” în loc de „mandantum”, iar la nr. 5 „dentur” în loc de „veniat”).

⁵⁸ P, *Coresp.*, p. 123.

⁵⁹ B, *Episcopii*, Cap. V-VI; Dragomir, II, Cap. VIII.

⁶⁰ P, *Coresp.*, p. 116-117 (în text nu este vorba de „vase și vestminte de cult”, după cum afirmă editorul în regeste și, pe urmele sale, Albu, p. 224), Dumitriu-Snagov, p. 174-177 (cu traducere românească, revizuită de noi în privința citatului utilizat). Faptul că Aaron a primit această scrisoare reiese din fragmentul unui concept al scrisorii sale cu data Blaj, 27 martie 1757 (ASC, Col. doc. Blaj, nr. 207). Atitudinea exilatului față de urmașul său Aaron (din februarie 1752) este mai binevoitoare, pentru că el spera în ajutorul acestuia privind recăștigarea veniturilor (vezi mai sus, nota 37). Acest lucru reiese din scrisoarea lui Inochentie către A. Dăianu, în care este vorba de formalitățile de confirmare necesare la Roma pentru urmașul său (P, *Coresp.*, p. 111-112).

⁶¹ P, *Coresp.*, p. 119-120.

⁶² Plural de respect pentru majestate. În realitate, e vorba de Maria Tereza (nu și despre soțul ei, împăratul Francisc I).

⁶³ Ibid., p. 120 (transcrierea controlată după ms. 393, p. 50).

⁶⁴ Ibid., p. 121.

⁶⁵ Ibid., p. 121, sfârșitul frazei publ. cu omisiunea, după „accom[m]odare”, a cuvintelor: „semper studui, ita imposterum me per omnia accomodando”; de șters „ac” înainte de „expectaturus” (controlat după același ms., p. 51).

⁶⁶ „sciente”, nu „scientes”, cum e în forma publ.

- ⁶⁷ În loc de „consignata”, corect: „consignanda” (conform contextului).
- ⁶⁸ În loc de „pecunia”, corect: „pecuniola”, spre deosebire de textul editat.
- ⁶⁹ În loc de „mulos”, corect: „mulas”, spre deosebire de textul publicat.
- ⁷⁰ B, *Episcopii*, p. 288-291; Tóth, p. 197-198.
- ⁷¹ „Nisi fors isti Religiosi quid simile concepissent eique obviam Viennam properare vellent?” (în fragmentul citat mai sus, sub nota 60).
- ⁷² Ei s-au reîntors însă în anul următor, pe baza unui comptomis cu Aaron, bazat pe decretul Mariei Tereza din 7 decembrie 1758 (B, *Episcopii*, p. 292-293).
- ⁷³ P, *Coresp.*, p. 117-118 (în regestele editorului cu data greșită: 27 în loc de 28 iunie 1757).
- ⁷⁴ *Ibid.*, p. 118 (pentru corectarea datei vezi mai sus, nota 57).
- ⁷⁵ *Ibid.*, p. 119. Controlat după BAFC, ms. lat. 393, f. 56. Răspunsul lui Bornemisza poartă data greșită „17 Maii 1757” în loc de „27” etc., ceea ce e de atribuit, fără îndoială, neglijenței copistului; greșeala a fost corectată tacit de editor, căci răspunsul se referă la cererea protopopului din „praesentis 19”, adică din 19 mai.
- ⁷⁶ P, *Coresp.*, p. 118.
- ⁷⁷ H-H-StA, Hung., F. 364, fol. 1-2.
- ⁷⁸ P, *Coresp.*, p. 122 (cu data de 25 februarie 1758, după copia BAFC, ms. lat. 393, f. 52-53; aceeași scrisoare, de aceeași mână, însă cu data „1 Martii 1758” și cu semnătura autografă a lui Inochentie în H-H-StA, Hung., F. 364).
- ⁷⁹ P, *Coresp.*, p. 123. Dar după câțiva ani s-a renunțat la această interdicție, după cum reiese indirect din cele prezentate mai jos în acest cap.; vezi și P, *Coresp.*, p. 151-152. Totuși, Aaron nu s-a adresat direct exilatului nici chiar atunci când a avut nevoie de lămuriri privind interesele episcopiei, de pildă în 1762 (*ibid.*, p. 130-131; vezi și p. 152-153).
- ⁸⁰ BAFC, ms. lat. 393, f. 59-61.
- ⁸¹ Mai sus, în prezentul cap.; în contradicție cu cele comunicate de Kaunitz în 12 octombrie 1757 lui Inochentie, anume că veniturile solicitate trebuiau mai întâi „atribuite”.
- ⁸² BAFC, ms. lat. 393, f. 62-65.
- ⁸³ *Ibid.*, f. 67-70.
- ⁸⁴ *Ibid.*, f. 80-81.
- ⁸⁵ P, *Coresp.*, p. 128.
- ⁸⁶ BAFC, ms. lat. 393, f. 100-101.
- ⁸⁷ Conform unei scrisori a lui Grigore Maior din 12 martie 1764 (Nilles, II, p. 619; însă acel „nudius tertius” relatat la 12 martie nu este 9, precum afirmă acest autor la nota 1 și precum s-a preluat de către toți ulterior – vezi și Bârlea, Aaron, în *Biogr. Lex.*, I, p. 94; Idem, *Biserica Unită și ecumenismul corifeilor Renașterii culturale*, p. 136, ci 10 martie, adică: alaltăieri). S. Micu transmite peste decenii date contradictorii: 25 februarie (în varianta *Istoriei sale* publicată de Cipariu în *Acte și fragmente*, p. 117) și 29 a aceleiași luni (în

varianta publicată de Cornel Câmpeanu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, București, 1963, p. 119).

⁸⁸ Iosif al II-lea, care a fost ales în 27 martie 1764 și încoronat în 3 aprilie 1764 la Frankfurt ca „rege al romanilor”.

⁸⁹ Franciscus Barkóczi, 1761-1765.

⁹⁰ Antonius Josephus Bajtay, episcop romano-catolic al Transilvaniei, membru din oficiu al secției catolice a guvernului ardelean, 1760-1772.

⁹¹ Adolf Buccow, președinte al guvernului și, în același timp, general-comandant al Transilvaniei (7 mai 1762-18 mai 1764); Andreas Hadik, urmașul său în aceste demnități (21 iulie 1764-20 octombrie 1767).

⁹² „să alegeți... afară de mine” se înțelege cu siguranță în sensul că ei (Dăianu și ceilalți adepți ai săi) să nu se aștepte ca el să întreprindă ceva în propriul interes.

⁹³ Mai jos în acest cap.

⁹⁴ Vezi *Noul Testament, Evanghelia după Ioan*, 12, 35.

⁹⁵ P, *Coresp.*, p. 138-139.

⁹⁶ Decretul lui Inochentie din 25 ianuarie 1747 (în *Introducere* la această lucrare, citat sub nota 28; aici cu referire la copia 1, p. 156-157).

⁹⁷ În textul românesc, probabil din greșală: *mi-au (căutat)* în loc de *eu am (căutat)*.

⁹⁸ El se gândea cu siguranță la agitația antiunionistă a călugărului Sofronie (1759-1761), care a continuat în anii următori, chiar dacă mai atenuată, tot sub numele acestuia (B, *Episcopii*, p. 172-173; *Dragomir*, II, p. 152-241, 255-259).

⁹⁹ P, *Coresp.*, p. 139-140.

¹⁰⁰ *Ibid.*, p. 140-141.

¹⁰¹ *Ibid.*, p. 132. În această scrisoare se plânge de mașinațiunile care l-ar fi adus la dizgrație în fața Curții și care ar fi fost alimentate de „necatolicii” din Transilvania. Aceștia, de altfel, nu ar fi avut sorti de izbândă „dacă nu ar fi atras de partea lor pe unii din pioșii părinți iezuiți, cărora tocmai în calitatea lor de părinți pioși li s-a acordat mai multă încredere decât ar fi meritat”. „Când am văzut aceste lucruri, am apelat la Roma, dar am găsit atunci prea puțină înțelegere între Sfântul Scaun și preaiñalta Curte viceneză și de aceea preaiñaltul Pontifex nu a putut face nimic pentru mine.” (!) Vezi și ceea ce va afirma în acest sens, la 28 aprilie 1764, tot în acest cap. (Pentru atitudinea lui Benedict XIV vezi mai ales cap. II.)

¹⁰² MOL, *Erd. kanc. lt, Acta gen.*, 1765, nr. 214, fol. 13-13v (o nouă paginare cu creionul: 393-394).

¹⁰³ Nilles, II, p. 624 (Rednic către Barkóczi, 24 iunie 1764).

¹⁰⁴ Cipariu, *Acte și fragmente*, p. 114.

¹⁰⁵ Tóth, p. 242, nota 2.

¹⁰⁶ După cum reiese din scrisoarea lui Grigore Maior către Ioan Micu (Blaj, 25 septembrie stil vechi, 6 octombrie stil nou, 1764), în MOL, *Erd. kanc. lt, Acta gen.*, 1765, nr. 214, fol. 5 (traducere din limba română).

¹⁰⁷ *Ibid.*, fol. 14-14v (nouă paginare cu creionul: 403-404), traducere. Referință la Tóth, p. 242, nota 3.

¹⁰⁸ H-H-StA, *Hung.*, F. 364, fol. 129.

¹⁰⁹ P, *Coresp.*, p. 141. Albu (p. 223-224) confundă conținutul scrisorilor din 9 iunie și 18 august 1764.

¹¹⁰ Dumitriu-Snagov, p. 194-195.

¹¹¹ *Ibid.*, p. 196-199 (cu traducere românească, pe care a trebuit să o corectăm în unele pasaje); în regeștele editorului se afirmă greșit că această scrisoare ar fi fost adresată prefectului Propagandei Fide. Un protopop ca A. Dăianu nu se putea adresa însă unui cardinal, conducător al Propagandei, cu formula „Reverendissime in Christo frater”, ci ar fi trebuit să folosească formula de adresare „Eminentissime princeps...” De altfel, este evident din context cine este adresantul scrisorii.

¹¹² Pastor, XVI/2, p. 452-456; Seppelt, V, p. 456 sqq.

¹¹³ BAFC, *ms. lat.* 393, p. 53-54.

¹¹⁴ Citat în Cap. II la nota 37.

¹¹⁵ Raportul lui Marefoschi publicat de Ardeleanu în *Foaie bisericească și scolastică*, 1888, p. 183; o nouă ediție, fără a o cunoaște pe cea anterioară, Dumitriu-Snagov, p. 192-195 (cu datarea inexactă în regește: 2 august 1764, data scrisorii lui A. Dăianu către Wolodzko. Raportul era nedatat, provenind, probabil, din septembrie același an).

¹¹⁶ Nilles, II, p. 623.

¹¹⁷ *Ibid.*, p. 622-627, 631.

¹¹⁸ Tóth, p. 242.

¹¹⁹ Dumitriu-Snagov, p. 200-205 (în regește se afirmă greșit că memoriul ar fi fost adresat Propagandei). Grigore Maior se declară autor al acestui act, ceea ce, de altfel, indică o extremă versatilitate (*ibid.*, p. 208, punctul 7). De fapt, a fost scris de mâna lui „Basilius Kaliany, v[enerabilis] cleri secretarius”, după cum se poate recunoaște după grafia de pe microfilm.

¹²⁰ Doc. 340 din 10 noiembrie 1764. Îndemnul din această scrisoare a fost urmat, căci „reprezentanții clerului au scris în 29 ianuarie 1765 la Congregația Propagandei Fide din Roma și au cerut numirea lui Micu-Klein” (Bârlea, *Biserica Română Unită...*, p. 103, după Păclișanu, *Istoria Bisericei Române Unite*).

¹²¹ Nilles, II, p. 623-630 (după original, dar cu schimbarea greșită, modernizarea datei de „1 X-bris 1764” în „1 Octobris 1764”); P, *Coresp.*, p. 142-143 (după copia din BAFC, *ms. lat.* 393, f. 110-111, datată corect).

¹²² B, Klein, p. 268.

¹²³ Care pe atunci se afla la Viena în legătură cu numirea sa.

- ¹²⁴ S. Micu, *Scurtă cunoștință*, p. 121; la fel, dar mai amănunțit, la Cipariu, *Acte și fragmente*, p. 116-118.
- ¹²⁵ S. Micu, *Scurtă cunoștință*, p. 121-123; Tóth, p. 243-244; Dumitriu-Snagov, p. 200-219, 225-226.
- ¹²⁶ Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, II (ed. a 3-a), p. 138 și nota 22. Vezi și S. Micu, *Scrieri filozofice*, studiu introductiv și ed. critică de Pompiliu Teodor și Dumitru Ghișe, București, 1966, p. 7 (studiu introductiv).
- ¹²⁷ Iorga, *Istoria literaturii*, II, p. 139 și după el B, *Episcopii*, p. 304-305.
- ¹²⁸ B, *Episcopii*, l. cit.
- ¹²⁹ S. Micu, *Scurtă cunoștință*, p. 115-117.
- ¹³⁰ P. Teodor, în studiul citat mai sus (nota 126), p. 9-10 și nota 13, pleacă de la ideea că el ar fi murit înainte de 1759. Aceasta ar însemna că aluziile la protopopul de Sadu din scrisoarea lui Inochentie către episcopul Aaron din 20 februarie 1762 (P, *Coresp.*, p. 130-131), ca și cele din scrisoarea comună a lui Mătu, Mureșan și I. Aaron din 17 septembrie 1763 (vezi mai jos, în acest cap., nota 139) nu s-ar putea referi la Stoia. Lucrurile nu par însă univoce.
- ¹³¹ P, *Coresp.*, p. 143.
- ¹³² BAFC, ms. lat. 566, p. 90-91; pomenit în P, *Coresp.*, p. 104, nr. 61, nota 1. Vezi și p. 97, 104, 114. Pentru Toma: B, Klein, p. 127-129.
- ¹³³ P, *Coresp.*, p. 151, 152.
- ¹³⁴ Vezi, mai ales, Cap. IV din prezenta lucrare.
- ¹³⁵ P, *Coresp.*, p. 127. Identitatea sa mi se pare cu atât mai sigură, cu cât, în acea vreme, în anii '50 ai secolului XVIII, în Colegiul Propagandei nu se afla nici un alt bursier de la Blaj (B, *Episcopii*, p. 284, 366-367; Radu, *Foști elevi*, p. 12-13; Tóth, p. 233-236; Dumitriu-Snagov, p. 244-249, 268 sqq).
- ¹³⁶ ASC, Col. doc. Blaj, nenumerotat. Metz era forma germanizată a numelui.
- ¹³⁷ Ibid., nr. 359.
- ¹³⁸ Probabil, protopopului.
- ¹³⁹ Ibid., nr. 414.
- ¹⁴⁰ Ardeleanu, p. 124; B, *Episcopii*, p. 367.
- ¹⁴¹ Doc. 338 din 8 octombrie 1764.
- ¹⁴² *De consolatione ad episcopos [...], auctore Fr[at]re Josepho a Sancta Maria de Sebastianis*, Roma, 1685, purtând însemnarea: „Sanctissimae Trinitatis Monasterio inscribit Joannes Klein de Szád, Romae, 12 Aprilis 1765” (BAFC, B [fondul Blaj] 1321), însemnare ștearsă ulterior prin linii, pentru a face loc unei indicații contemporane din altă mână, de o descifrare nesigură. *Quaresimale di Paolo Segneri della Compagnia di Gesù*, Bassano, 1742, cu însemnarea: „Joannes Inn. L. B. Klein de Szád, Episcopus olim Fogarasiensis, Admodum Reverendo in Christo Fratri Silvestro Kalyani Or[dinis] S[ancti] B[asilii]

M[agni], Roma [!], 26 Aprilis 1765" (BAFC, B 876). Ambele dedicații sunt din mâna nepotului Ioan (vezi facs. XIII și XIV), cf. facs. X.

¹⁴³ Ardeleanu, *ibid.*; S. Micu, la Cipariu, *Acte și fragmente*, p. 119; Tóth, p. 249.

¹⁴⁴ P, *Coresp.*, p. 15, 53, 58, 120-124 etc.

¹⁴⁵ Cod. Vat. Lat. No. 8046, pars II, f. 118. A se vedea și Isidoro Carini, *La Biblioteca Vaticana*, Roma, 1892, p. 120; Bălan, p. 63-65. Publ. din nou, fără a cunoaște bibliografia anterioară, de Dumitriu-Snagov, p. 236-237, cf. 23.

¹⁴⁶ Tăutu, *Testamentul*, p. 57.

¹⁴⁷ B, *Episcopii*, p. 355, 357-358, 368-369 (la p. din urmă: „Clementi XVI” greșit, în loc de Benedict XIV, cum se îndreaptă și în erată). Pentru *Floarea adevărului și Învățătura creștinească* vezi și Tagliavini, p. 1-2 și fig. 1; p. 4-7 și fig. 5-7; Bianu – Simonescu, nr. 276, 299.

¹⁴⁸ Tăutu, *Testamentul*, p. 57-58.

¹⁴⁹ Doc. 341 din 3 octombrie 1765.

¹⁵⁰ Tóth, p. 169, n. 6.

¹⁵¹ *Manuscriptum Baronis Klein de Szád epigramatum celebrorum latinorum scriptorum selecta*, descris de B, Klein, p. 267.

¹⁵² P, *Coresp.*, p. 31.

¹⁵³ Pentru descrierea mai amănunțită a acestui registru (deși cu mici inexactități): B, Klein, p. V-VI; Radu, *Manuscriptele*; P, *Coresp.*, p. 34.

¹⁵⁴ P, *Coresp.*, p. 3. Primele 96 de file ale registrului sunt scrise de aceeași mână care a scris și Registrul nr. I (Facsimilul I). Noi ne-am gândit inițial dacă nu cumva ar putea fi vorba de scrisul lui S. Caliani sau Gr. Maior, mai ales că episcopul, cam în iunie 1745 – după cum am arătat în Cap. IV – se adresase Congregației Propagandei cu cererea ca unuia din cei doi să i se îngăduie să-l ajute în calitate de secretar. Dar (conform facsimilelor IV și V) scrisurile celor doi sunt total diferite de cel din registru și ei au părăsit Roma în primăvara anului 1747 spre a reveni acasă, pe când în amintitul registru au mai fost incluse scrisori din 9 septembrie a aceluiași an. În orice caz, suntem de acord cu afirmația că, după fila 96 a registrului nr. II, „urmează două scrisuri diferite, străine și necunoscute” (P, *Coresp.*, p. 3; facsimilele II și III). În cazul primului dintre cele două scrisuri poate fi vorba doar de cineva care nu era obișnuit cu antroponimele și toponimele uzuale în Transilvania și Ungaria, căci el scrie, de pildă, numele „Pap” ca „Pass” (BAFC, ms. lat. 566, f. 101, nr. 3u și f. 103, nr. 3v), „Naszodiensis” ca „Weszediensis” (p. 120, nr. 1), „Dobrensis” ca „Debrensis” (*ibid.*, nr. 15), „Rascianorum” ca „Ruscianorum” (p. 152, nr. 18).

¹⁵⁵ Facsimilele VI-IX. Să nu se uite boala de care suferea Inochentie.

¹⁵⁶ Facsimilul X.

¹⁵⁷ Facsimilul IX. Aici se remarcă deosebirea dintre scrisul nepotului, care a copiat textul și formulele de adresare de deasupra semnăturii, și cel al lui Inochentie, care a semnat actul. Identitatea scrisului din Registrul nr. III și cel al nepotului lui Inochentie este evidentă mai

cu seamă prin compararea Facsimilului X (din acest registru) cu Facsimilul XI (o scrisoare autografă a nepotului Ioan către Gr. Maior, Roma, 10 noiembrie 1764, Doc. 340).

¹⁵⁸ Cipariu, *Acte și fragmente*, p. 142; B, Klein, p. VI.

¹⁵⁹ Nota 142 în acest cap.

¹⁶⁰ S. Micu, *Scurtă cunoștință*, p. 118.

¹⁶¹ B, Klein, p. VI. P, *Coresp.* se întemeiază aproape în exclusivitate pe aceste registre, din care însă au fost omise nenumărate acte, fără a fi nici măcar amintite (cu puține excepții). În Registrul nr. III (BAFC, ms. lat. 393, f. 78-80) se află o apologie a lui Carol de Bourbon și a Mariei Aurelia sub titlul *Orazioni dette al Re ed alla Regina di Napoli nel 1759 in occasione della partenza delle loro Maestà per la Monarchia delle Spagne*, care, după cum reiese din context, provine de la un supus din Neapole și a fost inclusă în registru (poate ca model de stil?). Inochentie nu s-a putut afla la Neapole (unde, precum se știe, perechea regală se imbarcase la 7 octombrie 1759), pentru că el nu avea voie să părăsească teritoriul statului papal.

¹⁶² Mai sus, Cap. II, V-VI, precum și în cap. de față.

¹⁶³ (Millini) către Uhlfeld, 12 aprilie 1752 (H-H-StA, Hung., F. 364, fol. 90).

¹⁶⁴ B, Klein, p. 268.

¹⁶⁵ Tăutu, *Testamentul*, p. 61, 67.

¹⁶⁶ Mai sus, în cap. de față. Interpretarea lui Tăutu (*Testamentul*, p. 58-59; Idem, *Un epizod*, p. 106) că Inochentie, probabil de la începutul exilului său, dar cu siguranță din 1752, când nepotul său Ioan a venit la Roma, ar fi avut o locuință particulară, este contrazisă de faptele cunoscute (mai sus, Cap. II, nota 2).

¹⁶⁷ Tăutu, *Testamentul*, p. 61.

¹⁶⁸ B, Klein, p. 268.

¹⁶⁹ Tăutu, *Testamentul*, p. 66-67; Idem, *Un epizod*, p. 110.

¹⁷⁰ În Italia, pe atunci, orele se socoteau începând cu o jumătate de oră după apusul soarelui, ceea ce varia după anotimp și latitudine (Vaussard, p. 27; vezi și Rühl, p. 212; *Lessico Universale Italiano*, Roma, Treccani, 15-1975 – sub vocea *ora*). Goethe (al cărui exemplu îl citează Rühl), în descrierea călătoriei sale în Italia, a încercat să redea grafic, în data de 17 septembrie 1786, în timpul șederii sale la Verona, relația dintre sistemul cronologic modern și cel italian de atunci pentru a doua jumătate a lui septembrie (Goethe, p. 51-53). E de remarcat aici că moartea lui Inochentie (cu două decenii mai devreme) cade în aceeași perioadă a anului.

¹⁷¹ Tăutu, *Testamentul*, p. 60-62.

¹⁷² În valoare de circa 50 de florini.

¹⁷³ Tăutu, *Testamentul*, p. 62-64.

¹⁷⁴ *Ibid.*, p. 60, 62.

¹⁷⁵ Tăutu, *Un epizod*, p. 106.

¹⁷⁶ *Monumenta Ucrainae historica*, VI, p. 335-336, nr. 208. Vezi și Tăutu, *Un epizod*, p. 111-113.

¹⁷⁷ În documentele citate după *Monumenta Ucrainae historica*, respectiv după Tăutu, acesta este pomenit, o dată sub numele de Giordani (*Un epizod*, p. 111, nota 2; p. 113, nota 4), altă dată sub numele Cecconi (*ibid.*, p. 112, nota 3).

¹⁷⁸ *Ibid.*, p. 115, nota 5.

¹⁷⁹ *Ibid.*, p. 112-113; Idem, *Testamentul*, p. 67.

¹⁸⁰ P, *Coresp.*, p. 154; Dumitriu-Snagov, p. 234.

¹⁸¹ Dacă întregim prescurtările și adaptăm ortografia, ca și semnele diacritice, regulilor actuale, pentru o lectură cursivă, obținem următorul text: „Deo Optimo Maximo. – Joanni Inocentio Libero Baroni Klein, Valachorum, Graecorum, Ruthenorum [et] Rascianorum episcopo Fogarasiensi, quia Carolo VI et Maria Theresia, Romanorum Imperatoribus, pro sua ecclesia pro suoque populo plurimis impetratis beneficiis, provincia sancte pieque administrata, de ecclesia, per principe, de patria optime meritis, tandem aetate viribusque confectus cessit episcopatu. Vixit annos LXXVI. Obiit nono [die ante] kalendas Octobris MDCCLXVIII. Joannes Klein, fratris filius, amoris dolorisque monumentum posuit”. Acest epitaf a fost publicat prima oară de Cipariu (*Acte și fragmente*, p. 142-143) după Registrul Nr. III al corespondenței din exil (BAFC, ms. lat. 393, p. 131, azi filă lipsă, care – repetăm – a fost scrisă de nepotul său Ioan). Apoi, în *Unirea, foaie bisericească-politică*, Blaj, I (1893), nr. 1 (din 5 ianuarie), p. 1; Victor [Szmigelski] a copiat textul cu prilejul călătoriei sale din 1890 la Roma, direct de pe piatra de mormânt. A doua oară, a fost copiat de Bunea în aprilie 1893 tot direct la Roma (Klein, p. 268-269). De altfel, copia sa conține greșeli în comparație cu textul lui Szmigelski, pe care nu îl cunoștea. Buchowiecki nu pomeneste în lucrarea sa citată, II, p. 327-329, nici de mormântul, nici de piatra de mormânt ale lui Inochentie.

¹⁸² Pentru înțelegerea acestui titlu: *Introducere*.

¹⁸³ Vezi mai sus, în prezentul cap.

¹⁸⁴ Data de 22 septembrie figurează nu numai în procesul-verbal dres, după cum am arătat, chiar în seara decesului, dar și în matricolele morților din parohia Sancto Francesco di Paola. Tăutu, *Testamentul*, p. 67, la Ritzler-Sefrin, p. 217, n. 2 (după P.A. Galetti, *Necrologium episcoporum ab. an. 981 ad 1777. Codex Vaticanus Latinus 7900, f. 144*). Doc. 343 din 22 septembrie 1768, precum și la S. Micu, *Scurtă cunoaștere*, p. 118; Idem, la Cipariu, *Acte și fragmente*, p. 103.

¹⁸⁵ B, Klein, p. 270.

¹⁸⁶ „Cronicar”, în *Bună Vestire*, Roma, 7 (1968), nr. 2, p. 3. Potrivit unei informații calificate, pe care am obținut-o în ianuarie 1970, nu se mai poate pătrunde la mormântul lui Inochentie, clădirea fiind sub sechestru.

¹⁸⁷ Vezi lucrările citate mai sus, n. 184.

¹⁸⁸ A se vedea mai sus, în acest cap., n. 23.

¹⁸⁹ Petruș, p. 104, nr. 846, cf. *Introducere* (a prezentei noastre lucrări).

¹⁹⁰ Petruch, nr. 607, 612, 955, 1054. Un doctor în teologie, primit ca novice tot în 1726, avea 33 de ani (nr. 828). Editorul citează și cazul unui novice de 51 de ani (*ibid.*, p. 8).

¹⁹¹ Doc. 18 din iunie 1745, n. 76.

¹⁹² ASV, Archivio Concistoriale, Processi, vol. 116 (anul 1729), f. 296v.

¹⁹³ *Ibid.*

¹⁹⁴ *Ibid.*, f. 300.

¹⁹⁵ *Ibid.*, f. 301v. St. Boér e menționat în 1723 ca „metaphisicus” la Cluj (Tóth, p. 179, n. 4), deci student la cursul de metafizică (al III-lea și ultimul an de filosofie).

¹⁹⁶ Nilles, II, p. 506; cf. B, Klein, p. 7-8.

¹⁹⁷ Ritzler-Seffrin, *loc. cit.* (unde se afirmă că avea vârsta de 31 de ani).

¹⁹⁸ Vezi mai sus, Cap. I, Cap. II, n. 53; Cap. VI, Doc. 3 din 22 decembrie 1744, n. 14; Doc. 60 din 25 ianuarie 1747, n. 5. „Vârsta înaintată”, pe care și-o atribuie, în treacăt, Inochentie deja în 1749 (Cap. VI), e o expresie elastică ce nu-i poate preciza anii, mai ales că în ciclul biologic, în general scurt, al unui om din secolul XVIII, această expresie se potrivește nu numai pentru etatea de 57 de ani, câți ar fi avut el dacă s-ar fi născut în 1692, dar și pentru cea de 49 de ani, socotiți de la 1700. În 1762, după cum am văzut (în prezentul cap.), el se plângea, printre alte necazuri, că e „sleit de bătrânețe”, expresie ce nu ni se pare nici ea concludentă pentru stabilirea precisă a vârstei, pe lângă faptul că exilatul avea obiceiul – probabil, fără să-și dea seama – să mai și amplifice lucrurile (cf. Cap. VI, n. 86). Să nu uităm nici faptul că Frederic II al Prusiei (deși cam ipohondru), în 1752, în etate de numai 40 de ani, își considera trupul „un edificiu vechi care cade în ruine” (Augstein, p. 438; observație la p. 183), iar în 1759, când era de 47 de ani, scria că e „bătrân încăruntit” (*ibid.*, p. 386, observație la p. 54). Totuși, a mai trăit 27 de ani!...

Concluzii

PRIN FORMULAREA, ÎN SECOLUL AL XVIII-lea, a revendicărilor naționale ale românilor din Transilvania, în slujba cărora a luptat și din cauza cărora a fost nevoit să îndure exilul până la moarte, Inochentie Micu-Klein a intrat în rândul marilor personalități ale istoriei poporului său.

După concluziile prezentate la sfârșitul fiecărui capitol, ne permitem câteva concluzii finale, ca o scurtă sinteză a cercetării noastre.

Inochentie Micu-Klein (1700-1768), episcop din 1729 al românilor din Transilvania uniți cu Biserica Romană, a stărnit, prin revendicările naționale pe care le-a formulat, opoziția forurilor conducătoare ale acestei țări, ca și a celor ale Imperiului Habsburgic în care ea era inclusă pe atunci. În acțiunile sale, vlădica s-a întemeiat, înainte de toate, pe drepturile promise solemn românilor în diplomele imperiale din jurul anului 1700, cu prilejul unirii lor cu Biserica Romană, drepturi nerespectate însă. În afară de aceste diplome, Inochentie s-a străduit să introducă în dezbateri și argumente demografice, fiscale și istorice. Astfel, el s-a referit la majoritatea numerică a românilor față de toate celelalte popoare locuitoare în Transilvania (maghiari, secui, sași); românii erau obligați la purtarea celei mai mari părți din sarcinile publice; ei erau cei mai vechi locuitori ai țării, care trăiau aici – după cum afirma el – din vremea romanilor. Episcopul urmărea, prin acțiunile sale, totala egalitate în drepturi a clerului și poporului aflat sub jurisdicția sa spirituală cu categoriile sociale similare ale celorlalte popoare, solicitând recunoașterea românilor ca a patra națiune constituțională a Transilvaniei.

Deoarece Guvernul și Dieta Transilvaniei s-au opus vehement acestor cereri, din teama de o răsturnare a constituției tradiționale a provinciei, Inochentie a fost chemat la Viena, în anul 1744, sub pretextul prezentării plângerilor sale. Acolo însă s-a văzut convocat, de fapt, în fața unei comisii de anchetă, care voia să-l declare vinovat de instigarea tulburărilor din dieceza sa, izbucnite, în fond, din pricina promisiunilor imperiale neonorate. Adevăratul motiv era, de fapt, imposibilitatea concertării revendicărilor românești cu pozițiile și interesele celor trei „națiuni”. În fața modului cum decurgea ancheta, episcopul se vedea confruntat cu primejdia întemnițării și înlăturării sale, printr-un proces, din demnitatea deținută. De aceea, el s-a refugiat la Roma și și-a început, în ianuarie 1745, exilul, care, la început, din punct de vedere formal, putea fi caracterizat ca un exil voluntar și nu ca unul impus. Ceva mai târziu, în urma unor sugestii, Inochentie a încercat, prin motivații contradictorii, să-și prezinte plecarea la Roma ca o împlinire a unei îndatoriri episco-

pale și nu ca o fugă, precum afirmau cei ce voiau să-l defăimeze. El a trecut sub tăcere faptul că și-a caracterizat în acest fel plecarea, în repetate rânduri.

La Roma a inaugurat, mai întâi, încercările de împăcare cu regina Maria Tereza prin intermediul cardinalului Alessandro Albani, ambasadorul Imperiului Habsburgic pe lângă Sfântul Scaun, străduindu-se iar și iar să-și motiveze refugiul și să-și dovedească nevinovăția, fără a renunța însă la revendicările sale confesionale și naționale. Contrar veștilor pe care le-a trimis în țară și pe care istoriografia le-a preluat până acum fără rezerve, Inochentie s-a adresat cu memorii Curiei romane de-abia prin iunie 1745, după ce, până atunci, nu a dobândit nici un răspuns de la Curtea vieneză. Din această cauză, l-a rugat pe Benedict XIV să intervină în favoarea cererilor sale la Viena, aducând ca argument, la fel ca înainte de exilul său, punerea în pericol a Unirii prin părăsirea ei de către diecezanii săi în cazul neluării în considerare a revendicărilor formulate.

Papa, care se pare că nu era convins de îndreptățirea acestor revendicări, altfel persoană accesibilă și altor puncte de vedere, a refuzat o intervenție în sensul solicitat de Inochentie, atunci când, într-o perioadă de tensiuni politice între Viena și Roma, aceasta ar fi putut fi interpretată ca un amestec străin în complicatele afaceri interne ale Transilvaniei. Benedict XIV a încercat să mijlocească numai reîntoarcerea episcopului în dieceza sa fără teama unei sancțiuni. Maria Tereza însă, aflată sub influența adversarilor revendicărilor lui Inochentie și nevoită să țină seama de sensibilitățile stărilor privilegiate datorită războiului cu care era confruntată, s-a opus reîntoarcerii prelatului român, amenințând chiar cu arestarea lui dacă ar îndrăzni să-i încalce interdicția.

După ce, în vara anului 1746, încercarea de a obține aprobarea Curții vieneze pentru un proces de reabilitare printr-un tribunal „competent”, adică bisericesc, cu deplina garantare a siguranței personale și a bunurilor sale, a eșuat, Inochentie a început să-și modifice obiectivele: în vederea reîntoarcerii în patrie urmărea acum înlăturarea instituției „teologului” străin romano-catolic. Acesta fusese instituit de Curte încă de la începuturile Unirii, din rândul iezuiților, ca instrument al politicii habsburgice, pentru supravegherea tuturor acțiunilor întreprinse de episcop și cler. Inițial, Inochentie a stat în foarte bune relații cu ordinul iezuit, datorându-și sprijinului acestuia nu numai pregătirea școlară, ci și chiar numirea ca episcop. Dar aceste raporturi s-au schimbat și, ca urmare, teologul iezuit a fost prezentat de Inochentie, în curând, nu fără oarecare exagerare, ca izvor al tuturor relelor pentru el personal, pentru dieceza și poporul său: dușman al revendicărilor românești, intrigant pe ascuns împotriva persoanei sale nu numai la Curtea de la Viena, ci și la Roma. De aceea, în toamna anului 1746, Inochentie pronunță asupra teologului excomunicarea, deși nu avea acest drept. Întreprinderea acestei măsuri nu numai că a stârnit și mai mult mânia reginei contra sa și a transformat puternicul ordin iezuit într-un dușman de temut, dar l-a înstrăinat și de papă, care ar fi putut mijloci

întoarcerea sa acasă. E de subliniat că, începând cam din primăvara anului 1747, Inochentie evită tacit să pomenească, în argumentarea revendicărilor sale, așa-numita a doua Diplomă leopoldină, emisă de împăratul Leopold I în favoarea românilor uniți în anul 1701, pe care o utilizase până atunci mai cu seamă în sprijinul recunoașterii românilor ca a patra națiune constituțională. El a renunțat însă numai la amintirea nominală a ei, întrucât instituția teologului străin, împotriva căreia lupta cu atâta îndârjire, ca fiind o piedică în calea aspirațiilor sale și o înjosire a instituției episcopale, își avea originea în aceeași diplomă. Concomitent însă, el rămânea credincios revendicărilor bazate juridic pe acest act.

După unele ezitări, Curtea vieneză a decis, începând din 1747, înlăturarea acestui incomod și neliniștit protagonist al cauzei românești. Obiectivul trebuia atins prin demisia episcopului, la adoptarea căreia era necesar ca Inochentie să fie convins de către papă. Acestui scop i-a slujit și sechestrarea veniturilor sale episcopale, pentru ca, sub presiunea nevoilor materiale, îndărătnicul vlădică să devină mai maleabil. Benedict XIV, care era acum conștient de faptul că întoarcerea episcopului în dieceză a devenit definitiv imposibilă, s-a conformat dorinței Mariei Tereza. Episcopul însă, fiind încredințat de dreptatea cauzei sale și bazându-se pe fidelitatea credincioșilor săi din patrie, a respins în principiu propunerile de demisie care i-au fost prezentate. Supus presiunilor materiale și morale, el nu a exclus însă categoric posibilitatea retragerii în cazul asigurării unei pensii. Concomitent, el pregătea o lovitură împotriva vicarului său general Petru Aaron, deoarece acesta, fostul său favorit, îl dezamăgise refuzând să publice în dieceză amintita excomunicare a teologului iezuit. Aaron vedea în acest act nu numai o manifestare contrară stăpânirii politice a țării, ci și o acțiune ilegală în lumina dreptului canonic. Episcopul, în august 1747, l-a excomunicat și pe Aaron, cel prețuit, deopotrivă, la Viena și Roma, căruia instituția teologului străin îi era, de fapt, tot atât de puțin simpatică. Inochentie, care s-a bazat pe sprijinul clerului și poporului, se pare că a apreciat greșit realele raporturi de forță ale vremii. Prin acțiuni imprudente, cum erau cele dovedite de exemplele anterioare, el a încercat să impună forurilor conducătoare politice și confesionale punctul său de vedere, mizând pe îngrijorarea lor în ceea ce privește soarta Unirii religioase din rândul poporului român și pe tulburările sociale iscate în Transilvania.

Situația s-a ascuțit și complicat și mai mult când Inochentie l-a numit ca nou vicar general, în locul lui Aaron, pe protopopul Nicolae Pop de Balomir (Balomireanu), sprijinit și el de cler și popor. Aaron era recunoscut mai departe de către cercurile oficiale; papa i-a acordat chiar titlul de vicar apostolic. În această calitate, el putea conduce dieceza independent de episcopul exilat, un fapt pe care Inochentie nu voia să-l ia la cunoștință. Curtea vieneză, tot mai iritată, insista la Curia romană pentru retragerea lui Inochentie, dar dorea mai întâi să obțină anularea excomunicării lui Aaron chiar de către episcop, pentru a-l scoate pe Aaron din discreditarea și izolarea în care ajunsese în fața clerului

și credincioșilor. Supus unei presiuni crescânde, cu sănătatea labilă și slăbit de nevoi materiale, în mai 1478 Inochentie a acceptat – chiar dacă printr-o declarație nu tocmai sinceră – să recunoască demnitatea lui Aaron, ceea ce însemna practic renunțarea la jurisdicția efectivă asupra diecezei sale.

Deși Aaron a fost astfel reabilitat formal, poziția sa în cadrul clerului și poporului nu s-a întărit, aceștia sprijinindu-l pe mai departe pe episcopul lor exilat și susținând revendicările formulate de acesta în interesul lor. Se cerea pe mai departe revenirea lui Inochentie în dieceză și reintegrarea lui în toate drepturile, sub amenințarea renunțării la Unirea religioasă. Din iunie a aceluiași an, Balomireanu a întors efectiv spatele Unirii și a fugit în Țara Românească, de credință ortodoxă. Curtea vieneză și, la insistențele ei, și Curia romană, în pofida unor diferențe de vederi privind procedura, nu mai puteau fi abătute de la hotărârea irevocabilă de a-l înlătura din funcție pe încăpățânatul și incomodul episcop. Revocarea excomunicării lui Aaron a reprezentat doar prima etapă a neutralizării lui Inochentie, următoarea și cea dorită cu consecvență fiind demisia. Episcopul a încercat prin toate mijloacele să se opună presiunilor în acest sens. Pentru a o împăca pe regină a mers, în disperarea sa, atât de departe, încât a promis repetat (mai întâi în septembrie 1747, apoi în noiembrie 1750) să renunțe la orice activitate social-politică de îndată ce i se va asigura reîntoarcerea ca episcop în dieceza sa, fără însă a se dezice de revendicările românești formulate anterior. Degeaba însă. După tratative anevoioase și îndelungate, pe care le temporiza cu încăpățănare pentru a nu își pierde demnitatea episcopală și pentru a-și putea sluji poporul mai departe, în cele din urmă, istovit de nevoi și dureri corporale, dar și sufletești, a trebuit, în 1751, să accepte demisia în schimbul unei pensii modeste din veniturile episcopiei.

În cursul celor 17 ani pe care i-a mai petrecut în tristul său exil, nu l-au părăsit dorul de țară și grija pentru soarta poporului său, astfel încât nu s-a resemnat nici o clipă. Tatonările din 1756 și 1762 de a se întoarce acasă pentru restul vieții sale ca persoană particulară, respectiv din 1764, anul morții lui Aaron (care i-a urmat în scaunul episcopal de la Blaj), de a obține reinvestirea în funcție, au rămas fără succes, chiar dacă a agitat din nou pericolul ce amenința Unirea religioasă și care devenise între timp real. Atât pentru regină, cât și pentru forurile guvernante ale Imperiului Habsburgic și reprezentanții stărilor privilegiate, revendicările naționale neliniștitoare ale românilor, pentru care luptase episcopul, erau de neuitat. De aceea, aceștia nu și-au îmbunătățit rigiditatea lor socială și politică prin nici un strop de înțelegere și nu au trecut cu vederea faptul că în țară aceste revendicări aveau tot mai mulți susținători. Chiar și pensia lui Inochentie, acordată pentru modesta lui întreținere în exil, i-a fost plătită, deseori, cu mare întârziere și printr-o procedură birocratică greoaie, vlădica fiind nevoit să se plângă mai cu seamă cancelarului Kaunitz.

Până la sfârșitul vieții, Inochentie și-a clamat nevinovăția, convins fiind de caracterul drept al cauzei poporului său, ținut într-o situație nedemnă prin

refuzarea drepturilor legitime în propria-i patrie. Exilului tragic i-a pus capăt moartea abia în anul 1768. Ținând seama de unele surse noi, Inochentie, la data decesului, a avut vârsta de 68 și nu de 76 de ani, cum s-a considerat înainte. În pofida dezamăgirilor pe care i le-a pricinuit nerespectarea promisiunilor social-politice față de românii uniți și dincolo de acuzațiile adversarilor săi (și, sub influența acestora, chiar ale unora care nu îi erau dușmani), el a rămas pe toată durata vieții un adept sincer al Unirii cu Biserica Romană. Inochentie a pus însă Unirea religioasă în slujba ideii naționale. Scopul luptei sale a fost fără îndoială drept, dar în alegerea mijloacelor, a momentelor prielnice și în aprecierea posibilităților reale a comis și greșeli, temperamentul coleric ducându-l, deseori, la decizii impulsive, imprudente, la afirmații exagerate și contradictorii, uneori neîntemeiate. În lupta inegală, în cursul căreia s-au coalizat contra sa forțe copleșitoare în împrejurările date, a căror amploare o subestimase evident, el a trebuit să se recunoască învins. Dar ideile și revendicările pentru care s-a luptat, puse în slujba unor necesități istorice, au găsit teren fertil încă în timpul vieții sale, pentru ca, în cursul generațiilor următoare, să aducă rod bogat, formând temelia programului național de emancipare a românilor din Transilvania.

■ Inochentie Micu-Klein, pictură, probabil la Viena, pe la începuturile păstoririi sale (Bârlea, *Biserica Română Unită...*, p. 43).

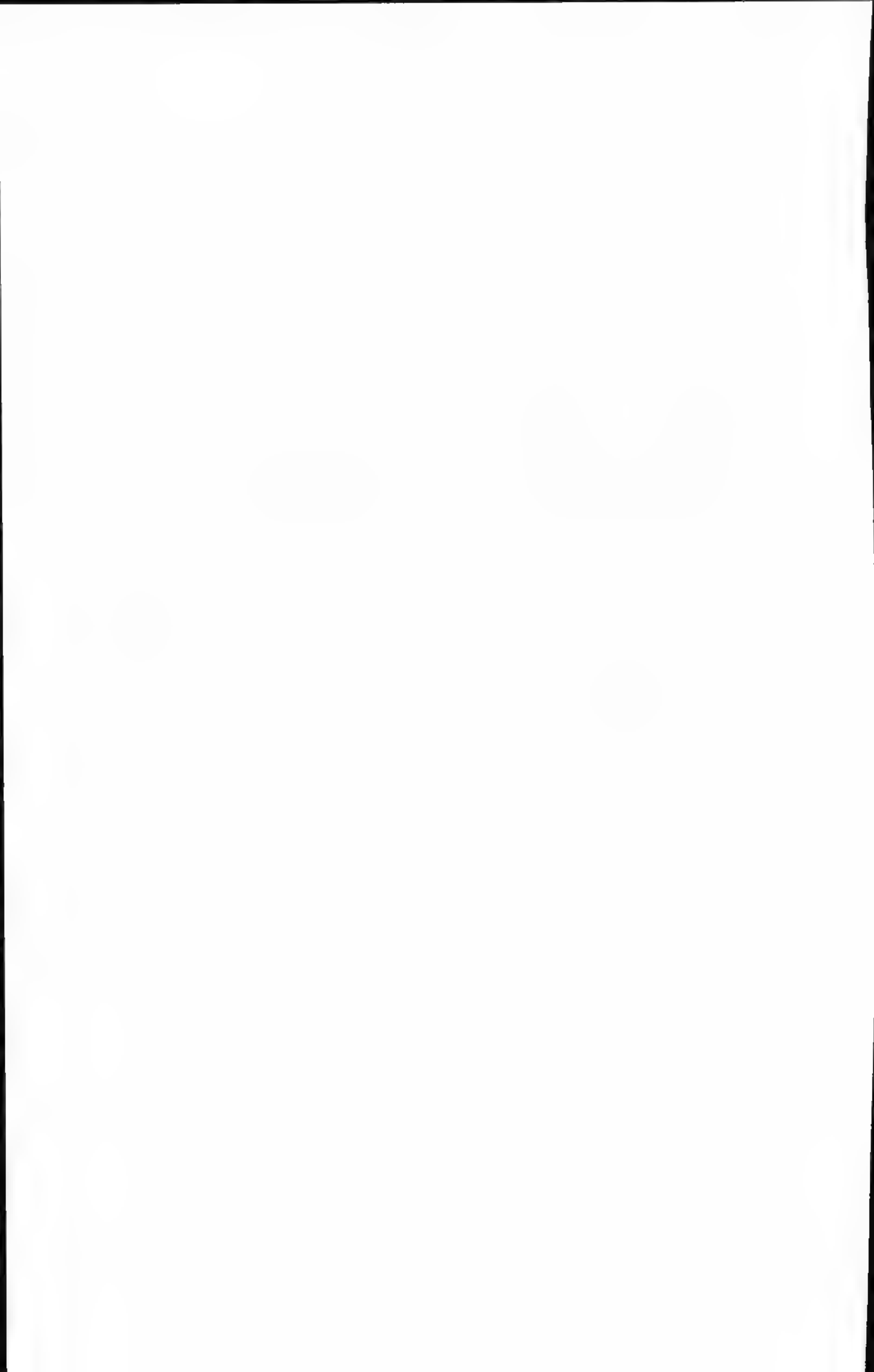

■ Petru Pavel Aaron (Bârlea, *ibid.*, p. 97).

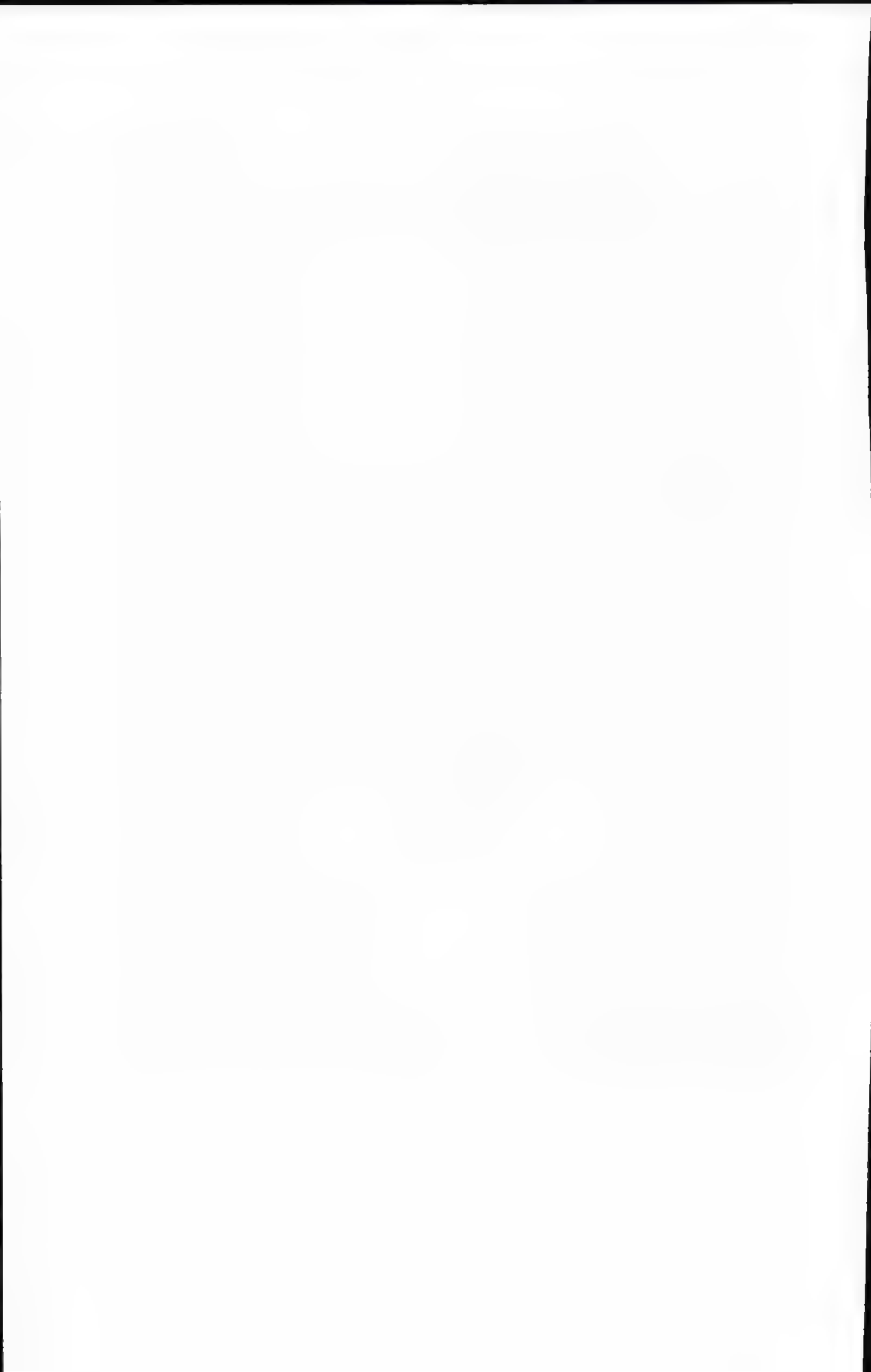

■ Maria Tereza, gravură de J.E. Reinsperger, 1747 (după un portret de J.E. Liotard, 1744, cf. Guglia, II, p. 32).

■ Kaunitz, gravură (după un portret de Martin Meytens, cf. Guglia, II, p. 192).

■ **Benedict XIV** cu secretarul său de stat, cardinalul **Silvio Valenti Gonzaga**, pictură de G.P. Pannini (cf. Anton Haidacher, **Geschichte der Päpste in Bildern**, Heidelberg, [1965], p. 683).

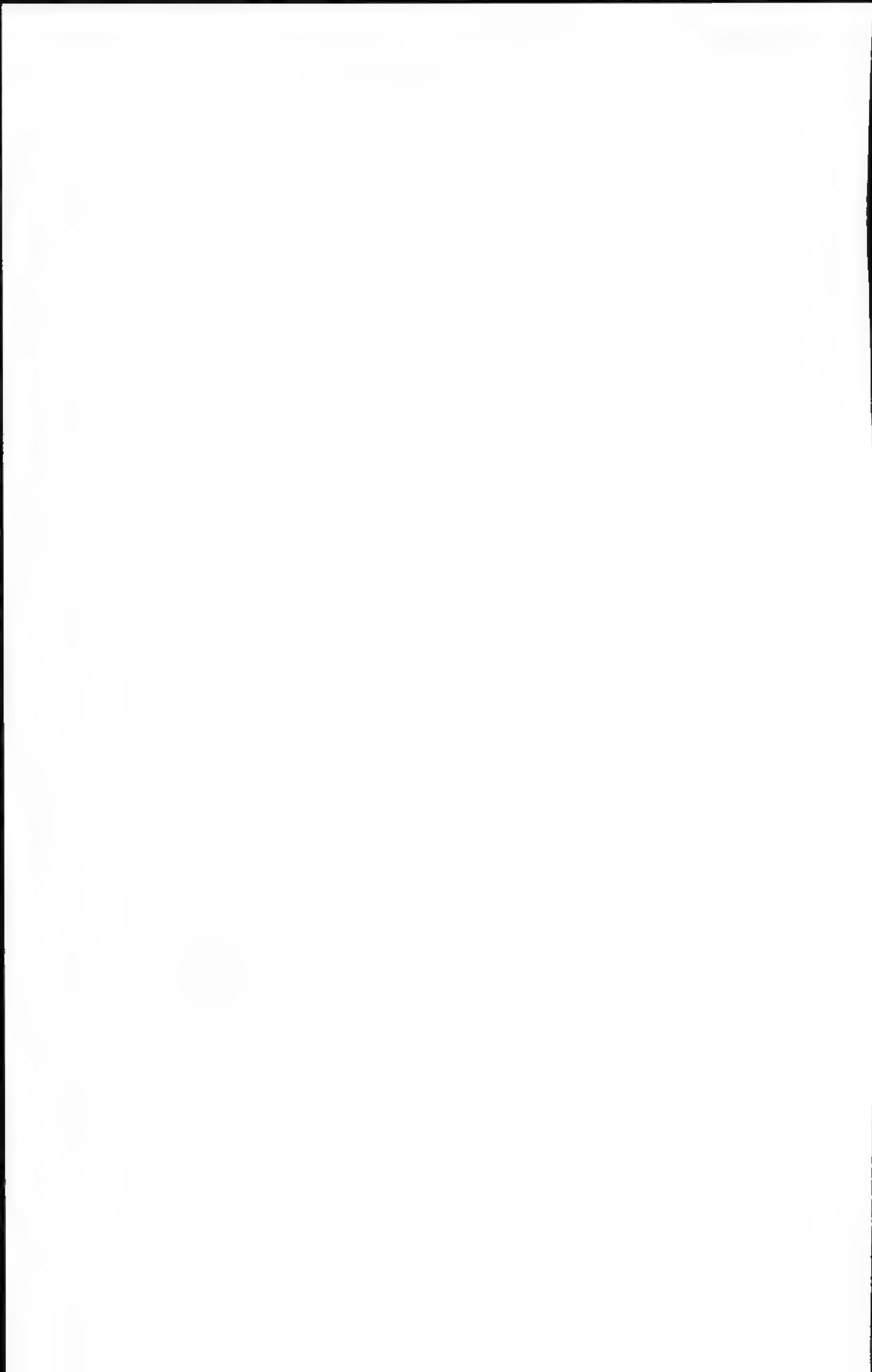

■ Clement XIII, pictură de A.R. Mengs (cf. Haidacher, p. 695).

■ Cardinalul Alessandro Albani, pictură contemporană (cf. Haidacher, p. 701).

ministrationem, alia etiam Eccl^{ie} negotia gesserim, ad quæ erga Eccl^{iam} Sacra Nuntiaturæ Monitionem accedere debui. Jam vero ab his negotijs sine contemptu Eccl^{ie} monitionis recedere possum, quia Sacra Nuntiatura Jesuitis adheret, quam monitionem culpæ, & me a reverentiali obedientia ipso facto absolvit. Mea ergo culpa non est, quod Sacra Nuntiatura obedire debuerim; nec mea culpa est, quod Jesuitam Legibus Hungariæ obedire nolit, & hac inobedientiâ Mandatorum Regiorum etiam honorificam executionem impediat.

Quod mihi incumbit, & Regiam etiam Conscientiam gravat, est animarum interitus. Ut itaque propter temporalium mihi, ut supra allegavi, impositam curam, animas negligam, non est coram Deo excusabile. Et quia majus Vinculum est eccl^{ie} cum Eccl^{ia}, quam carnale matrimonium: nullaque ratio adit, propter quam Eccl^{iam} meam deseram.

Capropter se se R^o & Matri V^{re} humillimè supplico, dignetur pro Eccl^{ie} sua pietate, satisfatis omnibus hactenus interventis controversijs, & exinde in futurum emergibilibus meis impetitionibus, cum Legali securitate me sed Eccl^{ie}, & Juribus meis restituere, ut sepositis temporalibus Eccl^{ie} Juribus, animarum Curæ, & Pontificalibus præcisè præseposim.

Cibellus P. P. P. M. Mense Octobri 1750 Romae Viennam missus.
Sacra Regia, ac Caesarea Majestas p.

Ad. Tronum Matris Vrae Oppus Fagarzensis Orator humillimus, et
subditus integerrimus auctit, et ea, quae par est, veneratione exco-
de exponit, quod serrenisere adhuc amicus abens et quasi exul a pro-
pria Diocesi vitam inter mille diuinas fluctuantem infelicissime duxit
atque eo, quod usque adhuc manum adiutricem e sperari poterit. Et licet
spatio tot annorum in dies ad exilium revocaverit omnia lucra, gesta,
invenire tamen nullo pacto ei datum fuit genuinam causam, ex qua possit
alicujus culpa reipsum reum cognoscere, ita, ut totum hunc inde se res de
aliquo culpa supposito errore veniam petere. Lucum autem tam co-
ram Deo, quam in conspectu hominum, seipsum innocuum exordij in-
timo cognovit, ideo sibi blanditur, coram Clementissima Matre Vra
absque ulla vel minima macula apparere posse, et tot flagitiorum fi-
nem implorare, supplicibus visis exorando, ut dignetur deus exoratum
Pastorem regi suo reddere, quod si inimici ejus, atque potentes adhuc
contra ipsam insurrexerint, et de propriis inimicis in
in saecula vobis negotijs reus facere, libenter ac delectatur animo Ora-
tor. Matri Vrae promittit, Oculis tantum huc fore impetorem respicien-
tium, spretis, meritis omnibus illis, quae a spiritibus istis tanquam extra-
nea interpretari possint. Cum mox ut se quamque causam a viis
Matris Vrae arbitrio plene committere videatur, idcirco recte cum
Oppratu sui, a die ultimi discessus usque in praesens exacte de hunc
Matris Vrae declarat, id unum tantum hunc libitum votis declarat expe-
tendo ut pra oculis habere non dedignetur nonnulla fortasse de cetera
ante discessum ad Oppratu praesistentia, nec non cetera, tantum
adhuc amicus ad propriam animam contracta, quae omnia e iure
conscientiae Oppus dimittere tenetur: quae omnia tamen recte transire
int decedenda a supremo Matris Vrae iudicio. Innocens denique
Oppus, si ex gratia rescripta Caela sua restitui promerebitur, tuto
ex amice sollicitur Catholicorum, horum vota in aeternum ad omni-
potentis Dei sedes conclamare deore, pro perpetua Augustissimae
Regiae. Matri conservatione: quia praecipue ipsa ad iustitiam Catholicis
coram

. nos iudias ut significant sacerdotibus, quod populus non
 sit sacrosanctus amplius communicans cum iis qui recipi-
 unt. Quodatum. P. Hen. P. Apostolicum, ad me quod talis
 venerunt nuntij, quibus postquam diximus in qua
 dicemus erant, respondimus in fine: quomodo iis ut con-
 dicimus uni qui traditus est demoni, et ab eis non
 suad: Excellentissime vni ego non sum carum consilium duc
 Excellentissime vni vult et debet non de, informant autem
 tunc in iuramento, et membris mei, iudicio summissione
 signum, quod modus censemus in translatione y.
 Honorem, et sine communiendi bene gentem, non sit
 ponere illi V. Apostolicum, hoc ipsum enim est, non
 illam magis intus, et autem si duc: ut, aut
 ducis addeat, aut si hoc fieri non potest, ut veniat
 et V. Veneris dignat libi Empi. iuxta iura Ecclesie
 sue, sed cum in populo nihil efficiamus, et hoc
 est, ultima spiritualis verina solus huius ducit.
 Ego obediō mandatis v. sedis et suis vni vni vni
 hoc labore et laborabo, dico autem quod pudentes in
 modis circumstantibus. Amore possit, et ducit
 vni vni infames deo ad quos hoc certinent, etiam
 cum felix, cum non huius auspiciis ducit. P. P.
 vni ducit, pudentes, ducit ducit me in vni vni
 vni vni vni vni

Eisdem Excellentis vni vni

Blasphemia 26 dec
 1747.

Amilimo vni vni
 Silvester Kalyan.
 O. S. S. M.

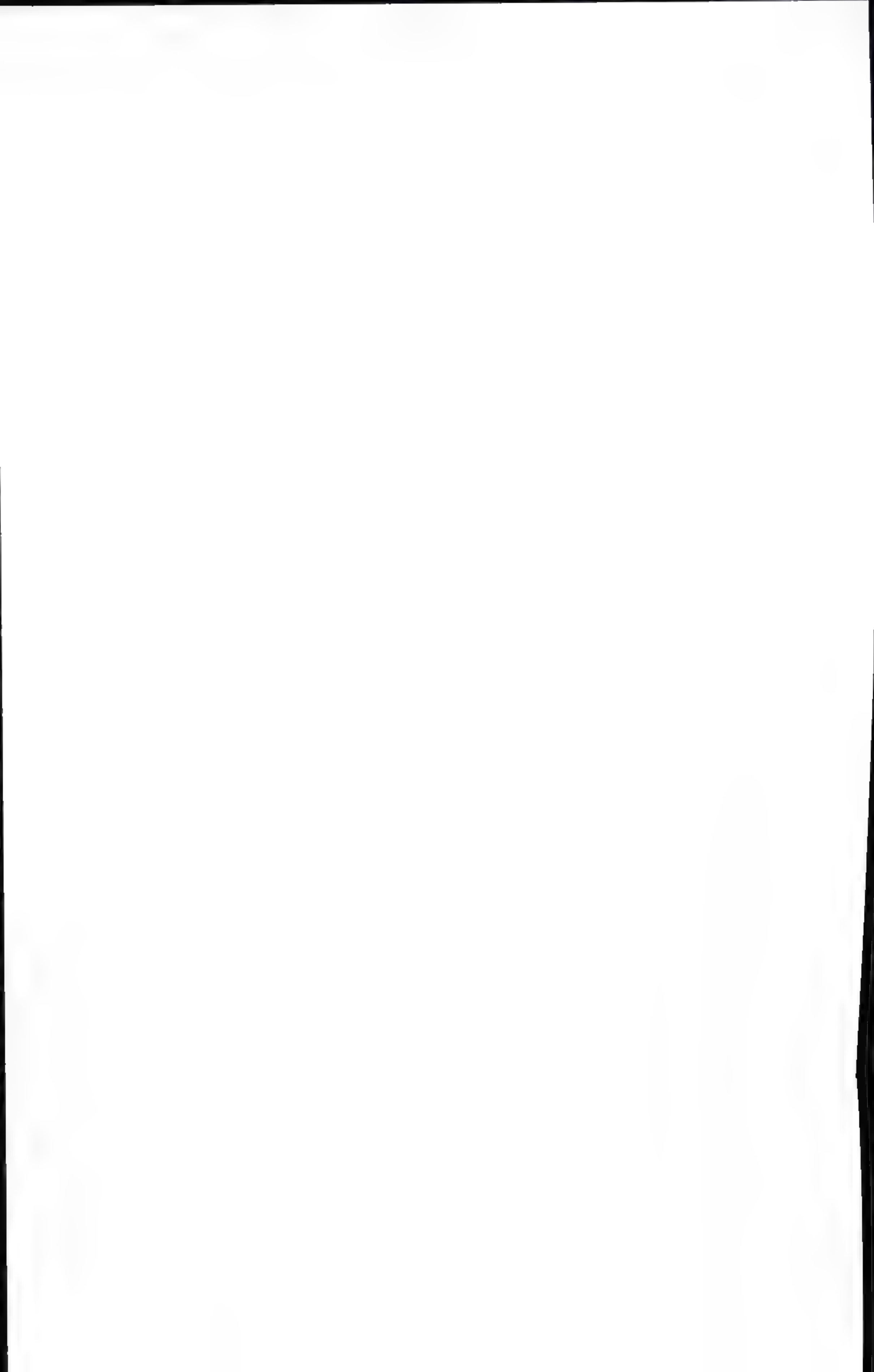
sediso col' lungo racconto delle nostre vite,
dalla quale nella pazienza con tutta l'
attenzione mi sono guardato, con ogni
più umile riverenza e Venerazione
rimanendo

Di V. S. M.

Vienna li 10. Maggio
1749

Remittendo a V. S. M.
il Sig. Gio. Major

- Facs. V: Gr. Major către secretarul Propagandei Fide (Lercari), Viena, 10 mai 1749. Fragment. Fc. după APF, *Scritture riferite, Ungheria e Transilvania*, vol. 5, f. 356; publ. Dumitriu-Snagov, p. 166.

Il sottoscritto ha ricevuto dall' Emin. e Revmo
 Signor Cardinale Millini Ministro Plenipotenzi-
 ario di S. M. L' Imperadice Regina S. M. C. A.
 decingenta, Li ovali sono per pagamento an-
 ticipato del gravale della Congregazione
 Abbatoni assegnata Clementissimamente da
 S. M. nella Rintenza darme fatta della
 Chiesa Vescovile di Foggara essendo il tempo
 del sud gravale incominciato il di 14. May
 1751. In fede & Roma. 1. Luglio 1751.

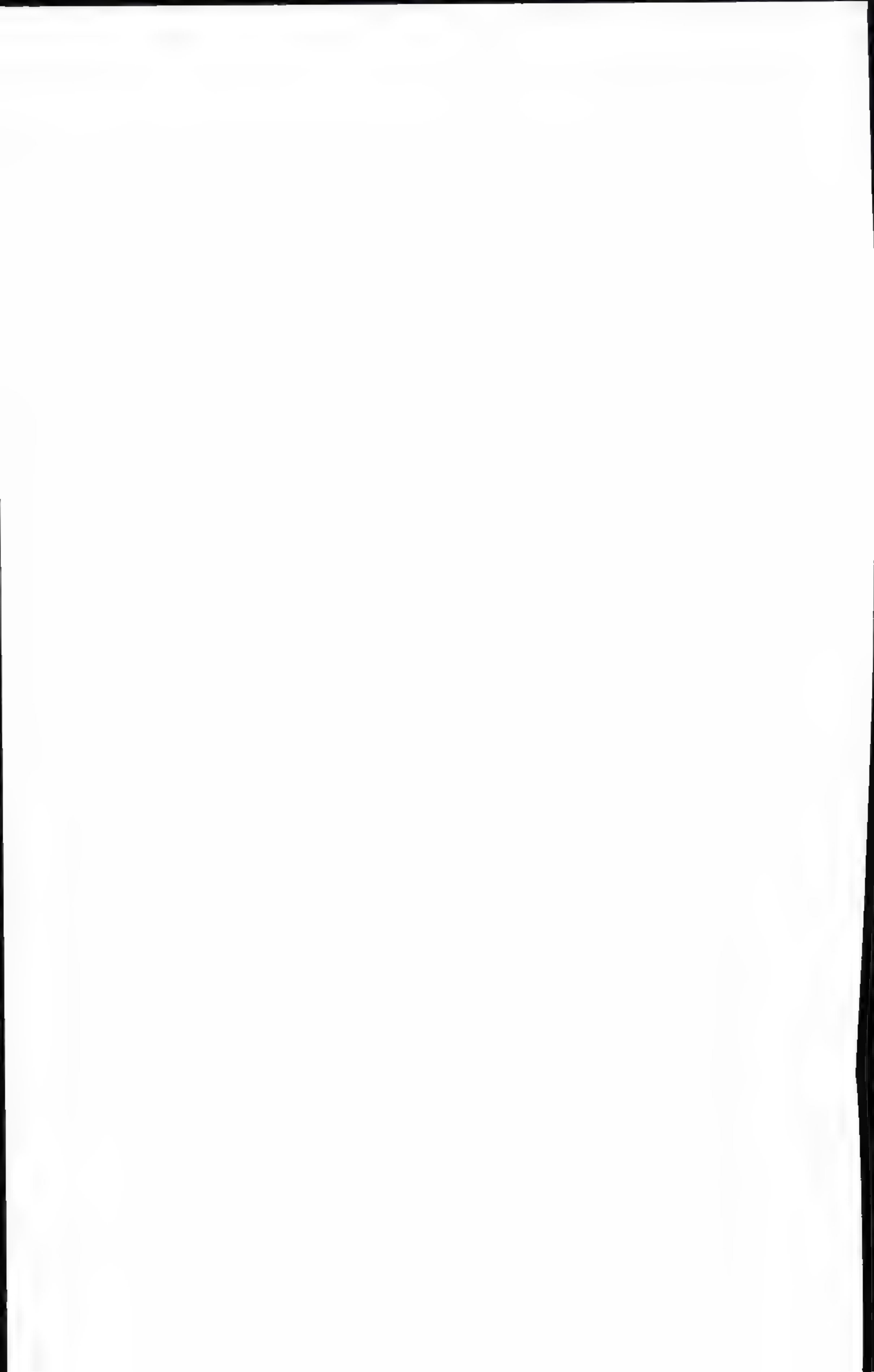
Giovanni In. S. M. & C.
 Vescovo di Foggara

■ Facs. VII: Inochentie către Millini, Roma, 1 iulie 1751 (Doc. 290).

Il sottoscritto ha ricevuto dall' Emin. e Revmo
 Signor Cardin. Millini Ministro Plenipotenzi-
 ario di S. M. L' Imperadice Regina di Un-
 garia S. M. C. A. decento in contanti ovali ma si
 paga in esecuzione dell' accordamenti benigna-
 mente dalla S. M. S. nella Rintenza darme
 fatta della Chiesa Vescovile di Foggara dalli
 14. Agosto 1751. a tutto Li 14. Febbraro 1752.
 con suo dispaccio rin data Li 31. ottobre 1749.
 In fede & Foggara di 22. Settembre 1751.

Giovanni In. S. M. & C.
 Vescovo di Foggara

■ Facs. VIII: Inochentie către Millini, (Roma), 12 septembrie 1751 (Doc. 294).

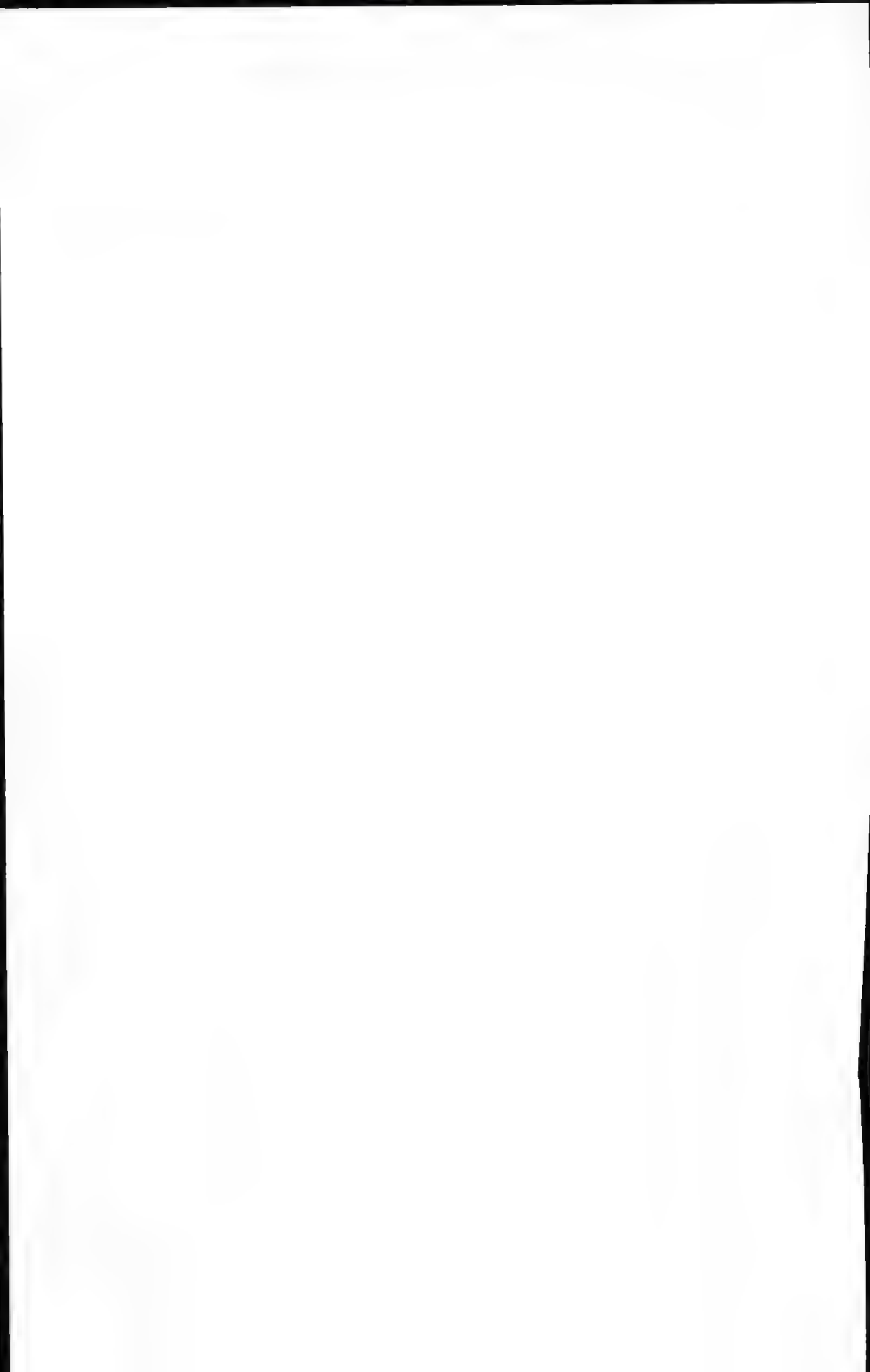
gratias entis commendant, de corrigendis prioribus
meis literis in numeris compresens dando titu-
lo ob ignorantiam veniam demissi peto, et perseve-
ro ut supra.

Celsitudinis V^{re}

Roma. 12. 9bris
1764

Humilissimus Devotissimus et
obligatissimus servus et Capellanus
B. F. le
Fogara

- Facs. IX: Inochentie către (Kaunitz), Roma, 12 septembrie 1764 (Doc. 336).
Fragment (orig.).

quanto temporale della nostra povera Nazione, come ha fatto per lo
 passato anchora, e sperarsi affaissimo sarebbe di grand vantaggio capi
 al Clero, come al popolo. Il detto Bie Atanasio si mostra d'immer
 il vivere degl'Anacoreti, perche non muta i fatti per de' medesimi
 i quali non s'invaginano delle grandezze, delle dignità, delle cariche,
 ma le sfuggivano a tutto potere. Segno è di non aver considerata l'isto
 ria Ecclesiastica, conciosia che ieri arcevo: mirato come un Milanese
 Monaco per non esser fatto vescovo di leropoli prego Dio levar
 lo di questa vita, e fu esaudito. Come un' eremico solitario per
 non esser collocato nel Soglio d'Alessandria si tagliò un
 orecchio, l'ome un' Efrem Sirvo per non salire al Soglio di Ce
 sare, simullosi pubblicamente frenato. Un S. Ambrogio che
 non fece per non esser fatto Arcivescovo di Milano? simullosi
 crudele, Kyrio via. Nattichino quanto vogliono injeramente,
 col suo buon Confiligiore Sacadati, quel detto di S. Basilio: qui
 scopatum desiderat, bonum opus desiderat, che forse ni uno ne
 altro lo capisce, se non hanno letto l'homilia di S. Giovanni Cri
 stostomo in quel testo, e se non l'han letto la leggano, e poi vedra
 no che vuol dire quel bonum opus. E di più si leggano i libri
 de sacerdotio del medesimo Santo.

La somatissima sua lettera data li 25 settembre, vultus stile, colla
 quale l'Id Rina s'è degnata onorarini della risposta alle due
 mie, m'è stata recapitata; ma per ora non valendo accedercela
 d'avvantaggio, non dico altro, se non baciandoci le mani, mi dedico

Di V. B. Rina

Roma, 10. Novembre
 1764

Umilissimo scriver.
 Giovanni Klein ^{l'Id} a

Ex libris L. B. H. H.
Episcopi Fagantini
in Transylvania
1747. 12. Martii
Alla Madonna del
patologo
propea famelis
Klem nepotis.

■ Facs. XII: Însemnare (autogr.) a lui Inochentie pe o carte, (Roma), 12 martie 1747 (cf. Doc. 139, n. 46).

D E
CONSOLATIONE
A D
EPISCOPOS.

*Sanctissima Trinitatis
Monasterio Inscribit
Ioannes Klein de ssau.*

Roma, 12 Aprilis, 1765.

*hic liber em. ds. et ab. et limac. m. Sanctif.
firm. & trinitatis fabulatio*

- Facs. XIII: Însemnare (ștearsă cu linii) a lui Ioan Micu-Klein pe o carte, Roma, 12 aprilie 1765 (cf. studiul, Cap. VII).

Joannes fr. L. B. Klein de Szio, Episcopus
olim Fogariciensis, Adm. R. in. A. B.
Fratri Silvestro Halycani, O. S. B. M.
Romae, 20, Aprilis, 1765

■ Facs. XIV: Însemnare a lui Inochentie (dar din mâna lui Ioan Micu-Klein)
pe o carte, Roma, 20 aprilie 1765 (cf. studiul, cap. VII).

Cuprins

Cuvânt de mulțumire și binecuvântare	V
Istoricul Francisc Pall și exilul lui Inochentie Micu	VII
Prefață	XIX
Arhive și manuscrise	XXI
Bibliografie	XXIII
Introducere	3
Capitolul I	14
Capitolul II	31
Capitolul III	54
Capitolul IV	78
Capitolul V	109
Capitolul VI	148
Capitolul VII	189
Concluzii	238
Portrete și facsimile	243

The first part of the chapter is devoted to a discussion of the various methods of determining the value of the constant k in the equation $y = kx$. The second part of the chapter is devoted to a discussion of the various methods of determining the value of the constant k in the equation $y = kx$. The third part of the chapter is devoted to a discussion of the various methods of determining the value of the constant k in the equation $y = kx$. The fourth part of the chapter is devoted to a discussion of the various methods of determining the value of the constant k in the equation $y = kx$. The fifth part of the chapter is devoted to a discussion of the various methods of determining the value of the constant k in the equation $y = kx$. The sixth part of the chapter is devoted to a discussion of the various methods of determining the value of the constant k in the equation $y = kx$. The seventh part of the chapter is devoted to a discussion of the various methods of determining the value of the constant k in the equation $y = kx$. The eighth part of the chapter is devoted to a discussion of the various methods of determining the value of the constant k in the equation $y = kx$. The ninth part of the chapter is devoted to a discussion of the various methods of determining the value of the constant k in the equation $y = kx$. The tenth part of the chapter is devoted to a discussion of the various methods of determining the value of the constant k in the equation $y = kx$.

Centrul de Studii Transilvane

Cuvintele lui Inocențiu Micu-Klein, dintr-o cunoscută și mereu citată epistolă, care a plăcut atât de mult lui Blaga, – „nu poți învia cu adevărat decât în pământul patriei” –, rămân cea mai mișcătoare profesiune de credință a unui patriot din întreaga literatură epistolară românească.

† LUCIAN MUREȘAN
Arhiepiscop și Mitropolit
al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică

ISBN 973-577-104-7

FRANCISC
PALL

Inochentie Micu-Klein. Exilul la Roma (1745-1768)

FRANCISC PALL

Inochentie Micu-Klein Exilul la Roma

1745-1768

Volumul I

Fundația Culturală Română